

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

CODEX CUMANICUS İLE KIRGIZ TÜRKÇESİ ARASINDA BİR
KARŞILAŞTIRMA DENEMESİ
-SES BİLGİSİ-

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Merim RYSPAKOVA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL

Ankara–2007

ONAY

Merim Ryspakova tarafından hazırlanan “Codex Cumanicus İle Kırgız Türkçesi Arasında Bir Karşılaştırma Denemesi, Ses Bilgisi” başlıklı bu çalışma, 31.10.2007 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim/ Türk dili Bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Çetin Pekacar (Başkan)

.....

Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu Çengel

.....

Doç. Dr. Ekrem Arıkoğlu

ÖNSÖZ

Eski Kıpçak Türkçesi kendi içinde farklı yer, zaman ve çevreye göre Bozkır Kıpçakçası, Memlûk Kıpçakçası ve Ermeni Kıpçakçası olarak alt gruplara ayrılmaktadır. Kıpçak yazı dilleri, tarih içinde büyük bir coğrafyaya yayılmış olan Kıpçakların adını taşır. “Kuzeybatı” adı da bu grubun coğrafi adını oluşturmaktadır. Bugünkü Kıpçak Türkçesi grubunu teşkil eden Tatar, Başkurt, Kazak, Kırgız, Nogay, Karakalpak, Karaçay-Balkar, Kumuk, Karay Türkçeleri batıda Litvanya-Polonya bölgesinden başlayıp doğuda, bugün Çin Halk Cumhuriyeti içinde bulunan Doğu Türkistan’a, Karadeniz’in kuzeyinden Güney Sibirya’ya ve Tanrı Dağlarına kadar uzanmaktadır.

“*Codex Cumanicus* ile Kırgız Türkçesi Arasında Bir Karşılaştırma Denemesi” adlı tez çalışmamızın asıl konusu *Codex Cumanicus*’taki kelimeler ile Kırgız Türkçesindeki kelimeler arasında ses bilgisi bakımından benzerlik ve farklılıkları tespit etmektir. Özellikle Kırgız Türkçesi ile tarihî Kıpçak Türkçesi arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak Kırgızcanın *Codex Cumanicus* ile olan ilişkisinin belirlenmesinde ayrı bir önem taşımaktadır.

Çalışmamız, *Giriş*, *Birinci Bölüm*, *İkinci Bölüm: İnceleme* olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde çalışmanın yöntemi ve malzemesi, kullandığımız malzemelerin içeriği hakkında bilgiler yer almaktadır.

Birinci Bölümde, Tarihî Kıpçak Türkçesi, Kıpçaklar, Kıpçakça eserler, *Codex Cumanicus* ve üzerinde yapılan çalışmalar, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Kırgız Türkçesi ve üzerinde yapılan çalışmalar yer almaktadır.

İkinci Bölüm: İnceleme kısmı, ses bilgisini içermektedir. Bu bölümde *Codex Cumanicus* ve Kırgız Türkçesindeki ortak kelimelerin ünlü ve ünsüzleri tanıtıldıktan sonra ses özellikleri, ses uyumları ve ses değişimleri incelenmiştir. *Codex Cumanicus* ve Kırgızca kelimelerdeki seslerin benzerliği ve farklılığını ortaya koyarak, Kırgız Türkçesi ile *Codex Cumanicus* arasında mekân ve zaman farklılığı olmasına rağmen, ne kadar benzediği meselesi

araştırılıp iki dil alanının ünlü-ünsüz olayları ve müşterek tarafları bol örneklerle verilmiştir.

Kaynakça, konuyla ilgili incelenen ve çalışmamızın çeşitli safhalarında yararlanılan inceleme alanıyla ilgili kitap ve makaleleri içermektedir.

Günümüzde Eski Kıpçakçanın Bugünkü Kıpçak Türk lehçeleriyle karşılaştırmalı incelemesini içeren çalışmalar çok az sayıda bulunmaktadır. *Codex Cumanicus*'un dili bugünkü Karay, Kumuk, Tatar, Karaçay-Balkar Türkçelerine çok yakın olduğu söylenmektedir. Biz de *Codex Cumanicus*'u Kırgız Türkçesiyle ses bilgisi bakımından karşılaştırarak çalışmamızı yaptık. Yaptığımız çalışmada pek çok ses benzerliği olduğunu ve Kırgız Türkçesinin Tarihî Kıpçakçaya çok yakın olduğunu tespit ettik. Bu çalışmamız, Kırgız Türkçesi ile *Codex Cumanicus* arasındaki ilk bilimsel karşılaştırmalı çalışmalardan biri olması açısından ayrı bir önem teşkil etmektedir.

Araştırma konusunun seçiminde, kaynak temininde, araştırma sırasında fikirlerinden yararlandığım ve bu konuda yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu Çengel'e şükranlarımı arz ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHÎ KIPÇAK TÜRKÇESİ.....	5
1.1.1. Kıpçaklar.....	5
1.1.2. Kıpçakça.....	7
1.1.3. Kıpçakça Eserler.....	8
1.1.3.1. Karadeniz'in Kuzeyinde Yazılanlar (Latin harfli metinler).....	9
1.1.3.1.1. Codex Cumanicus.....	9
1.1.3.1.1.1. Codex Cumanicus Üzerinde Yapılan Çalışmalar	13
1.1.3.2. Ermeni Kıpçakçası (Ermeni harfli metinler).....	15
1.1.3.3. Mısır ve Suriye'de Kıpçak Türkçesi ile Yazılan Eserler (Arap harfli metinler).....	16
1.1.3.3.1. Lügat ve Gramer Kitapları.....	16
1.1.3.3.2. Fıkıh Kitapları.....	17
1.1.3.3.3. Okçulukla İlgili Kitaplar.....	17
1.1.3.3.4. Atlarla ve Atçılıkla İlgili Kitaplar.....	17
1.1.3.3.5. Edebî Eser.....	18
1.2. BUGÜNKÜ KIPÇAK TÜRKÇESİ.....	18
1.3. KIRGIZ TÜRKÇESİ.....	20
1.3.1. Kırgız Türkçesi Üzerinde Yapılan Çalışmalar.....	20
1.4. KONSTANTİN KUZ'MİÇ YUDAHİN VE SÖZLÜĞÜ.....	28
1.4.1. Kırgızca-Rusça Sözlük.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2. CODEX CUMANICUS İLE KIRGIZ TÜRKÇESİNİN KARŞILAŞTIRMALI SES BİLGİSİ.....	33
---	----

2.1. ÜNLÜLER.....	33
2.1.1. Ünlülerin Sınıflandırılması.....	34
2.1.2. Ünlülerin Özellikleri.....	36
2.1.2.1. /a/.....	36
2.1.2.2. /e/.....	36
2.1.2.3. /ı/.....	37
2.1.2.4. /i/.....	38
2.1.2.5. /o/.....	38
2.1.2.6. /ö/.....	39
2.1.2.7. /u/.....	40
2.1.2.8. /ü/.....	40
2.1.2.9. Uzun Ünlü.....	41
2.1.2.9.1. Türkçe Kelimelerde Uzun Ünlüler.....	43
2.1.2.9.2. Alıntı Kelimelerde Uzun Ünlüler.....	49
2.1.3. Ünlülerin Ses Düzeni.....	51
2.2. ÜNSÜZLER.....	86
2.2.1. Ünsüzlerin Sınıflandırılması.....	88
2.2.1.1.Ton Bakımından.....	88
2.2.1.2. Çıkış Yeri Bakımından.....	88
2.2.1.3. Çıkış Şekli Bakımından.....	89
2.2.2. Ünsüzlerin Özellikleri.....	90
2.2.2.1. /b/.....	90
2.2.2.2. /c/.....	91
2.2.2.3. /ç/.....	92
2.2.2.4. /d/.....	92
2.2.2.5. /f/.....	93
2.2.2.6. /g/.....	94
2.2.2.7. /ğ/.....	95
2.2.2.8. /x/.....	96
2.2.2.9. /j/.....	98
2.2.2.10. /k/.....	98

2.2.2.11. /q/.....	99
2.2.2.12. /l/.....	100
2.2.2.13. m/.....	102
2.2.2.14. /n/.....	103
2.2.2.15. /ŋ/.....	104
2.2.2.16. /p/.....	105
2.2.2.17. /r/.....	106
2.2.2.18. /s/.....	107
2.2.2.19. /ʃ/.....	109
2.2.2.20. /t/.....	110
2.2.2.21. /v/.....	111
2.2.2.22. /y/.....	112
2.2.2.23. /z/.....	114
2.2.2.24. /ʃç/.....	115
2.2.2.25. /ts/.....	115
2.2.3. Ünsüzlerin Ses Düzeni.....	115
2.3. SES UYUMLARI.....	190
2.3.1. Damak Uyumu.....	190
2.3.1.1. Türkçe Kelimeler.....	190
2.3.1.1.1. Kalın Ünlüler.....	190
2.3.1.1.2. İnce Ünlüler.....	193
2.3.1.2. Arapça ve Farsça Kelimeler.....	196
2.3.2. Dudak Uyumu.....	199
2.3.2.1. Türkçe Kelimeler.....	200
2.3.2.1.1. Düz Ünlüler.....	200
2.3.2.1.2. Yuvarlak Ünlüler.....	204
2.3.2.2. Arapça ve Farsça Kelimeler.....	208
2.3.3. Ünlü Değişimleri.....	210
2.3.3.1. Kalınlaşma.....	210
2.3.3.1.1. ä > a.....	210
2.3.3.2. İncelme.....	212

2.3.3.2.1. $a > e$	212
2.3.3.3. Düzleşme.....	213
2.3.3.3.1. $u > i$	213
2.3.3.3.2. $\bar{u} > i$	214
2.3.3.3.3. $\ddot{u} > i$	215
2.3.3.4. Yuvarlaklaşma.....	215
2.3.3.4.1. $a > o$	215
2.3.3.4.2. $\bar{a} > \ddot{o}$	216
2.3.3.4.3. $\ddot{a} > \ddot{o}$	217
2.3.3.4.4. $e > \ddot{o}$	217
2.3.3.4.5. $i > u$	218
2.3.3.4.6. $\ddot{i} > \ddot{u}$	218
2.3.3.5. Daralma.....	219
2.3.3.5.1. $a > i$	219
2.3.3.5.2. $e > i$	219
2.3.3.5.3. $o > u$	220
2.3.3.5.4. $\ddot{o} > \ddot{u}$	222
2.3.3.6. Genişleme.....	222
2.3.3.6.1. $i > a$	222
2.3.3.6.2. $u > a$	222
2.3.4. Ünlü Düşmesi.....	223
2.3.4.1. İç Seste Ünlü Düşmesi.....	223
2.3.4.1.1. $-\bar{i} > \emptyset$	223
2.3.4.1.2. $-i > \emptyset$	223
2.3.4.1.3. $-i > \emptyset$	223
2.3.4.1.4. $-u > \emptyset$	224
2.3.4.1.5. $-\ddot{o} > \emptyset$	224
2.3.4.1.6. $-\ddot{u} > \emptyset$	224
2.3.5. Ünlü Türemesi.....	225
2.3.5.1. Ön Seste Ünlü Türemesi.....	225
2.3.5.1.1. /i-/ Türemesi.....	225

2.3.5.1.2. /o-/ Türemesi.....	225
2.3.5.1.3. /u-/ Türemesi.....	225
2.3.5.2. İç Seste Ünlü Türemesi.....	225
2.3.5.2.1. /-i-/ Türemesi.....	225
2.3.5.2.2. /-u-/ Türemesi.....	226
2.3.5.2.3. /-ü-/ Türemesi.....	226
2.3.5.3. Son Seste Ünlü Türemesi.....	227
2.3.5.3.1. /-a/ Türemesi.....	227
2.3.5.3.2. /-ı/ Türemesi.....	227
2.3.6. Ünsüz Değişmeleri.....	228
2.3.6.1. Tonlulaşma.....	228
2.3.6.1.1. $f- (> p-) > b-$	228
2.3.6.1.3. $-k- > -g-$	228
2.3.6.1.4. $-q- > -\gamma-$	229
2.3.6.1.5. $p- > b-$	229
2.3.6.2. Tonsuzlaşma.....	230
2.3.6.2.1. $-b > -p$	230
2.3.6.2.2. $-d > -t$	230
2.3.6.2.3. $-l- (> -d-) > -t-$	230
2.3.6.2.4. $z- > s-$	231
2.3.6.3. Süreklileşme.....	232
2.3.6.3.1. Akıcılaşma.....	232
2.3.6.3.1.1. $b-, -b- > m-, -m$	232
2.3.6.3.1.2. $-g-, -\gamma- > -y-$	233
2.3.6.3.1.3. $-v-, -v > -y-, -y$	233
2.3.6.4. Süreksizleşme.....	234
2.3.6.4.1. $f-, -f-, -f > p-, -p-, -p$	234
2.3.6.4.2. $\chi-, -\chi- > q-, -q-$	234
2.3.6.4.3. $-l- > -d-$	235
2.3.6.4.4. $q- > \chi-$	236
2.3.6.4.5. $-s- > -\ç-$	237

2.3.6.4.6. $y- > c$	237
2.3.6.4.7. $-v- > b-$	238
2.3.7. Ünsüz Düşmesi.....	240
2.3.7.1. $-\gamma-, -\gamma > oo-, uu-, -oo-, -uu-, -oo, -uu$	240
2.3.7.2. $-v-, -v > oo-, uu-, -oo-, -uu-, -oo, -uu$	240
2.3.7.3. $-v-, -v > -öö-, -öö, -üü$	240
2.3.7.4. $h-, \chi-, -h-, -\chi- > \emptyset$	242
2.3.7.5. $-t > \emptyset$	242
2.3.7.6. $y- > \emptyset$	242
2.3.8. Ünsüz Türemesi.....	243
2.3.8.1. $/h-/$ Türemesi.....	243
SONUÇ.....	244
KAYNAKÇA.....	246
ÖZET.....	255
ABSTRACT.....	256

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
a.g.m	: adı geçen makale
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
Ar.	: Arapça
İA	: İslam Ansiklopedisi
bk.	: bakınız
çev.	: çeviren
C.	: cilt
CC	: <i>Codex Cumanicus</i>
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ET	: Eski Türkçe
Fak.	: fakülte
Far.	: Farsça
KBY	: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Krg.	: Kırgız Türkçesi
KRS	: Yudahin, K. K. <i>Kirgizsko-russkiy slovar'</i> , Moskva, 1985.
krş	: karşılaştırınız
KW	: K. Grønbech, <i>Komanisches Wörterbuch Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus</i> , Kopenhagen, 1942.
Moğ.	: Moğolca
TDA	: Türk Dili Araştırmaları
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTŞ	: Tarihî Türk Şiveleri
vb.	: ve benzeri
v.d.	: ve diğerleri
s.	: sayfa
S.	: sayı

GİRİŞ

Araştırmada kullanılan yöntem ve malzeme. Çalışmamızın inceleme bölümü ses bilgisini içermektedir. Tarihî Kıpçak Türkçesinin Hristiyanlığa ait metni olan *Codex Cumanicus* ile Bugünkü Kıpçak Türk lehçelerinden Kırgız Türkçesinin karşılaştırmalı incelenmesinde *art zamanlı (diakronik)* ve *karşılaştırmalı (comparative)* yani *tarihî karşılaştırmalı* yöntem uygulanmıştır. Çalışmamızda *Codex Cumanicus*'un yanında Kırgız Türkçesine ait dil malzemeleri de kullanılmıştır. Gereken kaynaklar ve dil malzemeleri dipnotlarda verilmiştir.

Ses Bilgisi bölümünde Tarihî Kıpçakçanın önemli temsilcisi olan *Codex Cumanicus*'taki ve Kırgız Türkçesindeki ünlü ve ünsüzler için malzeme K. Grønbech'in¹ ve K. K. Yudahin'in² sözlükleri esas alınarak taranmak suretiyle elde edilmiş ve elde edilen ortak kelimelerdeki seslerin özellikleri ve ses olayları örneklerle ortaya konmuştur. Kırgız Türkçesindeki seslerin özellikleri ve bunlarla ilgili örnekler konusunda Hülya Kasapoğlu Çengel, S. Kudaybergenov, T. Ahmatov ve E. Abduldayev'in gramer kitaplarından³ ve *Codex Cumanicus*'la ilgili kaynaklardan⁴ yararlanılmıştır. Bu bölümde Kırgızcadaki uzun ünlülerin hangi ses grubundan geliştiğini göstermek için tarihî dil verilerine de yer verilmiştir. Kırgızcadaki uzun ünlüler

¹ K. Grønbech, **Komanisches Wörterbuch: Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus**, Kopenhagen, 1942.

² K. K. Yudahin, **Kırgızsko-russkiy slovar'** (Kırgızca-Rusça Sözlük), Moskva, 1985.

³ Hülya Kasapoğlu Çengel, **Kırgız Türkçesi Grameri: Ses ve Şekil Bilgisi**, Ankara, Akçağ, 2005; S. Kudaybergenov, A. Tursunov, **Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası: Fonetika cana Morfolojiya**, Frunze, 1980, 16–21; T. Ahmatov, S. Ömüraliyeva, **Kırgız Tili: Fonetika-Leksika**, Frunze, Mektep, 1990, s. 33–74; T. Ahmatov, S. Davletov, **Kırgızskiy yazık**, Frunze, 1975, s. 3–26; E. Abduldaev, S. Davletov, **Kırgız Tili**, Frunze, 1986, s. 3–15.

⁴ A. Caferoğlu, **Türk Dili Tarihi Notları II**, İstanbul, 1943, s. 168–195; A. v. Gabain, “Codex Cumanicus'un Dili”, çev. Mehmet Akalın, **Tarihi Türk Şiveleri**, Ankara, 1979, s. 67–109; Saadet Çağatay, “Codex Cumanicus Sözlüğü”, **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler**, 1978, 141; “Codex Cumanicus Sözlüğünün Başlığı Dolayısıyla”, **Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları**, II. C. Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1944, s. 759–772; L. Ligeti, **Prolegomena to the Codex Cumanicus: Codex Cumanicus**, Budapeşt, 1981, s. 4; A. B. Ercilasun, **Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Ankara, 2004, s. 386–388; D. Rasovskij, “K voprosu i proishojdenii Codex Cumanicus”, **Seminarium Kondakovianum III**, Prague, 1929, s. 193–214; A. N. Samoyloviç, “K istorii i kritike Codex Cumanicus”, **Doklady Rossiyskoy Akademi Nauk**, 1924, s. 86–87; R. Toparlı v.d. **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, Ankara, 2003; A. F. Karamanlioğlu, **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

Eski Türkçedeki çeşitli ses gruplarının büzülmesi sonucu oluşan ikincil uzunluklardır. *Codex Cumanicus*'ta da çeşitli ses gruplarının büzülmesi sonucunda Kırgızcada uzun ünlüler ortaya çıkmıştır. Bunlar örnekleriyle çalışmamızda yer almıştır. Büzülme hadisesiyle ilgili örnekler çoğunlukla Hülya Kasapoğlu Çengel'in, S. Kudaybergenov'un gramer çalışmalarından⁵ ve B. M. Yunusaliyev'in eserinden⁶ alınmıştır. Çalışmamızda tespit ettiğimiz Türkçe kelimelerin yanında alıntı kelimeler de bulunmaktadır. *Codex Cumanicus*'taki alıntı kelimelerin imlâ ve anlamı konusunda R. Toparlı'nın⁷ ve Kırgızcadaki alıntı kelimelerde bulunan uzunlukların durumu için H. K. Karasayev'in⁸ sözlüğünden yararlanılmıştır. *Codex Cumanicus*'taki seslerin ve kelimelerin yazımındaki kararsızlık ve düzensizlik Türkologlarca giderilmiştir. Danimarkalı Türkolog K. Grønbech bu eserden yararlanarak bir Kuman (Kıpçak) sözlüğü hazırlamıştır. K. Grønbech'in, *Komanisches Wörterbuch, Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus* (Kopenhagen, 1942) adlı sözlüğü çalışmamızın temel kaynağıdır. Grønbech'in sözlüğünün giriş bölümünde ayrıntılı olarak açıkladığı gibi, *Codex*'te XIV. yüzyıl Kıpçak Türkçesinin yazımı için uygulanmış olan çevriyazı: Ünlülerden /a/ sesi /a/, /á/; açık /e/ (/ä/) sesi /ä/, /e/ alfa biçimindeki /a/ ve /a/; /e/ sesi /e/, /i/ sesi /i/, /ı/ sesi /i/, /e/, /y/ ve iki noktalı /i/; /o/ sesi /o/; /u/ sesi /u/, /ou/ ve /w/; /ö/ sesi /o/, /ó/ ve /ø/; /ü/ sesi de /u/, /v/ ve /w/ harfleriyle gösterilmiştir. Ünsüzlerden /y/ sesi /j/, /g/ sesi üstü çizgili /g/, /ç/ sesi /č/, /ç/, /cz/ ve /z/; ince ve kalın /g/ sesleri /g/; ince /k/ sesi /k/ ve /ch/; kalın /k/ sesi /k/, /c/ ve /ch/; hırıltılı /h/ (/x/) sesi /H/, /ch/, /gh/ ve /x/; /h/ sesi /h/ ve /g/, /ng/ ve kuyruklu /η/, /ş/ sesi /š/, /s/, /sch/ ve /x/; /v/ sesi /v/, /w/ sesi /w/ ve /u/; /y/ sesi /j/, /y/, /i/ ve /g/; /z/ sesi de /s/, /z/ ve /x/ harfleriyle yazılmıştır. *Codex*'te Türkçe için uygulanan çevriyazı, görüldüğü gibi oldukça karışıktır. Grønbech, eserde görülen karışık çevriyazılar üzerinde çalışarak asıl sözlüğünde aşağıdaki sesleri kullanmıştır. *Codex Cumanicus*'ta görülen /a/ ile /á/ ünlülerini ayırmıyor, /á/ ünlüsü /ç/, /y/ ünsüzlerinin bulunduğu kelimelerde görülür. Örneklerde hem /a/ hem /á/ şekli

⁵ Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 43–51; S. Kudaybergenov, A. Tursunov, **a.g.e.**, s. 22–24.

⁶ B. M. Yunusaliyev, **Tandalgan Emgekter**, Frunze, 1985, s. 108–126.

⁷ R. Toparlı v.d. **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, Ankara, 2003.

⁸ H. K. Karasayev, **Özdöştürülgön Sözdör: Sözdük**, Frunze, 1986.

geçer. Biz de incelememizde bu ünlüyü normal /a/ olarak gösterdik. Grønbech /e/ sesini /e/; /ı/ sesini /y/; /i/ sesini /i/; /o/ sesini /o/; /ö/ sesini /ö/; /u/ sesini /u/; /ü/ sesini /ü/ olarak vermiştir. Ünsüzlere gelince /y/ sesini /j/; /ç/ sesini /č/; /c/ sesini /ğ/; kalın /g/ sesini /ɣ/, ince /g/ sesini /g/; kalın /k/ sesini /q/; ince /k/ sesini /k/; /ş/ sesini /š/; hırıltılı /h/ sesini /x/; /h/ sesini /h/; geniz /n/ sesini kuyruklu /ŋ/; /v/ sesini /v/; /z/ sesini /z/ harfleriyle göstermiştir. İki alanda yaptığımız karşılaştırmalı çalışmamızda sesleri karıştırmamak için ve uyguladığımız çevriyazılarda herhangi bir karmaşık durumun ortaya çıkmaması için Türkolojide geçerli standart çevriyazı şekillerini göz önünde bulundurarak sözlükte geçen kelimelerdeki seslerin bazılarını değiştirdik ve *Codex Cumanicus* ile Kırgızca için ortak sesleri kullandık. Grønbech'in sözlüğünde /y/, /j/, /č/, /š/, /ğ/, /ɣ/, /ŋ/, /q/, /x/, h/ seslerini çalışmamızda şu şekilde kullandık: /ı/, /y/, /ç/, /ş/, /c/, /ɣ/, /ŋ/, /q/, /x/. Bu sesler hem *Codex Cumanicus* hem Kırgız Türkçesi için geçerlidir. Ses Bilgisi bölümünde iki dil alanının bu ses özellikleri açıkça görülmektedir.

Bu incelememizde ikinci temel kaynağımız Konstantin Kuz'miç Yudahin'in *Kirgizsko-russkiy slovar'* (Moskva, 1985) sözlüğüdür. Yudahin ve sözlüğü hakkında geniş bilgiler çalışmamızın Giriş Bölümünde yer almıştır.

Codex Cumanicus ile Kırgız Türkçesinin arasındaki benzerlikler, bu iki ana sözlüğün yardımıyla ortaya konulmuştur. K. Grønbech ve Yudahin'in sözlüğündeki kelimeler tek tek taranarak, elde ettiğimiz bütün ortak kelimeler kullanılmıştır. Kelime içindeki ünlü ve ünsüzlerin ses düzeni, ünlüleri ilk hecede, orta hecede, son hecede ve ünsüzleri de ön seste, iç seste, son seste olmak üzere kelime içindeki durumuna göre örneklerle gösterdik. Ünlü-ünsüzlerin kelime içindeki ses düzenlerini örneklerle vermemizin sebebi, *Codex Cumanicus* ile Kırgızca'daki ortak kelimelerde bulunan seslerin arasında görülen değişimleri ve seslerin birbirine ne kadar benzediğini ve ne kadar farklılık olduğunu göstermektir. *Codex Cumanicus* sözlüğünde yer alan 2500'den fazla kelimeden 1500'ü bugünkü Kırgız Türkçesinde de kullanılmaktadır. Zaman ve yer farklı olmasına rağmen iki alanın kelime hazinesinin araştırılmasının sonucunda, *Codex Cumanicus* ve Kırgızca arasında pek çok farklılık olmadığı görülmüştür.

Çalışmamızda, kelimelerdeki ses uyumları ve ses değişmelerinde görülen benzerlik ve farklılıklar örneklerle verilmiştir.

Yaptığımız incelemede ses bilgisi konusunda alınan örneklerde önce kelimenin *Codex Cumanicus*'taki okunuşu tırnak içinde Türkçe anlamı, parantez içinde kısaltılmış sözlük adı ve yer aldığı sayfa numarası sonra noktalı virgöl koyarak aynı kelimenin Kırgızca okunuşu, Türkçe anlamı kısaltılmış sözlük adı ve sözlükteki sayfa numarası verilmektedir. Alıntı kelimelerde ise kelimenin kaynak dili kısaltma halinde verilmiştir.

Çalışmamız sonucunda, *Codex Cumanicus*'un kelime hazinesinin, bugünkü Kırgız Türkçesine de yansıdığını ve büyük miraslar bıraktığını görmekteyiz. Kırgız Türkçesinin tarihî kaynakları arasında *Codex Cumanicus*'un da büyük öneme sahip olduğu açıkça görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHÎ KIPÇAK TÜRKÇESİ

1.1.1. Kıpçaklar

Kıpçak kavim adının ilk tespiti olarak, G. Ramstedt tarafından 1909 yılında, Moğolistan seyahati sırasında, Selenga ırmağının güneyinde, Mogon Şine Usu vadisinde bulunarak ve onun adlandırılmasıyla, Şine Usu Kitabesi olarak bilinen taş levhadaki ifade kabul edilmektedir (Öner, 1998:16). Kıpçak sözü ilk olarak, 759 yılında dikilmiş olan Bayan Çor (Şine Usu) bitiğinde: *Türk Kıpçak elig yıl olurmuş* (BÇ K 4). "Türk Kıpçak elli yıl oturmuş (yönetmiş)" anlamına gelen bu cümlede geçer. Metindeki Türk kelimesinin son harfi ile Kıpçak kelimesinin ilk harfi silinmiş olsa da bu ibarenin *Türk Kıpçak* olduğu genellikle kabul edilmiştir. (Ercilasun, 2004:359).

Kıpçak kelimesinin asıl şekli **Kıvçak** (< **Kıbçak**)'tır. Daha sonra ses değişimleri ile **Kıfçak**, **Kıpçak**, **Hıfçak** ve **Hıfçah** şekillerine de girmiştir. Uygur vesikalarında bir şahıs adı olarak geçen bu sözün kökeni ve anlamı kesin olarak belli değildir. Kâşgarlı Mahmut'ta: 1. Türklerden büyük bir bölük, 2. Bu bölüğün oturduğu bölge ve 3. Kâşgar yakınında bir yer adı olarak geçmektedir. Kutadgu Bilig'de de dört yerde geçen bu kelime, burada **kovi** (bk. Kâşg. "İçi kof ve çürümüş olan"; krş. **CC kuv**) kelimesi ile birlikte geçtiği için Radloff bu iki kelime arasında bir yakınlık düşünmüştür. Halk etimolojisi de Kıpçak kelimesi **kovi** ve **kovuk** kelimeleri ile birleştirilmiştir. Oğuz Kağan destanında da bir Kıpçak Bey adı geçmektedir. Nemeth'e göre, Kıpçak ismi, bugün Sagay lehçesinde "*hiddetli, kızgın*" manalarına gelen **Kıpçak** sözü ile aynıdır.⁹

Tarihte Müslümanlar tarafından "Kıpçak", Avrupalılar tarafından genellikle "Kuman" diye adlandırılan kavimler birliği, sonradan birleşen iki ayrı Türk kavmidir. İsmi renkten (sarı, açık renkli, sarışın, solgun, sarımtırak)

⁹ R. R. Arat, **İslam Ansiklopedisi**, Kıpçak Maddesi, s. 713–716.

aldığı ileri sürülen¹⁰ ve eski tarihleri karanlık olan Kumanlar 1017’de Kara-Kıtayların zorlaması ile batıya doğru göç ederek 1050’de Doğu Avrupa’ya yerleşmişlerdir. Karadeniz’in kuzeyinde yaşayan, daha önce göç etmiş, Oğuz ve Peçenek Türk kabilelerini de içlerine alarak Ruslarla Bizanslıların kışkırtması ile Peçeneklerle ve Macarlarla mücadele ile geçen yarım asırlık bir zamandan sonra 1103 yılında Ruslara yenilmişler. Bu yenilgiden sonra dağılan Kumanlar, yerlerini doğudan gelen yeni bir Türk kavmine, Kıpçaklara terk etmişler. Artık Kıpçak adı altında birleşen bu Türk kavimleri Avrupa’da Kuman adı ile anılmakta devam etmiştir. XII. asırdan beri Kuman ve Kıpçak adları aynı halkı göstermektedir.¹¹

Kıpçaklar, coğrafi olarak geniş bir alanı işgal ettikleri halde, siyasî birlik halinde teşkilâtlanıp bir devlet kuramamışlardır. Bunda belki de çok dağınık halde bulunmalarının rolü olmuştur. Orta Asya’dan Tuna boylarına kadar yayılan Kıpçakların¹², yayıldıkları bölgelerdeki hükümdarlıkları Moğol akınlarıyla son bulmuştur. XIII. yüzyılın ortalarına doğru bu akınlar Kıpçakların daha da yayılıp dağılmalarına sebep olmuştur. Büyük bir kısmı Macaristan’da olmak üzere Bulgaristan, Romanya, Rusya ve Gürcistan’da Hristiyanlık dinini benimseyerek zamanla onların içinde eriyerek tamamen kaybolmuşlar. Kıpçak adı da “*Deşt-i Kıpçak*” ve bunun gibi eski coğrafi isimlerde ve Türk kavimlerinin kabile adında kalmıştır.¹³

Kıpçaklar, kendi hâkimiyetlerine son veren Moğol İmparatorluğunda önemli mevkiiler elde ettikleri gibi, günümüze kadar gelen Kıpçakça eserleri çoğunun yazılmış olduğu Mısır’da da Memluk Sultanlığında pek önemli rolleri vardır. Kıpçaklar kavim olarak çok yayılmışlar ve dağılmışlardır. Fakat Mısır’a kadar gitmelerinin sebebi başkadır. Zaruret zamanlarında pek çok Kıpçak çocuğu köle olarak satılıp, bilhassa XIII. ve XIV. asırlarda bütün Ön-Asya ve Mısır’a yayılmıştır. Bunlar arasında temayüz edip yükselenler

¹⁰ J. Nemeth, “Die Volksnamen kuman uud qun”, **KCs**, 1940, III, Heft,1, s. 96 (Bu makalesinde Kuman tabirinin de Türkçede “sarı” manası olduğunu tespit etmiştir); A. N. Kononov, “K etimologii etnonimov kıpçak, kuman, kumık”, **UAjb**, band 48, Wiesbaden, 1976, s. 159–166 (Yazar her üç kavim adının da sarışın anlamlı ırkî bir adlandırmaya dayandığını iddia etmektedir).

¹¹ A. F. Karamanlıoğlu, **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, XVII. Ankara.1994.

¹² L. Rasonyi, “Tuna Havzasında Kumanlar”, **TTK-Belleten**, III, 1939, s. 401–422.

¹³ L. Rasonyi, **Dünya Tarihinde Türklük**, Ankara, 1971, s. 126–150.

kumandanlık ve hükümdarlık mevkilerine kadar çıkmışlardır ve bunların en tanınmış Sultan Baybars'tır. Mısır'da hâkim Kıpçak Türk kavminin yanında, yine bir Türk kavmi olan Türkmenlerin yeri de önemlidir. Çünkü Selçuklular ve Eyyûbiler devrinde Irak, Suriye ve Mısır'da Kıpçaklarla beraber kalabalık Oğuz-Türkmen boyları da yerleşmiştir. Burada yazılan Türkçe gramerlerde esas olarak alınan Kıpçak lehçesi yanında, özellikle karşılaştırmalar bakımından, Türkmenceye geniş yer verilmesi bu sebepten ileri gelmektedir. Bu iki Türk kavminin birbiri ile karıştığı da muhakkaktır. Zaten Kıpçaklar daha eskiden de Oğuz boyları ile karışmışlardır.¹⁴

Kıpçak Türkleri hakkında en iyi malumat veren kaynaklardan biri "*Slovo o polku İgoreve*" (İgor'un ordusu hakkında hadise), bir Rus şairinin yazdığı destandır. Kahramanlık destanı olan bu eserin konusu Kıpçaklarla Ruslar arasında baş gösteren harplerdir. Ruslarla Kıpçaklar arasındaki savaşlar neticesinde vücuda getirilen bu eser, Kıpçakların hayatı hakkında ve Türk uruğunun dili ve destanında adları geçen bazı Türk boyları hakkında da malumat edinmemize yardım etmektedir. Destanda ilk göze çarpan mühim nokta, Kıpçakların elde ettikleri siyasi vaziyet dolayısıyla, muhtelif milletlerle olan temasları neticesinde, fıkren bunların tesiri altında kalmış olmalarıdır. Bir taraftan Rus ve Bizans yolu ile Ortodoksluk, diğer taraftan propaganda gayesiyle buralara kadar sokulan Katolik misyonerleri ve Karadeniz sahillerindeki İtalyan müstemlekeleri vasıtasıyla gelen Katoliklik, Kıpçaklar arasında hissedilmeye başlamıştır.¹⁵

1.1.2. Kıpçakça

Kıpçak Türkçesi, Batı Türkçesinin Kuzey grubuna mensup olmasına rağmen asıl gelişmesi güney grubunun yayıldığı sahanın güneyinde Mısır ve Suriye'de meydana gelmiştir. Bunun sebebi de yukarıda söz ettiğimiz pek çok Kıpçak gencinin köle ve cariye olarak satılması suretiyle XIII. ve XIV. yüzyıllarda Ön Asya ve Mısır'a gelmiş olmasıdır. Türkmen, Altın Orda ve

¹⁴ Z. V. Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, I. C. İstanbul, 1946, s. 159.

¹⁵ A. Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi Notları II*, İstanbul, 1943, s. 163.

Harezmî'den gelen Türkler de bu bölgede önemli bir nüfusa sahipti. Bütün bu Türk boyları, zamanında kendi coğrafyalarında oluşturmadıkları devlet, medeniyet ve kültür merkezlerini yabancı bir yerde oluşturmayı başarmışlardır (Karamanlıoğlu, 1994:17).

Mısır'daki Memlûk döneminde yazılan eserler Kıpçak ağızına değil, döneminin standart yazı diline ait eserlerdir. Bu yazı dilinin Harezm Türkçesinden çok az farkı vardır ve o da Harezm Türkçesi gibi Karahanlı ile Çağatay Türkçeleri arasında bir geçiş dönemini temsil eder. Harezm eserleri Karahanlı dönemine, Memlûk devri eserleri Çağatay Türkçesine daha yakındır. İçine Kıpçak ve Türkmen (Oğuz) ağız özelliklerini de almaktadır. Memlûk döneminde yazılan gramer ve sözlükler de çoğunlukla standart dile aittir

Kıpçak Türklerinin konuşma dili, Ermeni Kıpçakçasıyla ilgili metinler hariç, yazı dili olarak kullanılmamıştır. *Codex Cumanicus* yazı diline ait değildir; Kıpçak ağızından yapılan derlemelerden ibarettir (Ercilasun, 2004:186).

1.1.3. Kıpçakça Eserler

Orta zaman Kıpçak Türkçesine ait dil yadigârlarını üç grupta toplayabiliriz:

- *Codex Cumanicus* (Gotik harfli, 14. yüzyıl)
- Memlûk sahası dil yadigârları (Arap harfli, 14–15. yüzyıl)
- Ermeni harfli dil yadigârları (Ermeni harfli, 16–17. yüzyıl)

1.1.3.1. Karadeniz'in Kuzeyinde Yazılanlar (Gotik harfli metinler).

1.1.3.1.1. *Codex Cumanicus*

Çalışmamızın asıl konusu olan ve özellikle Türk dili tarihi açısından, Kuzeybatı Türk lehçeleri ve Kıpçakça araştırmaları için paha biçilmez bir

hazine değerinde olan *Codex Cumanicus*¹⁶ (kısaltılmış şekli CC), bugün isimleri dahi kaybolmuş ve büyük Türk tarihinin unutulmuş sahifelerine katılmış Kumanların¹⁷ (Kıpçakların) büyük bir dil abidesidir. XIV. yüzyıl başlarında Aşağı Volga bölgesinde yaşayan Kıpçak Türkleri arasında Hristiyanlığı yaymaya çalışan misyonerler, büyük bir olasılıkla Fransiskan papazları ve Kıpçaklar arasında ticari maksatlarla nüfuz etmek isteyen tüccarlara Kıpçak Türkçesini öğretmek maksadıyla Karadeniz'in kuzeyine yerleşmeye çalışan İtalyan kolonileri mensupları tarafından yazılmış olduğu kuvvetle muhtemeldir. Onlar Kıpçak Türkçesini öğrenmişler ve vaazlarında kullanmak üzere birçok dini metinleri, Hristiyan dua ve ilahilerini Latince'den Türkçeye çevirmişlerdir. Dini metinlerden başka Latince, Farsça ve Türkçe gramer kaideleri (ad ve eylem çekimi listeleri) ile Türkçe Almanca söz listeleri ve Kıpçak bilmeceleleri bulunmaktadır. Hristiyan misyonerler bu Kıpçak Türkçesi metinlerini, pek doğal olarak, Latin alfabesiyle ve bunları *Codex Cumanicus* yani "Kuman Elyazmaları" adını verdikleri, "Kumanlara âit bilgiler kitabı" manasına gelen bu dil yâdigârını, bir ciltte toplamışlardır. Fuat Köprülü (Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1980) *Codex Cumanicus*'u "Kuman Mecmuası" olarak ifade etmiştir. Bu eser bir derlemedir. Bunun kesin olarak nerede, nasıl, kim tarafından ve hatta üzerinde tarih taşımasına rağmen hangi tarihte kaleme alındığı bilinmemektedir. Eserin tek nüshası, İtalya'nın Venedik şehrinde Saint Marcus Kütüphanesi'nde saklanmaktadır. Tanınmış İtalyan şairi ve kitap toplama meraklısı Petrarque (Petrark), Antonius von Finale adlı birisinden almış ve 1362 yılları arasında Petrarque'ın vasiyetnameleriyle birlikte St. Marcus Kütüphanesi'ne verildiğinden eser aynı

¹⁶ *Codex Cumanicus*'la ilgili kaynaklar: A. Caferoğlu, **Türk Dili Tarihi Notları II**, İstanbul, 1943, s. 168–195; A. v. Gabain, "Codex Cumanicus'un Dili", çev. Mehmet Akalın, **Tarihi Türk Şiveleri**, Ankara, 1979, s. 67–109; Saadet Çağatay, "Codex Cumanicus Sözlüğü", **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler**, 1978, s. 141; "Codex Cumanicus Sözlüğünün Başlığı Dolayısıyla", **Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları**, C. II, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1944, 759–772. L. Ligeti, **Prolegomena to the Codex Cumanicus: Codex Cumanicus**, Budapeşt, 1981, 4; A. B. Ercilasun, **a.g.e.**, s. 386–388; D. Rasovskij, "K voprosu i proishojdenii Codex Cumanicus", **Seminarium Kondakovianum** III, Prague, 1929, s. 193–214; A. N. Samoyloviç, "K istorii i kritike Codex Cumanicus", **Doklady Rossiyskoy Akademii Nauk**, 1924, s. 86–87.

¹⁷ Çalışmamızın Kıpçaklar maddesinde tarihte Müslümanlar tarafından "Kıpçak", Avrupalılar tarafından genellikle "Kuman" diye adlandırılan kavimler birliğinin, sonradan birleşen iki ayrı Türk kavmi olduğunu ve bu Türk kavimlerinin Avrupa'da Kuman adı ile anılmaya devam ettiğinden söz etmiştik (bk. Kıpçaklar s. 5).

zamanda *Codex Petrarque* adını da taşımaktadır.¹⁸ Fakat Petrarque hakkında araştırma yapanlar, CC'nun zamanla Petrarque'ya ait olduğu, kenarlarına yazılan yazıların şairin eliyle yazılmış olduğu kanaatini reddediyorlar.¹⁹

İtalyanlar ve Almanlar tarafından 14. yüzyılda derlenmiş olan iki bölümden oluşan bu değerli eser, o zamanın yazı dilini değil, o zamanki Kıpçakların konuşma dilini, ağızlarını yansıtmaktadır. CC'un muhtevasına gelince, birbirinden ayrı, fakat sonradan bir cilt haline getirilen iki bölümden, iki ayrı defterden ibarettir; birinci bölümün ilk satırları 1303, 11 Temmuz tarihini taşımaktadır. Ancak bu tarihin onun asıl nüshasına mı, yoksa eldeki nüshanın istinsahına mı ait olduğu bilinmemektedir. Birinci bölüm, aynı kalemden çıkmıştır. Latince bir girişle başlar. İki sözlük listesinden oluşur. Sözlükler, Latince-Farsça ve Kıpçakçadır. İlk liste alfabetik, ikinci liste ise konulara göre yer almıştır. İsim, sıfat, fiil, zarf gibi Kıpçak Türkçesine ait muhtelif bilgiler, ev, ziraat, ticaret, zaman, esnaf ve devlet teşkilatıyla ilgili kelimeler geniş yer almaktadır. Eserin bu bölümünde Latinceden fazla İtalyancanın tesiri hâkim olduğundan, İtalyanlar tarafından yazıldığı tahmin edilen bu bölüme *İtalyan bölümü* adı verilmiştir. İtalyan bölümü 55 yapraktır (110 sahife).

Değişik kalemlerden çıkmış olan ikinci defter, gerek tasnif ve gerekse tespitte kullanılan Latin, Gotik ve Grek harfleri yüzünden birinci defter kadar düzenli değildir. Kıpçak Türkçesiyle yazılmış Hristiyan duaları, vaazlar, İncil'den tercümeler, azizlerle ilgili menkıbeler ve ilahiler ile kırk yedi bilmeceyi ihtiva etmektedir. Bu bölümde o devrin içtimaî ve iktisadî hayatı da verilmiştir. Bazı yerlerde Kıpçakçanın gramerine ait dil kaideleri, eklemeleri vardır. Metinler, Latin harfli transkripsiyon ve noksan olan Latince tercüme ile verilmektedir. Bu bölümün karakteristik olan tarafı Farsça tercüme veya sözlüğün olmadığıdır. Baş ve son kısmında dağınık olarak oldukça önemli Kumanca-Latince ve Kumanca-Almanca kelimeler bulunmaktadır. Bu yüzden

¹⁸ Saadet ÇAĞATAY, **a.g.m.**, s. 141–144.

¹⁹ D. Rasovskij, **a.g.e.**, s. 196.

bu kısma da *Alman bölümü* denilmiştir. Alman bölümü 27 yapraktır (54 sahife).

Birbirinden oldukça farklı olan İtalyan ve Alman bölümleri orfografya bakımından göze batan ayrılıklar göstermektedir. Her ne kadar Latin ve Gotik harfler eski Türkçe yazıları tespit eden alfabelerden çok daha tekâmül etmiş yazılarsa da, İtalyan bölümü ile Alman bölümü arasında pek bariz imla farkları görülmektedir. İtalyanlar kendi dillerinde olan sesleri, kendi işitmelerine ve alfabelerine göre tespit ettikleri gibi, Alman rahipleri dahi, kendi dilleriyle müşterek olan seslere kıymet vermiş ve alfabelerinde mevcut ve verilmesi mümkün olan sesleri vermeye çalışmışlardır. Türkçede Alman dilindeki seslerin mukabili olduğundan, Alman rahipleri Kumanca metin tespitinde daha çok muvaffak olmuşlardır. Alman rahipleri tarafından ele alınmış olan Hristiyan metinler Türk dili araştırmaları için İtalyancasından daha çok değerlidir. Çünkü Almanca parçalar İtalyan nüshasına göre daha iyi tespit edilmiştir.²⁰

CC'un yabancı kelimelerine gelince, bunlar biraz Arapça, bilhassa Farsçadır. Bu yabancı kelimelerin İslamiyet'le Kumanlara girmiş olduğu kanaatini söylersek yanılmış olmayacağız. Müslüman olmuş olan Türklerde Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılması pek tabii bir şeydir. Farsçanın Arapçaya göre daha çok olmasının sebebi, Rasovskij'nin izah ettiği²¹ ticaret merkezleri ile bağlı olan bir mahalde vücuda gelmiş bir eser olmasından da ileri gelebilir. Buna rağmen bu İslamiyet'le ilgili kelimelerin Hristiyanlık'la, yani Hristiyan metinlerinde birleşmesi hususu dikkati çekmektedir. Acaba bu Hristiyan ilahileri Müslüman olan Kuman Türkleri için mi yazılmıştır? Yoksa İslâm olan Türklerin Hristiyanlaşması için mi yazıldı? Bunun cevabı bugüne kadar kesin olarak verilmemiştir.

Bugüne kadar, yalnız dil bakımından incelenmiş olan CC'un tarihi hakkında fikir beyan edenler azdır. Eserin ilk bölümünde yazılmış olan 1303 tarihini Gabain dikkate alarak, CC'un 1303–1362 yılları arasında meydana geldiğini ve eserin yabancı misyonerler tarafından kaleme alındığını

²⁰ Saadet Çağatay, "Codex Cumanicus Sözlüğünün Başlığı Dolayısıyla", **Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları**, C. II, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1944, s. 759–772.

²¹ D.A. Rasovskij, **a.g.e.**, s. 194–214.

söylemiştir.²² W. Bang da 1303 tarihini aşağı yukarı eserin başlangıç tarihi olarak kabul etmiş ve XIV. asrın devamında da yazılmış olduğunu ve zannettiği gibi Alman Fransiskan rahip misyonerleri tarafından Hristiyanlığı yaymak için bir manastırda vücuda geldiği kanaatini belirtmiştir.²³ CC üzerinde geniş bilgileri bulunan Türkologlardan D. A. Rasovskij'ye göre²⁴, *Codex*'in başında olan 1303 tarihi eserin yazıldığı tarih değil, ancak kopya tarihidir. Eser, pratik kullanım için meydana gelmiş bir kaynak olmak üzere, birkaç defa istinsah edilmiş, orijinal CC, üzerindeki tarihten çok daha önce XIII. yüzyıl içinde ele alınmış olmalıdır. Rasovskij'nin bu fikrini kuvvetlendiren nokta, CC'un birinci bölümünün pek kusurlu yazılışı, yazarın cahil, Farsça ve Kıpçakça bilmeyen bir kimse olmasının kanaatine varmasıdır. Diğer taraftan eserin birden vücuda getirilmemiş, kelimelerin yavaş yavaş toplanarak yazılmış olmasıdır. Çünkü bazı yerlerde birçok Latince kelime, Farsça ve Kıpçakçaya tercüme edilmeden kalmıştır. Rasovskij, ne W. Bang'ın kanaatini ne de İtalyan tüccarları tarafından ticaret ihtiyacı için meydana getirilmiş olması fikirlerini kabul etmiş. Tersine, eserde söz konusu olan üç dilin de yürüyeceği bir yerde ve sadece dini maksatla olmayıp, günlük hayatın gerektirdiği pratik bilgileri elde etmek için yazılmıştır. Bu fikirlerini eserde görülen kelime hazinesiyle ispat etmiştir (Çağatay, 1978:763).

Kelimeleri ve metinleri yazıya aktaran misyonerlerin, Kuman Türkçesine ait seslerden bazılarını iyi tanımadıkları, imlâdaki tutarsızlıklardan anlaşılmaktadır. *Codex Cumanicus*'daki dil, eserin kendi içinde hem Kumanca hem de Tatarca olarak gösterilmiştir ve eserin dili Tatarçe, Tatar til olarak geçer (Gabain, 1979:74–75). Bu sebeplerle CC'un dilini eski bir Tatar ağzı olarak değerlendirmek yerindedir. Her ne kadar *Codex Cumanicus*'un dili eski Kıpçak devleti toprakları üzerinde konuşulan Türk şivelerinden hatta bugünkü Kazan Tatarcasıyla birçok benzerlikler gösterirse de yer yer ayrıldıkları noktalar da dikkati çeker. Öte yandan *Codex Cumanicus*'un dili Karaimce ile de mühim benzerlikler gösterir. Saadet

²² A. v. Gabain, **a.g.m.**, s. 67.

²³ Saadet Çağatay, **a.g.m.**, s. 759–772; W. Bang, *Über das komanische teizmağa und Verwandtes*, Bruxelles, 1913.

²⁴ D.A. Rasovskij, **a.g.e.**, s. 194–214; Saadet Çağatay, **a.g.m.**,

Çağatay, CC'un diline en yakın olan çağdaş lehçenin Karaimce olduğu fikrindedir. Çağatay; Kırım Tatarcası, Nogayca, Karaçayca, Kumukça ve Kazan Tatarcasını da CC'un diline yakın bulur (Çağatay 1978).

1.3.1.1.1. Codex Cumanicus Üzerinde Yapılan Çalışmalar

İlk defa *Codex*'den bazı parçalar neşreden M. J. Klaproth olmuştur.²⁵ Fakat eserin tamamını asıl ilim âlemine ilk olarak tanıtan ve bu yolda araştırmalara yol açan Kont Geza Kuun olmuştur.²⁶ K. G. Kuun eserini 1880'de Budapeşte'de yayımlamıştır. 1884'te W. Radloff CC'un dil malzemesi konusunda çalışmıştır²⁷, 1911–1919 arasında W. Bang CC'la ilgili çalışmalarını neşretmiştir, 1929'da T. Kowalski eserin dili üzerinde durmuştur ve CC'un dilini bugünkü Karayca ile karşılaştırmıştır.²⁸

Nihayet, eseri faksimile halinde neşreden Kaare Grønbech, *Codex* üzerinde yapılacak olan yeni araştırmalara geniş bir imkân vermiştir. 1936'da eserin tıpkıbasımını yayımlayarak, Venedik'te olan tek nüshasının yayılmasına hizmet etmişti: *Codex Cumanicus Cod. Marc. lat. DXLIX in Faksimile herausgegeben mit einer Einleitung*, Kopenhagen 1936. Bununla da iktifa etmeyen Grønbech, 1942'de mükemmel bir suretle, *Codex*'in sözlüğü üzerinde çalışarak onu meydana getirmiştir. Bu suretle eserin lügat servetinden emniyetle faydalanma imkânı da elde edilmiş bulunuyor. *Komanisches Wörterbuch, Türkischer wortindex zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen 1942. Kaare Grønbech'in yayınladığı (Almanca, kısmen Latince) sözlük, bütün *Codex Cumanicus*'taki kelimeleri derlemiş olan "Kumanca bir Sözlüktür". Sözlüğün Türkçeyi iyi bilen bir bilgin tarafından işlenmesi, bilhassa dikkate değer; çünkü Grønbech, 1936'da "Der türkische

²⁵ M. J. Klaproth, "Vocabulaire Latin persan et coman d'après un MS. Ecrit en 1303, et provenant de la bibliothecue de poete Fr. Petrarha", *Meoiresfatatifs á l- Asie*, t. III, Paris, 1828; A. Caferoğlu, **Türk Dili Tarihi Notları II**, İstanbul, 1943, s. 190.

²⁶ K. G. Kuun, *Codex Cumanicus bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum*, Budapestini, 1880.

²⁷ W. Radloff, **O yazıke Kumanov**, Zapiski İm., Akad. Nauk, t. XLII, N 4, 1884.

²⁸ T. Kowalski, **Karaimisce Texte**, L-LXXI, Ak. Um. S. Krakov, 1929.

Sprachbau” (Türkçe Dil Kuruluşu) adlı çok değerli bir ilmi yazısıyla da kendisini göstermişti. K. Grønbech *Codex* üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda, bazı Alman rahiplerinin parçaları, o kadar iyi tespit edilmiş olduğunu ve bugünkü en iyi transkripsiyon sistemlerinin, bundan daha mükemmelini yapamayacağını söylemiştir. Grønbech’in bu fikre gelmesi için, oldukça karışık bir elyazmasıyla yazılmış olan bu ağır eserin teknilini, bütün teferruatıyla okuyabilmesi ve sökebilmiş olması icap eder. “Kumanca Sözlük” bu bakımdan, yani Grønbech’in esere tamamıyla hâkim olarak, üzerinde durması ve modern bir lehçenin lügati kadar itina ile yapmış olması da, dil bakımından bir kazançtır. Bugüne kadar belli başlı bilginler arasında münakaşalı olan vokallerin okunuşu meselesi, örneğin /a/ = /ä/, olarak, son hecedeki /a/’ların /ä/ şeklinde yanlış okunması, /e/, /i/’lerin karışması *Codex*’in dili üzerinde yanlış fikirler meydana çıkarmakta idi.²⁹ Grønbech bütün bunların üzerine bir çizgi çiziyor. Çalışmasında, o zamana dek yanlış değerlendirilen /e/, /i/ gibi bazı harfleri /i/ şeklinde değerlendirerek *Codex*’teki kelime ve metinlerin okunuşunu normalleştirmiştir. Grønbech’in eseri Kemal Aytaç tarafından sadeleştirilerek Türkçeye çevrilmiştir: *Kuman Lehçesi Sözlüğü*, *Codex Cumanicus*’un Türkçe Sözlük Dizini, KBY, Ankara, 1992.

Ahmet Caferoğlu’nun *Türk Dili Tarihi Notları II* (İstanbul 1943) adlı eserinde *Codex Cumanicus* bahsi çok geniş tutulmuş bir inceleme mahiyetindedir. Caferoğlu eser üzerinde ayrıntılı bir muhteva analizi yapmıştır.

Saadet Çağatay da *Codex Cumanicus* sözlüğü üzerinde durarak kapsamlı çalışmalarını yapmıştır. “*Codex Cumanicus Sözlüğü*”. *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*. Ankara. 1978; “*Codex Cumanicus Sözlüğünün Başlığı Dolayısıyla*”, Ankara: 1944 *Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları*, C. II, Türk Tarih Kurumu, 759–772.

Eserin dili üzerindeki en geniş çalışma A. von Gabain’e aittir: “*Die Sprache des Codex Cumanicus*”, *Fundamenta I*, Wiesbaden 1959. Bu inceleme Mehmet Akalın tarafından Türkçeye çevrilmiştir: “*Codex Cumanicus’un Dili*”, *Tarihî Türk Şiveleri*, Ankara 1979.

²⁹ G. Nemeth, “*Sprache der Pečenegen und Komanen*”, *Ínschr. N Sz M*, 1932, s. 57.

Codex Cumanicus'la ilgili önemli bir çalışma da Romen Türkolog Vladimir Drimba'ya aittir: *Syntaxe Comane*, Bucureşti 1973. Adından da anlaşılacağı üzere bu çalışma CC'un sentaksı hakkındadır.

Codex Cumanicus üzerindeki son çalışmalar Drüll Dagmar'a aittir: *Der Codex Cumanicus*, Stuttgart 1980; *Codex Cumanicus: Edition diplomatique avec facsimiles*, Bükreş 2000.

Codex Cumanicus'un *Farsça Haşiyeleri* adlı çalışmasını 1971'de Andras Bodrogligeti yapmıştır. *Codex Cumanicus*'ta kullanılan Farsçanın Orta Doğu ve Akdeniz'deki ticaret merkezlerinin ortak dili olduğunu tespit etmiştir.³⁰

1.1.3.2. Ermeni Kıpçakçası (Ermeni harfli metinler).

XI. yüzyılın ortalarında Ermeni Bagratlılar Devleti'nin yıkılması üzerine Ermenilerin büyük bir kısmı kuzeye doğru Kıpçakların faal olduğu bölgelere gelip yerleşerek burada bir cemaat oluşturmuşlar. XIII ve XIV. yüzyıllarda bölgede sayıları daha da artan Ermeniler, Kıpçaklarla olan sıkı temasları ve siyasî, ticarî sebepler dolayısıyla kiliselerinde ve resmî yazışmalarında Kıpçak Türkçesini kullanmaya başlamışlar. Ermeni Kıpçakçasına ait dil malzemesi, 1559–1664 yıllarına ait Kamanets-Podolsk Ermeni cemaatine ait çeşitli dosya ve evraklardır. 1943 yılına kadar Ukrayna'nın Kiev şehrinde muhafaza edilen bu dil malzemesi 1944'te Almanların geri çekilmesi sırasında çıkan yangınlarda yok olmuştur. Bunlardan sadece 1930 yılında T. I. Grunin'in transkripsiyonla çevirdiği metinler günümüze ulaşmıştır. Ayrıca Viyana, Venedik, Paris, Breslau ve Krakow kütüphanelerinde Ermeni Kıpçakçası ile yazılmış yirmi sekiz adet yazma bulunmaktadır. Bu yazmalarla ilgili M. Levicki, Omeljan Pritsak, E. Tryjarski, R. Kohnova, Jean Deny, E.V. Sevortyan, R. Daşkeviç ve Aleksandr Garkavets gibi araştırmacıların çeşitli yayınları bulunmaktadır.³¹

³⁰ A. Bodrogligeti, "Eski Kıpçakça Sahasındaki Çalışmalar", **TDAY Belleten**, Ankara, 1992, s. 175–192.

³¹ Omeljan Pritsak, "Ermeni Kıpçakçası", **TTŞ**, Ankara, 1988, s. 123; Edward Tryjarski, "Zodyak Bölge Burçlarının Bir Ermeni-Kıpçak Listesi", **Bilimsel Bildiriler**, Ankara, 1968, s. 127- 152; "Ermeni-Kıpçak Dilinde Yazılmış Olan Meteorolojik ve Müneccimlikle İlgili Tahminler", **Bilimsel**

1.1.3.3. Mısır ve Suriye’de Kıpçak Türkçesi ile Yazılan Eserler (Arap harfli metinler)³².

Arapça konuşan halkın Türkçeyi öğrenmesini kolaylaştırmak için çeşitli eserler yazılmıştır. Arapça ve Farsçadan tercümeler yapılmıştır. Memlük emir ve sultanlarının kütüphaneleri için bazı Türkçe eserler istinsah edilmiştir.

1.1.3.3.1. Lügat ve Gramer Kitapları

Kıpçakların yine başka kültürlerle temaslarına borçlu olduğumuz eserlerin en mühim olanları hiç şüphesiz yine Memlükler zamanında, Arapça yazılmış gramer ve sözlüklerdir. Bu Kıpçakça eserlerin çoğu, en önemli unsurunu Kıpçakların oluşturduğu Mısır ve civar memleketlerde kurulan Memlük hâkimiyeti esnasında, Arap muhitinde, hâkim zümreyi teşkil eden Türklerin dilini öğretmek maksadıyla yazılmış çok değerli eserlerdir.

- Kitâbü'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk

Bildiriler-1972, s. 309-315; “The Story of Holy Mariane in the Kipchak Language of the Polish Armenians”, **Journal of Turkish Studies**, Volume 13, Harvard University, 1989, s. 205-236; “Religious Terminology in Armeno – Kipchak”, **Journal of Turkology**, yol.1, Number 1, Szeged, 1993, 59.-ili. 5; T. İ. Grunin, E.V. Sevortyan, Ya. R. Daşkeviç, *Dokumenti na polovetskom yazıke XVI. v. (Sudebnie aktı Kamanets-PedolskoyArmyanskoy obşçını)* Moskva, 1967; A. Garkavets, **Kıpçakskoye Pis'mennoye Naslediye**. C. 1; **Katalog i teksti pam'yatnikov arm'yanskim pis'mom**: Deşt-i Kıpçak, Almatı, 2002; C. 2 **Duhovniye Teksti i Kıpçakskiy Slovar'**, Deşt-i Kıpçak, Almatı, 2003.

³² Bu eserler hakkında geniş bilgi için bk. A. B. Ercilasun, **Türk Dili Tarihi, Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Ankara: Akçağ. 2004. s. 389–402; J. Eckmann, **Memlük Kıpçak Edebiyatı**, TDAYB. 1982–1983. s. 93–99; Mustafa Uğurlu, **Münyetü'l-Guzat**, Ankara, 1987; Kurtuluş Öztopçu, “A Fourteenth Century Mamluk Kipchak Treatise on Veterinary Sciences: Kitab fi Riyazati'l-Hayl”. **Journal of Turkish Studies**, Volume 17, Harvard University, 1993, s. 153–170; A. F. Karamanlioğlu, **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Ankara, 1994; Recep TOPARLI, **İrşadü'l- Mülük Ve's-Selatin**, Ankara, 1992, s. 5–15; Mustafa Safran, **Yaşadıkları Sahalarda Yazılan Lugalara Göre Kuman/Kıpçaklarda Siyasi İktisadi Sosyal ve Kültürel Yaşayış**, s. 33. - 42; Besim Atalay, **Et-tuhfet-üz-zekiwe fi'l-lugat-it-türkiyye**, İstanbul, 1945; Ananiasz Zajasczkowski, **Vocabulaire Arabe - Kiptchak de l'époque de l'Etat Mamelouk -Bulgat al-muştaq filugat at-turq wa-l-qıfzaq**, 1. 'ere partie, Le Nom, Warszawa, 1958; A. Zajasczkowski, **Slownik Arabsko-Kipczacki z okresu Pantswa Mameluckiego - Bulgat al-muştaq tl lugat at-t urq wa-l-qıfzaq**, czesc II. Verba, Warszawa, 1954; Ananiasz Zajasczkowski, **Yeni Bulunmuş Arapça - Kıpçakça Bir Sözlük**, TKA. III-IV-V-VI. cilt, Ankara, 1966–1969, s. 181- 196; A. Taymas, H. Eren, “İbn Mühenna Lugati Hakkında”, **Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar-I** (F. Köprülü'nün Doğumunun 60. Yıldönümünü Kutlamak İçin Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu Tarafından Çıkarılmıştır) Ankara, 1950, s. 127–158.

- Kitâb-ı Mecnû-ı Tercümân-i Türkî ve Acemî ve Mugâlî
- Et-Tuhfetü'z-Zekiyyefî'l-Lûgati't-Türkiyye
- Kitâbu Bülgatü'l-Müştâk fî Lûgati't-Türk ve'l-Kıfçak
- El-Kavânînü'l-Külliyeli-Zabtî'l-Lûgati't-Türkiyye
- El-İdrâk Haşiyesi
- Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lûgatit-Türkiyye

1.1.3.3.2. Fıkıh Kitapları

- Kitâb fi'l-fıkıh
- Kitâb fi'l-Fıkıh bi-Lisâni't-Türkî
- Kitâb Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkindî
- İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtîn
- Mukaddimetü'l-Gaznevîffî'l-İbâdât

1.1.3.3.3. Okçulukla ilgili Kitap

- Kitâb fi-İlmi'n-Nüşşâb (Hulâsa)

1.1.3.3.4. Atlarla ve Atçılıkla İlgili Kitaplar

- Baytaratü'l-Vâzih
- Münyetü'l-Guzât
- Kitâbü'l-Hayl

1.1.3.3.5. Edebî Eser

- Gülistan Tercümesi

1.2. BUGÜNKÜ KIPÇAK TÜRKÇESİ

Günümüzde Kıpçak Türk lehçeleri grubu hem lehçe sayısı hem de konuştukları dil alanı açısından Türk lehçe grupları arasında en geniş olanıdır. Türk Dili Tarihinde Tarihî Kuman-Kıpçak Türkçesinin devamı durumundaki lehçeleri kapsayan bu gruba “Kıpçak” etnonimi yanında coğrafi adlandırma ile yaygın bir biçimde “Kuzey-Batı Türk Lehçeleri grubu” da denilmektedir.

Bugünkü Kıpçak grubuna giren lehçeler; Tatar Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Nogay Türkçesi, Karayım Türkçesi, Karaçay-Balkar Türkçesi, Kumuk Türkçesidir. Bunların hepsi birden göz önünde tutulursa Kıpçak Türk lehçeleri bugün doğuda Altaylar ve Doğu Türkistan’dan batıda Polonya içlerine, kuzeyde Sibiry’a’dan güneyde Kırım, Karadeniz’in kuzeyi ve Kafkasya’nın güneyine kadar olan çok geniş bir coğrafi alanda konuşulmaktadır.

Türk dilinin tasnifi denemelerinin başlangıcından itibaren bu gruba değişik adlar verilmiş ve lehçeler farklı biçimlerde değerlendirilmiştir.³³ T. Tekin, ses ölçütlerini en ince ayrıntısına kadar kullandığı tasnifinde Kıpçak grubu lehçelerini “*tawlı* veya Kıpçak grubu” başlığında altında değerlendirmiş ve ağız özelliklerine göre birçok alt bölüm ve bölümcük belirlemiştir. T. Tekin tasnifinde Kırgız Türkçesi, Kıpçak grubu lehçelerinden ayrı bir grup olarak (toolu: grubu) görülmüştür. Gerekçe olarak -ay ses grubunun *tawlı* grubu lehçelerinde -aw’a, Kırgız Türkçesinde -oo’ya gelişmesi (*tay>too*, *bay>boo*, *say>soo* vb.), ayrıca çok heceli kelimelerin sonundaki -ıy ses grubunun Kırgız Türkçesinde ikincil uzun ünlüye gelişerek -uu olmasına karşın, diğer Kıpçak lehçelerinde ünsüzünü düşürerek -ı olması gösterilmiştir³⁴ (*tooluu* grubu *Kırgızca*; *tawlı* grubu *Tatarca*, *Başkurtça*, *Kazakça-Karakalpakça* ile birlikte

³³ Tasnifler için ulaşılabilen kaynaklara bakılmakla birlikte esas olarak R. R. Arat, T. Tekin’in ilgili makalelerinden yararlanılmıştır: R. R. Arat, **Türk Şivelerinin Tasnifi, Makaleler**, C. I TKAE Yayınları, 65, Ankara, 1987, s. 69–149; T. Tekin, “Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi”, **Erdem** V/13 (1989), Ankara. S. 141–168.

³⁴ T. Tekin, **a.g.m.**, s. 167–168.

Nogayca, Kumukça, Karaçayca-Balkarca, Karayca, Baraba Tatarcası, Kırım Tatarcası).

Tasniflerde Kırgız Türkçesini tek başına değerlendirenler veya başka lehçe gruplarına dâhil edenler olmuştur. A.N. Samoyloviç ise özellikle dudak benzeşmesi ve ikincil ünlü uzunlukları bakımından Kırgız Türkçesiyle büyük benzerlik gösteren Altay Türkçesini Kıpçak grubuna dâhil etmiştir.³⁵

Kuzeybatı Türk lehçeleri ve Kıpçakça araştırmaları için çok değerli bir hazine olan *Codex Cumanicus*'un dili, Bugünkü Kıpçak Türkçesinin tarihsel biçimidir. Şimdiye kadar çeşitli Türkologlar tarafından *Codex Cumanicus*'taki dil malzemesi ile Kazan Tatarcası ve Karaimcedeki önemli benzerlikler üzerinde durulmuştur. Gabain *Codex Cumanicus*'un diliyle Kazan Tatarcası arasında önemli benzerlikler tespit etmiştir.³⁶ *Codex Cumanicus*'un kelime hazinesi günümüzde Karadeniz'in kuzeyinde yaşamakta olan Kırım Tatarları, Kazan Tatarları ve Karaimlerin dillerinde yaşamakta olduğu gibi, pek çok arkaik özelliklerini ve kelime hazinesini Kafkasların yüksek dağlarında ve sarp vadilerinde yaşamakta olan Karaçay-Malkarlıların dillerine de miras bırakmıştır.³⁷

Talas vadisi, Isıkköl havzası ve Fergana vadisinin doğu bölümünde, Tanrı dağları sahasında yaşamakta olan Kırgız Türklerinin dili, Türk lehçelerinin kuzeybatı grubunda yer alan Kıpçak grubuna girmektedir. Kırgız Türkçesinin kelime hazinesi üzerinde yaptığımız bu araştırma, bu Türk lehçesinin *Codex Cumanicus*'un dili olan 13–14. yüzyıl Kıpçakçası ile büyük paralellikler ve benzerlikler taşıdığını göstermektedir. Özellikle iki alanda tespit ettiğimiz ortak kelimelerde görülen oldukça fazla ses benzerliğinin ortaya çıkması *Codex Cumanicus*'un dilinin Kırgız Türkçesine de miras kaldığını kanıtlamaktadır. Tarihî olarak büyük öneme sahip olan *Codex Cumanicus* ile Kırgız Türkçesi arasında tespit ettiğimiz bu başlıca paralellikler ve ortak kelimeler bu çalışmamızda açıkça verilmiştir.

³⁵ A. N. Samoyloviç, *Nekotorie dopolneniya k klassifikatsii turetskih yazıkov*, Petrograd, 1922.

³⁶ A. v. Gabain, “*Codex Cumanicus*'un Dili”, , *Tarihi Türk Şiveleri*, çev. Mehmet Akalın, Ankara, 1998, s. 68–69.

³⁷ Tavkul Ufuk, “*Codex Cumanicus* ve Karaçay-Malkar Türkçesi”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi*, 8–1, 15, Bahar, Ankara, 2003, s. 45–81.

1.3. KIRGIZ TÜRKÇESİ

Kırgızların konuştukları resmî dil Kırgız Türkçesidir. Kırgız Türkçesinin üç diyalekti vardır. Bunlar; Kuzey, Güneybatı ve Güneydoğu diyalektleridir.

Kırgız Türkleri XX. yüzyılın başlarına kadar Arap alfabesini kullanmış ve 1926'dan itibaren Latin alfabesine ve 1940 yılında da Rus-Kiril kökenli Kiril alfabesine geçmişlerdir.³⁸

1.3.1. Kırgız Türkçesi Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Kırgızlar Kiril alfabesine geçer geçmez, yazı dili için imlâ kılavuzları, terim sözlükleri ve iki dilli sözlükler yayımlanmaya başlanmıştır. J. A. Batmanov³⁹, M. İ. Bogdanova⁴⁰, H. Karasayev ve Y. Yanşansin'in⁴¹ Kırgızca imlâ sözlükleri yayımlanmıştır.

1934 yılında *Kırgız Tilinin Morfologiyası* (Kırgızcanın şekil bilgisi), 1936'da *Kırgız Tilinin Sintaksisi* (Kırgızcanın sözdizimi) isimli okul kitapları yayımlanarak Kırgızcanın gramer yapısını pekiştirmiştir.⁴² 1939–1940 yıllarında A. Batmanov Kırgız Türkçesinin grameri üzerinde çalışmıştır. İ. A. Batmanov, *Grammatika kirgizskogo yazıka* (Kırgız Dilinin Grameri) vıpusk I-III, Frunze-Kazan, 1939–1940; 1. *Chasti rechi v kirgizskom yazıke* (Kırgız Dilinde Cümle Yapıları -I), Frunze-I, 1936; 2. *Chasti rechi v kirgizskom yazıke*, Frunze-II (Kırgız Dilinde Cümle Yapıları-II), 1955; *Upotrebleniye padejey v kirgizskom yazıke* (Kırgızcada Hal Eklerinin Kullanılışı), Frunze-Kazan, 1938; *Fonetiçeskaya sistema sovremennogo kirgizskogo yazıka* (Modern Kırgız Dilinin Ses Bilgisi), Frunze, 1946; *Sovremenniy kirgizskiy yazık* (Modern Kırgız Dili), C. I, Fonetika, Frunze, 1953.

1935 yılında N. M. Abramov *Kırgız Tili* adlı gramer kitabını yayımlamıştır. Kırgız dilcileri T. Ahmatov ve C. Mukambayev bugünkü Kırgız

³⁸ B. O. Oruzbayeva, *Kirgizskiy Yazık, Yazıkı Mira: Tyurkskie Yazıkı*, Bişkek, 1997, s. 287.

³⁹ J. A. Batmanov, *Qırqız tili orfografiyasının (imlasının) sözdüğü*, Frunze, 1938.

⁴⁰ M. İ. Bogdanova, *Orfografiya sözdüğü*, Frunze, 1942.

⁴¹ H. K. Karasayev, Y. Yanşansin, *Orfografiyalık sözdük*, Frunze, 1956.

⁴² B. M. Yunusaliyev, “Kırgız tilinin izildöönün abalı cönündö”, *Tandalgan Emgekter*, Frunze, 1985, 378–387.

Türkçesinin ses bilgisi ve kelime hazinesi üzerinde çalışarak 1978'de bir gramer kitabı ortaya koymuştur.⁴³

Kırgız Türkçesinin en mühim gramer kitaplarından biri de *Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası* (Kırgız Dilinin Grameri) 1980'de C. Kudaybergenov, A. Tursunov ve C. Sıdıkov tarafından yayımlanmıştır.

Kırgız edebî dilinin gramer çalışmaları yanında Kırgızcanın ağız ve şiveleri üzerinde de birçok çalışmalar yapılmıştır. K. O. Bakeev Oş ilindeki Nookat şivesi üzerinde çalışma yapmıştır. K. O. Bakeev, *Nookatskiy govor oşskoy oblasti*, Alma-Ata, 1952.

G. Bakinova'nın *Kırgız Tilinin Oş Govorloru* (Kırgız Dilinin Osh Şiveleri), Frunze, 1956 ve *Isık-Köl Govorunun Materiialdarınan* (Isıkköl Ağızı Bilgilerinden), Frunze, 1955 adlı kitapları Kırgız Türkçesinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

E. Abduldayev, G. Bakinova, C. Konduçalova ve C. Sıdıkov'ların, *Tyan-Şandık Kırgızdardın Tilindegi Özgöçölüktör*, Frunze, 1960'da yayımladıkları çalışmalarında Tyanşan'lı Kırgızların dil özelliklerini anlatmaktadırlar.

2000 yılında Bişkek'te okul kitabı olarak Abak Biyaliyev'in *Kırgız Diyalektologiyası* (Kırgız Diyalektolojisi) adlı kitabı yayımlanmıştır. Kırgız diyalektolojisinden geniş bilgiler vererek okullarda diyalektolojinin okutma metodunu sunmuştur.

Kırgız Türkçesinin en önemli kaynaklarından biri B. M. Yunusaliyev'in *Tandalgan Emgekter* (Frunze, 1985) adlı kitabıdır. Bu çalışmada bilim adamının Kırgızca üzerinde yaptığı birçok makaleleri, Manas destanı hakkındaki araştırmaları ve kendine ait bütün çalışmalarının bibliyografyaları yer almıştır.

1989 yılında Voprosı O Proishojdenii Kırgızov i İh Yazıka (Kırgızların ve Kırgızcanın Kökeni Sorunu Üzerine) adlı çalışmasını E. R. Tenişev

⁴³ T. Ahmatov, C. Mukambayev, *Azırkı Kırgız Tili: Fonetik, Leksika*, Frunze, 1978.

Sovetskaya Türkologiya dergisinde yayınlamıştır. Bu makale 1996'da C. Turgunbayev tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır.⁴⁴

T. Ahmatov ve S. Ömüraliyeva'nın *Kırgız Tili*, Fonetika-Leksika adlı kitabı Frunze, 1990'da ve 1999'da Cumaş Mamıtov'un Kırgızcanın ses bilgisi ve kelime hazinesi üzerinde çalışması *Azırkı Kırgız Tili*, Fonetika cana Leksikologiya adıyla gramer kitapları Bişkek'te yayımlanmıştır. Bu kitaplar günümüzde dilciler ve Kırgız halkının sık kullandığı en önemli kaynaklarındandır.

1997'de yayımlanan şekil bilgisi çalışması İ. Abduvaliyev ve T. Sadıkov'a aittir. *Azırkı Kırgız Tili*, Morfologiya, Bişkek, 1997.

Kırgız dilcilerinin en önemli isimlerinden biri akademik B. O. Oruzbayeva'nın Kırgız Türkçesine olan katkıları paha biçilemezdir. Oruzbayeva'nın 1995 yılında Bişkek'te İlim Yayınevi tarafından yayımlandığı *Kırgız Til İliminin Maanilüü Maseleleri (Makalalar Cıynagı)* (Kırgız Dili İliminin Önemli Meseleleri) adlı makaleler kitabından söz etmek istiyorum. Bu çalışmasında Oruzbayeva'nın 1955–1993 yılları arası ilmî dergi ve gazetelerde Kırgızca üzerinde yayımladığı makaleleri, katıldığı uluslararası konferans, kongre ve sempozyumlarda yaptığı sunumları ve ilmî araştırmaları yer almıştır.

Kırgız Türkçesi üzerinde yapılan çalışmaların önemli bir kısmı da yurtdışında yabancı dilciler tarafından yapılmıştır. Kırgızcanın yurtdışında tanıtılması, yabancı dil kitabı olarak yayımlanması Kırgız halkı için gurur verici bir duygudur. Bir yabancı bilim adamının başka bir milletin dilini araştırarak bir gramer kitabı yazması kolay değildir. Kırgız halkı bu bilim adamlarına her zaman borçludur. 1963 yılında yayımlanmış olan Hebert Poppe'nin *Kirghiz Manual* adlı kitabı önemli kaynaklardan biridir.⁴⁵

H. Karl Menges'in, *Zur Erforschung der Kirgisischen Grammatik*, Olz, 1969, C. 64, s. 325, eserinde Kırgızcanın gramer yapısını anlatmıştır.

⁴⁴ E.R. Tenişev, "Kırgızların ve Kırgızcanın Kökeni Sorunu Üzerine". çev. C. Turgunbayev, **Türk Lehçeleri ve Edebiyat Dergisi**, Ankara, 1996, 56–71.

⁴⁵ Raymond J. Hebert, Nicholas Poppe, **Kirghiz Manual**, Bloomington, 1963.

Türkiye’de Kırgız Türkçesinin ses ve şekil bilgisini bir gramer kitabı olarak Hülya Kasapoğlu Çengel yayımlamıştır. *Kırgız Türkçesi Grameri, Ses ve Şekil Bilgisi*, Akçağ, Ankara, 2005. Özellikle Kırgız Türkçesi üzerinde H. Kasapoğlu Çengel’in ilmî dergilerde yayımladığı, uluslararası kongre ve sempozyumlarda sunduğu makaleleri önemli kaynaklardandır. H. Kasapoğlu Çengel, Kırgız Lehçesindeki *Eken Üzerine*, 3. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 1996, TDKY, Ankara, 1999, s.641–651; Kırgız Türkleri Edebiyatı, *Türk Dünyası El Kitabı, Edebiyat (Türkiye Dışı Türk Edebiyatları)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, C.4, 1998, s. 367-397; Kırgızistan’da Resmî Dil, *Uluslararası Sürekli Altayistik Konferansı Bildirileri, Altay Dünyasında Gündelik Hayat*, 2003, TDK Yayınları, Ankara, 2007, s. 219-230.

Doktora tez çalışması olarak Çetin Pekacar Türkiye’de yerleşen Pamir (Afganistan) Kırgız Türklerinin Ağzını araştırarak güzel bir çalışma ortaya koymuştur. Çetin Pekacar, *Pamir (Afganistan) Kırgız Türklerinin Ağzı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış doktora tezi), Ankara, 1995; Pamir Kırgız Türkleri, *Yeni Türkiye*, Yeni Türkiye Yayınları, S. 16, Mayıs-Haziran, 1997, s. 1299–1303.

1998’de Bugünkü Kıpçak Türkçesi adlı gramer kitabı Mustafa Öner tarafından yayımlanmıştır. Çalışmasında Kıpçak Türk lehçelerinden Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi ve Tatar Türkçesini ses ve şekil bilgisi açısından ele alarak karşılaştırmıştır. M. Öner, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Bu çalışmamızda Tarihî Kıpçak Türkçesiyle Kırgız Türkçesini karşılaştırdık. Tarihî Kıpçakçayla Kırgızcanın ses açısından benzerlik ve farklılıklarını tespit ettik.

Kırgız sözlüğü ilk olarak, W. Radloff’un “Opit Slovary Tyürskih Nareçiy ” (Türk Lehçelerinin Sözlük Tecrübesi) adlı dört ciltlik sözlüğüdür.⁴⁶ Ekim Devriminden sonra W. Radloff’un sözlüğü kaynak alınarak yeni sözlükler düzenlenip sözlük çalışmaları hızla gelişmeye başlamıştır.

⁴⁶ Bu sözlük 1888–1911 yıllarında parça parça yayımlanmıştır. 1963’te (SSSR) SSCB İlimler Akademisi Doğu Edebiyatı basımevi tarafından fotomekanik yollarla yeniden yayımlanmıştır. Her cilt iki kitap şeklinde, toplam sekiz kitaptır.

Kırgız sözlük çalışmalarındaki ilk esaslı çalışma K.K. Yudahin'in 1940 yılında Moskova'da yayınladığı Kırgızca-Rusça Sözlüğüdür. Bu sözlükte; edebiyatta, folklorda, gazete-dergilerde ve halk ağızlarında sık sık kullanılan 25 000'e yakın kelime ve bunun yanında çok sayıda atasözleri ve deyimler yer almıştır.⁴⁷

Büyük iki dilli sözlüğün yanında küçük iki dilli sözlükler de basılmaya başlamıştır. İlk olarak "*Kıskaçça oruçsa-kırgızça sözdük*" (Küçük Rusça-Kırgızca sözlük) 1938'de K. Karasayev ve İ. Batmanov tarafından hazırlanarak Kazan'da yayımlanmıştır. Ortaokullar için düzenlenmiş "*Oruçsa-kırgızça sözdük*" (Rusça-Kırgızca Sözlük) üç kere (1955, 1964, 1975) C. Şükürov ve Y. Yanşansin tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlük sonradan, kullanımdan çıkan eski kelimeler yerine yeni kelimeler ve terimler eklenerek 1988 yılında B. O. Oruzbayeva'nın redaktörlüğü altında yeniden düzeltilmiş ve tamamlanarak dördüncü kez yayımlanmıştır. Bu sözlüklerin hazırlanmasının asıl sebebi, Kırgız halkının ve gençlerinin Rusçayı öğrenmesi, tercüme işlerinin gelişmesidir.

Kırgız edebî dilini geliştirmek ve halkın okuma-yazma oranını arttırmak için imlâ kılavuzlarına ihtiyaç duyuluyordu. Bu amaçla tercüme sözlüklerinin yanında imlâ kılavuzları da hazırlanmaya başlanmıştır. Kırgızcanın ilk imlâ kılavuzu 1938'de bir grup çalışması olarak, ikincisi 1942'de M. İ. Bagdanova tarafından ve üçüncüsü H. K. Karasayev ve Y. Yanşansin tarafından yayımlanmıştır. Bunlar sadece ortaokullar için düzenlenmiş olmasından dolayı toplum tarafından kullanılamamıştır.

Kırgız edebî dilinin kelime hazinesini kapsamlı bir şekilde içine alan büyük "*Kırgız tilinin orfografiyalık sözdüğü*" (Kırgız Tilinin İmlâ Kılavuzu) ilk kez 1966'da H. K. Karasayev tarafından yayımlanmıştır. Kılavuz 60 000 kelimedenden oluşmaktadır. Fakat bu imlâ kılavuzunda oluşan bazı eksikliklerden, hatalardan ve bazı dilcilerin eleştirilerinden dolayı dilci S. Davletov ve R. B. Bekcanov tarafından düzeltilerek Kırgız Soviyet

⁴⁷ K. K. Yudahin'in sözlüğü hakkında geniş bilgiler aşağıdaki K. K. Yudahin ve Sözlüğü bölümünde yer almıştır.

Ensiklopediyası redaktörlüğü altında “*Orfografiyalık Sözdük*” adıyla 1983 yılında yeniden yayımlanmıştır.

Adı geçen büyük imlâ kılavuzlarından sonra H. K. Karasayev’in ortaokul öğrencileri için hazırlamış olduğu “*Orfografiyalık sözdük*” (İmlâ Kılavuzu) üç kez (1969, 1973, 1987) yayımlanmıştır. İlkokul öğrencileri için K. Sartbayev ve S. Üsönaliyev tarafından “*Orfografiyalık Sözdükçö*” (Küçük İmlâ Kılavuzu) hazırlanarak 1967’de yayımlanmıştır.

Kırgız Türkçesinin ansiklopedik sözlükleri ancak XX. yüzyılın 60. yıllarında yayımlanmıştır. 1969’da ilk tek ciltlik “*Kırgız tilinin түшүндүрмө сөздүгү*” (Kırgız Dilinin Ansiklopedik Sözlüğü) Frunze’de Mektep Yayınevi tarafından basılmıştır. Bu ciltte Kırgızcanın edebî eserlerinde, okul kitaplarında, ilmî yazılarında, medyada ve sözlü konuşmalarda sık kullanılan kelimeler verilmiştir. Yudahin’in ikinci kez 1965’te Kırgızca-Rusça sözlüğü genişleterek yayımlaması aynı zamanda Kırgızcaya iki ciltlik geniş ansiklopedik sözlüğü de kazandırmıştır. Çünkü bu sözlük geliştirilmiş haliyle ansiklopedik bir sözlük niteliği taşımıştır. Fakat bu sözlük tek ciltlik sözlükten önce hazırlanmaya başlamasına rağmen üzerinde yapılan düzeltmelerden dolayı tek ciltli sözlükten sonra basılabilmıştır. 1984’te iki ciltlik “*Kırgız tilinin түшүндүрмө сөздүгү*” (Kırgız Dilinin Ansiklopedik Sözlüğü)’nün sadece birinci cildi Mektep Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Fakat ikinci cildi bazı sebeplerden dolayı hâlâ yayımlanmak üzere beklemektedir.

1980 yılında İlim Yayınevi “*Kırgız tilinin frazeologiyalık sözdüğü*” (Kırgız Dilinin Deyimler Sözlüğü)’nü yayımlamıştır. Bu sözlük C. Osmonova, D. Abdildayev, A. Biyaliev, A. Kurmanaliyeva, T. Nazaraliyev ve K. Seydakmatov tarafından hazırlanmıştır. Sözlükte çeşitli konuyu kapsayan 4 000’den fazla Kırgızca deyim yer almıştır.⁴⁸ 1990’da ortaokul öğrencileri için E. Abdildayev ve K. Seydakmatov “*Kırgız tilinin frazeologiyalık sözdüğü*”nü yayımlamışlardır. 1977’de N. L. Hmel’nitskaya ve A. Biyaliev tarafından hazırlanan “*Oruçsa-Kırgızça frazeologiyalık sözdük*” (Rusça-Kırgızca Deyimler Sözlüğü) yayımlanmıştır. 2001 yılında C. Osmonova, K.

⁴⁸ “*Kırgız tilinin frazeologiyalık sözdüğü*”, Frunze, İlim, 1980, s. 7.

Konkobayev ve Ş. Caparov'un beraber hazırladıkları “*Kırgız Dilinin Deyimler Sözlüğü*” Bişkek’te Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır.

1972’de Ceenbay Mukambayev yirmi yıldan bu yana ağızlarda kullanılan deyimleri toplayarak İlim Yayınevi tarafından “*Kırgız tilinin diyalektologiyalık sözdüğü*” (Kırgız Dilinin Diyalektoloji Sözlüğü)’nün birinci cildini yayımlamıştır. 1976’da aynı yayınevinde sözlüğünün ikinci cildi basılmıştır.

1978’de Mektep Yayınevi tarafından C. Mukambayev ve A. Osmonkulov’un “*Kırgız tilinin morfemalılık sözdüğü*” (Kırgız Dilinin Morfemler Sözlüğü) yayımlanmıştır.

1980–1990 yıllarında Kırgız Türkçesinin çeşitli alanlarında kullanılmak üzere birçok sözlük yayımlanmıştır. Ş. Caparov, K. Seydakmatov, *Kırgız tilinin sinonimder sözdüğü* (Kırgız Dilinin Eşanlamlı Kelimeler Sözlüğü), Frunze, İlim, 1984. Bu sözlükte Kırgızcadaki 7 000’e yakın eşanlamlı kelime yer almış ve bunların kullanılış şekillerine, anlamlarına açıklamalar getirilmiştir.

Kırgız tilinin omonimder sözdüğü (Kırgız Dilinin Sesteş Kelimeler Sözlüğü) 1986’da Frunze’de İlim Yayınevin’de C. Osmonova, D. İsayev, Ş. Caparov, K. Konkobayev tarafından yayımlanmıştır; 1988 yılında Frunze’de *Kırgız tilinin antonimder sözdüğü* (Kırgız Dilinin Zıt Anlamlı Kelimeler Sözlüğü) İlim Yayınevi’nde C. Osmonova, D. İsayev, Ş. Caparov, K. Konkobayev tarafından yayımlanmıştır.

1988 yılında Kırgızca kelimelerin kökenleri konusunda çalışmalar yapılmıştır. İlk çalışma K. Seydakmatov tarafından İlim Yayınevi’nde “*Kırgız tilinin kıskaça etimologiyalık sözdüğü*” (Kırgız Dilinin Kısa Etimolojik Sözlüğü) olarak yayımlanmıştır. Bu sözlükte Kırgızca kelimelerin kökenini ses, anlam ve dil kuralları açısından inceleyip anlatmıştır.

Kırgız sözlük ustası H. K. Karasayev 1980–1990 yıllarında, sadece Kırgızca için değil bütün Türk dilleri için çok emek harcamıştır. On beş yıl içerisinde onun; “*Nakıl sözdör: Til kazınasınan bayan*”, Frunze, Kırgızistan, 1982; “*Özdöştürülgön sözdör: sözdük*”, Fruze, Kırgız Soviyet

Ensiklopediyası, 1986; “*Nakıl sözdör: ekinçi kitep*”, Frunze, Kırgızistan, 1987; “*Nakıl sözdör: toluktalıp, ekinçi basılışı*”, Bişkek, Kırgızistan-Soros Fondu, 1995; “*Kamus Nama: arab, iran, kıtay, mongol, orus tilderinen ooşup kelgen cana köönörgön sözdör*”, Bişkek: Şam, 1996, paha biçilemez kaynakları yayımlanmıştır. Bu sözlüklerin içeriği bir kökeni oluşturur ve amacı da bir bütünlüğü göstermektir. Adı geçen “Nakıl sözdör” adlı kitabı üç kez yeniden düzenlenerek yayımlanmıştır. Kırgızcanın eskiden kullanılan kelimelerinin kökenlerini araştırarak etimolojik tarihini açıklamıştır. “Özdöştürülgön sözdör” ve “Kamus Naama” sözlüklerinde ise Arapça, Farsça, Çince, Moğolca ve Rusçadan giren alıntı kelimelerin kökenini ses ve anlam açısından araştırarak yazılış biçimini göstermiştir. Özelliği de sözlü ve yazılı edebiyatta kullanılış şekillerini örneklerle anlatmasıdır.

2005’te Gulzura Cumakunova’nın Kırgız-Türk Manas Üniversitesi tarafından 50 000 kelimedenden oluşan Türkçe-Kırgızca Sözlüğü yayımlanmıştır. Kırgız gençlerimiz tercüme işlerinde Türkçe-Rusça ve Rusça-Kırgızca Sözlüklerinden yararlanırken şimdi doğrudan Türkçe-Kırgızca Sözlüğünden yararlanabilmektedirler.

Son günlerde Manas destanı üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda yeni sözlükler hazırlanmaktadır. Yakın zamanda bu sözlükleri kitap raflarında görmeyi umudunu taşımaktayız.⁴⁹

1.4. KONSTANTİN KUZ’MIÇ YUDAHİN VE SÖZLÜĞÜ

Rus Türkologu Yudahin Konstantin Kuz’miç 1890 yılında 31 Mayıs’ta eski Orenburg vilayetinde Orsk şehrinde bir postacı ailesinde doğmuştur. K. Yudahin’in çocukluğu şimdiki Kazakistan topraklarının Cambul şehrinde geçmiştir. Küçüklüğünden beri Özbek, Kazak, Kırgız halklarıyla beraber yaşamayı, onların dillerini öğrenmesine bir imkân sunmuştur. Müstakbel Türkologun Türk dillerine olan ilgisi ta o zamanlarda vardır.

⁴⁹ Cumaş Mamıtov, *Azırkı Kırgız Tili: Fonetika cana Leksikologiya*, Bişkek, 1999.

Yudahin, 1906'da liseyi bitirince Taşkent Öğretmenler Okulu'nda okumuştur. Ders programında aldığı Özbekçe ve Farsçayı çok iyi öğrenmiştir. 1910'da okulu bitirdikten sonra öğretmen olarak Çimkent'e bağlı Mankent ve Karabulak kışlıklarında çalışmıştır. Bu tarihten itibaren Özbek ağızlarını araştırmaya başlamıştır. 1915–1920 yılları arasında Yudahin Doğu Türkistan'da Uygurların yaşam ve kültürünü yakından tanımak kolaylığını bulmuştur. Uygurların dilini öğrenmiş ve Özbek ağızlarıyla Uygurca'yı karşılaştırmıştır.

1920'de Taşkent'e dönen Yudahin, Türkistan Doğu Enstitüsü (Daha sonra Orta Asya Devlet Üniversitesi adını alacaktır)'nde W. Barthold, P. A. Falev, A. A. Semenov, S. E. Malov gibi bilginlerin derslerine devam etmiştir. 1922'de Türkçe ve Farsça bölümlerinden mezun olmuştur. Üniversite öğrencisi olarak Yudahin, E. D. Polivanov'un yönetimi altında Özbek diyalektinin Karabulak ağızı konusunda bir bitirme tezi yazmıştır. Rus dilbilimcisi Reşetov'a göre, Yudahin'in Özbek, Uygur, Kazak ve Kırgız dillerini iyi derecede biliyordu. Tez çalışması "*Nekotoriye osobennosti Karabulakskogo govora*" (1927) (Karabulak Şivesinin Bazı Özellikleri) başarılı bir çalışma örneği olmuştur.⁵⁰

1925 yılından hayatının sonuna kadar kendini Türkoloji bilim dalına adanmıştır. İlk başta araştırma görevlisi olarak Türkistan Devlet Bilim Senatosunda, sonradan aynı senatoda genel bilim sekreterliğini yapmıştır. Sonra Leningrad'da eğitim faaliyetini devam ettirmiştir. Orta Asya Üniversitesini bitiren Yudahin, Leningrad Üniversitesinin Doğu Enstitüsünde S. E. Malov'un yönetiminde bilimsel çalışmalar yapmıştır. Leningrad Üniversitesinin Doğu Enstitüsünde Özbek, Kazak ve Kırgız dilleri derslerine girmiştir.

1932'de K.K. Yudahin Moskova Doğu Bilimleri Enstitüsünde Uygurca kürsüsü başkanlığını yapmış ve 1944 yılına kadar çalışmıştır. Aynı zamanda SSCB Bilimler Akademisinin Türkoloji kolunda sekreter ve daha sonra da Doğu Bilimleri Enstitüsünde uzman olarak görev almıştır.

⁵⁰ V. V. Reşetov, "Konstantin Kuzmiç Yudahin i uezbezkoye yazıkoznaniye", **Uzbek diyalektologiyasidan materiyallar**, Taşkent, 1964, s. 5–6.

1944'te Moskova'nın boşaltılması dolayısıyla Fergana şehrine gelen Yudahin, Kırgız hükümetinin çağrısı ile Frunze (Bişkek)'ye giderek SSCB Bilimler Akademisinin Kırgız koluna bağlı Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsünün Kırgız Dili Kolunu yönetmiştir (1944–1952). 1954'ten itibaren Kırgız Bilimler Akademisinin dil ve sözlük dallarında bölüm başkanlığını yapmıştır. 1952–1954 yılları arası Fergana Eğitim Enstitüsünde Özbek kolunun profesörü, 1955'ten itibaren Kırgız Bilimler Akademisinin sözlükler ve terminoloji dallarında yönetmenliğini yapmıştır. 1956'dan hayatının sonuna kadar Kırgız Devlet Üniversitesinin Kırgız Dili bölümünde profesör olarak çalışmaya devam etmiştir.

Konstantin Kuzmiç Yudahin 22 Mart 1975 yılında vefat etmiştir.

Yudahin, Türkolog olarak Özbekçe, Yeni Uygurca ve Kırgızca ile uğraşmış; diyalekt ve diller arasındaki ilişkiler ve ağızlar üzerinde çalışmıştır. Yudahin daha çok sözlükçü olarak ün almıştır. 1927'de *Uzbeksko-russkij slovar'* (Özbekçe-Rusça Sözlük)'in yazarı, 1928'de *Uygursko-russkij slovar'* (Uygurca-Rusça Sözlük)'in ortak yazarı ve redaktörü olmuştur, 1940'ta Kırgızca-Rusça Sözlüğü (*Kirgizsko-russkij slovar'*)'nü yayımlamıştır. Bu sözlük Türkçeye Abdullah Taymas tarafından çevrilmiştir (1945–1948). (*Kırgız Sözlüğü I-II*. Ankara. 1994. TDK. 3. baskı)

Kırgızca sözlüğü üzerindeki çalışmalarını sürdüren Yudahin, bu eserin yeni 2. baskısını 1965'te yayımlamıştır (Moskova, 1965, s. 973). 1944'te *Kirgizsko-russkij slovar'* (Rusça-Kırgızca Sözlük)'in ortak yazarı ve redaktörü olmuştur.

Çalışma arkadaşları 75. yaş günü dolayısıyla 1965 yılında Yudahin'e bir armağan sunmuşlardır. (*Voprosı tjurkologii*. Sbornik k 75-letiyu K. K. Yudahina. Taşkent, 1965)

80. yaş günü dolayısıyla S. M. Miliband: BBSSV 627–628, s. 733; K. K. Sartbayev ve A. T. Tursunov, Konstantin Kuzmiç Yudahin (K 80-letiyu sa dnya rojdeniya). *Tyurkologiçeskiye issledovaniya*, ST 3, 1970, s. 138–140; A. M. Şçerbak, Konstantin Kuzmiç Yudahin, ST 3, 1975, s. 123–125.

100. yaş günü dolayısıyla B. O. Oruzbayeva, Konstantin Kuzmiç Yudahin (K 100-letiju so dnya rojdeniya), *Sovetskaya Türkologiya Dergisi*, S. 6, 1990, s. 101–104.

1.4.1. Kırgızca-Rusça Sözlük

Kırgızca-Rusça sözlük (*KİRGİZSKO-RUSSKİY SLOVAR*) ilk kez 1940 yılında Moskova'da "Sovyet Ansiklopedisi" basımevinde yayımlanmıştır. 1946–47 yılları bu sözlük Türkiye'de İstanbul'da Türkçeye çevrilerek "*Türkçe-Kırgızca Sözlük*" adıyla iki cilt halinde yayımlanmıştır. Bu eserin yayımlanması bir anlam taşır ve yurtdışındaki yabancı Türkologlara ayrıntılı olarak tanıtılır.⁵¹

Sözlüğün ilk kez yayımlanmasından sonra yarım yüzyıldan beri Kırgızcanın kelime hazinesi hızlı gelişmeye başlamıştır. Sözlükte yeni değişiklikler yapılmış; toplumun gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan yeni kelimeler de eklenerek çalışmalar yapılmıştır. Sözlük tekrar ikinci kez 1965'te "Sovyet Ansiklopedisi" basımevinde tamamlanarak yayımlanmıştır. Yeniden yayımlanan sözlüğün içeriği üç katına çıkmak suretiyle geliştirilmiştir. Bu sözlükte Kırgızca kelimelerin ne kadar zengin olduğu açıkça görülmektedir. Kırgız bilgini B. M. Yunusaliyev sözlüğün önemini, "yeniden yayımlanan kapsamlı sözlük, Kırgızcanın gelişme tarihini ve şimdiki durumunu araştırmak amacıyla, Kırgız halkının tarihini, etnografyasını, psikolojisini ve belli seviyedeki kültürünü araştırmada bilime inanç verici ve sonsuz kaynak olarak rol oynar..." sözleriyle ifade etmiştir.⁵² Bu sözlük 1967'de SSCB'nin Devlet Ödülünü hak etmiştir. 1985'te Kırgız Sovyet Ansiklopedisinin editörlüğüyle iki kitap olarak tekrar yeniden yayımlanmıştır.

İki ciltli Kırgızca-Rusça Sözlük ilk kez 25 000 kelimeyi içine alarak yayımlanmıştır. Sonraki neşrinde genişletilerek 40 000'e yakın kelimeye ulaşmıştır.

⁵¹ M. Mamırov, "Sözdük tüzüünün tarıhı", *Zaman Kırgızistan*, 1998, 24-iyul'.

⁵² B. M. Yunusaliyev, Öçpös Emgek, *Tandalgan Emgekter*, Frunze, İlim, 1985, s. 355.

K. K. Yudahin Kırgızca-Rusça sözlüğünü tek başına çalışmaya başlamıştır. Sonradan Kırgız bilginleri H. K. Karasayev ve C. Şukurov'un katılmalarıyla birlikte çalışmalarına devam etmiştir. Sözlüğün giriş bölümünde Kırgız halkının, dilcilerinin esirgemedikleri yardımlarına teşekkür etmiştir. Sonra, özellikle en yakın arkadaşı H. K. Karasayev'in bu sözlük çalışmasında emeğinin büyük olduğunu ve sözlük çalışmasından önce Kırgız dilini araştırma çalışmalarının H. K. Karasayev ile başlatıldığını ifade etmiştir.

Sözlükte geçen kelimler edebiyattan, bilim kitaplarından, yayınlardan, eski yazılardan, folklordan ve halk ağızlarından toplanarak hazırlanmıştır. Kırgızca kelimelerin anlamlarını açıklamak ve halk ağızlarından kelimeleri toplamak amacıyla yazar her zaman çobanlarla, değişik alanda çalışan işçilerle, aydınlarla iyi anlaşıyordu. Kelimelerin anlamlarını açıklamada Yudahin'e bilginler, yazarlar, ziraatçılar, köy işçileri yardımda bulunmuştur. Yudahin'in gayretle çalışarak topladığı sayısız kelime hazinesi, iki ciltli sözlüğün ortaya çıkmasına fırsat vermiştir. Sözlük, zamane aydınlarının, işçilerinin kullandığı kelime hazinesiyle sınırlı kalmaz. Bunun yanında, her kelimenin anlamı örnek metinlerle ve tarihî ve etimolojik açıdan incelenerek verilir. Bu sözlük, Kırgız dilini sadece öğrenme ve araştırma işlerinde değil, halkın tarihinin ve etnografyasının incelenmesinde önemli rol oynamıştır.

Sözlükte Kırgızca edebî kelimelerin yanında Kırgız Türkçesinin ağızlarında kullanılan kelimelere de yer verilmiştir. Aynı zamanda bu sözlük açıklamalı sözlük görevini yapmaktadır. Her kelimenin anlamını iyi bir şekilde açıklayarak onun hem eşanlamını hem zıt anlamını da vermiştir. Örneklerde daha çok atasözleri, deyimler görülür.

Yudahin, Kırgızca kelimelerin karşılığını Rusçaya güzel çevirerek okuyuculara anlamlı bir şekilde sunmuştur ve yabancı bilginlerin, Kırgız dilinin kelime hazinesini yakından tanımasını sağlamıştır.

Kırgızca-Rusça sözlüğü dilcilere, yazarlara, üniversite öğrencilerine, tarihçilere, devlet adamlarına, gazetecilere, tercümanlara, hatta Kırgızca

meraklısı olanlara ve Kırgız dilini konuşanlara, Kırgız edebi dilini doğru ve güzel kullanmaları için yardımcı kaynak sayılır.⁵³

Yudahin'in sözlüğü, hâlâ Kırgızcanın en büyük sözlüğü olma niteliğini korumaktadır.

⁵³ K. K. Yudahin, **Kırgızça-orusça sözdük**, Moskva, 1940, Baş sözü (Giriş).

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2. CODEX CUMANICUS İLE KIRGIZ TÜRKÇESİNİN KARŞILAŞTIRMALI SES BİLGİSİ

Bu bölümde, araştırma konumuz olan *Codex Cumanicus* ile Kırgız Türkçesinin ses yapılarını ele alacağız. Sesler, önce ünlüler sonra ünsüzler olmak üzere sırayla tanıtılıp farkları ve ortaklıkları gösterildikten sonra, bu iki alanın ses olayları incelenecektir.⁵⁴

2.1. ÜNLÜLER

Bir dilde seslerin çıkarılması sırasında soluğun tam kapanma türünden bir engele uğramadan ses tellerinin titreşmesi sonucu oluşan seslere *ünlü* denir.⁵⁵

Codex Cumanicus'ta Ünlüler

Ünlüler, Türk dilinin her döneminde olduğu gibi aslî olarak *Codex Cumanicus*'un dilinde de mevcuttur. *Codex Cumanicus* sözlüğünde tespit ettiğimiz ünlüler şunlardır: /a/⁵⁶, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/.

⁵⁴ Ünlüler ve ünsüzlerin telâffüz özellikleri için şu çalışmalardan faydalanılmıştır: Hülya Kasapoğlu Çengel, *Kırgız Türkçesi Grameri: Ses ve Şekil Bilgisi*, Ankara, 2005, s. 40–43; s. 53–59; Cumaş Mamıto, *Azırkı Kırgız Tili, Fonetika cana Leksikologiya*, Bişkek, 1999, s. 23–44; S. Kudaybergenov, A. Tursunov, *Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası: Fonetika cana Morfologiya*, Frunze, 1980, s. 16–18; s. 37–46; T. Ahmatov, S. Ömüraliyeva, *Kırgız Tili: Fonetika-Leksika*, Frunze, 1990, s. 33–74; Mustafa Öner, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara, 1998, s. 2–11; A. A. Çeçenov, “Polovetskiy Yazık”, *Yazıkı Mira: Tyurkskiye Yazıkı*, Bişkek, 1997, s. 110–112; A. v. GABAİN, *a.g.m.*, s. 67–109.

⁵⁵ Nurettin Demir, Emine Yılmaz, *Türk Dili El Kitabı*, Ankara, 2003, s. 152.

⁵⁶ *Codex Cumanicus*'ta bazı örneklerde /a/ ünlüsü /â/ şeklinde görülür. Grønbech de â ile a'yı ayırmıyor. Buna göre biz de görülen /â/ sesini normal /a/ ünlüsünün aynısı olarak aldık. /â/ ünlüsü ç, y sesleri vasıtasıyla incelenerek kelime içinde ç, y ünsüzlerinden sonra kullanılmıştır. Örn, *çánáq* “çanak, kap”, *çáχ* “çağ”, barçá “hep, bütün”, *yázıx*, *yázuq* “günah, suç”, *yádá-* “yormak; sıkılmak,

Kırgız Türkçesinde Ünlüler

Kırgız Türkçesinin ünlüler sistemi 14 fonemden oluşmaktadır. Sekizi normal ünlülerdir: /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/. Bu sekiz normal ünlüye karşılık altısı uzun ünlüdür: /aa/, /ee/, /oo/, /öö/, /uu/, /üü/ (Uzun ünlüler için bk. 1.2.10. Uzun ünlü).

2.1.1. Ünlülerin Sınıflandırılması

Codex Cumanicus'ta ünlüler, çıkış yeri ve dilin durumuna, dudakların durumuna, ağzın açıklığına göre şu şekilde sınıflandırılır:

- **Çıkış yeri ve dilin durumuna göre**
 1. Kalın ünlüler: /a/, /ı/, /o/, /u/
 2. İnce ünlüler: /e/, /i/, /ö/, /ü/
- **Dudakların durumuna göre**
 1. Düz ünlüler: /a/, /e/, /ı/, /i/
 2. Yuvarlak ünlüler: /o/, /ö/, /u/, /ü/
- **Ağzın açıklığına göre**
 1. Geniş ünlüler: /a/, /e/, /o/, /ö/
 2. Dar ünlüler: /ı/, /i/, /u/, /ü/

Kırgız Türkçesinde de ünlüler, çıkış yerine, dudakların durumuna ve ağzın açıklığına göre üç grupta sınıflandırılmaktadır.⁵⁷

- **Çıkış yerine göre**

Dilin arka damağa veya öne çıkması bakımından ünlüler iki gruba ayrılır:

Kalın ünlüler: /a/, /ı/, /o/, /u/

İnce ünlüler: /e/, /i/, /ö/, /ü/

daralmak” vb. K. Grønbech, *Komanisches Wörterbuch, Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen, 1942, s. 10–17.

⁵⁷ S. Kudaybergenov, A. Tursunov, *a.g.e.*, s. 16–18.

- **Dudakların durumlarına göre**

Dudakların yuvarlaklaşması veya düzleşmesine göre ünlüler iki gruba ayrılır:

Düz ünlüler: /a/, /e/, /ı/, /i/

Yuvarlak ünlüler: /o/, /ö/, /u/, /ü/

- **Ağzın açıklığına göre**

Çenenin açılışına ve dilin yukarı kalkışına göre ünlüler yine iki grupta incelenir:

Geniş ünlüler: /a/, /e/, /o/, /ö/

Dar ünlüler: /ı/, /i/, /u/, /ü/

ÜNLÜLER TABLOSU

Codex Cumanicus ve Kırgız Türkçesindeki ünlülerin nitelikleri aşağıdaki tabloda toplu olarak gösterilmiştir.

Tablo. 1

	düz		yuvarlak	
	geniş	dar	geniş	dar
kalın	a	ı	o	u
ince	e	i	ö	ü

2.1.2. Ünlülerin Özellikleri

Codex Cumanicus'taki ünlü seslerin telâffuzunu ve ses özelliklerini günümüzde tespit edemediğimiz için burada sadece Kırgızcadaki ünlülerin ses özelliklerini ele alarak inceledik.

2.1.2.1. /a/: /a/ sesi, arka damakta, geniş-düz olarak ve açık telâffuz edilir.

/a/ sesinin telâffuzunda dilin arka kısmı yükselir, dil ucu arkaya doğru çekilir. Kırgız Türkçesinde /a/ ünlüsünün ön damak ve diş ünsüzleri

yanında, teşekkül noktası biraz öne kayarken (Krg. *ata* “baba”, *apa* “anne”) arka damak ünsüzleri yanında da arkaya doğru çekilir (Krg. *qaq* “kuru”, *taqa* “nal”).

Örnekler:

CC *aşa*- “yemek yemek” (KW, 44) ; Krg. *aşa*- “yemek yemek” (KRS-I, 84)

CC *ay* “ay” (KW, 30) ; Krg. *ay* “ay” (KRS-I, 28)

CC *arpa* “arpa” (KW, 40) ; Krg. *arpa* “arpa” (KRS-I, 69)

CC *bal* “arı balı, bal” (KW, 48) ; Krg. *bal* “arı balı, bal” (KRS-I, 102)

CC *bas*- “basmak, ezmek” (KW, 51) ; Krg. *bas*- “basmak, ezmek; yenmek, işgal etmek” (KRS-I, 113)

CC *baş* “baş, ana, temel” (KW, 52) ; Krg. *baş* “baş” (KRS-I, 118)

CC *qalqan* “kalkan” (KW, 191) ; Krg. *qalqan* “kalkan” (KRS-II, 332)

CC *qarya*- “lanetlemek, beddua etmek” (KW, 194) ; Krg. *qarya*- “lanetlemek, beddua etmek” (KRS-II, 350)

CC *qazan* “kazan, bakır, kap” (KW, 197) ; Krg. *qazan* “kazan” (KRS-II, 316)

CC *yara* “yara” (KW, 114) ; Krg. *cara* “yara” (KRS-I, 233)

2.1.2.2. /el/ /e/ sesi, ön damakta, geniş-düz ve açık olarak telâffuz edilir.

/a/ ünlüsüne göre dil ucu daha öne çekilir ve öndeki alt dişlere yaklaşır, ses organının (rezonatör) arkası biraz genişleyip çene düşer.

Örnekler:

CC *el* “el; millet; devlet” (KW, 86) ; Krg. *el* “millet, halk; memleket, devlet, ülke” (KRS-II, 447)

CC *er* “erkek, er, bahadır, kahraman” (KW, 89) ; Krg. *er* “erkek, er, bahadır, kahraman” (KRS-II, 460)

CC *es* “akıl” (KW, 94) ; Krg. *es* “akıl, us, hatıra” (KRS-II, 465)

CC *et* “et” (KW, 95) ; Krg. *et* “et ” (KRS-II, 468)

CC *bel* “bel” (KW, 55) ; Krg. *bel* “bel” (KRS-I, 126)

CC *ber*- “vermek” (KW, 55) ; Krg. *ber*- “vermek” (KRS-I, 128)

CC *neçe* “ne kadar, kaç tane” (KW, 169) ; Krg. *neçe*, *neçen* “ne kadar” (KRS-II, 56)

CC *keç* “geç” (KW, 135) ; Krg. *keç* “geç; akşam” (KRS-I, 383)

CC *terer* “derin” (KW, 242) ; Krg. *terer* “derin” (KRS-II, 229)

CC *ye-* “yemek” (KW, 1209) ; Krg. *ce-* “yemek” (KRS-I, 242)

2.1.2.3. /ɪ/: /ɪ/ sesi, arka damakta, dar-düz, orta açıklıkta, diğer ünlülere nispeten daha kısa telâffuz edilir.

Bu ünlünün telâffuzu esnasında, çene, dudaklar ve hatta dil de pasif haldedir, dil çok az (yarı açıklıkta) yükselir. Dilin arka tarafı ile küçük dil arasında, ses organının (rezonatörün) arka tarafının daralmasıyla meydana gelir.

Örnekler:

CC *ıçqır* “uçkur, kemer, pantolon askısı” (KW, 272) ; Krg. *ıçqır* “uçkur, kemer” (KRS-II, 441)

CC *ır* “şarkı, türkü” (KW, 273) ; Krg. *ır* “şarkı, türkü” (KRS-II, 435)

CC *çın* “doğru, gerçek, tam” (KW, 78) ; Krg. *çın* “doğru, gerçek, tam” (KRS-II, 389)

CC *çiq, çix* “çiğ, şebnem, nem” (KW, 79) ; Krg. *çiq* “çiğ, şebnem, nem” (KRS-II, 385)

CC *qıl-* “kılmak, yapmak” (KW, 206) ; Krg. *qıl-* “kılmak, yapmak” (KRS-I, 484)

CC *qın* “kın, kılıf, sadak” (KW, 206) ; Krg. *qın* “kın, kılıf, sadak” (KRS-I, 490)

CC *qış* “kış mevsimi” (KW, 208) ; Krg. *qış* “kış mevsimi” (KRS-I, 500)

CC *qız* “kız, kız çocuğu” (KW, 208) ; Krg. *qız* “kız, kız çocuğu” (KRS-I, 476)

CC *yırıl-* “büzülmek, çekmek” (KW, 134) ; Krg. *cırıl-* “büzülmek, çekmek” (KRS-II, 284)

CC *yıyıl-, yıqıl-* “yıkılmak, devrilmek” (KW, 132) ; Krg. *cıyıl-* “yıkılmak, devrilmek” (KRS-II, 276)

2.1.2.4. /i/: /i/ sesi ön damakta, dar-düz ve kapalı olarak telâffuz edilir.

Bu ünlünün telâffuzunda dilin orta kısmı yukarı kalkar ve öne doğru gelir, ağız boşluğu tamamen daralır, arka rezonatör genişler, dil ucu da alt dişlere da değecek gibi durur.

Örnekler:

CC *igît* “yiğît” (KW, 105) ; Krg. *cigît* “yiğît” (KRS-I, 253)

CC *ini* “erkek torun” (KW, 301) ; Krg. *ini* “küçük erkek kardeş” (KRS-I, 301)

CC *iç-* “içmek” (KW, 104) ; Krg. *iç-* “içmek” (KRS-I, 306)

CC *iş* “iş” (KW, 107) ; Krg. *iş* “iş” (KRS-II, 307)

CC *iz* “iz, belirti” (KW, 108) ; Krg. *iz* “iz, belirti” (KRS-I, 295)

CC *bildir-* “bildirmek, tanıtmak” (KW, 58) ; Krg. *bildir-* “bildirmek, tanıtmak”
(KRS-I, 134)

CC *birik-* “birikmek, toplamak, bir araya gelmek” (KW, 59) ; Krg. *birik-*
“birikmek, toplamak, bir araya gelmek” (KRS-I, 136)

CC *bir* “bir” (KW, 58) ; Krg. *bir* “bir” (KRS-I, 135)

CC *bit* “bit” (KW, 60) ; Krg. *bit* “bit” (KRS-I, 137)

CC *kiçi* “küçük” (KW, 142) ; Krg. *kiçi* “küçük” (KRS-I, 389)

2.1.2.5. /o/: /o/ sesi arka damakta, yuvarlak-yarı dar ve yarı açık olarak telâffuz edilir.

Yuvarlak telâffuzu ve dilin arkaya doğru çekilmesiyle /i/ ünlüsünden ayrılmış olur. Dudaklar da /u/ sesine göre daha az uzarlar.

Örnekler:

CC *ot* “ateş” (KW, 180) ; Krg. *ot* “ateş” (KRS-II, 83)

CC *oz-* “ileri geçmek, aşmak, yetişmek” (KW, 181) ; Krg. *oz-* “ileri geçmek,
aşmak, yetişmek” (KRS-II, 61)

CC *boy* “boy, vücut” (KW, 63) ; Krg. *boy* “boy, vücut” (KRS-I, 139)

CC *boş* “boş” (KW, 65) ; Krg. *boş* “boş” (KRS-148)

CC *qol* “el, kol” (KW, 198) ; Krg. *qol* “el, kol” (KRS-I, 395)

CC *qotur* “yara üzerindeki kabuk, uyuz” (KW, 201) ; Krg. *qotur* “yara,
kaşıntı hastalığı” (KRS-I, 410)

CC *qoy* “koyun” (KW, 198) ; Krg. *qoy* “koyun” (KRS-I, 393)

CC *sol* “sol, sol taraf” (KW, 153) ; Krg. *sol* “sol, sol taraf” (KRS-II, 153)

CC *toy* “ziyafet” (KW, 248) ; Krg. *toy* “ziyafet” (KRS-II, 243)

2.1.2.6. /ö/: /ö/ sesi ön damakta, yuvarlak-yarı dar ve yarı açık olarak telâffuz edilir.

Dil arkaya doğru çekilir ve dudakların /ü/ ünlüsüne göre büzülüp uzaması daha azdır.

Örnekler:

CC *öç* “öç” (KW, 181) ; Krg. *öç* “öç” (KRS-II, 104)

CC *öl-* “ölmek” (KW, 182) ; Krg. *öl-* “ölmek” (KRS-II, 92)

CC *ön-* “bir şeyden ortaya çıkmak, dar gelmek” (KW, 183) ; Krg. *ön-* “gelişmek, yetişmek” (KRS-II, 95)

CC *öp-* “öpmek” (KW, 183) ; Krg. *öp-* “öpmek” (KRS-II, 98)

CC *ös-* “yetişmek, gelişmek” (KW, 184) ; Krg. *ös-* “yetişmek, gelişmek” (KRS-II, 101)

CC *ötkek* “öksürük” (KW, 184) ; Krg. *ötkök* “ishal” (KRS-II, 102)

CC *çok-* “çökmek, diz çökmek” (KW, 76) ; Krg. *çok-* “çökmek, diz çökmek” (KRS-II, 371)

CC *köç-* “göçmek” (KW, 149) ; Krg. *köç-* “göçmek” (KRS-I, 433)

CC *kök* “mavi; gökyüzü, sema” (KW, 150) ; Krg. *kök* “mavi; gökyüzü, sema” (KRS-I, 417)

CC *köz* “göz” (KW, 156) ; Krg. *köz* “göz” (KRS-I, 414)

CC *sök-* “sövmek, küfretmek” (KW, 223) ; Krg. *sök-* “sövmek, küfretmek” (KRS-II, 160)

CC *söz* “söz” (KW, 224) ; Krg. *söz* “söz” (KRS-I, 159)

2.1.2.7. /u/: /u/ sesi arka damakta, dar-yuvarlak ve kapalı olarak telâffuz edilir.

Bu ünlünün telâffuzunda dudaklar büzüşüp öne doğru uzar, ağız boşluğu genişler ve dilin arka kısmı yumuşak damağa doğru yükselir.

Örnekler:

CC *uç* “uç” (KW, 263) ; Krg. *uç* “uç” (KRS-II, 312)

CC *uyu-* “uyumak” (KW, 264) ; Krg. *uqta-* “uyumak” (KRS-II, 302)

CC *ulu* “ulu, büyük” (KW, 265) ; Krg. *ulu, uluu* “ulu, büyük” (KRS-II, 304)

CC *ulu-* “ulumak” (KW, 265) ; Krg. *ulu-* “ulumak” (KRS-II, 304)

CC *un* “un” (KW, 265) ; Krg. *un* “un” (KRS-II, 305)

CC *ur-* “vurmak” (KW, 266) ; Krg. *ur-* “vurmak” (KRS-II, 306)

CC *but* “but” (KW, 70) ; Krg. *but* “but” (KRS-I, 162)

CC *buz* “buz” (KW, 70) ; Krg. *muz* “buz” (KRS-I, 37)

CC *su* “su” (KW, 224) ; Krg. *suu* “su” (KRS-II, 166)

CC *tut-* “tutmak” (KW, 258) ; Krg. *tut-* “tutmak” (KRS-II, 271)

CC *tuz* “tuz” (KW, 259) ; Krg. *tuz* “tuz” (KRS-II, 263)

2.1.2.8. /ü/: /ü/ sesi damakta dar-yuvarlak ve kapalı olarak telâffuz edilir.

Bu ünlünün telâffuzunda dudaklar /u/ sesine göre daha önde büzüşürler. /ü/ sesinin çıkışı anında dil üstünün orta kısmı sert damağa doğru kalkıp öne çekilir ve dil ucu alt dişlere yaklaşırken ağız boşluğu da daralır.

Örnekler:

CC *üç* “üç” (KW, 268) ; Krg. *üç* “üç” (KRS-II, 328)

CC *ün* “ün, ses” (KW, 270) ; Krg. *ün* “ün, ses” (KRS-II, 323)

CC *bütün* “bütün, tam” (KW, 71) ; Krg. *bütün* “bütün, tam” (KRS-I, 169)

CC *bük-* “bükme, eğme” (KW, 70) ; Krg. *bük-, бүктө-* “bükme, eğme”
(KRS-I, 166)

CC *çürü-* “çürümek” (KW, 77) ; Krg. *çiri-* “çürümek” (KRS-I, 364)

CC *kül-* “gölmek” (KW, 158) ; Krg. *kül-* “gölmek” (KRS-I, 463)

CC *kün* “güneş; gün” (KW, 158) ; Krg. *kün* “güneş; gün” (KRS-I, 465)

CC *küz* “güz, sonbahar” (KW, 160) ; Krg. *küz* “güz, sonbahar”
(KRS-I, 459)

CC *müz* “boynuz” (KW, 167) ; Krg. *mü-yüz* “boynuz” (KRS-I, 43)

CC *sür-* “sürmek” (KW, 227) ; Krg. *sür-* “sürmek” (KRS-II, 173)

CC *süt* “süt” (KW, 227) ; Krg. *süt* “süt” (KRS-II, 175)

CC *tün* “gece, akşam” (KW, 259) ; Krg. *tün* “gece, akşam” (KRS-II, 281)

2.1.2.9. Uzun Ünlü

Çalışmamızda söz konusu olan iki alandan, sadece Kırgızca için uzun ünlülerin karakteristik bir değeri vardır. *Codex Cumanicus*'ta ise Türkçe kelimelerde uzun ünlü yoktur.

Kırgızcada sekiz normal ünlü dışında altı uzun ünlü vardır: /aa/, /ee/, /oo/, /öö/, /uu/, /üü/.⁵⁸ Bu uzun ünlüler, hem Türkçe, hem de alıntı kelimelerde görülür.

Örnekler:

Krg. *caan* “yağmur” (KRS-I, 208)

Krg. *caaŋ* “yanak” (KRS-I, 207)

Krg. *coon* “kalın” (KRS-I, 261)

Krg. *qoon* “kavun” (KRS-I, 405)

Krg. *oor* “ağır” (KRS-II, 75)

Krg. *soo* “sağ” (KRS-II, 154)

Krg. *suu* “su” (KRS-II, 167)

Krg. *suuŋ* “soğuk” (KRS-II, 168)

Krg. *sööŋ* “kemik” (KRS-II, 160)

Krg. *töö* “deve” (KRS-II, 259)

Krg. *too* “dağ” (KRS-II, 250)

Krg. *uu* “zehir” (KRS-II, 310)

Krg. *küü* “beste” (KRS-I, 472)

Alıntı kelimeler:

Krg. *maalım* “malûm” (KRS-I, 153) < (Ar. mālûm)

Krg. *meer* “mihr, güneş” (KRS-I, 181) < (Far. mihr)

Krg. *qaarman* “kahraman” (KRS-I, 309) < (Far. kāhrāmān)

Krg. *meenet* “mihnet” (KRS-II, 36) < (Ar. mihnät)

Krg. *söömöt* “sohbet” (KTS-II, 161) < (Ar. suhbät)

⁵⁸ Ünlü uzunluğunu bu çalışmada (“â” veya “a:” gibi) başka bir işaret kullanmadan, standart Kırgız imlâsında olduğu gibi iki ünlü harfle gösterdik.

Kırgızcada uzunluğun, şekil ve anlam ayırt edici özelliği de vardır. Bu uzunluklar, çeşitli ses gruplarının büzülmesi sonucu oluşan uzunluklardır.⁵⁹

Örnekler:

Krg. *caq* “taraf”, *caaq* “çene” (KRS-I, 217, 207)

Krg. *can* “can, taraf”, *caan* “yağmur” (KRS-I, 226, 208)

Krg. *mal* “hayvan”, *maal* “vakit” (KRS-II, 8)

Krg. *or* “çukur”, *oor* “ağır” (KRS-II, 75)

Krg. *sök* “sövmek”, *söök* “kemik” (KRS-II, 160)

Krg. *suq* “aç gözlü”, *suuq* “soğuk” (KRS-II, 168)

Krg. *toq* “tok, doymuş”, *took* “tavuk” (KRS-II, 250)

Krg. *uz* “usta”, *uuz* “ağız, yeni doğmuş ineğin sütü” (KRS-II, 311)

Kırgızcada bazı kelimelerin hem kısa hem de uzun ünlülü şekli mevcuttur. Bu tür kelimelerdeki uzunluklar, kısa ünlülerin uzatılmasıyla oluşmaktadır. Kelimelerin anlamı korunmaktadır.

Örnekler:

Krg. *bülö~bülöö* “aile” (KRS-I, 167)

Krg. *burçaq~buurçaq* “kuzuların boynuna bağlanan ip” (KRS-I, 163)

Krg. *dala~dalaa* “tarla” (KRS-I, 181)

Krg. *köpürö~köpüröö* “köprü” (KRS-I, 427)

Krg. *dengeel~dengeel* “seviye” (KRS-I, 192)

Krg. *qubaqay~qubaaqay* “solgun” (KRS-I, 435)

Krg. *cala~calaa* “iftira” (KRS-I, 219)

Alıntı kelimeler:

Krg. *daba~dabaa* (**Far.**) “deva” (KRS-I, 180)

Krg. *künö~künöö* (**Far.**) “günah” (KRS-I, 467)

⁵⁹ Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 43–45.

Bu uzunlukların ağızlara mahsus olduğu, henüz edebî dilde standartlaşmadığı; fakat giderek bir standardın oluşacağı belirtilir.⁶⁰ Yudahin'in sözlüğünde Kırgızcanın ağızlarına ait kelimelere yer verilmekle birlikte bu ikili şekillerden uzun ünlülü olanların ağızlara ait olduğu konusunda herhangi bir açıklama yer almamaktadır.⁶¹

2.1.2.9.1. Türkçe Kelimelerde Uzun Ünlüler

Kırgızcadaki ünlü uzunlukları büyük çoğunlukla sonradan meydana gelen ikincil uzunluklardır.⁶² Kırgız Türkçesinde Türkçe kelimelerdeki ikincil uzunluklar, çeşitli ses gruplarının büzülmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Karşılaştırmalı çalışmamız olan *Codex Cumanicus* ve Kırgızcadaki ortak kelimelerde, ses gruplarının büzülmesi sonucunda ortaya çıkan uzun ünlüler aşağıda örneklerle verilmiştir.

Büzülme hadisesi iki veya üç sestten oluşan ses gruplarında görülür. Eski Türkçede tek heceli kelimelerde sonda bulunan; iki heceli kelimelerde ilk hecenin ve ikinci hecenin sonunda yer alan /g/ ve /y/ ünsüzünün *Codex Cumanicus*'ta /v/ye dönüp erimesiyle Kırgızcada uzunluk oluşur.

-av, -ov ; -aa

Örnekler:

ET *yay*- “yağmak” ; CC *yav*- “yağmak” (KW, 119) ; Krg. *caa*- “yağmak”

(KRS-I, 207), Krg.ağ. *caw*-.

ET *tarıylay* “tarla” ; CC *tarlov* “tarla” (KW, 236) ; Krg. *talaa* “tarla”

⁶⁰ S. Kудaybergenov, A. Tursunov, *a.g.e.*, s. 35–36.

⁶¹ K. K. Yudahin, *Kirgizsko-russkiy slovar'*, C. I-II, Moskova, 1965.

⁶² Türk dilinde uzun ünlülerin aslî uzunluklar ve ikincil uzunluklar olmak üzere iki şekilde varlık gösterdiklerine değinilmekte; birincil uzunlukların Türkmençe, Yakutça, Gagavuzca ve Özbekçenin Kara-Bulak ağzında korunduğu ve bu uzunlukların çoğunlukla kelime başı ve kelime içinde yer aldığı, kelime sonunda bulunmadığı belirtilmektedir. İkincil uzunlukların ise Kırgızca, Altayca, Hakasça, Tuvaca, Şorca ve Gagavuzcada yer aldığı ifade edilir. S. Kудaybergenov, A. Tursunov, *Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası: Fonetika cana Morfologiya*, Frunze, 1980, s. 18–19. İkincil olan uzunluklara, Fu-yü Kırgızcasında da rastlanmakta ve bu uzunlukların bu şekliyle Hakaşça ve Şorcada olduğu gibi Sarı Uygurcada da kullanıldığı belirtilmektedir: *aas* “ağız”, *ciit* “yiğit”, *müüs* “boynuz”. E. Tenişev, *Drevne-kirgizskiy yazık*, Bişkek “Kırgızstan”, 1997, s. 6.

(KRS-II,195), Krg.ağ. *talaw*.

ayı-, ayu- ; oo-

Örnekler:

ET **ayır** “ağır” ; CC **ayır** “ağır” (KW, 29) ; Krg. **oor** “ağır” (KRS-II, 75),
Krg.ağ. **owur**.

ET **ayız** “ağız” ; CC **ayız**, *avuz* “ağız” (KW, 30) ; Krg. **ooz** “ağız”
(KRS-II,72), Krg.ağ. **owuz**.

ET **ayız**, *avuz* “ağız” ; CC **ayuzlux** “ağızlık, at gemi” (KW, 29) ; Krg.
oozduk “ağızlık, at gemi” (KRS-II, 74), Krg.ağ. **owuzduk**.

ay-, -ay ; oo-, -oo

Örnekler:

ET **ayrıy** “hastalık, hasta” ; CC **ayrıq** “ağrı, acı, sancı” (KW, 29) ; Krg.
ooru “ağrı, sancı” (KRS-I, 75), Krg.ağ. **owru**.

ET **bay** “bağ, ip” ; CC **bay**, *bav* “bağ, ip” (KW, 46) ; Krg. **boo** “bağ, ip”
(KRS-I, 144), Krg.ağ. **bow**.

ET **say** “sağ” ; CC **say**, *sav*, (*sa*) “sağ, sağlıklı, sıhhatli” (KW, 209) ; Krg.
soo, *sak* (KRS-II, 124), Krg.ağ. **sow**.

ET **tay** “dağ” ; CC **tay**, *tav* “dağ” (KW, 232) ; Krg. **too** “dağ” (KRS-II, 250),
Krg.ağ. **tow**.

ET **yay** “yağmak” ; CC **yay**-, *yav*- “yağmak” (KW, 110) ; Krg. **caa**-
“yağmak” (KRS-II, 207), Krg.ağ. **caw**-.

avu- ; oo-

Örnekler:

ET **ayız** “ağız” ; CC **avuz**, *ayız* “ağız” (KW, 30) ; Krg. **ooz** “ağız”
(KRS-II,72), Krg.ağ. **owuz**.

-av ; -oo

Örnekler:

ET **bay** “bağ, ip” ; CC **bav**, *bay* “bağ, ip” (KW, 46) ; Krg. **boo** “bağ, ip”
(KRS-I, 144), Krg.ağ. **bow**.

ET **say** “sağ” ; CC **sav**, **say** (sa) “sağ, sağlıklı, sıhhatli” (KW, 209) ; Krg.
soo, **sak** “sağ, sağlıklı, sıhhatli” (KRS-II, 124), Krg.ağ. **sow**.
 ET **tay** “dağ” ; CC **tav**, **tay** “dağ” (KW, 232) ; Krg. **too** “dağ” (KRS-II, 250),
 Krg.ağ. **tow**.
 CC **burav** “burgu” (KW, 69) ; Krg. **buroo**, **burgu**, **buragiç** “burgu”
 (KRS-I, 161), Krg.ağ. **burow**.
 ET **buzayu** “buzağı” ; CC **buzav**, **buzov** “buzağı, dana” (KW, 70) ;
 Krg. **muzoo** “buzağı, dana” (KRS-I, 37), Krg. ağ. **buzow**.
 CC **çulıyav** “dolak, dizden aşağıya sarılan bez” (KW, 77) ; Krg. **çilgoo**,
çulgoo “dolak, dizden aşağıya sarılan bez” (KRS-II, 376), Krg.ağ. **çilgow**,
çulgow.
 CC **qadaq**, **xadav** “çivi, çengel, mih” (KW, 99) ; Krg. **qada**, **qadoo** “sırık;
 kazık; mih” (KRS-313), Krg.ağ. **kadow**.

ov-, -ov-, -ov ; oo-, -oo-, -oo

Bu örneklerin Eski Türkçedeki şekillerini tespit edemedik.

Örnekler:

CC **asrov** “himaye, koruma” (KW, 43) ; Krg. **asiroo** “himaye, koruma”
 (KRS-I, 72)
 CC **bayov** “boya” (KW, 48) ; Krg. **boyoo**, **boyok** “boya” (KRS-I, 138),
 Krg.ağ. **boyow**.
 CC **boşov** “kurtulma, kurtuluş” (KW, 66) ; Krg. **boşoo** “kurtulma, kurtuluş”
 (KRS-I, 149)
 CC **ovdarı** “yere, sırtüstü” (KW, 180) ; Krg. **oodaruu** “sırtüstü”
 (KRS-II, 72), Krg.ağ. **owdaruw**.
 CC **qırov** “kırağı” (KW, 207) ; Krg. **qıroo** “kırağı” (KRS-I, 496)
 CC **qoņrov** “çingirak, zil, küçük çan” (KW, 200) ; Krg. **qoņguroo** “çingirak,
 zil, küçük çan” (KRS-I, 403)
 CC **tumov** “nezle” (KW, 253) ; Krg. **tumoo** “nezle” (KRS-II, 266)
 CC **yamov** “yama” (KW, 112) ; Krg. **camoo**, **camaaçı** “yama” (KRS-I, 224),
 Krg.ağ. **camow**.
 CC **yarov** “gerekli olan, yarayan, uygun olan” (KW, 116) ; Krg. **caroo** “işe

yarayan, gerekli olan, uygun olan” (KRS-I, 236), Krg.ağ. *carow*.

-ev, -ev- ; -öö, -öö-

Örnekler:

CC *bilev* “bileği taşı” (KW, 58) ; Krg. *bülöö* “bileği taşı” (KRS-I, 167),

Krg.ağ. *bülöw*.

CC *egev* “eğe, törpü” (KW, 84) ; Krg. *ögöö* “eğe, törpü” (KRS-II, 88),

Krg.ağ. *ögöw*.

Alıntı kelimeler:

CC *silevsün* (**Moğ.**) “vaşak ve vaşağın kürkü” (KW, 219) ; Krg. *sülöösun*

“vaşak ve vaşağın kürkü” (KRS-II, 173), Krg.ağ. *sülöwsün*.

-öve- ; -öö

Örnekler:

CC *töve* “deve” (KW, 252) ; Krg. *töö* “deve” (KRS-II, 259), Krg.ağ. *töw*.

-öve- ; -öö

Örnekler:

ET *söyük* “kemik” ; CC *sövek* “kemik” (KW, 223) ; Krg. *söök* “kemik”

(KRS-II, 160), Krg.ağ. *süyök*.

-oy- ; -uu-

Örnekler:

ET *buýday* “buğday” ; CC *boyday* “buğday” (KW, 62) ; Krg. *buuday*

“buğday” (KRS-I, 163); Krg.ağ. *buwday*.

ET *tuýum* “doğum” ; CC *toýmaq* “doğum, doğma” (KW, 247) ; Krg.

tuumak “doğum, doğma” (KRS-II, 273), Krg.ağ. *tuwmak*.

-ov- ; -uu-

Örnekler:

CC *çovlan*- “gürültü etmek” (KW, 76) ; Krg. *çuula-*, *çuulaş-* “gürültü

yapmak" (KRS-II, 378), Krg.ağ. *çuwla-*.
 CC *qovra* "ekin sapı, saman" (KW, 201) ; Krg. *quuray* "ekin sapı,
 saman" (KRS-II, 455), Krg.ağ. *kuwray*.
 CC *tovyan* "doğan, doğmuş olan" (KW, 247) ; Krg. *tuuyan* "doğan,
 doğmuş olan" (KRS-II, 273), Krg.ağ. *tuwyan*.
 CC *toqram* "kırıntı, küçük parça" (KW, 250) ; Krg. *tuqram* "kırıntı, küçük
 parça" (KRS-II, 274), Krg.ağ. *tuwqram*.

-avu-, -ovu- ; -uu-

Örnekler:

ET *soyiq* "soğuk" ; CC *savuuq, savux* "soğuk, soğukluk" (KW, 216) ; Krg.
suuq "soğuk" (KRS-II, 168), Krg.ağ. *suwuq*.
 ET *taqayu, tayuq* "tavuk" ; CC *tavuuq, tavox* "tavuk" (KW, 238) ; Krg. *tooq*
 "tavuk" (KRS-II, 250)
 CC *tovuyla* "mihver" (KW, 250) ; Krg. *tuulga* "mihver" (KRS-II, 273),
 Krg.ağ. *tuwulga*.
 ET *yoyurqan* "yorgan" ; CC *yovuryan* "yorgan" (KW, 126) ; Krg. *cuurqan*
 "yorgan" (KRS-II, 271)

-uv-, -uv ; -uu-

Örnekler:

CC *açuv* "yas, matem, üzüntü" (KW, 28) ; Krg. *açuu* "acı" (KRS-I, 82)
 CC *qutqaruvsa-* "kurtulmayı istemek" (KW, 205) ; Krg. *kutqaruunu sama-*
 "kurtulmayı dilemek" (KRS-II, 453)
 CC *suvsas-, susa-* "susamak" (KW, 226) ; Krg. *suusa-* "susamak"
 (KRS-II, 169)
 CC *tabuvsas-* "bulmayı dilemek" (KW, 232) ; Krg. *tabuu sa-, tap-* "bulmayı
 dilemek, bulmak, keşfetmek" (KRS-II, 205)
 CC *tuvra* "doğru, yanlış olmayan" (KW, 247) ; Krg. *tuura* "doğru, yanlış
 olmayan" (KRS-II, 273)

-ov ; -uu

Örnekler:

ET *arıy* “arı, remiz, saf” ; CC *arov* “arı, temiz, saf” (KW, 41) ; Krg. *aruu*
“arı, temiz, saf” (KRS-I, 71), Krg.ağ. *aruw*.

ET *satıy* “satış, ticaret” ; CC *satov* “satış, ticaret” (KW, 139) ; Krg. *satuu*
satış, ticaret” (KRS-II, 215)

CC *yabov* “örtü, baş örtüsü” (KW, 109) ; Krg. *cabuu*, (*cabduu*) “örtü, yatak
örtüsü” (KRS-I, 208)

-iv- ; -üü

Örnekler:

ET *kezig* “sıtma, hastalık” ; CC *keziv* “salgın” (KW, 142) ; Krg. *kezüü*
(KRS-I, 366), Krg.ağ. *kezüw*.

Eski Türkçede iki ünlü arasında bulunan /d/ ve /ŋ/ ünsüzlerinin /y/ye dönüp erimesiyle de uzunluk oluşur. *Codex Cumanicus*’ta da /d/ ünsüzünün /g/li ve /y/li iki şekli görülür. Bu iki sesin erimesiyle Kırgızcada uzunluk meydana gelmiştir.

-ege- > -eye- ; -ee-

Örnekler:

ET *eder* “eyer” ; CC *eger*, *egir*, *eyer* “eyer” (KW, 84) ; Krg. *eer*
“eyer”(KRS-II, 443), Krg.ağ. *eger*.

Eski Türkçede iki ünlü arasında bulunan /ŋ/ ünsüzü *Codex Cumanicus*’ta hem /y/ye dönüp eriyerek uzunluğu meydana getirmiştir, hem de /ŋ/li şeklini korumuştur. Kırgızcada ise uzunluk oluşmuştur.

-aŋa-, -aa- ; -aa-

Örnekler:

ET *yaŋak* “yanak” ; CC *yaŋaq*, *yaaq*, *yaaχ* “yanak, çene kemiği”
(KW, 109) ; Krg. *caaq* “yanak, çene kemiği” (KRS-I, 207)

ET *maŋra-*, *möŋre-* “böğürmek” ; CC *muŋra-* “kükremek, bağırmak,

böğürmek” (KW, 166) ; Krg. *mööörö*- “kükremek, bağırarak, böğürmek”
(KRS-II, 36)

CC *maŋra*- “melemek” (KW, 162) ; Krg. *maara*- “melemek” (KRS-II, 9)

2.1.2.9.2. Alıntı Kelimelerde Uzun Ünlüler

Bu bölümde alıntı kelimelerle Arapça, Farsça ve Moğolca kelimeler ifade edilmektedir. Her iki alanda yer alan ortak alıntı kelimelerdeki uzunluklar, asıl kelimelerin orijinal imlâ şekillerine uymamaktadır. Alıntı kelimelerdeki uzun ünlülerin hem *Codex Cumanicus* hem de Kırgızcada nasıl bir yol izlediği aşağıda örneklerle gösterilmiştir.

-uv- ; -öö-

Örnekler:

CC *duvlat* (**Ar.**) “devlet; saadet, yüce bahtlılık” (KW, 83) ; Krg. *dööölöt*
“devlet; saadet, yüce bahtlılık” (KRS-I, 198), Krg.ağ. *döwlöt*.

-av- ; -uu-

Örnekler:

CC *savsar* (**Far.**) “sansar ve derisi” (KW, 216) ; Krg. *suusar* “sansar”
(KRS-II, 169), Krg.ağ. *suwsar*.

Codex Cumanicus’ta alıntı kelimelerde üç sestten oluşan ses grubunda iki ünlü arasında yer alan /y/ art damak ünsüzünün erimesiyle Kırgızcada uzunluk meydana gelir.

-aya- ; -aa-

Örnekler:

CC *bayatur* (**Moğ.**) “yiğit, bahadır, cesur” (KW, 47) ; Krg. *baatır* “yiğit,
bahadır, cesur” (KRS-I, 90)

CC *sayat* (**Ar.**) “saat” (KW, 210) ; Krg. *saat* “saat” (KRS-II, 119)

İki veya daha fazla heceli alıntı kelimelerde iki ünlü arasında yer alan /h/ ünsüzünün erimesiyle Kırgızcada uzunluk oluşur.

-aha- ; -aa-

Örnekler:

CC *baha* (Far.) “paha, kıymet, değer” (KW, 47) ; Krg. *baa* “paha, kıymet, değer, fiyat” (KRS-I, 88)

CC *šahar* (Far.) “şehir” (KW, 230) ; Krg. *šaar* “şehir” (KRS-II, 395)

Alıntı kelimelerde özellikle Arapça kelimelerde kelime içinde yer alan /ğ/ düşer; fakat uzunluk korunur. Bu alıntı kelimelerdeki uzun ünlüler *Codex Cumanicus*’ta ikili olarak gösterilmiştir. Kırgızcada da uzun ünlüler aynı şekli takip eder.

-aa-, -aa ; -aa-, aa-

Örnekler:

CC *laal* (Ar.) “Bedahşan yakutu, kırmızı renkte değerli bir süs taşı” (KW, 160) ; Krg. *laal* “yakut, değerli taş” (KRS-II, 5)

CC *naal* (Ar.) “nal” (KW, 167) ; Krg. *naal*, *naalı* “nal” (KRS-II, 50)

CC *maana* (Ar.) “tarz, karakter” (KW, 161) ; Krg. *maani* “alam, mana; sır” (KRS-II, 8)

CC *qalaa* (Ar.) “kale” (KW, 191) ; Krg. *qalaa* “şehir” (KRS-II, 329)

CC *saadat* (Ar.) “saadet, mutluluk, ikbal, talih” (KW, 209) ; Krg. *saadat* “saadet, mutluluk, ikbal, talih” (KRS-II, 118)

CC *udaa* (Moğ.) “ard arda, peşin sıra” (KW, 263) ; Krg. *udaa* “ard arda, peşin sıra” (KRS-II, 299)

2.1.3. Ünlülerin Ses Düzeni

Bu bölümde ünlülerin kelime içindeki düzeni; ilk hecede, orta hecede ve son hecedeki durumu değerlendirilmiştir.

2.1.3.1. /a/ Ünlüsü

2.1.3.1.1. /a/ Ünlüsünün İlk Hecedeki Durumu

2.1.3.1.1.1. /a/: CC /a/ ; Krg. /a/

Örnekler:

CC *a-buşqa*, *a-bışqa* “yaşlı, ihtiyar” (KW, 27) ; Krg. *a-bışqa* “yaşlı, ihtiyar”
(KRS-I, 19)

CC *a-çırýamaχ* “acımak, acınmak” (KW, 28) ; Krg. *a-çuurqanuu*,
a-çırqanuu “acımak, acınmak” (KRS-I, 83)

CC *a-ya* “ağabey, büyük erkek kardeş” (KW, 28) ; Krg. *a-ba*, *a-ya*, *a-va*,
ā-kā “ağabey, büyük erkek kardeş” (KRS-I, 20)

CC *a-yuzluχ* “ağızlık, at gemi” (KW, 29) ; Krg. *ooz-duq* “ağızlık, at gemi”
(KRS-II, 74)

CC *a-laboýa* “büyük deniz hayvanı” (KW, 34) ; Krg. *a-labuya* “ala boğa,
büyük deniz hayvanı” (KRS-I, 44)

CC *a-ruvliχ* “arılık, temizlik, kusursuzluk” (KW, 41) ; Krg. *a-ruuluq* “arılık,
temizlik, lekelenmemişlik” (KRS-I, 71)

CC *a-taş* “adaş” (KW, 44) ; Krg. *at-taş*, *a-tı uyqaş* “adaş” (KRS-I, 80)

CC *a-yaq* “ayak” (KW, 31) ; Krg. *a-yaq* “ayak” (KRS-I, 86)

CC *a-yu* “ayı” (KW, 33) ; Krg. *a-yu* “ayı” (KRS-I, 86)

CC *a-na* “anne” (KW, 37) ; Krg. *a-na*, *a-pa*, *(e-ne)* “anne, büyükanne”
(KRS-I, 60)

CC *a-rıχ* “zayıf, cılız” (KW, 42) ; Krg. *a-rıq* “zayıf, cılız” (KRS-I, 73)

CC *a-raba* “araba” (KW, 39) ; Krg. *a-raba* “araba” (KRS-I, 63)

CC *a-şa-* “yemek yemek” (KW, 44) ; Krg. *a-şa-* “yemek yemek”
(KRS-I, 84)

CC *a-zaş-* “yolunu şaşırmak, yoldan çıkmak” (KW, 46) ; Krg. *a-daş-*
“yolunu şaşırmak, yoldan çıkmak” (KRS-I, 22)

CC *a-rın-* “temizlemek, arınmak” (KW, 42) ; Krg. *a-rın-* “temizlemek,
arınmak” (KRS-I, 73)

Alıntı kelimeler:

CC *a-baya* (**Moğ.**) “amca” (KW, 27) ; Krg. *a-ba*, *a-ya*, *a-va*, *ā-kā* “ağabey,

amca, büyük erkek kardeş” (KRS-I, 17)

CC *a-vaz* (**Far.**) “avaz, ses, seda” (KW, 45) ; Krg. *a-baz* “avaz, ses”

(KRS-I, 17)

CC *a-zat* (**Far.**) “hür, serbest, azat” (KW, 46) ; Krg. *a-zat* “ azat, serbest”

(KRS-I, 26)

2.1.3.1.1.2. /a/ + Ünsüz

CC *laCl* ; Krg. *laCl*

Örnekler:

CC *al* “al renkli, kızıl, kırmızı; ala benekli” (KW,33) ; Krg. *ala; mala qızıl*

“ala, açık kırmızı; benekli” (KRS-I, 14)

CC *al-* “almak, evlenmek; yardımcı fiil” (KW, 33) ; Krg. *al-* “almak,

evlenmek; yardımcı fiil” (KRS-I, 43)

CC *al-yışlı* “kutsal, aziz” (KW, 35) ; Krg. *al-qıştuu* “övülür, kutsal, aziz”

(KRS-I, 51)

CC *aq-saχ* “aksak, topal” (KW, 39) ; Krg. *aq-saq* “ aksak, topal”

(KRS-I, 39)

CC *aş-* “aşmak, geçmek” (KW, 44) ; Krg. *aş-* “aşmak, geçip gitmek”

(KRS-I, 84)

CC *ar-* “yormak, yorulmak, aciz bırakmak, kuvvetten düşürmek” (KW, 39) ;

Krg. *ar-* “yormak, yorulmak” (KRS-I, 62)

CC *aη-la-* “anlamak” (KW, 38) ; Krg. *aη-da-* “anlamak” (KRS-I, 59)

CC *aç* “aç, acıkmış, tok zıddı” (KW, 27) ; Krg. *aç, açqa* “aç, acıkmış”

(KRS-I, 82)

CC *aç-* “acıkmak; açmak, aralamak” (KW, 27) ; Krg. *aç-, aç-qa bol-*

“acıkmak; açmak, açık duruma getirmek” (KRS-I,82)

CC *aχ-* “akmak” (KW, 30) ; Krg. *aq-* “akmak” (KRS-I, 37)

CC *ay-nı-* “karakterini ya da durumunu değiştirmek” (KW, 32) ; Krg. *ay-nı-*

“karakterini yada durumunu değiştirmek” (KRS-I, 33)

CC *aq, aχ* “ak, beyaz” (KW, 30) ; Krg. *aq* “ak, beyaz” (KRS-I, 37)

CC *ay* “ay, otuz günden oluşan zaman dilimi” (KW, 30) ; Krg. *ay* “ay”

(KRS-I, 28)

CC *al-ma* “elma” (KW, 35) ; Krg. *al-ma* “elma” (KRS-I, 51)

CC *aq-ça* “akçe, para” (KW, 39) ; Krg. *aq-ça* “akçe, para” (KRS-I, 40)

CC *ar-pa* “arpa” (KW, 40) ; Krg. *ar-pa* “arpa” (KRS-I, 69)

CC *ar-qa* “arka, sırt” (KW, 40) ; *ar-qa* “arka, sırt” (KRS-I, 67)

CC *at* “at; isim, lakap, unvan, ad” (KW, 44) ; Krg. *at* “at; isim, lakap, unvan, ad” (KRS-I, 77)

CC *az* “az, çok olmayan” (KW, 45) ; Krg. *az* “az, çok olmayan” (KRS-I, 25)

Alıntı kelimeler:

CC *am-bar* (**Ar.**) “ambar” (KW, 36) ; Krg. *am-bar* “ambar” (KRS-I, 55)

CC *aq-maq* (**Ar.**) “ahmak, aptal, akılsız” (KW, 39) ; Krg. *aq-maq* “ahmak, aptal, akılsız” (KRS-I, 38)

CC *ar-mut* (**Far.**) “armut” (KW, 40) ; Krg. *al-murut* “armut” (KRS-I, 52)

2.1.3.1.1.3. /a/ + Ünsüz + Ünsüz

CC / aCCI ; Krg. /aCCI/

Örnekler:

CC *ayt*- “söylemek, demek; anlatmak” (KW, 32) ; Krg. *ayt*- “söylemek, demek; anlatmak, haber vermek, ezbere demek” (KRS-I, 34)

CC *ant* “ant, yemin” (KW, 38) ; Krg. *ant* “ant, yemin” (KRS-I, 57)

CC *ars-lan, ast-lan* “aslan, arslan” (KW, 40) ; Krg. *ars-tan, ars-lan* “aslan, arslan” (KRS-I, 69)

CC *art* “ard, arka, arka taraf, arkasındaki kısım” (KW, 40) ; Krg. *art, ar-tı* “ard, arka, arka taraf, arkasındaki kısım” (KRS-I, 70)

CC *art*- “artmak, çoğalmak” (KW, 40) ; Krg. *art*- “artmak, çoğalmak; fazla olmak” (KRS-I, 70)

CC *ast* “alt, aşağı” (KW, 43) ; Krg. *ast, as-tı, as-tın* “alt, aşağı” (KRS-I, 75)

2.1.3.1.1.4. Ünsüz + /a/

CC /Ca/ ; Krg. /Ca/

Örnekler:

CC *ba-yır* “bakır” (KW, 47) ; Krg. *ba-qır* “bakır” (KRS-I, 101)

CC *ba-tış* “batı” (KW, 53) ; Krg. *ba-tış* “batı” (KRS-I, 117)

CC *ça-yır* “şarap” (KW, 72) ; Krg. *ça-yır* “içki, votka; haşlanmış et suyu ile kırmızı karıştırarak yapılan içki” (KRS-I, 334)

- CC *ça-yır*- “çağırmaq, bağırmaq” (KW, 72) ; Krg. *ça-qır*- “çağırmaq”
(KRS-II, 338)
- CC *da-yı, ta-yı* “dahi, ve, da, de” (KW, 80) ; Krg. *da-yı, ta-yı* “dahi, ve, da,
de” (KRS-I, 189)
- CC *qa-raqqı* “dilenci” (KW, 193) ; Krg. *qa-raqqı* “yağmacı, soyuncu”
(KRS-II, 347)
- CC *qa-tır* “katır” (KW, 197) ; Krg. *qa-çır* “katır” (KRS-II, 362)
- CC *qa-zan* “kazan, bakır, kap” (KW, 197) ; Krg. *qa-zan* “kazan”
(KRS-II, 316)
- CC *qa-rar*- “kararmak” (KW, 194) ; Krg. *qa-rar*- “kararmak” (KRS-II, 349)
- CC *sa-qal* “sakal” (KW, 214) ; Krg. *sa-qal* “sakal” (KRS-II, 124)
- CC *sa-sı* “sası, kokmuş” (KW, 215) ; Krg. *sa-sıq* “sası, kokmuş”
(KRS-II, 138)
- CC *sa-lın*- “salınmak” (KW, 213) ; Krg. *sa-lın*- “salınmak; sermek”
(KRS-II, 130)
- CC *ta-yaq* “dayak, sopa” (KW, 232) ; Krg. *tayaq* “dayak, sopa”
(KRS-II, 218)
- CC *ya-rım* “yarım, buçuk” (KW, 117) ; Krg. *ca-rım* “yarım, buçuk”
(KRS-I, 237)
- CC *ya-şıl* “yeşil” (KW, 118) ; Krg. *ca-şıl* “yeşil” (KRS-I, 241)
- CC *ya-laŋ* “yalın, çıplak” (KW, 110) ; Krg. *ca-laŋ* “yalın, çıplak”
(KRS-I, 220)
- CC *ya-ra* “yara” (KW, 114) ; Krg. *ca-ra* “yara” (KRS-I, 233)
- CC *ya-da*- “yormak; sıkılmak, daralmak ” (KW, 109) ; Krg. *ca-da*- “bıkmak,
sıkılmak” (KRS-I, 210)
- CC *ya-la*- “yalamak” (KW, 110) ; Krg. *ca-la*- “yalamak” (KRS-I, 219)

Alıntı kelimeler:

- CC *ba-zar* (**Far.**) “pazar” (KW, 53) ; Krg. *ba-zar* “pazar” (KRS-I, 94)
- CC *ça-tır* (**Far.**) “çadır” (KW, 74) ; Krg. *ça-tır* “çadır; şemsiye; çatı”
(KRS-II, 353)
- CC *da-ru* (**Far.**) “ilaç” (KW, 81) ; Krg. *da-rı* “ilaç” (KRS-I, 186)

CC *pa-lan* (**Far.**) “leopar, pars” (KW, 106) ; Krg. *pa-lan* “leopar yılı, leopar, bars” (KRS-II, 106)

CC *qa-lip* (**Ar.**) “kalıp, kundura kalıbı” (KW, 191) ; Krg. *qa-lip* “şekil, model” (KRS-II, 334)

CC *qa-sap* (**Ar.**) “kasap” (KW, 195) ; Krg. *qa-sap* “kasap” (KRS-II, 357)

CC *sa-ray* (**Far.**) “saray, ev” (KW, 214) ; Krg. *sa-ray* “saray, ev; hayvanlar için yapılan mekan” (KRS-II, 136)

CC *sa-daya* (**Ar.**) “sadaka” (KW, 210) ; Krg. *sa-daya* “sadaka” (KRS-II, 121)

CC *ta-tar, ta-rar* (**Far.**) “tatar” (KW, 236) ; Krg. *ta-tar* “tatar” (KRS-II, 214)

CC *ta-baq* (**Ar.**) “tabak, kap” (KW, 231) ; Krg. *ta-baq* “tabak” (KRS-II, 187)

2.1.3.1.1.5. Ünsüz + /a/ + Ünsüz CC /CaC/ ; Krg. /CaC/

Örnekler:

CC *bay* “zengin, varlıklı” (KW, 48) ; Krg. *bay* “zengin, varlıklı” (KRS-I, 94)

CC *bal* “arı balı, bal” (KW, 48) ; Krg. *bal* “arı balı, bal” (KRS-I, 102)

CC *bal-ta* “balta, nacak” (KW, 48) ; Krg. *bal-ta* “balta, nacak” (KRS-I, 106)

CC *bar* “var, mevcut” (KW, 50) ; Krg. *bar* “var, mevcut” (KRS-I, 108)

CC *bay-lıq* “zenginlik” (KW, 48) ; Krg. *bay-lıq* “zenginlik” (KRS-I, 97)

CC *baq-şı* “yazıcı, şaman” (KW, 49) ; Krg. *baq-şı* “şaman, kam, yazıcı” (KRS-I, 101)

CC *baq-, baχ-* “bakmak” (KW, 47) ; Krg. *baq-* “bakmak; beslemek” (KRS-I, 92)

CC *bal-qı-* “parlamak, ışıldamak, ışık saçmak” (KW, 48) ; Krg. *bal-qı-* “parlamak, ışıldamak, ışık saçmak” (KRS-I, 105)

CC *bar-* “varmak, gitmek, ulaşmak” (KW, 50) ; Krg. *bar-* “varmak, gitmek, ulaşmak” (KRS-I, 108)

CC *çal-* “müzik aleti çalmak” (KW, 72) ; Krg. *çal-* “müzik aleti çalmak; şiddetli vurmak; kontrol etmek; karıştırmak” (KRS-II, 339)

CC *qay-yı* “kaygı, endişe, tasa, üzüntü” (KW, 190) ; Krg. *qay-yı* “kaygı, endişe, tasa, üzüntü, acı” (KRS-II, 318)

CC *qam* “şaman” (KW, 191) ; Krg. *qam* “şaman, bahşı” (KRS-II, 335)

- CC *qar* “kar” (KW, 193) ; Krg. *qar* “kar” (KRS-II, 345)
- CC *qar-saq* “bozkır tilkisi, karsak ve derisi; post, kürk” (KW, 194) ; Krg. *qar-saq* “bozkırlarda dolaşan hayvanlar; tilki, kurt vs.” (KRS-II, 353)
- CC *qaç*- “kaçmak” (KW, 188) ; Krg. *qaç*- “kaçmak” (KRS-II, 361)
- CC *saç*- “saçmak, dökmek; ekmek” (KW, 210) ; Krg. *çaç*- “saçmak, dökmek; ekmek” (KRS-II, 353)
- CC *saq-la*- “saklamak, korumak” (KW, 214) ; Krg. *saq-ta*- “saklamak, korumak” (KRS-II, 125)
- CC *tañ*- “bağlamak, desteklemek” (KW, 234) ; Krg. *tañ*- “bağlamak” (KRS-II, 203)
- CC *tap*- “bulmak” (KW, 235) ; Krg. *tap*- “bulmak” (KRS-II, 205)
- CC *taş* “taş” (KW, 236) ; Krg. *taş* “taş” (KRS-II, 216)
- CC *yan*- “dönmek” (KW, 112) ; Krg. *can*- “dönmek; sökülme; yanmak” (KRS-I, 227)
- CC *yar-ma* “ağaç yarması” (KW, 116) ; Krg. *car-ma* “ağaç yarması; kızartılmış buğdaydan yapılmış soğuk içecek” (KRS-I, 235)
- CC *yat* “yad, yabancı, el” (KW, 118) ; Krg. *cat* “yad, yabancı” (KRS-I, 239)
- CC *yaz*- “yazı yazmak; çizmek; karışık bir şeyi çözüp ayırmak; hedefe isabet ettirememek ” (KW, 119) ; Krg. *caz*- “yazmak; yaymak; yanılmak, yanlış yapmak” (KRS-I, 211)

Alıntı kelimeler:

- CC *bay* (**Far.**) “bahçe” (KW, 46) ; Krg. *baq, baq-ça* “bahçe” (KRS-I, 99)
- CC *bağ-ça, baq-ça* (**Far.**) “bahçe” (KW, 47) ; Krg. *baq-ça* “bahçe” (KRS-I, 101)
- CC *can* (**Far.**) “can, ruh” (KW, 98) ; Krg. *can* “can, ruh” (KRS-I, 226)
- CC *saz* (**Far.**) “çalgı” (KW, 216) ; Krg. *saz* “müzik aleti, çalgı” (KRS-II, 121)
- CC *taq* (**Far.**) “tek” (KW, 235) ; Krg. *taq* “tek” (KRS-II, 220)
- CC *taq-ta* (**Far.**) “tahta” (KW, 235) ; Krg. *taq-ta, taq-tay* “tahta” (KRS-II, 194)

Örnekler:

CC *qayt*- “dönmek, geri dönmek” (KW, 190) ; Krg. *qayt*- “dönmek, geri dönmek” (KRS-II, 323)

CC *qart* “kart, yaşlı” (KW, 194) ; Krg. *qart* “kart, yaşlı” (KRS-II, 353)

CC *sanç*- “delmek, delip geçmek, saplamak” (KW, 213) ; Krg. *canç*- “vurmak, delmek” (KRS-I, 229)

CC *tart*- “sıkmak, çekmek; dayanmak, katlanmak, sabretmek” (KW, 236) ; Krg. *tart*- “çekmek; dayanmak, sabretmek” (KRS-II, 209)

CC *yanç*- “ezmek” (KW, 113) ; Krg. *canç*- “ezmek” (KRS-I, 229)

Alıntı kelimeler:

CC *baht* (**Ar.**) “baht, talih, şans” (KW, 48); Krg. *baqt, baq, ba-qıt, baq-tı* “baht, talih, şans” (KRS-I, 102)

CC *band* (**Far.**) “bağ, kuşak, bant” ; Krg. *band* “bağ, bant; hapis, tuzak” (KRS-I, 107)

CC *ħarc, ħarç* (**Ar.**) “harç, masraf” (KW, 101) ; Krg. *qarc, qar-cı* “harç, masraf” (KRS-II, 351)

2.1.3.1.1.7. Ünsüz + /aa/ + Ünsüz CC /CaaC/ ; Krg. /CaaC/

Örnekler:

CC *yaaq, yaaħ, (yaŋaq)* “yanak, çene kemiği” (KW, 109) ; Krg. *caaq* “yanak, çene kemiği” (KRS-I, 207)

Alıntı kelimeler:

CC *laal* (**Ar.**) “bedahşan yakutu, kırmızı renkte değerli bir süs taşı” (KW, 160) ; Krg. *laal* “yakut, değerli taş” (KRS-II, 5)

CC *naal* (**Ar.**) “nal” (KW, 167) ; Krg. *naal, naa-lı* “nal” (KRS-II, 50)

CC *saat, (sahat)* (**Ar.**) “saat” (KW, 210) ; Krg. *saat* “saat” (KRS-II, 119)

2.1.3.1.1.8. Ünsüz + /aa/ CC /Caa/ ; Krg. /Caa/

Örnekler:

CC *yaa, ya* “yay” (KW, 109) ; Krg. *caa* “yay” (KRS-I, 207)

Alıntı kelimeler:

CC *maa-na* (Ar.) “tarz, karakter” (KW, 161) ; Krg. *maa-ni* “alam, mana; sır”
(KRS-II, 8)

CC *saa-dat* (Ar.) “saadet, mutluluk, ikbal, talih” (KW, 209) ; Krg. *saa-dat*
“saadet, mutluluk, ikbal, talih” (KRS-II, 118)

2.1.3.1.2. /a/ Ünlüsünün Orta Hecedeği Durumu**2.1.3.1.2.1. Ünsüz + /a/ CC /Ca/ ; Krg. /Ca/**

Örnekler:

CC *a-la-boya* “büyük deniz hayvanı” (KW, 34) ; Krg. *a-la-buya* “ala boğa,
büyük deniz hayvanı” (KRS-I, 44)

CC *çı-ya-naq* “dirsek” (KW, 78) ; Krg. *çı-qa-naq* “dirsek” (KRS-I, 386)

CC *qar-ya-şa* “kavgacı” (KW, 194) ; Krg. *qar-ya-şa* “engel” (KRS-II, 350)

CC *qıs-qa-lıq* “kısalık” (KW, 208) ; Krg. *qıs-qa-lıq* “kısalık” (KRS-II, 498)

CC *taş-qa-rı* “dış, dışarı, dışarda” (KW, 237) ; Krg. *tış-qa-rı* “dışarı,
dışarda” (KRS-II, 297)

CC *ya-la-ñaç* “yalın, çıplak” (KW, 111) ; Krg. *ca-la-ñaç*, (*cı-la-ñaç*) “yalın,
çıplak” (KRS-I, 220)

CC *yul-ma-la-* “ütmek, yakmak” (KW, 129) ; Krg. *cul-ma-la-* “yırtmak, elle
tutmak; tırmalamak, atışmak” (KRS-I, 268)

Alıntı kelimeler:

CC *mas-qa-ra* (Ar.) “maskara, soytarı” (KW, 163) ; Krg. *mas-qa-ra*
“maskara, soytarı, yüzkarası, utanç” (KRS-II, 20)

CC *pi-ya-la* (Far.) “bardak, tas, kupa, kadeh” (KW, 187) ; Krg. *pi-ya-la*
“kase, kupa” (KRS-II, 111)

CC *ta-ma-şa* (Far.) “seyretme, gezme, tamaşa” (KW, 233) ; Krg. *ta-ma-şa*
“şaka, eğlence” (KRS-II, 200)

2.1.3.1.2.2. Ünsüz + /a/ + Ünsüz CC /CaC/ ; Krg. /CaC/

Örnekler:

- CC *bı-çaq-çı* “bıçakçı” (KW, 71) ; Krg. *bı-çaq-çı* “bıçakçı” (KRS-I, 173)
- CC *qa-rañ-yu, qa-rañ-yı* “karanlık” (KW, 193) ; Krg. *qa-rañ-yı* “karanlık; cahil” (KRS-II, 349)
- CC *qa-raq-çı* “dilenci” (KW, 193) ; Krg. *qa-raq-çı* “yağmacı, soyuncu” (KRS-II, 347)
- CC *u-şaq-çı, u-şax-çı, uy-şax-çı* “hain, iftiracı” (KW, 267) ; Krg. *u-şaq-çı* “dedikoducu” (KRS-II, 314)
- CC *ya-ram-saq* “sadık, itaatlı, baş eğen” (KW, 114) ; Krg. *ca-ram-duu* “işe yarar, elverişli” (KRS-I, 233)
- CC *ya-raş-tur-, ya-raş-tır-* “düzenlemek, birleştirmek, barıştırmak” (KW, 115) ; Krg. *ca-raş-tır-, ca-raş-* “düzenlemek, birleştirmek, barıştırmak” (KRS-I, 234)

Alıntı kelimeler:

- CC *ba-zar-yan* (**Far.**) “pazarıcı, tacir” ; Krg. *ba-zar-çı* “pazarıcı, tacir” (KRS-I, 94)
- CC *çı-raq-lıq* (**Far.**) “şamdan” (KW, 79) ; Krg. *çı-raq-tan* “şamdan” (KRS-II, 392)

2.1.3.1.3. /a/ Ünlüsünün Son Hecedeki Durumu

2.1.3.1.3.1. Ünsüz + /a/ CC /Ca/ ; Krg. /Ca/

Örnekler:

- CC *ab-ra-* “korumak, savunmak” (KW, 27) ; Krg. *ab-ra-* “insanların bir arada olması, bir araya gelmek, çoklukta olmak” (KRS-I, 19)
- CC *a-la* “alaca, benekli” (KW, 34) ; Krg. *a-la* “alaca, benekli” (KRS-I, 44)
- CC *a-na* “anne” (KW, 37) ; Krg. *a-na, a-pa, (e-ne)* “anne, büyükanne” (KRS-I, 60)
- CC *a-şa-* “yemek yemek” (KW, 44) ; Krg. *a-şa-* “yemek yemek” (KRS-I, 84)
- CC *al-da-* “aldatmak, kandırmak” (KW, 35) ; Krg. *al-da-* “aldatmak, kandırmak” (KRS-I, 48)

- CC *maḫ-ta*- “övmek, methetmek” (KW, 162) ; Krg. *maq-ta*- “övmek, methetmek” (KRS-II, 13)
- CC *mu-na* “şuraya bak! işte!” (işaret kelimesi) (KW, 165) ; Krg. *mı-na* “şuraya bak!” (KRS-II, 47)
- CC *qaş-qa* “kabak kafalı” (KW, 195) ; Krg. *qaş-qa* “atın alnındaki beyazlık; cesur, bahadır” (KRS-II, 363)
- CC *tuz-la*- “tuzlamak, tuz vermek” (KW, 259) ; Krg. *tuz-da*- “tuzlamak” (KRS-II, 263)
- CC *ya-la*- “yalamak” (KW, 110) ; Krg. *ca-la*- “yalamak” (KRS-I, 219)

Alıntı kelimeler:

- CC *ḫor-ma* (**Far.**) “hurma, hurma ağacının yemişi” (KW, 103) ; Krg. *qur-ma* “hurma, hurma ağacının yemişi” (KRS-II, 449)
- CC *taṇsa-ra* (**Ar.**) “şafak, tan kızılığı” (KW, 235) ; Krg. *taṇzaa-ra* “şafak, tan kızılığı” (KRS-II, 286)

2.1.3.1.3.2. Ünsüz + /a/ + Ünsüz CC /CaC/ ; Krg. /CaC/

Örnekler:

- CC *aq-saḫ* “aksak, topal” (KW, 39) ; Krg. *aq-saq* “ aksak, topal” (KRS-I, 39)
- CC *anuq-lan*- “hazırlanmak” (KW, 38) ; Krg. *anuq-tal*- “belirlenmek, açıklanmak, incelenmek, hazırlanmak” (KRS-I, 58)
- CC *a-yaz* “ayaz” (KW, 31) ; Krg. *a-yaz* “ayaz” (KRS-I, 86)
- CC *bu-laq, bu-laḫ* “kaynak, çeşme, pınar, memba” (KW, 68) ; Krg. *bu-laq* “kaynak, pınar, memba, çeşme” (KRS-I, 157)
- CC *çıya-naq* “dirsek” (KW, 78) ; Krg. *çıqa-naq* “dirsek” (KRS-II, 386)
- CC *qa-baq* “kabak” (sebze) (KW, 188) ; Krg. *qa-baq* “kabak” (KRS-II, 310)
- CC *qa-zan* “kazan, bakır, kap” (KW, 197) ; Krg. *qa-zan* “kazan” (KRS-II, 316)
- CC *qur-yaq* “kurak, kuraklık” (KW, 204) ; Krg. *qur-yaq* “kurak, kuraklık” (KRS-II, 448)
- CC *qı-zar*- “kızarmak, elevlenmek” (KW, 208) ; Krg. *qı-zar*- “kızarmak,

alevlenmek” (KRS-II, 477)

CC *sa-qal* “sakal” (KW, 214) ; Krg. *sa-qal* “sakal” (KRS-II, 124)

CC *ta-yaq* “dayak, sopa” (KW, 232) ; Krg. *tayaq* “dayak, sopa”

(KRS-II, 218)

CC *ul-yay-* “büyümek, gelişmek” (KW, 265) ; Krg. *ul-yay-* “büyümek,

yetişmek, gelişmek” (KRS-II, 304)

Alıntı kelimeler:

CC *am-bar* (**Ar.**) “ambar” (KW, 36) ; Krg. *am-bar* “ambar” (KRS-I, 55)

CC *cana-var* (**Far.**) “canavar, vahşi hayvan” (KW, 98) ; Krg. *canı-bar*

“hayvan” (KRS-I, 229)

CC *dı-var* (**Far.**) “duvar” (KW, 84) ; Krg. *du-bal* “duvar” (KRS-I, 200)

CC *mur-dar* (**Ar.**) “pis, çürük yiyecek ve içecek” (KW, 166) ; Krg. *mur-dar*,

mır-dar “pis, kokmuş, çürük; ölü; leş” (KRS-II, 40)

CC *sul-tan* (**Ar.**) “sultan, padişah” (KW, 225) ; Krg. *sul-tan* “sultan,

padişah” (KRS-II, 164)

2.1.3.1.3.3. Ünsüz + /aa/ CC /Caa/ ; Krg. /Caa/

Örnekler:

CC *qa-laa* (**Ar.**) “kale” (KW, 191) ; Krg. *qa-laa* “şehir” (KRS-II, 329)

CC *u-daa* (**Moğ.**) “ard arda, peşin sıra” (KW, 263) ; Krg. *u-daa* “ard arda,

peşin sıra” (KRS-II, 299)

2.1.3.1.3.4. Ünsüz + /a/ + Ünsüz + Ünsüz CC /CaCC/ ; Krg. /CaCC/

Örnekler:

CC *o-ŋalt-* “iyileştirmek” (KW, 178) ; Krg. *o-ŋolt-*, *o-ŋol-* “iyileştirmek”

(KRS-II, 71)

2.1.3.2. /e/ Ünlüsü

2.1.3.2.1. /e/ Ünlüsünün İlk Hecedeki Durumu

2.1.3.2.1.1. /el/: CC /el/ ; Krg. /el/

Örnekler:

CC *e-*, *er-* “olmak; etmek” (KW, 84) ; Krg. *e-* “olmak; etmek” (KRS-II, 442)

CC *e-giz* “ikiz” (KW, 84) ; Krg. *e-giz* “ikiz” (KRS-II, 444)

CC *e-ki*, *ek-ki* “iki” (KW, 85) ; Krg. *e-ki* “iki” (KRS-II, 446)

CC *e-lek* “elek, süzgeç” (KW, 87) ; Krg. *e-lek* “elek, süzgeç” (KRS-II, 448)

CC *e-şek* “eşek” (KW, 94) ; Krg. *e-şek* “eşek” (KRS-II, 470)

Alıntı kelimeler:

CC *e-geçi* (**Moğ.**) “hala” (KW, 84) ; Krg. *e-ce*, *e-ceke* “hala, abla”
(KRS-II, 444)

CC *e-ger* (**Far.**) “eğer, şayet” (KW, 84) ; Krg. *e-ger* “eğer, şayet”
(KRS-II, 443)

2.1.3.2.1.2 /el/ + Ünsüz CC /elC/ ; Krg. /elC/

Örnekler:

CC *eç-ki* “keçi, teke” (KW, 84) ; Krg. *eç-ki* “eçki, teke” (KRS-II, 470)

CC *el* “el; millet; devlet” (KW, 86) ; Krg. *el* “millet, halk; memleket, devlet,
ülke” (KRS-II, 447)

CC *el-çi* “elçi; haberci, postacı, müjdecî” (KW, 87) ; Krg. *el-çi* “elçi, haberci,
postacı, müjdecî” (KRS-II, 451)

CC *em-çek* “meme, meme başı” (KW, 87) ; Krg. *em-çek* “meme, meme
başı” (KRS-II, 453)

CC *em-di*, *im-di* “şimdi” (KW, 88) ; Krg. *e-mi*, *en-di* “şimdi” (KRS-II, 453)

CC *em-gek* “emek; ıstırap, acı, eziyet” (KW, 88) ; Krg. *em-gek* “emek; iş;
acı, ıstırap” (KRS-II, 451)

CC *en-çi* “mal, mülkiyet” (KW, 88) ; Krg. *en-çi* “miras; mal, mülkiyet”
(KRS-I, 455)

CC *ep-çi* “eş, hanım, ev kadını” (KW, 89) ; Krg. *ep-çi* “ev kadını, kadın;
evin kadın tarafı” (KRS-II, 460)

Alıntı kelimeler:

CC *el-bek, el-pek* (**Moğ.**) “bol, geniş, zengin” (KW, 86) ; Krg. *el-pek*
 “uyanık; itaatlı, saygılı” (KRS-II, 450)
 CC *em* (**Moğ.**) “ilaç” (KW, 87) ; Krg. *em* “ilaç” (KRS-II, 451)

2.1.3.2.1.3. /e/ + Ünsüz + Ünsüz CC /eCC/ ; Krg. /eCC/

Örnekler:

CC *erk* “erk, güç, kuvvet; arzu, istek, irade” (KW, 92) ; Krg. *erk* “erk, güç,
 kuvvet; arzu, istek, irade” (KRS-II, 462)

2.1.3.2.1.4. Ünsüz + /e/ CC /Ce/ ; Krg. /Ce/

Örnekler:

CC *de-* “demek, söylemek” (KW, 81) ; Krg. *de-* “demek, söylemek”
 (KRS-I, 188)

CC *ke-çir-* “geçirtmek, içinden geçirmek, affetmek” (KW, 135) ; Krg. *ke-çir-*
 “geçirtmek, affetmek” (KRS-I, 383)

CC *ne-çik* “nasıl, nice, ne şekilde” (KW, 169) ; Krg. *ne-çik* “nasıl, hangi, ne
 şekilde” (KRS-II, 58)

CC *se-mir-* “semirmek, yağlanmak” (KW, 216) ; Krg. *semir-* “semirmek,
 yağlanmak” (KRS-II, 144)

CC *te-tik* “akıllı, bilge, zeki” (KW, 243) ; Krg. *te-tik* “mecazi anlamda: bilgili,
 akıllı” (KRS-II, 233)

CC *ye-* “yemek” (KW, 120) ; Krg. *ce-* “yemek” (KRS-I, 242)

CC *ye-ti* “yedi; hafta” (KW, 123) ; Krg. *ce-ti* “yedi” (KRS-I, 252)

Alıntı kelimeler:

CC *çe-ber* (**Moğ**) “terbiyeli, kibar, zarif, alımlı” (KW, 74) ; Krg. *çe-ber* “usta,
 el işleri ustası” (KRS-II, 354)

CC *me-det* (**Ar.**) “yardım, medet, imdat” (KW, 163) ; Krg. *me-det* “yardım,
 medet, imdat” (KRS-II, 22)

2.1.3.2.1.5. Ünsüz + /e/ + Ünsüz CC /CeC/ ; Krg. /CeC/

Örnekler:

- CC *bel* “bel” (KW, 55) ; Krg. *bel* “bel” (KRS-I, 126)
- CC *ber-* “vermek” (KW, 55) ; Krg. *ber-* “vermek” (KRS-I, 128)
- CC *kek* “kin” (KW, 136) ; Krg. *kek* “kin” (KRS-I, 367)
- CC *kel-* “gelmek” (KW, 136) ; Krg. *kel-* “gelmek” (KRS-I, 368)
- CC *tek-şi* “tekdüze, düz” (KW, 240) ; Krg. *tek-şi* “tekdüze, düz”
(KRS-II, 221)
- CC *ter* “ter” (KW, 242) ; Krg. *ter* “ter” (KRS-II, 228)
- CC *ter-ge-* “tahkik etmek, araştırmak” (KW, 242) ; Krg. *ter-ge-* “tahkik
etmek, araştırmak” (KRS-II, 228)
- CC *yel-pi-* “yelpaze ile hava vermek, yelpazelenmek” (KW, 121) ; Krg.
cel-pi- “yelpaze ile hava vermek, yelpazelenmek” (KRS-I, 246)
- CC *yen-, yeŋ-* “yenmek” (KW, 121) ; Krg. *ceŋ-* “yenmek” (KRS-I, 248)
- CC *yez* “sarı bakır” (KW, 124) ; Krg. *cez* “sarı bakır” (KRS-I, 243)

Alıntı kelimeler:

- CC *ten* (**Far.**) “ten, et, beden, vücut” (KW, 240) ; Krg. *ten* “ten, et, beden,
vücut” (KRS-II, 224)
- CC *tez* (**Far.**) “tez, çabuk, acele” (KW, 243) ; Krg. *tez* “tez, çabuk, acele”
(KRS-II, 219)

2.1.3.2.1.6. Ünsüz + /e/ + Ünsüz + Ünsüz CC /CeCCI/ ; Krg. /CeCCI/

Örnekler:

- CC *berk, bek* “kuvvetli, berk” (KW, 55) ; Krg. *berk, bek* “kuvvetli, berk”
(KRS-I, 130)
- CC *çert-* “şapırdatmak, şaklatmak” (KW, 74) ; Krg. *çert-* “şapırdatmak,
şaklatmak” (KRS-II, 359)
- CC *kent* “kent, köy, kasaba” (KW, 138) ; Krg. *kent* “kent, köy, kasaba”
(KRS-I, 373)
- CC *kert-* “çentik atmak, kesmek, kazımak” (KW, 140) ; Krg. *kert-*
“çentik atmak, kesmek, kazımak” (KRS-I, 379)
- CC *ters* “ters, zıt, aksi” (KW, 243) ; Krg. *ters* “ters, zıt, aksi” (KRS-II, 230)

2.1.3.2.2. /e/ Ünlüsünün Orta Hecedeği Durumu

2.1.3.2.2.1. Ünsüz + /e/ CC /Ce/ ; Krg. /Ce/

Örnekler:

CC *er-te-gi* “erken” (KW, 93) ; Krg. *er-te-li* “erken” (KRS-I, 464)

CC *iç-ke-ri* “içeri” (KW, 104) ; Krg. *iç-ke-ri* “içeri” (KRS-I, 305)

CC *iş-le-mek* “işleme, faaliyet” (KW, 108) ; Krg. *iş-te-mek* “işleme, faaliyet”
(KRS-I, 308)

CC *ti-ge-nek* “dikenli çalı” (KW, 243) ; Krg. *ti-ke-nek* “diken” (KRS-II, 235)

CC *ye-me-se* “ya da, yahut da, yine de” (KW, 121) ; Krg. *e-me-se* “ya da,
yahut da, yine de” (KRS-II, 453)

2.1.3.2.2.2. Ünsüz + /e/ + Ünsüz CC /CeC/ ; Krg. /CeC/

Örnekler:

CC *er-dem-li* “erdemli, alim” (KW, 91) ; Krg. *er-dem-düü* “erdemli, alim”
(KRS-II, 460)

Alıntı kelimeler:

CC *si-lev-sün* (**Moğ.**) “vaşak ve vaşağın kürkü” (KW, 219) ; Krg. *sü-löö-sün* “vaşak ve vaşağın kürkü” (KRS-II, 173)

2.1.3.2.3. /e/ Ünlüsünün Son Hecedeği Durumu

2.1.3.2.3.1. Ünsüz + /e/ CC /Ce/ ; Krg. /Ce/

Örnekler:

CC *bir-ge* “birlikte” (KW, 59) ; Krg. *bir-ge* “birlikte” (KRS-I, 135)

CC *er-te* “seher vakti, sabah; erken, ilk, önceki, evvelki” (KW, 93) ; Krg.
er-te “seher vakti, sabah; erken, ilk, önceki, evvelki” (KRS-II, 464)

CC *igi-ne, i-ne* “iğne” (KW, 105) ; Krg. *iy-ne* “iğne” (KRS-I, 297)

CC *inç-ke* “ince” (KW, 106) ; Krg. *iç-ke* “ince” (KRS-I, 306)

CC *sir-ke* “sirke” (KW, 220) ; Krg. *sir-ke* “sirke” (KRS-II, 149)

CC *ter-ge-* “tetkik etmek, araştırmak” (KW, 242) ; Krg. *ter-ge-* “tetkik

etmek, araştırmak” (KRS-II, 228)

CC *tiş-le-* “dişlemek, ısırarak” (KW, 246) ; Krg. *tiş-te-* “dişlemek, ısırarak”
(KRS-II, 239)

Alıntı kelimeler:

CC *şi-şe* (Far.) “şişe” (KW, 231) ; Krg. *şi-şe* “şişe” (KRS-II, 410)

2.1.3.2.3.2. Ünsüz + /e/ + Ünsüz

CC /CeC/ ; Krg. /CeC/

Örnekler:

CC *er-dem* “fazilet” (KW, 91) ; Krg. *er-dem* “fazilet” (KRS-II, 460)

CC *es-ker-* “düşünmek, dikkate almak” (KW, 94) ; Krg. *es-ker-*
“hatırlamak, akılda tutmak” (KRS-II, 467)

CC *ki-şen* “köstek, ayak bağı” (KW, 149) ; Krg. *ki-şen* “köstek, ayak bağı”
(KRS-I, 390)

CC *ser-gek* “uyanık” (KW, 218) ; Krg. *ser-gek* “uyanık” (KRS-II, 145)

CC *teğir-men* “değirmen” (KW, 238) ; Krg. *teğir-men* “değirmen”
(KRS-II, 219)

CC *teğ-deş* “aynı değerde” (KW, 241) ; Krg. *teğ-deş* “aynı değerde”
(KRS-II, 224)

CC *te-rek* “ağaç” (KW, 242) ; Krg. *te-rek* “ağaç” (KRS-II, 229)

Alıntı kelimeler:

CC *se-beb* (Ar.) “sebebe” (KW, 216) ; Krg. *se-beb* “sebebe” (KRS-II, 140)

2.1.3.3. / / Ünlüsü

2.1.3.3.1. / / Ünlüsünün İlk Hecedeki Durumu

2.1.3.3.1.1. / / : CC / / ; Krg. / /

Örnekler:

CC *ı-nan-* “inanmak, güvenmek” (KW, 273) ; Krg. *ı-nan-* “inanmak,
güvenmek” (KRS-II, 432)

CC *ı-naq, ı-naχ* “sadık, inanılan, güvenilen kişi” (KW, 273) ; Krg. *ı-naq*
 “sadık, inanılan, güvenilen kişi, en yakın dost, temiz” (KRS-II, 432)
 CC *ı-raq, ı-raχ* “ırak, uzak” (KW, 274) ; Krg. *ı-raaq* “ırak, uzak”
 (KRS-II, 435)

2.1.3.3.1.2. /ı/ + Ünsüz CC /ıC/ ; Krg. /ıC/

Örnekler:

CC *ıç-qın-* “kaçmak, sıvışmak” (KW, 272) ; Krg. *ıç-qın-* “sıkılaştırmak;
 sıvışmak” (KRS-II, 441)
 CC *ıy-la-* “ağlamak” (KW, 272) ; Krg. *ıy-la-* “ağlamak” (KRS-II, 272)
 CC *ıχ-* “(gemi) nehirde akmak, akıntıya gitmek” (KW, 272) ; Krg. *ıχ-*
 “rüzgar akıntısına gitmek” (KRS-II, 427)
 CC *ır-ya/-* “sallamak, sallanmak” (KW, 274) ; Krg. *ır-ya/-* “sallamak,
 sallanmak” (KRS-II, 437)
 CC *ır-la-* “şarkı söylemek” (KW, 274) ; Krg. *ır-da-* “şarkı söylemek”
 (KRS-II, 438)

2.1.3.3.1.2. Ünsüz + /ı/ CC /Cı/ ; Krg. /Cı/

Örnekler:

CC *çı-yar-* “çıkarmak, çekip çıkarmak” (KW, 78) ; Krg. *çı-yar-* “çıkarmak,
 çekip çıkarmak” (KRS-II, 382)
 CC *qı-ηır* “eğri, büğrü, kambur” (KW, 207) ; Krg. *qı-ηır* “eğri, büğrü,
 kambur” (KRS-I, 492)
 CC *sı-la-* “sıvazlamak, okşamak” (KW, 228) ; Krg. *sı-la-* “sıvazlamak,
 okşamak” (KRS-II, 179)
 CC *yı-rıl-* “büzülmek, çekmek” (KW, 134) ; Krg. *cı-rıl-* “büzülmek, çekmek”
 (KRS-II, 284)

Alıntı kelimeler:

CC *çı-ray (Far.)* “yüz, çehre” (KW, 79) ; Krg. *çı-ray* “yüz, çehre”
 (KRS-II, 391)

CC *çI-raq* (Far.) “çerağ, mum, kandil” (KW, 79) ; Krg. *çI-raq* “çerağ, mum, kandil” (KRS-II, 391)

2.1.3.3.1.3. Ünsüz + /I/ + Ünsüz CC /CıC/ ; Krg. /CıC/

Örnekler:

CC *çın* “doğru, gerçek, tam” (KW, 78) ; Krg. *çın* “doğru, gerçek, tam” (KRS-II, 389)

CC *çır-ma-* “sarmak, çemremek” (KW, 79) ; Krg. *çırma-* “sarmak, çemremek” (KRS-II, 392)

CC *qıl-* “kılmak, yapmak” (KW, 206) ; Krg. *qıl-* “kılmak, yapmak” (KRS-I, 484)

CC *qip-tı* “makas” (KW, 207) ; Krg. *qip-çI* “makas” (KRS-I, 492)

CC *qıs-* “kısmak, sıkıştırmak” (KW, 207) ; Krg. *qıs-* “kısmak, sıkıştırmak” (KRS-I, 498)

CC *sız-* “sızmak, akmak” (KW, 229) ; Krg. *sız-* “sızmak, akmak; çizmek” (KRS-II, 176)

CC *yır-ya-* “eğlenmek” (KW, 133) ; Krg. *cır-ya-* “eğlenmek” (KRS-I, 283)

Alıntı kelimeler:

CC *sır* (Ar.) “gizli tutulan, kimseye söylenmeyen” (KW, 229) ; Krg. *sır* “gizli tutulan, kimseye söylenmeyen” (KRS-II, 183)

2.1.3.3.1.4. Ünsüz + /I/ + Ünsüz + Ünsüz CC /CıCC/ ; Krg. /CıCC/

Örnekler:

CC *qırq-* “kırmak, kısaltmak, kesmek” (KW, 207) ; Krg. *qırq-* “kırmak, kesmek, kısaltmak” (KRS-I, 495)

CC *sırt* “sırt, tepe, yükseklik” (KW, 229) ; Krg. *sırt* “sırt, dış tarafı” (KRS-II, 184)

CC *tınç* “sakin, sükunet, huzur” (KW, 262) ; Krg. *tınç* “sakin, sükunet, huzur” (KRS-II, 292)

CC *yırt-* “yırtmak, parçalamak” (KW, 133) ; Krg. *cırt-* “yırtmak, parçalamak” (KRS-I, 284)

2.1.3.3.2. /ı/ Ünlüsünün Orta Hecede Durumu

2.1.3.3.2.1. Ünsüz+ /ı/: CC /Cı/ ; Krg. /Cı/

Örnekler:

CC *uyu-χı-sı-ra-* “uykusu gelmek, uykulu olmak, uykusuz kalmak”

(KW, 264) ; Krg. *uyqu-su-ra-* “uykusu gelmek, uykulu olmak,

uykusuz kalmak” (KRS-II, 301)

Alıntı kelimeler:

CC *qır-mı-zı* (Far.) “kırmızı” (KW, 207) ; Krg. *qır-mı-zı* “kırmızı”

(KRS-I, 496)

2.1.3.3.2.2. Ünsüz + /ı/ + Ünsüz CC /CıC/ ; Krg. /CıC/

Örnekler:

CC *al-yış-lı* “kutsal, aziz” (KW, 35) ; Krg. *al-qış-tuu* “övülür, kutsal, aziz”

(KRS-I, 51)

CC *çıy-rıq-çı* “çarkçı, bileyici” (KW, 78) ; Krg. *ça-rıq-çı* “çarkçı, bileyici”

(KRS-II, 350)

CC *qı-lıq-lı, qı-lıχ-lı* “kılıklı, belirli bir karaktere sahip olan” (KW, 206) ; Krg.

qı-lıq-tuu “kılıklı, belirli bir karaktere sahip olan” (KRS-I, 488)

CC *sı-yır-çıq* “sığırcık kuşu” (KW, 227) ; Krg. *çı-yır-çıq* “sığırcık kuşu”

(KRS-II, 385)

2.1.3.3.3. /ı/ Ünlüsünün Son Hecede Durumu

2.1.3.3.3.1. Ünsüz + /ı/ CC /Cı/ ; Krg. /Cı/

Örnekler:

CC *ay-rı* “ayrı, başka, farklı; çatallanmış, ikiye ayrılmış” (KW, 32) ; Krg.

ay-rı “ayrı, başka, farklı; çatallanmış, ikiye ayrılmış” (KRS-I, 33)

CC *bıçaq-çı* “bıçakçı” (KW, 71) ; Krg. *bıçaq-çı* “bıçakçı” (KRS-I, 173)

CC *çım-dı-* “çimdiklemek” (KW, 78) ; Krg. *çım-çı-* “çimdiklemek”

(KRS-II, 388)

CC *qıp-tı* “makas” (KW, 207) ; Krg. *qıp-çı* “makas” (KRS-I, 492)CC *yıl-qı* “sürü, at sürüsü” (KW, 132) ; Krg. *cıl-qı* “sürü, at sürüsü”

(KRS-I, 280)

2.1.3.3.3.2. Ünsüz + /ı/ + Ünsüz**CC /CıC/ ; Krg. /CıC/**

Örnekler:

CC *al-yış* “alkış, sena, övgü; hayır dua” (KW, 31) ; Krg. *al-qış* “alkış, övgü”

(KRS-I, 51)

CC *alt-mış* “altmış” (KW, 36) ; Krg. *altı-mış* “altmış” (KRS-I, 52)CC *aş-lıq* “aklık” (KW, 30) ; Krg. *aq-tıq* “aklık” (KRS-I, 40)CC *a-rıx* “zayıf, cılız” (KW, 42) ; Krg. *a-rıq* “zayıf, cılız” (KRS-I, 73)CC *a-rın-* “temizlemek, arınmak” (KW, 42) ; Krg. *a-rın-* “temizlemek,

arınmak” (KRS-I, 73)

CC *çı-nıq-* “denenmiş olmak, doğru çıkmak, güçlenmek” (KW, 78) ; Krg.*çı-nıq-* “denenmiş olmak, doğru çıkmak, güçlenmek” (KRS-II, 390)CC *sız-yır-* “cızırdamak, ısıklık çalmak” (KW, 230) ; Krg. *sız-yır-* “çızgırmak;

yağ eritmek” (KRS-II, 176)

CC *tı-yıl-* “son vermek, kesilmek, dinmek, sonu olmak” (KW, 261) ; Krg. *tı-**yıl-* “son vermek, kesilmek, dinmek, sonu olmak” (KRS-II, 290)CC *tı-nım* “rahat, huzur” (KW, 262) ; Krg. *tı-nım* “rahat, huzur; nefes”

(KRS-II, 293)

CC *yır-tıl-* “küstah, yüzsüz olmak” (KW, 133) ; Krg. *cır-tıl-* “yırılmak,

yarılmak” (KRS-I, 284)

2.1.3.4. /i/ Ünlüsü**2.1.3.4.1. /i/ Ünlüsünün İlk Hecedeki Durumu****2. 1.3.4.1.1. /i/:****CC /i/ ; Krg. /i/**

Örnekler:

CC *i-çeḡ* “bağırsak; iç organlar” (KW, 105) ; Krg. *i-çek, i-çegi* “iç organlar”
(KRS-I, 306)

CC *i-çik* “kürk” (KW, 105) ; Krg. *i-çik* “kürk” (KRS-I, 306)

CC *i-çir-* “içirmek” (KW, 105) ; Krg. *i-çir-* “içirmek” (KRS-I, 306)

CC *i-ni* “erkek torun” (KW, 106) ; Krg. *i-ni* “küçük erkek kardeş”
(KRS-I, 301)

2.1.3.4.1.2. /i/ + Ünsüz CC /iC/ ; Krg. /iC/

Örnekler:

CC *iç-* “içmek” (KW, 104) ; Krg. *iç-* “içmek” (KRS-I, 306)

CC *iş* “iş” (KW, 107) ; Krg. *iş* “iş” (KRS-II, 307)

CC *it* “it, köpek” (KW, 108) ; Krg. *it* “it, köpek” (KRS-I, 304)

CC *iz* “iz, belirti” (KW, 108) ; Krg. *iz* “iz, belirti” (KRS-I, 295)

Alıntı kelimeler:

CC *in-cir* (Far.) “incir” (KW, 107) ; Krg. *in-cir, an-cır, an-cir* “incir”
(KRS-I, 57)

2.1.3.4.1.3. Ünsüz + /i/ CC /Ci/ ; Krg. /Ci/

Örnekler:

CC *bi-rik-* “birikmek, bir araya gelmek, toplanmak” (KW, 59) ; Krg. *bi-rik-*
“birikmek, bir araya gelmek, toplanmak” (KRS-I, 136)

CC *ki-çi* “küçük” (KW, 142) ; Krg. *ki-çi* “küçük” (KRS-I, 389)

CC *ti-le-* “dilemek, istemek” (KW, 244) ; Krg. *ti-le-* “dilemek, istemek”
(KRS-II, 237)

CC *ti-rek* “direk, destek” (KW, 245) ; Krg. *ti-rek* “direk, destek”
(KRS-II, 238)

CC *yi-bek* “ipek” (KW, 107) ; Krg. *ci-bek* “ipek” (KRS-I, 253)

Alıntı kelimeler:

CC *ci-ger* (Far.) “ciğer” (KW, 98) ; Krg. *ci-ger* “ciğer; cesur” (KRS-I, 253)

CC *ki-lim* (Far.) “kilim, sergi” (KW, 142) ; Krg. *ki-lem* “kilim, sergi”

(KRS-I, 386)

2.1.3.4.1.4. Ünsüz + /i/ + Ünsüz CC /CiC/ ; Krg. /CiC/

Örnekler:

CC *bil-* “bilmek” (KW, 57) ; Krg. *bil-* “bilmek” (KRS-I, 134)CC *çil* “keklik” (KW, 75) ; Krg. *çil* “keklik” (KRS-II, 363)CC *kin-dik* “göbek” (KW, 148) ; Krg. *kin-dik* “göbek” (KRS-I, 387)CC *kir* “kir, pis” (KW, 148) ; Krg. *kir* “kir, pis” (KRS-I, 388)CC *kir-* “girmek, içeri girmek” (KW, 148) ; Krg. *kir-* “girmek, içeri girmek”

(KRS-I, 388)

CC *kiş* “samur” (KW, 148) ; Krg. *kiş* “samur” (KRS-I, 390)CC *min-* “binmek” (KW, 165) ; Krg. *min-* “binmek” (KRS-II, 28)CC *tik* “dik” (KW, 243) ; Krg. *tik* “dik” (KRS-II, 234)**Alıntı kelimeler:**CC *mis-kin* (Ar.) “zavallı, aciz, miskin” (KW, 165) ; Krg. *mis-kin* “zavallı, aciz, miskin” (KRS-II, 29)CC *pil* (Ar.) “fil” (KW, 187) ; Krg. *bil, pil* “fil” (KRS-II, 110)**2.1.3.4.1.5. Ünsüz + /i/ + Ünsüz + Ünsüz CC /CiCC/ ; Krg. /CiCC/**

Örnekler:

CC *silk-* “silkmek” (KW, 220) ; Krg. *silk-* “silkmek” (KRS-II, 148)CC *tint-* “araştırmak, incelemek, denemek” (KW, 244) ; Krg. *tint-*

“araştırmak, incelemek, denemek” (KRS-II, 238)

2.1.3.4.2. /i/ Ünlüsünün Orta Hecedeki Durumu**2.1.3.4.2.1. Ünsüz + /i/ CC /Ci/ ; Krg. /Ci/**

Örnekler:

CC *e-gi-lik, ey-gi-lik, iy-gi-lik* “iyilik” (KW, 84) ; Krg. *iy-gi-lik* “iyilik”

(KRS-I, 296)

CC *kel-ti-riş-* “getirmede yardım etmek” (KW, 137) ; Krg. *kel-ti-riş-*
“getirmede yardım etmek” (KRS-I, 371)

2.1.3.4.2. Ünsüz + /i/ + Ünsüz CC /CiC/ ; Krg. /CiC/

Örnekler:

CC *be-yik-lük* “büyüklük, yücelik, yükseklik” (KW, 54) ; Krg. *bi-yik-tik*
“büyüklük, yücelik, yükseklik” (KRS-I, 133)
CC *e-kin-çi* “ikinci” (KW, 86) ; Krg. *e-kin-çi* “ikinci” (KRS-II, 446)
CC *bi-rik-tir-* “toplamak, bağlamak, birleştirmek” (KW, 59) ; Krg. *bi-rik-tir-*
“toplamak, bağlamak, birleştirmek” (KRS-I, 136)
CC *e-rin-çek* “tembel” (KW, 92) ; Krg. *e-rin-çek* “tembel” (KRS-II, 462)
CC *e-sir-ge-* “merhamet etmek, acımak” (KW, 92) ; Krg. *e-sir-ge-*
“merhamet etmek, acımak” (KRS-II, 467)
CC *e-şit-tir-* “ıştırmak” (KW, 95) ; Krg. *e-şit-tir-* “ıştırmak” (KRS-II, 471)
CC *ke-çik-tir-* “geciktirmek” (KW, 135) ; Krg. *ke-çik-tir-* “geciktirmek”
(KRS-I, 383)
CC *ye-ñil-mek* “yenilme” (KW, 122) ; Krg. *ce-ñil-mek* “yenilme”
(KRS-I, 248)

2.1.3.4.3. /i/ Ünlüsünün Son Hecedeki Durumu

2.1.3.4.3.1. Ünsüz + /i/ CC /Ci/ ; Krg. /Ci/

Örnekler:

CC *eç-ki* “keçi, teke” (KW, 84) ; Krg. *eç-ki* “keçi, teke” (KRS-II, 470)
CC *eg-ri* “eğri” (KW, 85) ; Krg. *iy-ri* “eğri” (KRS-I, 298)
CC *eyer-çi* “eyerci” (KW, 85) ; Krg. *eer-çi* “eyerci” (KRS-II, 473)
CC *es-ki* “eski” (KW, 94) ; Krg. *es-ki* “eski” (KRS-II, 467)
CC *ilge-ri* “ileri” (KW, 106) ; Krg. *ilge-ri* “ileri” (KRS-I, 298)
CC *i-ri-* “erimek” (KW, 107) ; Krg. *e-ri-* “erimek” (KRS-II, 461)
CC *ke-ri* “geri, arka” (KW, 139) ; Krg. *ke-ri* “geri, arka” (KRS-I, 378)
CC *te-ri* “deri” (KW, 242) ; Krg. *te-ri* “deri” (KRS-II, 229)

2.1.3.4.3.2. Ünsüz + /i/ + Ünsüz CC /CiC/ ; Krg. /CiC/

Örnekler:

CC *çir-kin* “çirkin” (KW, 75) ; Krg. *çir-kin* “hoş olmayan, çirkin”
(KRS-II, 365)

CC *el-lik* “sulh” (KW, 87) ; Krg. *el-dik* “sulh; milli, ulusal” (KRS-II, 447)

CC *ke-riş* “tartışma, çekişme” (KW, 139) ; Krg. *ke-riş* “tartışma, çekişme”
(KRS-I, 378)

CC *ker-piç* “kerpiç, tuğla” (KW, 140) ; Krg. *kir-piç* “kerpiç, tuğla”
(KRS-I, 389)

CC *ye-lin* “hayvan memesi” (KW, 121) ; Krg. *ce-lin* “hayvan memesi”
(KRS-II, 246)

CC *yet-kir* “ulaştırmak” (KW, 123) ; Krg. *cet-kir* “ulaştırmak”
(KRS-I, 252)

Alıntı kelimeler:

CC *ne-zik* (**Far.**) “nazik” (KW, 172) ; Krg. *na-zik* “nazik” (KRS-II, 51)

2.1.3.4.3.3. Ünsüz + /i/ + Ünsüz + Ünsüz CC /CiCC/ ; Krg. /CiCC/

Örnekler:

CC *e-sirt* “kendinden geçmek, kudurmak” (KW, 94) ; Krg. *e-sirt*-
“kendinden geçmek, kudurmak” (KRS-II, 467)

2.1.3.5. /o/ Ünlüsü

2.1.3.5.1. /o/ Ünlüsünün İlk Hecedeki Durumu

2.1.3.5.1.1. /o/: CC /o/ ; Krg. /o/

Örnekler:

CC *o-çaq* “ocak, fırın” (KW, 173) ; Krg. *o-çoq* “ocak, fırın” (KRS-II, 85)

CC *o-yut* “okutmak, eğitmek” (KW, 174) ; Krg. *o-qut* “okutmak, eğitmek”
(KRS-II, 66)

CC *o-yin, o-yun* “oyun” (KW, 175) ; Krg. *o-yun* “oyun” (KRS-II, 87)

CC *o-tuz* “otuz” (KW, 1809 ; Krg. *o-tuz* “otuz”(KRS-II, 85)

Alıntı kelimeler:

CC *o-ruç* (**Far.**) “oruç” (KW, 179) ; Krg. *o-rozo* “oruç” (KRS-II, 79)

CC *o-ba* (**Moğ.**) “tepe, küçük tepe” (KW, 173) ; Krg. *o-bo*, *o-boo* “tepe, küçük tepe” (KRS-II, 60)

2.1.3.5.1.2. /o/ + Ünsüz CC /oC/ ; Krg. /oC/

Örnekler:

CC *oχ-çı* “okçu” (KW, 174) ; Krg. *oq-çu* “okçu” (KRS-II, 66)

CC *oy-na-* “oyynamak” (KW, 174) ; Krg. *oy-no-* “oyynamak” (KRS-II, 63)

CC *or-man* “orman, koru” (KW, 179) ; Krg. *or-mon* “orman, koru”
(KRS-II, 78)

CC *or-ta* “orta” (KW, 179) ; Krg. *or-to* “orta” (KRS-II, 81)

CC *oz-* “ileri geçmek, aşmak, yetişmek” (KW, 181) ; Krg. *oz-* “ileri geçmek, aşmak, yetişmek” (KRS-II, 61)

CC *ot* “ateş” (KW, 180) ; Krg. *ot* “ateş” (KRS-II, 83)

Alıntı kelimeler:

CC *ol-ça* (**Moğ.**) “ganimet” (KW, 177) ; Krg. *ol-co* “ganimet” (KRS-II, 67)

2.1.3.5.1.3. Ünsüz + /o/ CC /Co/ ; Krg. /Co/

Örnekler:

CC *bo-şan-* “boşanmak, eşinden ayrılmak” (KW, 65) ; Krg. *bo-şon-*
“boşanmak, eşinden ayrılmak” (KRS-I, 149)

CC *so-yan* “soğan” (KW, 221) ; Krg. *so-yon* “vahşi soğan” (KRS-II, 150)

CC *qo-buzçı* “kopuz çalan, çalgıcı” (KW, 198) ; Krg. *qo-muzçu* “kopuz
çalan, çalgıcı” (KRS-I, 400)

CC *qo-ca* “koca, ulu, efendi” (KW, 198) ; Krg. *qo-co* “koca, ulu, efendi”
(KRS-I, 392)

CC *qo-yan* “tavşan” (KW, 198) ; Krg. *qo-yon* “tavşan” (KRS-I, 391)

CC *to-yuz* “dokuz” (KW, 248) ; Krg. *to-yuz* “dokuz” (KRS-II, 275)

Alıntı kelimeler:

CC *to-ba* (**Ar.**) “tövbe” (KW, 246) ; Krg. *to-bo* “tövbe” (KRS-II, 240)

2.1.3.5.1.4. Ünsüz + /o/ + Ünsüz**CC /CoC/ ; Krg. /CoC/**

Örnekler:

CC *boy* “boy, vücut” (KW, 63) ; Krg. *boy* “boy, vücut” (KRS-I, 139)

CC *bol-* “olmak, meydana gelmek” (KW, 63) ; Krg. *bol-* “olmak, meydana gelmek” (KRS-I, 141)

CC *boş* “boş” (KW, 65) ; Krg. *boş* “boş” (KRS-148)

CC *qop-*, *χop-* “çıkmak, kalkmak, yükselmek, yenide dirilmek” (KW, 103) ;
Krg. *qop-* “çıkmak, kalkmak, yükselmek, yenide dirilmek” (KRS-I, 405)

CC *qon-şı*, *qon-şu* “komşu” (KW, 199) ; Krg. *qon-şu* “komşu” (KRS-I, 404)

CC *toy-dır-* “doyurmak” (KW, 248) ; Krg. *toy-dur-* “doyurmak”
(KRS-II, 243)

CC *yox-la-* “kaybetmek, yoklamak” (KW, 125) ; Krg. *coq-to-* “kaybetmek,
yoklamak” (KRS-I, 257)

Alıntı kelimeler:

CC *χor* (**Far.**) “fakir, zavallı, hor” (KW, 103) ; Krg. *qor* “zavallı,
aşağılanmış” (KRS-I, 406)

CC *mol-la* (**Ar.**) “molla, hoca, papaz” (KW, 110) ; Krg. *mol-do* “molla,
hoca, papaz” (KRS-II, 31)

CC *χoş* (**Far.**) “iyi niyetli, hoş, güzel” (KW, 103) ; Krg. *qoş* “iyi niyetli, hoş,
güzel” (KRS-I, 410)

2.1.3.5.1.5. Ünsüz + /o/ + Ünsüz + Ünsüz**CC /CoCC/ ; Krg. /CoCC/**

Örnekler:

CC *borç* “borç” (KW, 65) ; Krg. *borç* “borç” (KRS-I, 148)

CC *qonç* “bacak, baldır” (KW, 199) ; Krg. *qonç* “bacak, baldır”
(KRS-I, 403)

CC *qorq-*, *qorχ-* “korkmak” (KW, 200) ; Krg. *qorq-* “korkmak” (KRS-I, 407)

2.1.3.5.2. /o/ Ünlüsünün Son Hecedeki Durumu

2.1.3.5.2.1. ünsüz + /o/ + ünsüz = CoC CC /CoC/ ; Krg. /CoC/

Örnekler:

CC *xo-roz* (**Far.**) “horoz” (KW, 103) ; Krg. *qo-roz* “horoz” (KRS-I, 407)

2.1.3.6. /ö/ Ünlüsü

2.1.3.6.1. /ö/ Ünlüsünün İlk Hecedeki Durumu

2.1.3.6.1.1. /ö/: CC /ö/ ; Krg. /ö/

Örnekler:

CC *ö-çeş-* “yarışmak” (KW, 181) ; Krg. *ö-çöş-* “kızmak” (KRS-II, 104)

CC *ö-güz* “öküz; nehir, ırmak” (KW, 182) ; Krg. *ö-güz* “ö-küz” (KRS-II, 88)

CC *ö-lü* “ölü” (KW, 183) ; Krg. *ö-lü, ö-lüü* “ölü” (KRS-II, 93)

2.1.3.6.1.2. /ö/ + Ünsüz CC /öC/ ; Krg. /öC/

Örnekler:

CC *öç* “öç” (KW, 181) ; Krg. *öç* “öç” (KRS-II, 104)

CC *öp-* “öpmek” (KW, 183) ; Krg. *öp-* “öpmek” (KRS-II, 98)

CC *ös-* “yetişmek, gelişmek” (KW, 184) ; Krg. *ös-* “yetişmek, gelişmek”
(KRS-II, 101)

CC *öz* “öz, kendi” (KW, 186) ; Krg. *öz* “öz, kendi” (KRS-II, 88)

CC *öz-ge* “başka, diğer” (KW, 184) ; Krg. *öz-gö* “başka, diğer”
(KRS-II, 88)

2.1.3.6.1.3. /ö/ + Ünsüz + Ünsüz CC /öCC/ ; Krg. /öCC/

Örnekler:

CC *ört-li* “alevli, ateşlenmiş” (KW, 184) ; Krg. *ört-tüü* “alevli, ateşlenmiş”
(KRS-II, 101)

2.1.3.6.1.4. Ünsüz + /ö/ CC /Cö/ ; Krg. /Cö/

Örnekler:

- CC *çö-miç* “kepçe, çömçe” (KW, 76) ; Krg. *çö-müç* “kepçe, çömçe”
(KRS-II, 372)
- CC *kö-mür* “kömür” (KW, 151) ; Krg. *kö-mür* “kömür” (KRS-I, 422)
- CC *kö-ñül* “gönül, kalp; akıl, bilinç, ruh” (KW, 152) ; Krg. *kö-ñül*, *köön*
“gönül, kalp; akıl, bilinç, ruh” (KRS-I, 423)
- CC *kö-rük* “körük” (KW, 155) ; Krg. *kö-rük*, *köö-rük* “körük” (KRS-I, 428)
- CC *sö-kül-* “sökülmek, ayrılmak” (KW, 223) ; Krg. *sö-gül-* “sökülmek,
ayrılmak” (KRS-II, 160)
- CC *tö-ret-* “yaratmak” (KW, 251) ; Krg. *tö-röt-* “doğdurmak, doğurttur”
(KRS-I, 261)

Alıntı kelimeler:

- CC *nö-ger* (**Moğ.**) “yoldaş, arkadaş” (KW, 172) ; Krg. *nö-kör* “hanın
hizmetçisi, yardımcısı” (KRS-II, 58)

2.1.3.6.1.5. Ünsüz + /ö/ + Ünsüz

CC /CöC/ ; Krg. /CöC/

Örnekler:

- CC *çok-* “çökmek, diz çökmek” (KW, 76) ; Krg. *çok-* “çökmek, diz çökmek”
(KRS-II, 371)
- CC *köm-* “gömmek” (KW, 151) ; Krg. *köm-* “gömmek” (KRS-I, 421)
- CC *kön-* “itiraf etmek, kabul etmek” (KW, 151) ; Krg. *kön-* “itiraf etmek,
kabul etmek” (KRS-I, 422)
- CC *köz* “göz” (KW, 156) ; Krg. *köz* “göz” (KRS-I, 414)
- CC *sök-* “sövmek, küfretmek” (KW, 223) ; Krg. *sök-* “sövmek, küfretmek”
(KRS-II, 160)
- CC *söz* “söz” (KW, 224) ; Krg. *söz* “söz” (KRS-I, 159)
- CC *yöt-kür-* “öksürmek” (KW, 128) ; Krg. *cöt-kür-* “öksürmek” (KRS-I, 266)

Alıntı kelimeler:

- CC *kör* (**Far.**) “mezar; kör” (KW, 153) ; Krg. *kör* “mezar; kör” (KRS-I, 427)

2.1.3.6.1.6. Ünsüz + /ö/ + Ünsüz + Ünsüz CC /CöCC/ ; Krg. /CöCC/

Örnekler:

CC *börk* “börk, şapka, başlık” (KW, 66) ; Krg. *börk* “börk, şapka, başlık”
(KRS-I, 153)

CC *körk* “güzellik” (KW, 154) ; Krg. *körk* “güzellik” (KRS-I, 428)

CC *tört* “dört” (KW, 251) ; Krg. *tört* “dört” (KRS-II, 261)

2.1.3.7. /u/ Ünlüsü

2.1.3.7.1. /u/ Ünlüsünün İlk Hecedeki Durumu

2.1.3.7.1.1. /u/: CC /u/ ; Krg. /u/

Örnekler:

CC *u-ça* “sırt, arka” (KW, 263) ; Krg. *u-ça* “sırt, arka” (KRS-II, 312)

CC *u-yal-* “utanmak” (KW, 264) ; Krg. *u-yal-* “utanmak” (KRS-II, 316)

CC *u-lu-* “ulumak” (KW, 265) ; Krg. *u-lu-* “ulumak” (KRS-II, 304)

CC *u-şaqçı, u-şaxçı* “hain, iftiracı” (KW, 267) ; Krg. *u-şaqçı* “dedikoducu”
(KRS-II, 314)

CC *u-zat-* “yöneltmek, göndermek” (KW, 268) ; Krg. *u-zat-* “yollamak,
uğurlamak; yöneltmek, göndermek” (KRS-II, 300)

Alıntı kelimeler:

CC *u-daa* (**Moğ.**) “ard arda, peşi sıra” (KW, 263) ; Krg. *u-daa* “ard arda,
peşi sıra” (KRS-II, 299)

2.1.3.7.1.2. /u/ + Ünsüz CC /uC/ ; Krg. /uC/

Örnekler:

CC *uç* “uç” (KW, 263) ; Krg. *uç* “uç” (KRS-II, 312)

CC *uç-* “uçmak” (KW, 263) ; Krg. *uç-* “uçmak” (KRS-II, 312)

CC *uç-maq* “cennet” (KW, 263) ; Krg. *uç-maq* “cennet” (KRS-II, 313)

CC *ul-yay-* “büyümek, gelişmek” (KW, 265) ; Krg. *ul-yay-* “büyümek,
yetişmek, gelişmek” (KRS-II, 304)

CC *un* “un” (KW, 265) ; Krg. *un* “un” (KRS-II, 305)

CC *ur-* “vurmak” (KW, 266) ; Krg. *ur-* “vurmak” (KRS-II, 306)

Alıntı kelimeler:

CC *us-ta* (**Far.**) “usta, öğrenci” (KW, 267) ; Krg. *us-ta* “usta, öğrenci”
(KRS-II, 310)

2.1.3.7.1.3. Ünsüz + /u/ CC /Cu/ ; Krg. /Cu/

Örnekler:

CC *bu-taq* “budak, ağaç dalı” (KW, 70) ; Krg. *bu-taq* “budak,ağaç dalı”
(KRS-I, 163)

CC *qu-laq, qu-laχ* “kulak” (KW, 202) ; Krg. *qu-laq* “kulak” (KRS-I, 440)

CC *χu-vala-* “kovalamak, takip etmek, avlamak” (KW, 104) ; Krg. *qu-bala-* “kovalamak, takip etmek, avlamak” (KRS-I, 435)

CC *qu-tul-* “kurtarılmak, kurtulmak” (KW, 205) ; Krg. *qu-tul-*
“kurtarılmak, kurtulmak” (KRS-I, 453)

CC *tu-lum* “saç örgüsü” (KW, 253) ; Krg. *tu-lum* “saç örgüsü”
(KRS-II, 267)

CC *tu-man* “duman, sis, karanlık” (KW, 253) ; Krg. *tu-man* “duman, sis,
karanlık” (KRS-II, 266)

CC *tu-zaq* “rehin, tutsak, tuzak” (KW, 259) ; Krg. *tu-zaq* “rehin, tutsak,
tuzak” (KRS-II, 264)

CC *yu-ban-* “ihmal edilmek” (KW, 128) ; Krg. *cu-ban-* “sakinleştirmek,
dindirmek, yatıştırmak, teselli etmek” (KRS-I, 266)

Alıntı kelimeler:

CC *mu-rad* (**Ar.**) “hedef, amaç, dilek” (KW, 166) ; Krg. *mu-rat* “hedef,
amaç, dilek” (KRS-II, 40)

2.1.3.7.1.4. Ünsüz + /u/ + Ünsüz CC /CuC/ ; Krg. /CuC/

Örnekler:

- CC *bul-ya*- “sıkmak, üzmek, bulandırmak” (KW, 68) ; Krg. *bul-ya*-
 “sallamak, döndürmek, kirletmek, bulaştırmak” (KRS-I, 158)
- CC *bur*- “burmak, kıvırmak” (KW, 68) ; Krg. *bur*-, *bu-ra*- “burmak,
 kıvırmak; çevirmek, döndürmek” (KRS-I, 160)
- CC *buz*- “bozmak” (KW, 70) ; Krg. *buz*- “bozmak” (KRS-I, 154)
- CC *çul-yan*- “sarınmak, bürünmek” (KW, 77) ; Krg. *çul-yan*- “sarınmak,
 bürünmek” (KRS-I, 376)
- CC *qum* “kum” (KW, 203) ; Krg. *qum* “kum” (KRS-I, 444)
- CC *qur* “kemer, kuşak” (KW, 203) ; Krg. *qur* “kemer, kuşak” (KRS-I, 447)
- CC *qur*- “kurmak, düzeltmek; hazırlamak, düzenlemek” (KW, 203) ;
 Krg. *qur*- “kurmak, düzeltmek; hazırlamak, düzenlemek” (KRS-I, 447)
- CC *tuy*- “duymak; farkına varmak, hissetmek; anlamak” (KW, 264) ;
 Krg. *tuy*- “farkına varmak, hissetmek” (KRS-II, 264)
- CC *yum-şaq* “yumuşak” (KW, 129) ; Krg. *cum-şaq* “yumuşak”
 (KRS-I, 269)

Alıntı kelimeler:

- CC *mux-taç* (Ar.) “muhtaç, ihtiyacı olan” (KW, 165) ; Krg. *muq-tac*
 “muhtaç, ihtiyacı olan” (KRS-II, 37)
- CC *nur* (Ar.) “nur, ışık, aydınlık, parlaklık” (KW, 167) ; Krg. *nur* “nur,
 ışık, aydınlık, parlaklık” (KRS-II, 58)
- CC *qur-ban* (Ar.) “kurban” (KW, 203) ; Krg. *qur-man* “kurban”
 (KRS-I, 203)
- CC *sul-tan* (Ar.) “sultan” (KW, 225) ; Krg. *sul-tan* “sultan” (KRS-II, 164)

2.1.3.7.1.5. Ünsüz + /u/ + Ünsüz + Ünsüz CC /CuCC/ ; Krg. /CuCC/

Örnekler:

- CC *burç* “biber” (KW, 69) ; Krg. *murç* “biber” (KRS-II, 41)
- CC *qurç* “çelik” (KW, 203) ; Krg. *qurç* “çelik” (KRS-I, 451)
- CC *qurt* “kurt, solucan” (KW, 204) ; Krg. *qurt* “kurt, solucan”
 (KRS-I, 450)
- CC *yulk*- “yolmak, koparmak” (KW, 128) ; Krg. *culq*- “yolmak,

koparmak” (KRS-I, 268)

CC *yurt* “yurt, ev, oturulan yer” (KW, 129) ; Krg. *curt* “yurt, ev, oturulan yer” (KRS-I, 270)

2.1.3.7.2. /u/ Ünlüsünün Orta Hecedeki Durumu

2.1.3.7.2.1. Ünsüz + /u/ CC /Cu/ ; Krg. /Cu/

Örnekler:

CC *qu-tu-luṣ* “kurtuluş” (KW, 205) ; Krg. *qu-tu-luṣ* “kurtuluş”
(KRS-I, 453)

2.1.3.7.2.2. Ünsüz + /u/ + Ünsüz CC /CuC/ ; Krg. /CuC/

Örnekler:

CC *bu-run-yı* “birinci, ilk” (KW, 69) ; Krg. *mu-run-qu* “eski, geçmiş, önceki” (KRS-II, 41)
CC *qu-lun-la-* “bereket saçmak” (KW, 203) ; Krg. *qu-lun-da-* “kulunlamak” (KRS-I, 443)
CC *qu-rul-ta* “kurultay” (KW, 204) ; Krg. *qu-rul-tay* “kurultay”
(KRS-I, 451)

2.1.3.7.2.3. Ünsüz + /u/ + Ünsüz + Ünsüz CC /CuCC/ ; Krg. /CuCC/

Örnekler:

CC *yu-murt-qa* “yumurta” (KW, 129) ; Krg. *cu-murt-qa* “yumurta”
(KRS-I, 269)

2.1.3.7.3. /u/ Ünlüsünün Son Hecedeki Durumu

2.1.3.7.3.1. Ünsüz + /u/ CC /Cu/ ; Krg. /Cu/

Örnekler:

CC *o-qu-* “okumak” (KW, 179) ; Krg. *o-qu-* “okumak” (KRS-II, 65)
CC *qu-ru* “kuru, yaş olmayan” (KW, 204) ; Krg. *qu-ru* “kuru, yaş olmayan” (KRS-I, 450)

CC *to-yu-* “dokumak, örmek” (KW, 247) ; Krg. *to-qu-* “dokumak, örmek”
(KRS-II, 245)

CC *u-lu-* “ulumak” (KW, 265) ; Krg. *u-lu-* “ulumak” (KRS-II, 304)

2.1.3.7.3.2. Ünsüz + /u/ + Ünsüz CC /CuCl/ ; Krg. /CuCl/

Örnekler:

CC *bo-yun* “boyun” (KW, 63) ; Krg. *mo-yun* “boyun” (KRS-II, 34)

CC *bo-luṣ-* “yardım etmek” (KW, 65) ; Krg. *bo-luṣ-* “yardım etmek”
(KRS-I, 144)

CC *bu-luṇ* “köşe, aç, barınak” (KW, 68) ; Krg. *bu-luṇ* “köşe, aç,
barınak” (KRS-I, 159)

CC *bu-run* “bu-run” (KW, 67) ; Krg. *mu-run* “burun” (KRS-II, 40)

CC *qul-luq* “kulluk, kölelik” (KW, 202) ; Krg. *qul-duq* “kulluk, kölelik”
(KRS-I, 439)

CC *qu-rum* “kurum, iş” (KW, 204) ; Krg. *qu-rum* “kurum, iş”
(KRS-I, 451)

CC *so-qur* “kör, tek gözlü, şaşı” (KW, 222) ; Krg. *so-qur* “kör”
(KRS-II, 152)

CC *uṣ-qun* “kıvılcım” (KW, 263) ; Krg. *uṣ-qun* “kıvılcım” (KRS-II, 313)

CC *yo-luq-, yo-luḫ-* “karşılaşmak” (KW, 126) ; Krg. *co-luq-*
“karşılaşmak” (KRS-I, 259)

Alıntı kelimeler:

CC *may-mun* (Far.) “maymun” (KW, 162) ; Krg. *may-mul* “maymun”
(KRS-II, 12)

2.1.3.8. /ü/ Ünlüsü

2.1.3.8.1. /ü/ Ünlüsünün İlk Hecedeki Durumu

2.1.3.8.1.1. /ü/: CC /ü/ ; Krg. /ü/

Örnekler:

CC *ü-gü* “baykuş, uhu kuşu” (KW, 269) ; Krg. *ü-kü* “baykuş, uhu kuşu”
(KRS-II, 321)

CC *ü-çün* “için, dolayı” (KW, 269) ; Krg. *ü-çün* “için, dolayı”
(KRS-II, 328)

CC *ü-lüş* “pay, kısım, parça, hisse” (KW, 270) ; Krg. *ü-lüş* “pay, kısım
parça, hisse” (KRS-II, 322)

2.1.3.8.1.2. /ü/ + Ünsüz CC /üC/ ; Krg. /üC/

Örnekler:

CC *üç* “üç” (KW, 268) ; Krg. *üç* “üç” (KRS-II, 328)

CC *ün* “ün, ses” (KW, 270) ; Krg. *ün* “ün, ses” (KRS-II, 323)

CC *ür-* “ürümek, havlamak” (KW, 270) ; Krg. *ür-* “ürümek, havlamak”
(KRS-II, 324)

CC *ür-pek* “kıvırcık, karışıkun” (KW, 270) ; Krg. *ür-pök* “kıvırcık,
karışık” (KRS-II, 325)

CC *üz* “yüz, üst kısım” (KW, 271) ; Krg. *üz, cüz* “yüz, üst kısım”
(KRS-II, 317)

CC *üz-* “koparmak, kırmak” (KW, 271) ; Krg. *üz-* “koparmak, kırmak”
(KRS-II, 317)

2.1.3.8.1.3. Ünsüz + /ü/ CC /Cü/ ; Krg. /Cü/

Örnekler:

CC *bü-tün* “bütün, tam” (KW, 71) ; Krg. *bü-tün* “bütün, tam”
(KRS-I, 169)

CC *kü-lik* “çabuk, hızlı” (KW, 158) ; Krg. *kü-lük* “çabuk, hızlı”
(KRS-I, 464)

CC *kü-miş, kü-müş* “gümüş” (KW, 158) ; Krg. *kü-müş* “gümüş”
(KRS-I, 465)

CC *tü-zet-* “düzeltmek” (KW, 261) ; Krg. *tü-zöt-, tü-zö-* “düzeltmek”
(KRS-II, 278)

CC *yü-gen* “at gemi, dizgin, yular kayışı” (KW, 130) ; Krg. *cü-gön* “at

gemi, dizgin, yular kayışı” (KRS-I, 272)

2.1.3.8.1.4. Ünsüz + /ü/ + Ünsüz

CC /CüC/ ; Krg. /CüC/

Örnekler:

CC *bür* “tomurcuk, gonca” (KW, 70) ; Krg. *bür* “tomurcuk, gonca”
(KRS-I, 168)

CC *küç* “güç, kuvvet; zor, gayret, çaba” (KW, 157) ; Krg. *küç* “güç,
kuvvet; zor, gayret, çaba” (KRS-I, 473)

CC *küy-* “beklemek, sabretmek” (KW, 157) ; Krg. *küt-* “beklemek;
bakmak, beslemek” (KRS-I, 472)

CC *tüş* “düş, rüya; öğle” (KW, 260) ; Krg. *tüş* “düş, rüya; öğle”
(KRS-II, 287)

CC *yüz* “yüz (sayı)” (KW, 132) ; Krg. *cüz* “yüz” (KRS-I, 272)

CC *yür-* “yürümek, göç etmek, yola koyulmak” (KW, 131) ; Krg. *cür-*
“yürümek” (KRS-II, 264)

Alıntı kelimeler:

CC *gül* (Far.) “gül, çiçek” (KW, 97) ; Krg. *gül* “çiçek” (KRS-I, 178)

2.1.3.8.1.5. Ünsüz + /ü/ + Ünsüz

CC /CüC/ ; Krg. /CüC/

Örnekler:

CC *kü-gür-çin* “güvercin” (KW, 157) ; Krg. *kö-güç-kön* “güvercin”
(KRS-I, 414)

CC *öt-rük-çi* “yalancı” (KW, 185) ; Krg. *ötü-rük-çü* “yalancı” (KRS-II, 104)

CC *ü-çün-çi* “üçüncü” (KW, 269) ; Krg. *ü-çün-çü* “üçüncü” (KRS-II, 328)

2.1.3.8.2. /ü/ Ünlüsünün Son Hecedeki Durumu

2.1.3.8.2.1. Ünsüz + /ü/

CC /Cü/ ; Krg. /Cü/

Örnekler:

CC *tül-kü* “tilki” (KW, 259) ; Krg. *tül-kü* “tilki” (KRS-II, 281)

CC *küz-gü* “ayna” (KW, 160) ; Krg. *küz-gü* “ayna” (KRS-I, 459)

CC *sü-rü* “sivri” (KW, 227) ; Krg. *süy-rü* “sivri” (KRS-II, 172)

2.1.3.8.2.2. Ünsüz + /ü/ + Ünsüz

CC /CüC/ ; Krg. /CüC/

Örnekler:

CC *bü-gül-* “bükülmek, eğilmek, kıvrılmak” (KW, 70) ; Krg. *bü-gül-*
“bükülmek, eğilmek, kıvrılmak” (KRS-I, 165)

CC *ö-güz* “ö-küz; ırmak” (KW, 182) ; Krg. *ö-güz* “öküz” (KRS-II, 88)

CC *sü-lük* “sülük” (KW, 226) ; Krg. *sü-lük* “sülük” (KRS-II, 173)

CC *tü-kür-, tüp-kür-* “tükürmek” (KW, 259) ; Krg. *tü-kür-* “tükürmek”
(KRS-II, 280)

CC *yü-zük* “yüzük” (KW, 132) ; Krg. *cü-zük* “yüzük” (KRS-I, 273)

CC *yü-züm* “üzüm” (KW, 132) ; Krg. *cü-züm* “üzüm” (KRS-II, 273)

Alıntı kelimeler:

CC *şü-gür* (Ar.) “şükür” (KW, 231) ; Krg. *sü-gür, şü-kür* “şükür”
(KRS-II, 415)

2.2. ÜNSÜZLER

Akciğerlerden gelen havanın çıkışı sırasında telâffuz organlarında tıkanma, daralma, sürtünme gibi çeşitli engellerle karşılaşması sonucu oluşan seslere *ünsüz* denir.

Codex Cumanicus'ta Ünsüzler

K. Grønbech, *Codex Cumanicus*'ta ünsüzlerin çevriyazısını sözlüğünün giriş bölümünde ayrıntılı olarak açıklamıştır⁶³. Biz de ona dayanarak bazı ünsüzlerin çevriyazısını genel Türkoloji'deki ortak imlâ özelliklerini seçerek gösterdik. Tüm çalışmamız boyunca hırıltılı /h/ sesi /x/, kalın /q/ sesi /q/, kalın /ğ/ sesi /ɣ/, geniz /n/ sesini de kuyruklu /ŋ/ olarak verdik (çevriyazı için bk. Giriş).

⁶³ K. Grønbech, *Komanisches Wörterbuch, Türkischer Wörtindex zu Codex Cumanicus*, Monumenta Linguarum Asiae Maioris, Subsidia Vol. I, Kopenhagen 1942, s. 7–27.

Codex Cumanicus'taki Türkçe kelimelerde (alıntı kelimelerde değil) aşağıdaki aslî ve tali ünsüzler görülür: /b/, /ç/, /d/, /ɣ/, /g/, /c/, /x/, /h/, /k/, /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /p/, /q/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /w/, /y/, /z/. Toplam 23 ünsüz mevcuttur.

Kırgız Türkçesinde Ünsüzler

Kırgız Türkçesindeki ünsüzlerin sayısı bazı Kırgız gramerlerinde 25 olarak gösterilmiştir.⁶⁴ Ancak Dıykanov, Türkiye Türkçesindeki alfabeyi esas alarak Kırgızcada 20 ünsüz olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵

/g/ ve /ɣ/ ünsüzleri imlâda /r/; /k/ ve /q/ ünsüzleri /k/ ile gösterilmekte; ünsüzün kalın veya ince olduğu kalın veya ince sıralı ünlülerle ortaya çıkmaktadır. Elimizdeki kaynaklara dayanarak, ünsüzlerin sınıflandırılmasında bu sesleri, ayrı sembollerle göstermeyi uygun gördük.

Kırgızcada /l/ ünsüzü, kalın sıralı kelimelerde orta damak ünsüzü, ince sıralı kelimelerde diş-diş eti ünsüzü durumundadır.⁶⁶

Kırgızcadaki ünsüz fonemler şunlardır: /b/, /c/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ɣ/, /x/, /j/, /k/, /q/, /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/, /ts/, /şç/.

Aşağıdaki sınıflandırma, Kırgız gramerleri esas alınarak yapılmıştır. Kırgızcadaki ünsüzler, ton bakımından üç grupta incelenir.⁶⁷ Üçüncü grubu oluşturan ve çok yumuşak ünsüzler olarak değerlendirilen /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /r/,

⁶⁴ Ünsüzler: /b/, /p/, /k/, /g/, /d/, /t/, /z/, /s/, /c/, /ş/, /ç/, /x/, /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /y/, /v/, /f/, /ts/, /şç/, /q/, /ɣ/, /j/. Bazı Kırgız gramerlerinde /q/ ve /ɣ/ sesi için ayrı semboller kullanılmış; Rusçadan giren /ts/, /şç/, /j/ sesleri de alfabeye katılmıştır. *Kirgizskiy Yazık*'ta /v/, /j/, /f/, /x/, /ts/, /şç/ gibi seslerin, Kırgızcaya Rusça kelimeler aracılığıyla giren sesler olduğu belirtilmiştir: *вагон, журнал, фабрика, колхоз, цех, уш* (Hülya Kasapoğlu Çengel, 2005:53). T. Ahmatov, S. Ömüraliyeva, **Kırgız Tili: Fonetika-Leksika**, Frunze, 1990, s. 40; T. Ahmatov, C. Mukambayev, **Azırkı Kırgız Tili: Fonetika**, Frunze, 1978, s. 35; T. Ahmatov, S. Davletov, **Kirgizskiy Yazık**, Frunze, 1975, s. 15; C. Mamitov, **Azırkı Kırgız Tili: Fonetika cana Leksikologiya**, Bişkek, 1999, s. 31.

⁶⁵ Dıykanov, çalışmalarında şu ünsüzleri vermiştir: /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /y/, /b/, /v/, /g/, /d/, /c/, /z/, /p/, /f/, /k/, /t/, /ç/, /s/, /ş/, /x/. Bazı araştırmacıların /q/, /ɣ/ ve /j/; bazılarının ise /ts/, /şç/, harflerini de alfabeye kattıklarını belirtmiştir. K. Dıykanov, **Kırgız Tili**, Bişkek, 1992, 46; K. Dıykanov, **Kırgız Tilindegi Kıyın Maseleler cana Tuura Cazuu**, Bişkek, 1994, s. 16; Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 53–54.

⁶⁶ Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 57; *Kirgizskiy Yazık*'ta bu sesin, kalın ve ince sıralı kelimelerde ayrı yerlerden çıktığı belirtilmiş; *bol-* ile *böl-* örnekleri verilmiştir. T. Ahmatov, S. Davletov, **a.g.e.**, 15. Kırgız Türkçesinde bu ses, iki ayrı fonem karakteri taşıdığı için kalın sıralı kelimelerdeki /l/ ayrı tasnif edilmelidir.

⁶⁷ Bazı gramerlerde /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /r/, /y/ ünsüzleri çok yumuşak ünsüzler altında üçüncü bir grup olarak sınıflandırılmıştır. T. Ahmatov, S. Ömüraliyeva, **a.g.e.**, s. 40; T. Ahmatov, C. Mukambayev, **a.g.e.**, s. 25; E. Abduldayev, S. Davletov, **Kırgız Tili**, Frunze, 1986, s. 15; S. Kудайберген, A. Tursunov, **a.g.e.**, s. 38.

/y/ ünsüzlerinin tonlular grubuna dâhil edilerek incelendiğini⁶⁸ uygun bularak biz de bu şekilde inceledik.

2.2.1. Ünsüzlerin Sınıflandırılması

Burada, söz konusu olan *Codex Cumanicus* ve Kırgızcadaki ünsüzler, ortak alınarak teşekkül noktaları sırasıyla aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma Kırgız gramerleri esas alınarak yapılmıştır.

2.2.1.1. Ton Bakımından

2.2.1.1.1. Tonlular: /b/, /c/, /d/, /g/, /ɣ/, /j/, /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /r/, /v/, /y/, /z/.

2.2.1.1.2. Tonsuzlar: /ç/, /f/, /x/, /k/, /q/, /p/, /s/, /ş/, /t/, /ts/, /şç/.

2.2.1.2. Çıkış Yeri Bakımından⁶⁹

2.2.1.2.1. Çift-Dudak Ünsüzleri: /b/, /m/, /p/.

2.2.1.2.2. Diş-Dudak Ünsüzleri: /f/, /v/.

2.2.1.2.3. Diş-Diş Eti Ünsüzleri: /d/, /l/, /n/, /r/, /s/, /t/, /z/, /ts/.

2.2.1.2.4. Diş-Eti Ön Damak Ünsüzleri: /c/, /ç/, /j/, /ş/, /şç/, /y/.

2.2.1.2.5. Ön Damak Ünsüzleri: /g/, /k/.

2.2.1.2.6. Art Damak-Boğaz Ünsüzleri: /ɣ/, /x/, /q/⁷⁰, /ŋ/.

2.2.1.3. Çıkış Şekli Bakımından:⁷¹

⁶⁸ Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 53–59.

⁶⁹ *Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası*’nda /t/, /d/, /z/, /s/, /c/, /ş/, /n/, /l/, /r/, diş ön damak, /k/, /g/ ön damak, /q/, /ɣ/, /x/, /ŋ/ ise art damak ünsüzleri olarak sınıflandırılır. S. Kudaybergenov, A. Tursunov, **Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası: Fonetika cana Morfologiya**, Frunze, 1980, s. 38; Başka bir gramerde /t/, /d/, /s/, /z/, /n/, /ş/, /r/ ünsüzleri ön damak, /c/, /ç/, /y/ orta damak, /q/, /ɣ/, /x/, /ŋ/ art damak ünsüzleri olarak sayılır. T. Ahmatov, S. Ömüraliyeva, **a.g.e.**, s. 40; Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 53–54.

⁷⁰ /ɣ/, /q/ ve /x/ ünsüzleri, arka damaktan boğaza kayan ünsüzlerdir. Hülya Kasapoğlu Çengel, **Kırgız Türkçesi Grameri: Ses ve Şekil Bilgisi**, Ankara, 2005, s. 53–54.

⁷¹ S. Kudaybergenov ile E. Abduldayev’in çalışmalarında /b/, /p/, /d/, /t/, /g/, /k/, /q/ süresiz ünsüzler; /z/, /s/, /j/, /ş/, /ɣ/, /v/, /f/, /x/ ünsüzleri, teşekkülleri sırasında hava için dar bir geçit bulunan ünsüzler; /m/, /n/, /ŋ/ geniz ünsüzleri olarak değerlendirilmiştir. /l/ sesi, teşekkülünde dil ucu üst dişlere temas ederek hava dilin iki tarafından geçtiği için *kaptalçıl* (yan) ünsüz adıyla ayrı tasnif edilir. /r/ dirildeme (titrek); /c/, /ç/, /ş/, /ts/ ise süresiz ünsüzlere yakın ünsüzler olarak kabul edilir. S. Kudaybergenov, A. Tursunov, **a.g.e.**, s. 38; E. Abduldayeva, S. Davletov, **a.g.e.**, s. 14; Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 53–54.

2.2.1.3.1. Süreksiz Ünsüzler: /b/, /c/, /ç/, /d/, /g/, /k/, /q/, /p/, /t/.

2.2.1.3.2. Sürekli Ünsüzler: /f/, /ɣ/⁷², /x/, /j/, /l/, /m/, /n/, /ɲ/, /r/, /s/, /ʃ/, /v/, /y/, /z/, /ʒç/, /ts/.

2.2.1.3.2.1. Sızıcılar: /f/, /ɣ/, /x/, /j/, /s/, /ʃ/, /v/, /z/, /ʒç/, /ts/.

2.2.1.3.2.2. Akıcılar: /l/, /m/, /n/, /ɲ/, /r/, /y/.

Ayrıca, /r/ titreksiz, /l/ ve /y/ yan ünsüzdür.⁷³ /m/, /n/, /ɲ/ geniz akıcıları, /l/, /r/, /y/ ise ağız akıcılarıdır.⁷⁴

ÜNSÜZLER TABLOSU⁷⁵

Her iki alandaki ünsüzlerin sınıflandırılmasını toplu olarak aşağıdaki tabloda gösterdik.

Tablo. 2

çıkış şekline göre	tona göre		çıkış yerine göre					
			çift dudak	diş dudak	diş-diş eti	diş eti-ön damak	ön damak	art damak- boğaz
süreksiz	tonlu		b		d	c	g	
	tonsuz		p		t	ç	k	q
sürekli	sızıcı	tonlu		v	z	j		ɣ
		tonsuz		f	s, ts	ʃ, ʒç		x
	akıcı	geniz	tonlu	m	n			ɲ
		yan	tonlu		l	y		
		titreksiz	tonlu		r			

⁷² Kırgızcadaki /ɣ/ sesi, /ğ/ şeklinde telâffuz edildiğinden sürekli ünsüz olarak değerlendirilir. S. Kudaybergenov, A. Tursunov, **Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası: Fonetika cana Morfologiya**, Frunze, 1980, s. 38; Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 53–54.

⁷³ Kırgız gramerlerinde /l/ ile birlikte /y/ ünsüzü de *kaptalçıl-cılçıkçıl* (yan) ünsüz olarak değerlendirilmiştir. S. Kudaybergenov, A. Tursunov, **a.g.e.**, s. 38–39.

⁷⁴ Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 54.

⁷⁵ Ünsüzler tablosu için bk. Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 55; S. Kudaybergenov, A. Tursunov, **a.g.e.**, s. 39.

2.2.2. Ünsüzlerin Özellikleri

2.2.2.1. /b/: Çift-dudak ünsüzü. /p/ ünsüzünün tonlusu ve süreksizdir.

Örnekler:

CC *bal* “arı balı, bal” (KW, 48) ; Krg. *bal* “arı balı, bal” (KRS-I, 102)

CC *balta* “balta, nacak” (KW, 48) ; Krg. *balta* “balta, nacak” (KRS-I, 106)

CC *bay* “ zengin, varlıklı” (KW, 48) ; Krg. *bay* “zengin, varlıklı” (KRS-I, 94)

CC *ber-* “vermek” (KW, 55) ; Krg. *ber-* “vermek” (KRS-I, 128)

/b/ ünsüzü, Türkçe kelimelerde sonda bulunmaz. Alınma kelimelerde ise sonda yer alan /b/ sesi, /p/ye döner.

Örnekler:

CC *laḡab (Ar.)* “lakap, takma ad” (KW, 161) ; Krg. *laḡap* “lakap, takma ad”
(KRS-II, 5, 430)

İki ünlü arasında kalan veya //, /r/, /y/ akıcı ünsüzlerden sonra gelen /b/ sesi, Kırgızcada özellikle konuşma dilinde /w/ye döner: *barabız* > *barawız* “gideceğiz”, *balabız* > *balawız* “çocuğumuz”, *köröbüz* > *köröwüz* “göreceğiz”, *albayt* > *alwayt* “almıyor”.

2.2.2.2. /c/: Diş eti-ön damak ünsüzü. /ç/nin tonlusu olup süreksizdir.

Codex Cumanicus’ta kelime başında yer alan /y/ ünsüzü, Kırgız Türkçesinde /c/ye döndüğü için bu sese kelime başında sıkça rastlanır.

Örnekler:

CC *yalaŋ* “yalın, çıplak” (KW, 110) ; Krg. *calaŋ* “yalın, çıplak” (KRS-I, 220)

CC *yapqıç* “kapak, örtü” (KW, 114) ; Krg. *capqıç* “kapak, örtü”

(KRS-I, 231)

CC *yaqşı, yaḡşı* “güzel, iyi” (KW, 114) ; Krg. *caqşı* “güzel, iyi”

(KRS-I, 218)

CC *yaş* “yaş, kuru olmayan, ıslak; gözyaşı; taze” (KW, 117) ; Krg. *caş*

“yaş, kuru olmayan, ıslak; gözyaşı; taze” (KRS-I, 240)

CC *qoca* “koca, ulu, efendi” (KW, 198) ; Krg. *qoco* “koca, ulu, efendi”

(KRS-I, 392)

Codex Cumanicus'ta ise kelime başında ve içinde yer alan /c/ ünsüzü alınma kelimelerde görülür.

Örnekler:

CC **canavar (Far.)** “canavar, vahşi hayvan” (KW, 98) ; Krg. **canıbar** “hayvan” (KRS-I, 229)

CC **can (Far.)** “can, ruh” (KW, 98) ; Krg. **can** “can, ruh” (KRS-I, 226)

CC **cigar, ciger (Far.)** “ciğer” (KW, 98) ; Krg. **ciger** “ciğer; cesur” (KRS-I, 253)

CC **marcand (Ar.)** “mercan” (KW, 163) ; Krg. **marcan** “mercan” (KRS-II, 162)

Türkçe kelimelerde /c/ sesi sonda bulunmaz. Kırgızcada alıntı kelimelerde sonda yer alan /c/ korunur.

Örnekler:

CC **ħarc, ħarç (Ar.)** “harç, masraf” (KW, 101) ; Krg. **qarc, qarcı** “harç, masraf” (KRS-II, 351)

CC **muxtaç (Ar.)** “muhtaç, ihtiyacı olan” (KW, 165) ; Krg. **muqtac** “muhtaç, ihtiyacı olan” (KRS-II, 37)

2.2.2.3. /ç/: Diş eti-ön damak ünsüzü. Tonsuz ve süreksizdir.

Örnekler:

CC **çanaq** “çanak, kap” (KW, 73) ; Krg. **çanaç** “keçinin derisinden yapılan ve kımız saklanan çanak” (KRS-I, 345)

CC **çayır-** “çağırmaq, bağırmaq” (KW, 72) ; Krg. **çaqır-** “çağırmaq” (KRS-II, 338)

CC **çaх, çaq** “çağ, zaman; durum, vaziyet; güç, kuvvet” (KW, 72) ; Krg. **çaq** “çağ, zaman” (KRS-II, 336)

CC **çın** “doğru, gerçek, tam” (KW, 78) ; Krg. **çın** “doğru, gerçek, tam” (KRS-II, 389)

CC **üçün** “için, dolayı” (KW, 269) ; Krg. **üçün** “için, dolayı” (KRS-II, 328)

CC **erkeç** “erkek keçi, teke” (KW, 92) ; Krg. **erkeç** “erkek keçi, teke” (KRS-II, 463)

CC **saç** “saç, insanın başındaki kıllar” (KW, 210) ; Krg. **saç** “saç”
(KRS-II, 353)

Alıntı kelimeler:

CC **çatır (Far.)** “çadır” (KW, 74) ; Krg. **çatır** “çadır; şemsiye; çatı”
(KRS-II, 353)

CC **çeber (Moğ)** “terbiyeli, kibar, zarif, alımlı” (KW, 74) ; Krg. **çeber** “usta,
el işleri ustası” (KRS-II, 354)

CC **çıray (Far.)** “yüz, çehre” (KW, 79) ; Krg. **çıray** “yüz, çehre”
(KRS-II, 391)

2.2.2.4. /dl/: Diş-diş eti ünsüzü. /t/nin tonlusu olup süreksizdir.

Örnekler:

CC **de-** “demek, söylemek” (KW, 81) ; Krg. **de-** “demek, söylemek”
(KRS-I, 188)

CC **deyin** “kadar, ...e kadar, değin” (KW, 82) ; Krg. **deyin** “kadar, ...e
kadar, değin” (KRS-I, 190)

CC **degri, deyri** “değin, ...e kadar” (KW, 82) ; Krg. **deyre, deyire** “değin,
...e kadar” (KRS-I, 190)

CC **qada-** “çivilemek, mıhlamak; bağlamak” (KW, 189) ; Krg. **qada-**
“çivilemek, mıhlamak” (KRS-II, 313)

CC **kindik** “göbek” (KW, 148) ; Krg. **kindik** “göbek” (KRS-I, 387)

Bu ses, Türkçe kelimelerde kelime başında seyrek kullanılır. Daha çok alıntı kelimelerde görülür.

Örnekler:

CC **daru (Far.)** “ilaç” (KW, 81) ; Krg. **darı** “ilaç” (KRS-I, 186)

CC **dost (Far.)** “dost, arkadaş” (KW, 83) ; Krg. **dos** “dost, arkadaş”
(KRS-I, 198)

CC **düşman, tüşman, tuşman (Far.)** “düşman” (KW, 84) ; Krg. **duşman**
“düşman” (KRS-I, 201)

CC **dider (Far.)** “yüz, çehre” (KW, 83) ; Krg. **didaar, diydaar** (KRS-I, 194)

/d/ sesi, Türkçe kelimelerde sonda yer almaz. Alınma kelimelerde sonda bulunan /d/, Kırgızcada tonsuzlaşarak /t/ olmuştur.

Örnekler:

CC *comard*, *comart* (**Ar.**) “cömert” (KW, 98) ; Krg. *coomart* “cömert”
(KRS-I, 261)

CC *murad* (**Ar.**) “hedef, amaç, dilek” (KW, 166) ; Krg. *murat* “hedef, amaç,
dilek” (KRS-II, 40)

CC *ömed* (**Ar.**) “ümit” (KW, 183) ; Krg. *ümüt* “ümit” (KRS-II, 322)

2.2.2.5. /f/: Diş-dudak ünsüzü. /v/nin tonsuzu olup sızıcıdır.

Codex Cumanicus’taki Arapça ve Farsça kelimelerde kelime içi ve kelime sonunda yer alan /f/ sesi, Kırgız Türkçesinde /p/ ve /b/ye dönmüştür.

Örnekler:

CC *falan* (**Ar.**) “falan, filan” (KW, 97) ; Krg. *balan*, *balanča*, *palan*, *palan-*
pustan, *palanča*, “falan, filan” (KRS-II, 106)

CC *ferište* (**Ar.**) “melek” (KW, 97) ; Krg. *perište*, *berište* “melek; günahsız”
(KRS-II, 110)

CC *fil* (**Far.**) “fil” (KW, 97) ; Krg. *bil*, *pil* “fil” (KRS-I, 134)

CC *sadaf* (**Ar.**) “sedef, inci kabuğu, sedefotu” (KW, 210) ; Krg. *sedep*
“sedef” (KRS-II, 140)

CC *şaftalu* (**Far.**) “şeftali” (KW, 230) ; Krg. *şabdaalı* “şeftali” (KRS-II, 395)

CC *safar* (**Ar.**) “sefer” (KW, 211) ; Krg. *sapar* “sefer” (KRS-II, 135)

/f/ sesi Kırgızcada daha sık Rusçadan giren kelimelerde görülür.

Örnekler:

Krg. *fabrika* “fabrika” (KRS-II, 328)

Krg. *faqt* “olay, hâl” (KRS-II, 328)

Krg. *faqultet* “fakülte” (KRS-II, 328)

Krg. *front* “cephe” (KRS-II, 328)

Krg. *filologiya* “filoloji” (KRS-II, 329)

2.2.2.6. /g/: Ön damak ünsüzü. /k/nin tonlusu olup süreksizdir.

Türkçe kelimelerde kelime başındaki /k/, Kırgızcada korunduğu için kelime başında /g/, konuşma dilinde; ayrıca taklidî kelimeler ile alıntı kelimelerde görülür.

Örnekler:

CC *bezgek* “sert ateş, sert humma, soğuk ateş” (KW, 57) ; Krg. *bezgek*
“sert ateş, sert humma, soğuk ateş” (KRS-I, 123)

CC *bügül-* “bükülmek, eğilmek, kıvrılmak” (KW, 70) ; Krg. *bügül-*
“bükülmek, eğilmek, kıvrılmak” (KRS-I, 165)

CC *tügen-* “tükenmek, bitmek” (KW, 259) ; Krg. *tügön-* “tükenmek, bitmek”
(KRS-II, 277)

CC *ögüz* “öküz; nehir, ırmak” (KW, 182) ; Krg. *ögüz* “öküz” (KRS-II, 88)

CC *özge* “başka, diğer” (KW, 184) ; Krg. *özgö* “başka, diğer” (KRS-II, 88)

Krg. *gürüldö-* “gürüldemek” (KRS-I, 178)

Krg. *gezit* “gazete” (KRS-I, 176)

Krg. *gipnoz* “hipnoz” (KRS-I, 177)

Alıntı kelimeler:

CC *eger (Far.)* “eğer, şayet” (KW, 84) ; Krg. *eger* “eğer, şayet”
(KRS-II, 443)

CC *gül (Far.)* “gül, çiçek” (KW, 97) ; Krg. *gül* “çiçek” (KRS-I, 178)

Türkçe kelimelerde kelime sonunda /g/ bulunmaz. Eski Türkçede kelime sonunda yer alan /g/ sesi, Kırgızcada bazen /k/ye, bazen /y/ye döner, bazen de eriyerek uzun ünlüye döner: *beg* > *bek* “bey”, *teg-* > *tiy-* “değmek”, *kög* > (*küw* >) *küü* “vezin, melodi, düzen”. *Codex Cumanicus*’ta kelime içinde yer alan /g/ sesi Kırgız Türkçesinde /y/ye dönmüştür. Fakat kelime sonunda /g/’lı örnekler bulunmamaktadır.

Örnekler:

CC *igine, ine* “iğne” (KW, 105) ; Krg. *iyne* “iğne” (KRS-I, 297)

CC *egir-* “ip eğirmek, bükmek” (KW, 84) ; Krg. *iyir-, iy-* “eğmek, bükmek, ip eğirmek” (KRS-I, 296)

CC *egri* “eğri” (KW, 85) ; Krg. *iyri* “eğri” (KRS-I, 298)

CC *degri*, *deyri* “değın, ...e kadar” (KW, 82) ; Krg. *deyre*, *deyire* “değın, ...e kadar” (KRS-I, 190)

2.2.2.7. /y/: Art damaktan boğaza kayan ünsüz. /q/ ünsüzünün tonlusu olup söyleyişte sızıcıdır.

Bu ses, Türkçe kelimelerde ön ses durumunda seyrek kullanılıp daha çok alıntı kelimelerde görülür.

Örnekler:

CC *ağa* “ağabey, büyük erkek kardeş” (KW, 28) ; Krg. *ağa* “ağabey, büyük erkek kardeş” (KRS-I, 20)

CC *ağaç* “ağaç” (KW, 28) ; Krg. *cığaç* “ağaç” (KRS-I, 276)

CC *qarğaşa* “kavgacı” (KW, 194) ; Krg. *qarğaşa* “engel” (KRS-II, 350)

CC *soğan* “soğan” (KW, 221) ; Krg. *soyon* “vahşi soğan, soğan” (KRS-II, 150)

CC *şalyam* “şalgam, turba benzer yuvarlak sebze” (KW, 230) ; Krg. *şalyam* “şalgam” (KRS-II, 399)

CC *yalan* “yalan” (KW, 111) ; Krg. *calan* “yalan” (KRS-I, 221)

Alıntı kelimeler:

Krg. *yazal* (Far.) “gazel” (KRS-I, 176)

Krg. *yılım* (Ar.) “ilim” (KRS-I, 178)

Krg. *yıybat* (Ar.) “gıybet” (KRR-I, 178)

CC *sadaya* (Ar.) “sadaka” (KW, 210) ; Krg. *sadaya* “sadaka” (KRS-II, 121)

Türkçe kelimelerde bu ses sonda bulunmaz. Eski Türkçede kelime sonunda bulunan /y/ sesi, Kırgızcada bazen /q/ye döner; bazen de eriyerek ünlüleşir: *boyay* > *boyaq* “boya”, *uruy* > *uruq* “soy”, *tay* > (*tow*>) *too* “dağ.”

Codex Cumanicus’ta ise kelime sonunda ve ortasında yer alan /y/ ünsüzü Kırgızcada eriyerek uzun ünlüye döner.

Örnekler:

CC *ayrıq* “ağrı, acı, sancı” (KW, 29) ; Krg. *ooru* “ağrı, acı, sancı”

(KRS-I, 75)

CC *bay* “bağ, ip” (KW, 46) ; Krg. *boo* “bağ, ip” (KRS-I, 144)CC *say* “sağ, sağlıklı, sıhhatli” (KW, 209) ; Krg. *soo*, *saq* (KRS-II, 124)CC *toγ*- “doğmak, dünyaya gelmek, yaratılmak” (KW, 247) ; Krg. *tuu*-
“doğmak, dünyaya gelmek, yaratılmak” (KRS-II, 273)CC *yay*- “(yağmur vb.) yağmak” (KW, 110) ; Krg. *caa*- “yağmak”

(KRS-II, 207)

CC *sayrı* “deri” (KW, 211) ; Krg. *soor*, *sooru* “deri” (KRS-II, 155)**2.2.2.8. /x/:** Art damaktan boğaza kayan ünsüz. Tonsuz ve süreklidir.

Kırgızcada Türkçe kelimelerde görülmeyen bir sestir. Arapça kelimelerde bulunan /x/, Kırgızcada /q/ sesine döndüğünden bu ses, sadece birkaç alıntı kelimelerde yer alır.

Örnekler:

Krg. *raxmat* (**Ar.**) “rahmet” (KRS-II, 436)Krg. *tarıx* (**Ar.**) “tarih” (KRS-II, 213)

Söz konusu ses, Kırgızcada daha çok Rusçadan giren kelimelerde görülür.

Örnekler:

Krg. *ximik* “kimyager” (KRS-II, 330)Krg. *xirurg* “cerrah” (KRS-II, 330)Krg. *xuligan* “yaramaz” (KRS-II, 331)

Codex Cumanicus’ta bu ünsüz hem /x/ hem /h/ olarak görülür⁷⁶. Bazı kelimelerde /x/’nin yanında /q/’lı şekli de bulunmaktadır (bk. 2.2.11. /q/ sesi). *Codex Cumanicus*’ta art damak ünsüzü /x/, hem Türkçe hem alıntı kelimelerde görülür. Kırgız Türkçesinde ise bu ses /q/ şeklindedir.

Örnekler:

CC *aqsaχ* “aksak, topal” (KW, 39) ; Krg. *aksaq* “aksak, topal” (KRS-I, 39)CC *arıχ* “zayıf, cılız” (KW, 42) ; Krg. *arıq* “zayıf, cılız” (KRS-I, 73)CC *azıχ* “azık, yiyecek gıda, yemek” (KW, 46) ; Krg. *azıq* “azık, yemek,

⁷⁶ K. Grønbech, **a.g.e.**, s. 99–104; A. v. GABAİN, “*Codex Cumanicus*’un Dili”, çev. Mehmet Akalın, **Tarihi Türk Şiveleri**, Ankara, 1979, s. 67–109.

gıda” (KRS-I, 27)

CC **ḫanat** “kanat” (KW, 100) ; Krg. **qanat** “kanat” (KRS-II, 339)

CC **ḫap** “kap, kacak” (KW, 101) ; Krg. **qap** “kap” (KRS-II, 342)

CC **ḫuvala**- “avlanmak, kovalamak, takip etmek” (KW, 104) ; Krg. **qubala**-
“kovalamak, takip etmek” (KRS-II, 435)

CC **ḫorla**- “aşağılamak, küçük görmek” (KW, 103) ; Krg. **qordo**-
“aşağılamak, küçük görmek” (KRS-II, 406)

CC **oḫçı** “okçu” (KW, 174) ; Krg. **oqçu** “okçu” (KRS-II, 66)

CC **suḫlan**- “göz dikmek, harislenmek” (KW, 225) ; Krg. **suqtan**- “göz
dikmek, harislenmek” (KRS-II, 164)

CC **yoḫla**- “kaybetmek, yoklamak” (KW, 125) ; Krg. **coqto**- “kaybetmek,
yoklamak” (KRS-I, 257)

Alıntı kelimeler:

CC **habar (Ar.)** “haber, bilgi” (KW, 99) ; Krg. **qabar** “haber, bilgi”
(KRS-II, 310)

CC **ḫala (Ar.)** “köy” (KW, 99) ; Krg. **qalaa, qala** “şehir” (KRS-II, 329)

CC **ḫamır (Ar.)** “hamur” (KW, 100) ; Krg. **qamır** “hamur” (KRS-II, 337)

CC **ḫarc, ḫarç (Ar.)** “harç, masraf” (KW, 101) ; Krg. **qarc, qarcı** “harç,
masraf” (KRS-II, 351)

CC **ḫorma (Far.)** “hurma, hurma ağacının yemişi” (KW, 103) ; Krg. **qurma**
“hurma, hurma ağacının yemişi” (KRS-II, 449)

CC **ḫor (Far.)** “fakir, zavallı, hor” (KW, 103) ; Krg. **qor** “zavallı,
aşağılanmış” (KRS-I, 406)

CC **ḫoş (Far.)** “iyi niyetli, hoş, güzel” (KW, 103) ; Krg. **qoş** “iyi niyetli, hoş,
güzel” (KRS-I, 410)

CC **ḫovat (Ar.)** “kuvvet” (KW, 104) ; Krg. **qubat** “güç, kuvvet” (KRS-II, 436)

CC **ḫoroz (Far.)** “horoz” (KW, 103) ; Krg. **qoroz** “horoz” (KRS-I, 407)

2.2.2.9. /j/: Diş eti-ön damak ünsüzü. /ş/nin tonlusu ve süreklidir.

/j/ sesi, Kırgızcada Rusça kelimelerde görülür. *Codex Cumanicus*'ta ise bu ses yoktur. Sözlükte çevriyazı olarak /j/ sesi /y/ sesinin yerine kullanılmıştır.

Örnekler:

Krg. *jurnal* “dergi” (KRS-I, 270)

Krg. *juri* “jüri” (KRS-I, 285)

Krg. *jurnalist* “gazeteci” (KRS-I, 270)

2.2.2.10. /k/: Ön damak ünsüzü. Tonsuz ve süreksizdir.

Örnekler:

CC *kelin* “gelin” (KW, 137) ; Krg. *kelin* “gelin” (KRS-I, 370)

CC *kemir*- “kemirmek” (KW, 137) ; Krg. *kemir*- “kemirmek” (KRS-I, 372)

CC *kes*- “kesmek” (KW, 141) ; Krg. *kes*- “kesmek” (KRS-I, 380)

CC *kişen* “köstek, ayak bağı” (KW, 149) ; Krg. *kişen* “köstek, ayak bağı”
(KRS-I, 390)

CC *ekinçi* “ikinci” (KW, 86) ; Krg. *ekinçi* “ikinci” (KRS-II, 446)

CC *çüçkür*- “hapşırma” (KW, 77) ; Krg. *çüçkür*- “hapşırma”
(KRS-II, 380)

CC *yürek* “yürek” (KW, 131) ; Krg. *cürök* “yürek” (KRS-I, 275)

CC *sergek* “uyanık” (KW, 218) ; Krg. *sergek* “uyanık” (KRS-II, 145)

CC *içik* “kürk” (KW, 105) ; Krg. *içik* “kürk” (KRS-I, 306)

Kırgızcada kelime başında yer alan /k/ sesi, konuşma dilinde /g/ olarak telâffuz edilir: *kelin* > *gelin*. *Codex Cumanicus*'ta ise kelime içinde yer alan /k/ sesi Kırgızcada /g/ olarak görülür.

Örnekler:

CC *söküş* “dil yarası, hakaret, küfür” (KW, 223) ; Krg. *sögüş* “dil yarası,
hakaret, küfür” (KRS-II, 158)

CC *tükel, tügel* “tam, tamamen” (KW, 259) ; Krg. *tügöl* “tam, tamamen”
(KRS-II, 277)

2.2.2.11. /q/: Art damaktan boğaza geçen ünsüz. Tonsuz ve süreksizdir.

Örnekler:

CC *aqsax* “aksak, topal” (KW, 39) ; Krg. *aqsax* “ aksak, topal” (KRS-I, 39)

CC *qabaq* “kabak” (sebze) (KW, 188) ; Krg. *qabaq* “kabak” (KRS-II, 310)

CC *qabuq* “kabuk, ağaç kabuğu” (KW, 188) ; Krg. *qabıq* “kabuk”
(KRS-II, 310)

CC *qaburya* “kaburga” (KW, 188) ; Krg. *qabırya* “kaburga” (KRS-II, 312)

CC *qamçı* “kamçı” (KW, 192) ; Krg. *qamçı* “kamçı” (KRS-II, 336)

CC *qarın* “karın” (KW, 195) ; Krg. *qarın* “karın” (KRS-II, 356)

CC *qoçqar* “koç” (KW, 198) ; Krg. *qoçkor* “koç” (KRS-II, 410)

CC *qurt* “kurt, solucan” (KW, 204) ; Krg. *qurt* “kurt, solucan” (KRS-I, 450)

CC *soqur* “kör, tek gözlü, şaşı” (KW, 222) ; Krg. *soqur* “kör” (KRS-II, 152)

Alıntı kelimeler:

CC *qalam* (Ar.) “kalem” (KW, 191) ; Krg. *qalem* “kalem” (KRS-II, 329)

CC *qalıp* (Ar.) “kalıp, kundura kalıbı” (KW, 191) ; Krg. *qalıp* “şekil, model”
(KRS-II, 334)

CC *qasap* (Ar.) “kasap” (KW, 195) ; Krg. *qasap* “kasap” (KRS-II, 357)

CC *qurban* (Ar.) “kurban” (KW, 203) ; Krg. *qurman*, *qurban* “kurban”
(KRS-II, 448)

Codex Cumanicus’taki kelimelerde /q/nın yanında /q/nın sızıcı şekli /x/ şekli de görülür. Kırgızcada bu ses /q/lıdır.

Örnekler:

CC *aq*, *ax* “ak, beyaz” (KW, 30) ; Krg. *aq* “ak, beyaz” (KRS-I, 37)

CC *bulaq*, *bulax* “kaynak, çeşme, pınar, memba” (KW, 68) ; Krg. *bulaq*
“kaynak, pınar, memba, çeşme” (KRS-I, 157)

CC *çıq*, *çıx* “çiğ, şebnem, nem” (KW, 79) ; Krg. *çıq* “çiğ, şebnem, nem”
(KRS-II, 385)

CC *oymaq*, *oymax* “yüzük, dikiş yüzüğü” (KW, 174) ; Krg. *oymoq* “yüzük,
dikiş yüzüğü” (KRS-II, 63)

CC *qovun*, *xuvun* “kavun” (KW, 201) ; Krg. *qoon* “kavun” (KRS-I, 405)

CC *qovan*-, *xovan*- “sevinmek, kıvanç duymak” (KW, 103) ; Krg. *quban*-

“sevinmek, kıvanç duymak” (KRS-I, 435)

CC *uşaqçı*, *uşaxçı* “hain, iftiracı” (KW) ; Krg. *uşaqçı* “dedikoducu”

(KRS-II, 314)

CC *yaqşı*, *yaχşı* “güzel, iyi” (KW, 114) ; Krg. *caqşı* “güzel, iyi” (KRS-I, 218)

2.2.2.12. //: Diş-diş eti ünsüzü olup tonlu ve süreklidir.⁷⁷

Bu sesin teşekkülünde dil ucu üst dişlere değerek hava dilin iki tarafından geçtiği için kaptalçıl (yan) ünsüz olarak adlandırılır. Alınma ve tabiat taklidî kelimeler dışında kelime başında yer almaz. // ile başlayan alıntı kelimelerin başında çoğunlukla ünlü türediği görülür (bk. Ön seste ünlü türemesi).

Örnekler:

CC *laχab* (Ar.) “lakap, takma ad” (KW, 161) ; Krg. *laqap*, *ilaqap*, *laqam*

“lakap, takma ad” (KRS-II, 5, 430)

CC *laχan* (Far.) “leğen” (KW, 161) ; Krg. *legen*, *ilegen* “legen” (KRS-II, 6)

CC *layχ* (Ar.) “layık, uygun” (KW, 161) ; Krg. *ilayiq* “layık, uygun”

(KRS-II, 429)

Aşağıda diş ünsüzü // ve orta damak ünsüzü // ile ilgili örnekler birlikte verilmiştir.

Örnekler:

CC *ala* “alaca, benekli” (KW, 34) ; Krg. *ala* “alaca, benekli” (KRS-I, 44)

CC *atalıχ* “babalık, üvey baba” (KW, 44) ; Krg. *atalıq* “babalık” (KRS-I, 79)

CC *balaban* “atmaca” (KW, 48) ; Krg. *balapan* “kuşun yavrusu”

(KRS-I, 103)

CC *bil*- “bilmek” (KW, 57) ; Krg. *bil*- “bilmek” (KRS-I, 134)

CC *çil* “keklik” (KW, 75) ; Krg. *çil* “keklik” (KRS-II, 363)

CC *elek* “elek, süzgeç” (KW, 87) ; Krg. *elek* “elek, süzgeç” (KRS-II, 448)

CC *eI* “el; millet; devlet” (KW, 86) ; Krg. *eI* “millet, halk; memleket, devlet,

⁷⁷ //, kalın ünlülü kelimelerde orta damakta telâffuz edilir: *al*- “almak”, *col* “yol” vb. Hülya Kasapoğlu Çengel, **Kırgız Türkçesi Grameri: Ses ve Şekil Bilgisi**, Ankara, 2005, s. 57.

- ülke" (KRS-II, 447)
- CC *ilik*- "alay etmek, takılmak" (KW, 106) ; Krg. *elikte*- "alay etmek, takılmak" (KRS-II, 450)
- CC *ilgeri* "ileri" (KW, 106) ; Krg. *ilgeri* "ileri" (KRS-I, 298)
- CC *keril*- "gerilmek, gerinmek, asılmak" (KW, 139) ; Krg. *keril*- "gerilmek, gerinmek, asılmak" (KRS-I, 378)
- CC *oğul, ovul* "oğul, evlat, erkek çocuk" (KW, 174) ; Krg. *uul* "oğul, evlât, erkek çocuk" (KRS-II, 311)
- CC *ölüm* "ölüm" (KW, 183) ; Krg. *ölüm* "ölüm" (KRS-II, 93)
- CC *qalay* "kalay" (KW, 191) ; Krg. *qalay* "kalay" (KRS-II, 329)
- CC *qol* "el, kol" (KW, 198) ; Krg. *qol* "el, kol" (KRS-I, 395)
- CC *salın*- "salınmak" (KW, 213) ; Krg. *salın*- "salınmak; sermek" (KRS-II, 130)
- CC *til* "dil" (KW, 244) ; Krg. *til* "dil" (KRS-II, 235)
- CC *ulam* "vasıtasıyla, yoluyla" (KW, 265) ; Krg. *ulam* "vasıtasıyla, yoluyla" (KRS-II, 303)
- CC *ülüş* "pay, kısım, parça, hisse" (KW, 270) ; Krg. *ülüş* "pay, kısım parça, hisse" (KRS-II, 322)
- CC *yala*- "yalamak" (KW, 110) ; Krg. *cala*- "yalamak" (KRS-I, 219)

Alıntı kelimeler:

- CC *aqıl (Ar.)* "akıl, anlayış, bilgelik" (KW, 39) ; Krg. *aqıl* "akıl" (KRS-I, 41)
- CC *duvlat (Ar.)* "devlet, yüce bahtılık" (KW, 83) ; Krg. *döölöt* "servet, zenginlik; devlet" (KRS-I, 198)
- CC *elbek, elpek (Moğ.)* "bol, geniş, zengin" (KW, 86) ; Krg. *elpek* "uyanık; itaatlı, saygılı" (KRS-II, 450)
- CC *elbet (Ar.)* "elbette, kesinlikle" (KW, 87) ; Krg. *albette* "elbette, kesinlikle" (KRS-I, 47)
- CC *naal (Ar.)* "nal" (KW, 167) ; Krg. *naal, naalı* "nal" (KRS-II, 50)
- CC *qurulta (Moğ.)* "kurultay" (KW, 204) ; Krg. *qurultay* "kurultay" (KRS-II, 451)

2.2.2.13. /m/: Çift-dudak ünsüzü. Tonlu ve genizden çıkan akıcı bir ünsüzdür.

Örnekler:

CC *man*- “banmak, içine daldırmak” (KW, 162) ; Krg. *mal*- “batırmak,
banmak, içine aldirmek” (KRS-II, 14)

CC *maṇra*- “melemek” (KW, 162) ; Krg. *maara*- “melemek” (KRS-II, 9)

CC *men* “ben” (KW, 163) ; Krg. *men* “ben” (KRS-II, 24)

CC *çekmençi* “dokumacı, kumaş dokuyucu” (KW, 74) ; Krg. *çekmençi*,
çepkençi “hırka diken kişi” (KRS-II, 359)

CC *çömiç* “kepçe” (KW, 76) ; Krg. *çömüç* “kepçe” (KRS-II, 372)

CC *çömlek* “çömlek” (KW, 76) ; Krg. *çömök*, *çömölök* “çömlek”
(KRS-II, 372)

CC *keme* “gemi” (KW, 137) ; Krg. *keme* “gemi” (KRS-I, 371)

CC *kemir*- “kemirmek” (KW, 137) ; Krg. *kemir*- “kemirmek” (KRS-I, 372)

CC *orman* “orman, koru” (KW, 179) ; Krg. *ormon* “orman, koru”
(KRS-II, 78)

CC *tım* “sakin, sessiz” (KW, 262) ; Krg. *tım* “sakin, sessiz” (KRS-II, 291)

CC *tırmaq* “çivi, mih” (KW, 263) ; Krg. *tırmaq* “tırnak; bahçıvan tıraşı”
(KRS-II, 294)

CC *uçmaq* “cennet” (KW, 263) ; Krg. *uçmaq* “cennet; uçmak”
(KRS-II, 313)

CC *yemiş* “yemi, meyve” (KW, 121) ; Krg. *cemiş* “yemiş, meyve”
(KRS-I, 247)

Alıntı kelimeler:

CC *maana* (Ar.) “tarz, karakter” (KW, 161) ; Krg. *maani* “alam, mana; sır”
(KRS-II, 8)

CC *matel* (Ar.) “bilmece” (KW, 163) ; Kg. *matel* “atasözü” (gün. diyalekt.)
(KRS-II, 20)

CC *maḫsıt* (Ar.) “maksat, gaye, istenilen şey” (KW, 162) ; Krg. *maqsat*
“maksat, gaye, istenilen şey” (KRS-II, 13)

CC *murdar* (Ar.) “pis, çürük yiyecek ve içecek” (KW, 166) ; Krg. *murdar*,
mırdar “pis, kokmuş, çürük; ölü; leş” (KRS-II, 40)

CC *aqmaq* (Ar.) “ahmak, aptal, akılsız” (KW, 39) ; Krg. *aqmaq* “ahmak, aptal, akılsız” (KRS-I, 38)

CC *ambar* (Ar.) “ambar” (KW, 36) ; Krg. *ambar* “ambar” (KRS-I, 55)

CC *em* (Moğ.) “ilaç” (KW, 87) ; Krg. *em* “ilaç” (KRS-II, 451)

2.2.2.14. /n/: Diş-diş eti ünsüzü. Tonlu ve genizden çıkan akıcı bir sestir.

/n/, alıntı kelimelerde kelime başında görülür. Bazı soru kelimeleri dışında Türkçe kelimelerde kelime başında kullanılmaz.

Örnekler:

CC *neçe* “ne kadar, kaç tane” (KW, 169) ; Krg. *neçe*, *neçen* “ne kadar” (KRS-II, 56)

CC *neme* “herhangi bir şey” (KW, 171) ; Krg. *neme* “herhangi bir şey” (KRS-II, 56)

CC *neçik* “nasıl, nice, ne şekilde” (KW, 169) ; Krg. *neçik* “nasıl, hangi, ne şekilde” (KRS-II, 58)

CC *ant* “ant, yemin” (KW, 38) ; Krg. *ant* “ant, yemin” (KRS-I, 57)

CC *inek* “inek” (KW, 106) ; Krg. *inek* “inek” (KRS-I, 301)

CC *ini* “erkek torun” (KW, 301) ; Krg. *ini* “küçük erkek kardeş” (KRS-I, 301)

CC *orna*- “ikamet etmek, yerleşmek” (KW, 179) ; Krg. *orno*- “ikamet etmek, yerleşmek” (KRS-II, 79)

CC *yana* “yine, tekrar, ikinci defa” (KW, 113) ; Krg. *cana* “yine, tekrar, ikinci defa” (KRS-I, 228)

CC *turna* “turna kuşu” (KW, 257) ; Krg. *turna*, *turuna* “turna kuşu” (KRS-II, 270)

CC *qon*- “konmak, kalmak, oturmak, yerleşmek” (KW, 199) ; Krg. *qon* “konmak, kalmak, oturmak, yerleşmek” (KRS-I, 400)

CC *sen* “sen” (KW, 217) ; Krg. *sen* “sen” (KRS-II, 144)

Alıntı kelimeler:

CC *naqt* (Ar.) “nakit, peşin para” (KW, 168) ; Krg. *naq* “nakit, peşin para”

(KRS-II, 51)

CC *nezik* (**Far.**) “nazik, kibar, ince” (KW, 172) ; Krg. *nazik* “nazik, kibar, ince” (KRS-II, 51)

CC *nohut* (**Far.**) “nohut” (KW, 172) ; Krg. *noqot* “nohut” (KRS-II, 57)

CC *nöger* (**Moğ.**) “yoldaş, arkadaş” (KW, 172) ; Krg. *nökör* “hizmetçi, yardımcı” (KRS-II, 58)

CC *nur* (**Ar.**) “nur, ışık, aydınlık, parlaklık” (KW, 167) ; Krg. *nur* “nur, ışık, aydınlık, parlaklık” (KRS-II, 58)

CC *sunduq* (**Ar.**) “sandık” (KW, 225) ; Krg. *sandıq*, *sunduq* “sandık” (KRS-II, 134)

CC *can* (**Far.**) “can, ruh” (KW, 98) ; Krg. *can* “can, ruh” (KRS-I, 226)

2.2.2.15. /ŋ/: Art damak ve geniz ünsüzüdür. Tonlu ve akıcıdır.

Bu ses kelime başında kullanılmaz.

Örnekler:

CC *aŋla*- “anlamak” (KW, 38) ; Krg. *aŋda*- “anlamak” (KRS-I, 59)

CC *köŋül* “gönül, kalp; akıl, bilinç, ruh” (KW, 152) ; Krg. *köŋül*, *köön* “gönül, kalp; akıl, bilinç, ruh” (KRS-I, 423)

CC *qıŋır* “eğri, büğrö, kambur” (KW, 207) ; Krg. *qıŋır* “eğri, büğrö, kambur” (KRS-I, 492)

CC *yaŋıl*- “yanılmak, hata etmek” (KW, 113) ; Krg. *caŋıl*- “yanılmak, hata etmek” (KRS-I, 231)

CC *buluŋ* “köşe, aç, barınak” (KW, 68) ; Krg. *buluŋ* “köşe, aç, barınak” (KRS-I, 159)

CC *keŋ* “geniş” (KW, 138) ; Krg. *keŋ* “geniş” (KRS-I, 374)

Alıntı kelimeler:

CC *maŋlay* (**Moğ.**) “alın, cephe, ön” (KW, 162) ; Krg. *maŋday* “alın, ön” (KRS-I, 17)

CC *taŋsara* (**Ar.**) “şafak, tan kızılığı” (KW, 235) ; Krg. *taŋzaara* “şafak, tan kızılığı” (KRS-II, 286)

2.2.2.16. /p/: Çift-dudak ünsüzü. Tonsuz ve süreksizdir.

Her iki dilde Türkçe kelimelerde kelime içi ve sonunda bulunur. Türkçe kelimelerin başında kullanılmaz. Bu ses, kelime başında alıntı kelimelerde görülür. Kırgızcadaki bazı Arapça ve Farsça kelimelerde kelime başında bulunan /p/, /f/den gelişmiştir. *Codex Cumanicus*'ta ise /f/li şekil geçer. *Codex Cumanicus*'taki bazı alıntı kelimelerde kelime başında bulunan /p/ sesi Kırgızcada /p/ ve /b/ sesi olarak görülür.

Örnekler:

CC *arpa* “arpa” (KW, 40) ; Krg. *arpa* “arpa” (KRS-I, 69)

CC *çırpı* “çalı çırpı, kuru ağaç” (KW, 79) ; Krg. *çırpıq* “çalı çırpı, kuru ağaç” (KRS-II, 393)

CC *kerpiç* “kerpiç, tuğla” (KW, 140) ; Krg. *kirpiç* “kerpiç, tuğla” (KRS-I, 389)

CC *köprü* “köprü” (KW, 153) ; Krg. *köpürö, köpüröö* “köprü” (KRS-I, 427)

CC *öpke* “öfke, akciğer” (KW, 183) ; Krg. *öpkö* “öfke, akciğer” (KRS-II, 98)

CC *ürpek* “kivircik, karışıkun” (KW, 270) ; Krg. *ürpök* “kivircik, karışık” (KRS-II, 325)

CC *yelpi-* “yelpaze ile hava vermek, yelpazelenmek” (KW, 121) ; Krg.

celpi- “yelpaze ile hava vermek, yelpazelenmek” (KRS-I, 246)

CC *çöp* “çöp, artık” (KW, 76) ; Krg. *çöp-çar* “çöp, artık” (KRS-II, 373)

CC *öp-* “öpmek” (KW, 183) ; Krg. *öp-* “öpmek” (KRS-II, 98)

CC *tap-* “bulmak” (KW, 235) ; Krg. *tap-* “bulmak” (KRS-II, 205)

Alıntı kelimeler:

CC *taftar* (Far.) “defter; kütük, tutanak” (KW, 232) ; Krg. *depter* “defter” (KRS-II, 190)

CC *palañ* (Far.) “leopar, pars” (KW, 106) ; Krg. *palañ* “leopar yılı, leopar, bars” (KRS-II, 106)

CC *pañşanbe* (Far.) “perşembe” (KW, 187) ; Krg. *beyşembi* “perşembe” (KRS-II, 125)

CC *payyambar, (peyyambar)* (Far.) “peygamber” (KW, 186) ; Krg.

- payyambar, bay-ıambar* “peygamber” (KRS-II, 105)
- CC *pil* (Ar.) “fil” (KW, 187) ; Krg. *pil, bil* “fil” (KRS-II, 110)
- CC *piyala* (Far.) “bardak, tas, kupa, kadeh” (KW, 187) ; Krg. *piyala* “kase, kupa” (KRS-II, 111)
- CC *peşman* (Far.) “pişman” (KW, 187) ; Krg. *buşman, buşayman* “pişman” (KRS-I, 165)
- CC *covap* (Ar.) “cevap” (KW, 98) ; Krg. *coop* “cevap” (KRS-I, 261)

2.2.2.17. /r/: Diş-diş eti ünsüzü. Tonlu, titretilen ve akıcıdır.

/r/ sesi, Türkçe kelimelerin başında bulunmaz. Alıntı kelimelerde görülür. /r/ ile başlayan alıntı kelimelerin başında Kırgızcada çoğunlukla ünlü türer (bk. Ön seste ünlü türemesi).

Örnekler:

- CC *ara* “ara, açıklık” (KW, 39) ; Krg. *ara* “ara, açıklık” (KRS-I, 63)
- CC *erik* “erik” (KW, 92) ; Krg. *örük* “erik” (KRS-II, 101)
- CC *iri-* “erimek” (KW, 107) ; Krg. *eri-* “erimek” (KRS-II, 461)
- CC *erinçek* “tembel” (KW, 92) ; Krg. *erinçek* “tembel” (KRS-II, 462)
- CC *orun* “yer, mahal” (KW, 179) ; Krg. *orun* “yer, mahal” (KRS-II, 82)
- CC *qarma-* “dokunmak, temas etmek” (KW, 194) ; Krg. *qarma-* “dokunmak, temas etmek” (KRS-II, 352)
- CC *qurç* “çelik” (KW, 203) ; Krg. *qurç* “çelik” (KRS-I, 451)
- CC *qurt* “kurt, solucan” (KW, 204) ; Krg. *qurt* “kurt, solucan” (KRS-I, 450)
- CC *tart-* “sıkmak, çekmek; dayanmak, katlanmak, sabretmek” (KW, 236) ; Krg. *tart-* “çekmek; dayanmak, sabretmek” (KRS-II, 209)
- CC *ber-* “vermek” (KW, 55) ; Krg. *ber-* “vermek” (KRS-I, 128)
- CC *bir* “bir” (KW, 58) ; Krg. *bir* “bir” (KRS-I, 135)
- CC *bur-* “burmak, kıvrırmak” (KW, 68) ; Krg. *bur-, bu-ra-* “burmak, kıvrırmak; çevirmek, döndürmek” (KRS-I, 160)

Alıntı kelimeler:

- CC *raḫim* (Ar.) “acıyan, esirgeyen” (KW, 209) ; Krg. *raqım, (ıraqım, irayım)* “acıyan, esirgeyen” (KRS-II, 115)

CC *rang* (Far.) “renk, boya” (KW, 209) ; Krg. *ıraŋ* “renk, boya”
(KRS-II, 436)

CC *rusi* (Far.) “Rusça” (KW, 209) ; Krg. *orusça* “Rus” (KRS-II, 83)

CC *daru* (Far.) “ilaç” (KW, 81) ; Krg. *darı* “ilaç” (KRS-I, 186)

CC *çıray* (Far.) “çehre, yüz” (KW, 79) ; Krg. *çıray* “çehre, yüz”
(KRS-II, 391)

CC *tarazu* (Far.) “terazi” (KW, 236) ; Krg. *taraza* “terazi” (KTR-II, 207)

2.2.2.18. /s/: Diş-diş eti ünsüzü. /z/nin tonsuzu ve sızıcıdır.

Codex Cumanicus ve Kırgızcada bu ses kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda bulunabilen bir sestir.

Örnekler:

CC *salın*- “salınmak” (KW, 213) ; Krg. *salın*- “salınmak; sermek”
(KRS-II, 130)

CC *salqun* “esinti, rüzgar” (KW, 213) ; Krg. *salqın* “esinti, rüzgar; soğuk;
hoş” (KRS-II, 128)

CC. *san* “sayı” (KW, 213) ; Krg. *san* “sayı” (KRS-II, 132)

CC *saz* “bataklık, çamur” (KW, 216) ; Krg. *saz* “bataklık, çamur”
(KRS-II, 121)

CC *sol* “sol, sol taraf” (KW, 153) ; Krg. *sol* “sol, sol taraf” (KRS-II, 153)

CC *süt* “süt” (KW, 227) ; Krg. *süt* “süt” (KRS-II, 175)

CC *esirge*- “merhamet etmek, acımak, esirgemek” (KW, 94) ; Krg. *esirke*-
“övünmek” (KRS-II, 467)

CC *aqsax* “aksak, topal” (KW, 39) ; Krg. *aqsax* “ aksak, topal” (KRS-I, 39)

CC *arşlan, astlan* “aslan, arşlan” (KW, 40) ; Krg. *arştan, arşlan* “aslan,
arşlan” (KRS-I, 69)

CC *es* “akıl” (KW, 94) ; Krg. *es* “akıl, us, hatıra” (KRS-II, 465)

CC *ös*- “yetişmek, gelişmek” (KW, 184) ; Krg. *ös*- “yetişmek, gelişmek”
(KRS-II, 101)

Alıntı kelimeler:

CC **sabur (Ar.)** “sabır, dayanma; sarı sabur otu” (KW, 210) ; Krg. **sabır** “
sabır, dayanma” (KRS-II, 120)

CC **saadat (Ar.)** “saadet, mutluluk, ikbal, talih” (KW, 209) ; Krg. **saadat** “
“saadet, mutluluk, ikbal, talih” (KRS-II, 118)

CC **salam (Ar.)** “selam” (KW, 212) ; Krg. **salam** “selam” (KRS-II, 127)

CC **surat (Ar.)** “suret, resim” (KW, 225) ; Krg. **süröt** “suret, resim”
(KRS-II, 174)

CC **masqara (Ar.)** “maskara, soytarı” (KW, 163) ; Krg. **masqara** “maskara,
soytarı, yüzkarası, utanç” (KRS-II, 20)

CC **cins (Ar)** “cins, tür; millet, halk” (KW, 98) ; Krg. **cınıs** “cins, tür; ırk,
soy” (KRS-I, 283)

Codex Cumanicus’ta bazı örneklerde kelime başında bulunan /s/ ünsüzü Kırgızcada /ç/ olarak görülür (bk. Süreksizleşme).

Örnekler:

CC **saç** “saç, insanın başındaki kıllar” (KW, 210) ; Krg. **çaç** “saç”
(KRS-II, 353)

CC **seç** “çözmek, bağını açmak” (KW, 218) ; Krg. **çeç** “çözmek,
halletmek” (KRS-II, 360)

2.2.2.19. /ş/: Diş eti-ön damak ünsüzü. Tonsuz ve sızıcıdır.

/ş/ sesi, kelime başında daha çok alıntı ve tabiat taklidî kelimelerde görülür.

Örnekler:

CC **aşa** “yemek yemek” (KW, 44) ; Krg. **aşa** “yemek yemek” (KRS-I, 84)

CC **boşan**- “boşanmak, kurtulmak; eşinden ayrılmak” (KW, 65) ; Krg.
boşon- “boşanmak, kurtulmak” (KRS-I, 149)

CC **işit**- “işitmek, duymak” (KW, 108) ; Krg. **eşit**- “işitmek, duymak”
(KRS-II, 471)

CC **kişi** “kişi, insan” (KW, 149) ; Krg. **kişi** “kişi, insan” (KRS-I, 390)

CC **taş**- “taşımak” (KW, 237) ; Krg. **taşı**- “taşımak” (KRS-II, 217)

CC *teşik* “deşik” (KW, 243) ; Krg. *teşik* “deşik” (KRS-II, 231)
 CC *yaşıl* “yeşil” (KW, 118) ; Krg. *caşıl* “yeşil” (KRS-I, 241)
 CC *tüş-* “düşmek, batmak” (KW, 260) ; Krg. *tüş-* “düşmek, batmak”
 (KRS-II, 287)

Alıntı kelimeler:

CC *şaftalu* (Far.) “şeftali” (KW, 230) ; Krg. *şabdaalı* “şeftali” (KRS-II, 395)
 CC *şeriyat* (Ar.) “din kuralları, şeriyat” (KW, 230) ; Krg. *şariyat* “şeriyat,
 din kuralları” (KRS-II, 403)

CC *şıra* (Far.) “şıra, usare” (KW, 230) ; Krg. *şire* “şıra, usare”
 (KRS-II, 409)

CC *şişe* (Far.) “şişe” (KW, 231) ; Krg. *şişe* “şişe” (KRS-II, 410)

CC *şügür* (Ar.) “şükür” (KW, 231) ; Krg. *şügür, şükür* “şükür”
 (KRS-II, 415)

CC *tamaşa* (Far.) “seyretme, gezme, tamaşa” (KW, 233) ; Krg.
tamaşa “şaka, eğlence” (KRS-II, 200)

2.2.2.20. */t/*: Diş-diş eti ünsüzü. Tonsuz ve süreksizdir.

Örnekler:

CC *tam* “dam, çatı, tıraş” (KW, 233) ; Krg. *tam* “dam” (KRS-II, 199)
 CC *taş* “taş” (KW, 236) ; Krg. *taş* “taş” (KRS-II, 216)
 CC *ters* “ters, zıt, aksi” (KW, 243) ; Krg. *ters* “ters, zıt, aksi” (KRS-II, 230)
 CC *tirek* “direk, destek” (KW, 245) ; Krg. *tirek* “direk, destek” (KRS-II, 238)
 CC *tulum* “saç örgüsü” (KW, 253) ; Krg. *tulum* “saç örgüsü” (KRS-II, 267)
 CC *batış* “batı” (KW, 53) ; Krg. *batış* “batı” (KRS-I, 117)
 CC *bitir-* “bitirmek” (KW, 61) ; Krg. *bütür-* “bitirmek” (KRS-I, 169)
 CC *tütün* “duman” (KW, 261) ; Krg. *tütün* “duman” (KRS-II, 286)
 CC *art-* “artmak, çoğalmak” (KW, 40) ; Krg. *art-* “artmak, çoğalmak; fazla
 olmak” (KRS-I, 70)
 CC *et* “et” (KW, 95) ; Krg. *et* “et ” (KRS-II, 468)

CC *qat* “kat, huzur; kat, tabaka” (KW, 196) ; Krg. *qat* “kat, tabaka; mektup” (KRS-II, 358)

Alıntı kelimeler:

CC *tamxa* (**Moğ.**) “damga, mühür” (KW, 233) ; Krg. *tamyä* “damga, mühür” (KRS-II, 200)

CC *taq* (**Far.**) “tek” (KW, 235) ; Krg. *taq* “tek” (KRS-II, 220)

CC *taf* (**Ar.**) “tef, küçük davul” (KW, 232) ; Krg. *tef* “müzik aleti tef” (KRS-II, 231)

CC *tabaq* (**Ar.**) “tabak, kap” (KW, 231) ; Krg. *tabaq* “tabak” (KRS-II, 187)

CC *toba* (**Ar.**) “tövbe” (KW, 246) ; Krg. *tobo* “tövbe” (KRS-II, 240)

CC *sultan* (**Ar.**) “sultan, padişah” (KW, 225) ; Krg. *sultan* “sultan, padişah” (KRS-II, 164)

CC *çatır* (**Far.**) “çadır” (KW, 74) ; Krg. *çatır* “çadır; şemsiye; çatı” (KRS-II, 353)

2.2.2.21. /v/: Diş-dudak ünsüzü. Tonlu ve sızıcıdır.

Kırgızcada bu ses, Rusça kelimeler dışında kelime başı ve kelime içinde bulunmaz. Arapça kelimelerin başında yer alan /v/ sesi ise Kırgızcada /b/ye döner ve çoğunlukla önünde ünlü türer (bk. Ünsüz değişimleri).

Örnekler:

CC *vada* (**Ar.**) “vade, bir iş için önceden belirtilen zaman” (KW, 272) ; Krg. *ubada* “söz, söz verme” (KRS-II, 297)

Codex Cumanicus’ta Türkçe kelimelerin başında bulunan /v/ ünsüzü bir

örnekte görülür. Kırgızcada ise bu kelime başındaki /v/ sesinin düşmüş ve /b/ye dönmüş şekillerini görebiliriz.

Örnekler:

CC *vrçiq* “iğne” (KW, 272) ; Krg. *urçuq*, *burçuq* “sivri dağ, sivri kaya” (KRS-II, 309)

Codex Cumanicus'ta kelime içinde yer alan /v/ ünsüzünün, Kırgızcada /b/, /y/ ve /ɣ/ şeklinde olduğu görülür.

Örnekler:

- CC *qovan-*, *ɣovan-* “sevinmek, kıvanç duymak” (KW, 103) ; Krg. *quban-*
“sevinmek, kıvanç duymak” (KRS-II, 435)
- CC *ɣovar-* “ölmek” (KW, 103) ; Krg. *kubar-* “sararmak, benzi atmak,
soluklaşmak” (KRS-I, 435)
- CC *sovaş-* “savaşmak” (KW, 223) ; Krg. *soɣuş-* “savaşmak” (KRS-II, 150)
- CC *sevün-*, *sövün-*, *sövin-* “sevinmek” (KW, 219) ; Krg. *süyün-*
sevünmek” (KRS-II, 172)
- CC *tüvür-* “döndürmek, çevirmek” (KW, 261) ; Krg. *tüyrül-* “döndürmek,
çevirmek” (KRS-II, 279)
- CC *çövre*, *çüvre* “çevre, etraf” (KW, 76) ; Krg. *çöyrö* “çevre, etraf”
(KRS-II, 371)

Alıntı kelimeler:

- CC *avaz* (**Far.**) “avaz, ses, seda” (KW, 45) ; Krg. *abaz* “avaz, ses”
(KRS-I, 17)
- CC *dıvar* (**Far.**) “duvar” (KW, 84) ; Krg. *dubal* “duvar” (KRS-I, 200)
- CC *canavar* (**Far.**) “canavar, vahşi hayvan” (KW, 98) ; Krg. *canıbar*
“hayvan” (KRS-I, 229)
- CC *covap* (**Ar.**) “cevap” (KW, 98) ; Krg. *coop* “cevap” (KRS-I, 261)
- CC *qovat*, *ɣovat* (**Ar.**) “kuvvet” (KW, 104) ; Krg. *qubat* “güç, kuvvet”
(KRS-II, 436)

Ayrıca /v/nin eriyerek uzun ünlüye tekabül ettiği örnekler de vardır.

Örnekler:

- CC *ovuç* “avuç” (KW, 181) ; Krg. *uuç* “avuç” (KRS-II, 312)
- CC *savuq*, *savux* “soğuk, soğukluk” (KW, 216) ; Krg. *suuq* “soğuk”
(KRS-II, 168)
- CC *suvsa-* “susamak” (KW, 226) ; Krg. *suusa-* “susamak” (KRS-II, 169)
- CC *tuavra* “doğru, yanlış olmayan” (KW, 247) ; Krg. *tuura* “doğru, yanlış

olmayan" (KRS-II, 273)

CC *burav* "burgu" (KW, 69) ; Krg. *buroo*, *burgu*, *buragiç* "burgu"

(KRS-I, 161)

CC *buv*- "boğmak" (KW, 70) ; Krg. *buu*- "boğmak" (KRS-I, 163)

CC *çov* "gürültü" (KW, 76) ; Krg. *çuu* "gürültü" (KRS-II, 377)

2.2.2.22. /y/: Diş eti-ön damak ünsüzü. Tonlu ve akıcıdır.

Genel Türkçede kelime başında yer alan /y/ ünsüzü, Kırgızcada /c/ye döndüğünden alıntı kelimeler dışında kelime başında /y/ ünsüzü görülmez. Bu ses, birkaç birleşik kelimede ikinci kelimenin başında korunur: *bıyıl* > *bul yıl* "bu yıl", *tiyaq* > *tigi yaq* "diğer taraf".

Örnekler:

CC *yaa*, *ya* "yay" (KW, 109) ; Krg. *caa* "yay" (KRS-I, 207)

CC *yala*- "yalamak" (KW, 110) ; Krg. *cala*- "yalamak" (KRS-I, 219)

CC *yalyan* "yalan" (KW, 111) ; Krg. *calyan* "yalan" (KRS-I, 221)

CC *yaman* "kötü, fena" (KW, 112) ; Krg. *caman* "kötü, fena, yaman"

(KRS-I, 225)

CC *yamyur* "yağmur" (KW, 112) ; Krg. *camyır*, *caan* "yağmur"

(KRS-I, 226)

CC *ye*- "yemek" (KW, 1209) ; Krg. *ce*- "yemek" (KRS-I, 242)

CC *yegit*, *igit* "yiğit, genç" (KW, 120) ; Krg. *cigit* "yiğit, genç"

(KRS-I, 253)

CC *yelim* "tutkal, yapıştırıcı" (KW, 121) ; Krg. *celim* "tutkal, yapıştırıcı"

(KRS-I, 246)

CC *yelin* "hayvan memesi" (KW, 121) ; Krg. *celin* "hayvan memesi"

(KRS-I, 246)

CC *yul*- "yolmak, çözmek, kurtarmak" (KW, 128) ; Krg. *cul*- "yolmak,

koparmak, sökmek" (KRS-I, 268)

CC *yulduz* "yıldız" (KW, 128) ; Krg. *cıldız* "yıldız" (KRS-I, 280)

CC *beyik* "büyük" (KW, 54) ; Krg. *biyik* "büyük" (KRS-I, 133)

CC *boya* "boya" (KW, 639) ; Krg. *boyo* "boya" (KRS-I, 138)

CC *tayaq* "dayak, sopa" (KW, 232) ; Krg. *tayaq* "dayak, sopa"

(KRS-II, 218)

CC *teyin* “sincap” (KW, 239) ; Krg. *tıyın* “sincap” (KRS-II, 290)

CC *ayt*- “söylemek, demek; anlatmak” (KW, 32) ; Krg. *ayt*- “söylemek, demek; anlatmak, haber vermek, ezbere demek” (KRS-I, 34)

CC *qoyul*- “koyulmak” (KW, 198) ; Krg. *quyul*- “koyulmak” (KRS-I, 457)

CC *sıy* “şeref” (KW, 223) ; Krg. *sıy* “şeref” (KRS-II, 177)

Alıntı kelimeler:

CC *şeriyat* (Ar.) “din kuralları, şeriyat” (KW, 230) ; Krg. *şarıyat* “din kuralları, şeriyat” (KRS-II, 403)

CC *maydan* (Ar.) “meydan, saha” (KW, 162) ; Krg. *maydan* “cephe, alan, saha, meydan; tarla, düzlük” (KRS-II, 11)

CC *maymun* (Far.) “maymun” (KW, 162) ; Krg. *maymıl* “may-mun” (KRS-II, 12)

CC *saray* (Far.) “saray, ev” (KW, 214) ; Krg. *saray* “saray, ev; hayvanlar için yapılan mekan” (KRS-II, 136)

2.2.2.23. /z/: Diş-diş eti ünsüzü. Tonlu ve sızıcıdır.

Alınma ve tabiat taklidî kelimeler dışında kelime başında görülmez.

Örnekler:

CC *küzgü* “ayna” (KW, 160) ; Krg. *küzgü* “ayna” (KRS-I, 459)

CC *qızar*- “kızarmak, evlenmek” (KW, 208) ; Krg. *qızar*- “kızarmak, alevlenmek” (KRS-II, 477)

CC *tizgin* “dizgin” (KW, 246) ; Krg. *tizgin* “dizgin” (KRS-II, 232)

CC *uzun* “uzun” (KW, 268) ; Krg. *uzun* “uzun” (KRS-II, 300)

CC *az* “az, çok olmayan” (KW, 45) ; Krg. *az* “az, çok olmayan” (KRS-I, 25)

CC *bez*- “bezemek, vazgeçmek” (KW, 57) ; Krg. *bez*- “bezemek, vazgeçmek” (KRS-I, 123)

CC *biz* “biz (zamir)” (KW, 61) ; Krg. *biz* “biz (zamir)” (KRS-I, 133)

CC *buz* “buz” (KW, 70) ; Krg. *muz* “buz” (KRS-I, 37)

CC *örgüz*- “(koyunları) otlağa salmak” (KW, 184) ; Krg. *örgüz*- “(koyunları) otlağa salmak” (KRS-II, 99)

CC *öz* “öz, kendi” (KW, 186) ; Krg. *öz* “öz, kendi” (KRS-II, 88)

CC *qaz* “kaz” (KW, 197) ; Krg. *qaz* “kaz” (KRS-II, 315)

Alıntı kelimeler:

CC *ziyan, izan* (**Far.**) “zarar, ziyan, kayıp” (KW, 108) ; Krg. *zıyan*
“zarar, ziyan, kayıp” (KRS-I, 294)

CC *zamana* (**Ar.**) “zaman” (KW, 74) ; Krg. *zaman* “zaman”
(KRS-I, 287)

CC *azam* (**Ar.**) “insan, adam” (KW, 46) ; Krg. *adam* “insan, adam”
(KRS-I, 22)

CC *azat* (**Far.**) “hür, serbest, azat” (KW, 46) ; Krg. *azat* “ azat, serbest”
(KRS-I, 26)

CC *bazar* (**Far.**) “pazar” (KW, 53) ; Krg. *bazar* “pazar” (KRS-I, 94)

CC *saz* (**Far.**) “çalgı” (KW, 216) ; Krg. *saz* “müzik aleti, çalgı”
(KRS-II, 121)

2.2.2.24. /şç/: Diş eti-ön damak ünsüzü. Tonsuz ve süreклиye yakındır.

Kırgız Türkçesine ait bir sestir. Rusça kelimelerde görülür. *Codex Cumanicus*’ta bu ses yoktur.

Örnekler:

Krg. *şçyotka* “fırça” (KRS-II, 423)

Krg. *şçit* “siper” (KRS-I, 423)

2.2.2.25. /ts/: Diş ünsüzü. Tonsuz ve süreклиye yakındır.

Kırgızcaya özgü bir sestir. Rusça kelimelerde görülür.

Örnekler:

Krg. *tsirk* “sirk” (KRS-II, 331)

Krg. *tsement* “çimento” (KRS-II, 331)

Krg. *sotsiologiya* “sosyoloji” (KRS-II, 158)

Krg. *printsip* “prensip” (KRS-II, 113)

2.2.3. Ünsüzlerin Ses Düzeni

Bu bölümde kelimelerdeki ünsüzlerin ön, iç ve son sesteki durumu gösterilmiştir.

2.2.3.1. /b/ Ünsüzü

2.2.3.1.1. Ön Seste

2.2.3.1.1.1. CC /b-/ ; Krg. /b-/

Örnekler:

CC *bay* “zengin, varlıklı” (KW, 48) ; Krg. *bay* “zengin, varlıklı” (KRS-I, 94)

CC *bar-* “varmak, gitmek, ulaşmak” (KW, 50) ; Krg. *bar-* “varmak, gitmek, ulaşmak” (KRS-I, 108)

CC *barmaq* “parmak” (KW, 51) ; Krg. *barmaq* “parmak” (KRS-I, 111)

CC *bel* “bel” (KW, 55) ; Krg. *bel* “bel” (KRS-I, 126)

CC *ber-* “vermek” (KW, 55) ; Krg. *ber-* “vermek” (KRS-I, 128)

CC *bıçaq* “bıçak, hançer” (KW, 71) ; Krg. *bıçaq* “bıçak, hançer”
(KRS-I, 173)

Alıntı kelimeler:

CC *bazar* (Far.) “pazar” (KW, 53) ; Krg. *bazar* “pazar” (KRS-I, 94)

2.2.3.1.1.2. CC /b-/ ; Krg. /m-/

Örnekler:

CC *bayram* “bayram, kurban bayram” (KW, 48) ; Krg. *mayram* “bayram”
(KRS-I, 12)

CC *boyun*, *boyın* “boyun” (KW, 63) ; Krg. *moyun* “boyun” (KRS-II, 34)

CC *buz* “buz” (KW, 70) ; Krg. *muz* “buz” (KRS-II, 37)

2.2.3.1.2. İç Seste

2.2.3.1.2.1. CC /-b-/ ; Krg. /-b-/

Örnekler:

CC *çibuq*, *çibuχ* “dal, çubuk” (KW, 78) ; Krg. *çıbıq* “dal, çubuk”
(KRS-II, 381)

CC *abuşqa*, *abışqa* “yaşlı, ihtiyar” (KW, 27) ; Krg. *abışqa* “yaşlı, ihtiyar”
(KRS-I, 19)

CC *kebek* “kepek” (KW, 135) ; Krg. *kebek* “kepek” (KRS-I, 364)

CC *qabaq* “kabak” (sebze) (KW, 188) ; Krg. *qabaq* “kabak” (KRS-II, 310)

CC *tabuş*- “tartışmak” (KW, 231) ; Krg. *tabış*- “barışmak” (KRS-II, 188)

CC *tabun*- “tapınmak, saygı göstermek” (KW, 231) ; Krg. *tabın*-
“tapınmak, saygı göstermek” (KRS-II, 187)

CC *tebe* “tepe” (KW, 238) ; Krg. *töbö* “tepe” (KRS-II, 256)

CC *yibit*- “yumuşatmak, gevşetmek” (KW, 1124) ; Krg. *cibit*-
“yumuşatmak, gevşetmek” (KRS-I, 253)

CC *yuban*- “ihmal edilmek” (KW, 128) ; Krg. *cuban*- “sakinleştirmek,
dindirmek, yatıştırmak, teselli etmek” (KRS-I, 266)

CC *yalbar*-, *yarbar*- “yalvarmak, yakarmak; dua etmek; rica etmek,
istemek” (KW, 111) ; Krg. *calbar*- “yalvarmak, yakarmak; dua etmek; rica
etmek, istemek” (KRS-I, 220)

Alıntı kelimeler:

CC *abaya* (Moğ.) “amca” (KW, 27) ; Krg. *aba* “ağabey, amca, büyük
erkek kardeş” (KRS-I, 17)

CC *خابار* (Ar.) “haber, bilgi” (KW, 99) ; Krg. *qabar* “haber, bilgi”
(KRS-II, 310)

CC *oba* (Moğ.) “tepe, küçük tepe” (KW, 173) ; Krg. *obo*, *oboo* “tepe,
küçük tepe” (KRS-II, 60)

CC *qabul* (Ar.) “kabul, kabul etme” (KW, 188) ; Krg. *qabil* “kabul”
(KRS-II, 310)

CC *sabur* (Ar.) “sabır, dayanma; sarı sabur otu” (KW, 210) ; Krg. *sabır*
“ sabır, dayanma” (KRS-II, 120)

CC *tabaq* (Ar.) “tabak, kap” (KW, 231) ; Krg. *tabaq* “tabak”

(KRS-II, 187)

CC *toba* (Ar.) “tövbe” (KW, 246) ; Krg. *tobo* “tövbe” (KRS-II, 240)

CC *ambar* (Ar.) “ambar” (KW, 36) ; Krg. *ambar* “ambar” (KRS-I, 55)

2.2.3.1.2.2. CC /-b-/ ; Krg. /-m-/

Örnekler:

CC *çibin* “sinek” (KW, 75) ; Krg. *çımın*, *çıbın* “sinek” (KRS-II, 381)

CC *qobuzçı* “kopuz çalan, çalgıcı” (KW, 198) ; Krg. *qomuzçu* “kopuz
çalan, çalgıcı” (KRS-I, 400)

CC *taban* “taban, ayak tabanı” (KW, 231) ; Krg. *taman* “taban, ayak
tabanı” (KRS-II, 199)

CC *töben* “altında, aşağı, geri” (KW, 250) ; Krg. *tömön* “altında, aşağı,
geri” (KRS-II, 258)

CC *topalaq* “toparlak” (KW, 246) ; Krg. *tomoloq* “toparlak” (KRS-II, 241)

2.2.3.1.2.3. CC /-b-/ ; Krg. /-p-/

Örnekler:

CC *köbelek* “kelebek” (KW, 149) ; Krg. *köpölök* “kelebek” (KRS-I, 426)

2.2.3.1.3. Son Seste

2.2.3.1.3.1. CC /-b-/ ; Krg. /-p-/

Örnekler:

CC *tüb*, *tüp* “dip, temel, kök” (KW, 259) ; Krg. *tüp* “dip, temel, kök”
(KRS-II, 283)

Alıntı kelimeler:

CC *laḡab* (Ar.) “lakap, takma ad” (KW, 161) ; Krg. *laqap*, (*ila-qap*, *laqam*)
“lakap, takma ad” (KRS-II, 5, 430)

2.2.3.2. /c/ Ünsüzü

2.2.3.2.1. Ön Seste

2.2.3.2.1.1. CC /c-/ ; Krg. /c-/

Alıntı kelimeler:

CC *canavar* (Far.) “canavar, vahşi hayvan” (KW, 98) ; Krg. *canıbar* “hayvan” (KRS-I, 229)

CC *can* (Far.) “can, ruh” (KW, 98) ; Krg. *can* “can, ruh” (KRS-I, 226)

CC *cigar, ciger* (Far.) “ciğer” (KW, 98) ; Krg. *ciger* “ciğer; cesur” (KRS-I, 253)

CC *cins* (Ar.) “cins, tür; millet, halk” (KW, 98) ; Krg. *cınıs* “cins, tür; ırk, soy” (KRS-I, 283)

CC *comart, comard* (Ar.) “cömert” (KW, 98) ; Krg. *coomart* “cömert” (KRS-I, 261)

CC *covap* (Ar.) “cevap” (KW, 98) ; Krg. *coop* “cevap” (KRS-I, 261)

2.2.3.2.2. İç Seste

2.2.3.2.2.1. CC /-c-/ ; Krg. /-c-/

Örnekler:

CC *qoca* “koca, ulu, efendi” (KW, 198) ; Krg. *qoco* “koca, ulu, efendi” (KRS-I, 392)

Alıntı kelimeler:

CC *marcand* (Ar.) “mercan” (KW, 163) ; Krg. *marcan* “mercan” (KRS-II, 162)

CC *incir* (Far.) “incir” (KW, 107) ; Krg. *incir, ancır, ancir* “incir” (KRS-I, 57)

2.2.3.2.3. Son Seste Yoktur

2.2.3.3. /ç/ Ünsüzü

2.2.3.3.1. Ön Seste

2.2.3.3.1.1. CC /ç-/ ; Krg. /ç-/

Örnekler:

CC *çayır* “şarap” (KW, 72) ; Krg. *çayır* “içki, vodka; haşlanmış et suyu ile kırmızı karıştırarak yapılan içki” (KRS-I, 334)

CC *çapçaçıq* “fıçı, fıçıcık” (KW, 73) ; Krg. *çapçaq* “fıçı” (KRS-II, 348)

CC *çaхла* “öyle yapmak, tam öyle yapmak” (KW, 72) ; Krg. *çaқта* “öyle yapmak; sınırlamak, belirlemek, tahminle söylemek; ölçmek” (KRS-II, 337)

CC *çayna* “çiğnemek, kemirmek, gevelemek” (KW, 72) ; Krg. *çayna* “çiğnemek” (KRS-II, 335)

CC *çal* “müzik aleti çalmak” (KW, 72) ; Krg. *çal* “müzik aleti çalmak; şiddetli vurmak; kontrol etmek; karıştırmak” (KRS-II, 339)

CC *çert* “şapırdatmak, şaklatmak” (KW, 74) ; Krg. *çert* “şapırdatmak, şaklatmak” (KRS-II, 359)

CC *çiq*-, *çix*- “dışarı çıkmak, çıkmak” (KW, 79) ; Krg. *çiq*- “dışarı çıkmak, çıkmak” (KRS-II, 385)

CC *çoyun* “eritilmiş maden, bakır” (KW, 75) ; Krg. *çoyun* “dökme demir, bakır” (KRS-II, 370)

CC *çök*- “çökmek, diz çökmek” (KW, 76) ; Krg. *çök*- “çökmek, diz çökmek” (KRS-II, 371)

Alıntı kelimeler:

CC *çeber* (**Moğ**) “terbiyeli, kibar, zarif, alımlı” (KW, 74) ; Krg. *çeber* “usta, el işleri ustası” (KRS-II, 354)

CC *çıraq* (**Far.**) “çerağ, mum, kandil” (KW, 79) ; Krg. *çıraq* “çerağ, mum, kandil” (KRS-II, 391)

2.2.3.3.2. İç Seste

2.2.3.3.2.1. CC /ç-/ ; Krg. /ç-/

Örnekler:

- CC *alaçuq* “çadır, kulübe, baraka, evcik” (KW,34) ; Krg. *alaçiq* “çalı
çırdan yapılan barınak, çadır” (KRS-I, 46)
- CC *alıçı* “alıcı” (KW, 36) ; Krg. *aluuçu* “alıcı”(KRS-I, 53)
- CC *bıçaq* “bıçak, hançer” (KW, 71) ; Krg. *bıçaq* “bıçak, hançer”
(KRS-I, 173)
- CC *bolmaçı* “olmayan, olmaz” (KW, 64) ; Krg. *bolbooçu* “olmayan, olmaz”
(KRS-I, 141)
- CC *çüçi* “tatlı” (KW, 77) ; Krg. *çüçü* “tatlı” (KRS-II, 381)
- CC *içik* “kürk” (KW, 105) ; Krg. *içik* “kürk” (KRS-I, 306)
- CC *kiçi* “küçük” (KW, 142) ; Krg. *kiçi* “küçük” (KRS-I, 389)
- CC *neçik* “nasıl, nice, ne şekilde” (KW, 169) ; Krg. *neçik* “nasıl, hangi, ne
şekilde” (KRS-II, 58)
- CC *oçaq* “ocak, fırın” (KW, 173) ; Krg. *oçoq* “ocak, fırın” (KRS-II, 85)
- CC *üçün* “için, dolayı” (KW,269) ; Krg. *üçün* “için, dolayı” (KRS-II, 328)
- CC *çüçkür*- “hapşirmek” (KW, 77) ; Krg. *çüçkür*- “hapşirmek”
(KRS-II, 380)
- CC *eçki* “keçi, teke” (KW, 84) ; Krg. *eçki* “eçki, teke” (KRS-II, 470)
- CC *içkeri* “içeri” (KW, 104) ; Krg. *içkeri* “içeri” (KRS-I, 305)
- CC *ıçqın*- “kaçmak, sıvışmak” (KW, 272) ; Krg. *ıçqın*- “sıkılaştırmak;
sıvışmak” (KRS-II, 441)
- CC *ıçqır* “uçkur, kemer, pantolon askısı” (KW, 272) ; Krg. *ıçqır* “uçkur,
kemer” (KRS-II, 441)
- CC *qoçqar* “koç” (KW, 198) ; Krg. *qoçqor* “koç” (KRS-II, 410)
- CC *uçmaq* “cennet” (KW, 263) ; Krg. *uçmaq* “cennet” (KRS-II, 313)
- CC *yalañaçla*- “ortaya çıkarmak” (KW, 111) ; Krg. *cılañaçta*- “açmak,
meydana çıkarmak; soyunmak, çıplak kalmak; açılmak” (KRS-I, 279)
- CC *ançayına* “biraz, azıcık” (KW, 34) ; Krg. *ançalıq* “biraz, azıcık”
(KRS-I, 58)
- CC *aqça* “akçe, para” (KW, 39) ; Krg. *aqça* “akçe, para” (KRS-I, 40)
- CC *bıçaqçı* “bıçakçı” (KW, 71) ; Krg. *bıçaqçı* “bıçakçı” (KRS-I, 173)
- CC *balçuq* “killi çamur, balçık” (KW, 48) ; Krg. *balçiq* “çamur, balçık”
(KRS-I, 107)

- CC *barça* “hep, bütün” (KW, 50) ; Krg. *barça* “hepsi, bütün”
(KRS-I, 112)
- CC *bıçqı, buçqı* “bıçkı, testere” (KW, 72) ; Krg. *bıçqıç* “bıçkı, testere”
(KRS-II, 173)
- CC *çekmençi* “dokumacı, kumaş dokuyucu” (KW, 74) ; Krg. *çekmençi*,
çepkençi “hırka diken kişi” (KRS-II, 359)
- CC *ekinçi* “ikinci” (KW, 86) ; Krg. *ekinçi* “ikinci” (KRS-II, 446)
- CC *elçi* “elçi, haberci, müjdecı, postacı” (KW, 87) ; Krg. *elçi* “elçi,
haberci, müjdecı, postacı” (KRS-II, 451)
- CC *erinçek* “tembel” (KW, 92) ; Krg. *erinçek* “tembel” (KRS-II, 462)
- CC *qamçı* “kamçı” (KW, 192) ; Krg. *qamçı* “kamçı” (KRS-II, 336)
- CC *sıyırçıq* “sığircık kuşu” (KW, 227) ; Krg. *çıyırçıq* “sığircık kuşu”
(KRS-II, 385)
- CC *sovunçaq* “ökçe” (KW, 223) ; Krg. *soyonçoq* “ökçe” (KRS-II, 150)
- CC *yançıq* “kese, para kesesi, torba” (KW, 113) ; Krg. *cançıq* “cep”
(KRS-I, 229)

Alıntı kelimeler:

- CC *baxça, baqça* (Far.) “bahçe” (KW, 47) ; Krg. *baqça* “bahçe”
(KRS-I, 101)

2.2.3.3.2.2. CC /-ç-/ ; Krg. /-c-/

Alıntı kelimeler:

- CC *olça* (Moğ.) “ganimet” (KW, 177) ; Krg. *olco* “ganimet” (KRS-II, 67)

2.2.3.3.3. Son Seste

2.2.3.3.3.1. CC /-ç-/ ; Krg. /-ç-/

Örnekler:

- CC *ayaç* “ağaç” (KW, 28) ; Krg. *cıyaç* “ağaç” (KRS-I, 276)
- CC *aç-* “acıkmak; açmak, aralamak” (KW, 27) ; Krg. *aç-, aç-qa bol-*
“acıkmak; açmak, açık duruma getirmek” (KRS-I, 82)

CC *erkeç* “erkek keçi, teke” (KW, 92) ; Krg. *erkeç* “erkek keçi, teke”
(KRS-II, 463)

CC *iç, iç-keri* “iç, içeri” (KW, 104) ; Krg. *iç, iç-keri* “iç, içeri” (KRS-I, 305)

CC *iç-* “içmek” (KW, 104) ; Krg. *iç-* “içmek” (KRS-I, 306)

CC *çömiç* “kepçe” (KW, 76) ; Krg. *çömüç* “kepçe” (KRS-II, 372)

CC *küç* “güç, kuvvet; zor, gayret, çaba” (KW, 157) ; Krg. *küç* “güç, kuvvet;
zor, gayret, çaba” (KRS-I, 473)

CC *köç-* “göçmek” (KW, 149) ; Krg. *köç-* “göçmek” (KRS-I, 433)

CC *öç* “öç” (KW, 181) ; Krg. *öç* “öç” (KRS-II, 104)

CC *qaç-* “kaçmak” (KW, 188) ; Krg. *qaç-* “kaçmak” (KRS-II, 361)

CC *uç* “uç” (KW, 263) ; Krg. *uç* “uç” (KRS-II, 312)

CC *üç* “üç” (KW, 268) ; Krg. *üç* “üç” (KRS-II, 328)

CC *yapqıç* “kapak, örtü” (KW, 114) ; Krg. *capqıç* “kapak, örtü”
(KRS-I, 231)

CC *borç* “borç” (KW, 65) ; Krg. *borç* “borç” (KRS-I, 148)

CC *qonç* “bacak, baldır” (KW, 199) ; Krg. *qonç* “bacak, baldır”
(KRS-I, 403)

CC *qovanç* “kıvanç, neşe” (KW, 201) ; Krg. *qubanıç* “kıvanç, neşe”
(KRS-I, 435)

CC *qurç* “çelik” (KW, 203) ; Krg. *qurç* “çelik” (KRS-I, 451)

CC *tınç* “sakin, sükûnet, huzur” (KW, 262) ; Krg. *tınç* “sakin, sükûnet,
huzur” (KRS-II, 292)

CC *yanç-* “ezmek” (KW, 113) ; Krg. *canç-* “ezmek” (KRS-I, 229)

Alıntı kelimeler:

CC *heç, eç* (Far.) “hiç” (KW, 84) ; Krg. *eç* “hiç” (KRS-II, 470)

2.2.3.3.3.2. CC /-ç/ ; Krg. /-c/

Alıntı kelimeler:

CC *daç, taç* (Far.) “taç, hükümdarların başlarına giydikleri” (KW, 80) ;
Krg. *tacı* “taç” (KRS-II, 185)

CC *muxtaç* (Ar.) “muhtaç, ihtiyacı olan” (KW, 165) ; Krg. *muqtac*

“muhtaç, ihtiyacı olan” (KRS-II, 37)

2.2.3.4. /d/ Ünsüzü

2.2.3.4.1. Ön Seste

2.2.3.4.1.1. CC /d-/ ; Krg. /d-/

Örnekler:

CC *de-* “demek, söylemek” (KW, 81) ; Krg. *de-* “demek, söylemek”
(KRS-I, 188)

CC *deyin* “kadar, ...e kadar, değin” (KW, 82) ; Krg. *deyin* “kadar, ...e
kadar, değin” (KRS-I, 190)

CC *degri, deyri* “değin, ...e kadar” (KW, 82) ; Krg. *deyre, deyire* “değin,
...e kadar” (KRS-I, 190)

Alıntı kelimeler:

CC *daru* (Far.) “ilaç” (KW, 81) ; Krg. *darı* “ilaç” (KRS-I, 186)

CC *dost* (Far.) “dost, arkadaş” (KW, 83) ; Krg. *dos* “dost, arkadaş”
(KRS-I, 198)

CC *dider* (Far.) “yüz, çehre” (KW, 83) ; Krg. *didaar, diydaar* (KRS-I, 194)

CC *drust* (Far.) “dürüst, doğru, gerçek” (KW, 83) ; Krg. *durus* “dürüst,
doğru, gerçek” (KRS-I, 201)

CC *dunya, duniya, dünya* (Ar.) “dünya” (KW, 83) ; Krg. *dünüyö, düynö*
“dünya” (KRS-I, 203)

CC *duvlat* (Ar.) “devlet; saadet, yüce bahtlılık” (KW, 83) ; Krg. *döölöt*
“devlet; saadet, yüce bahtlılık” (KRS-I, 198)

CC *düşman, tüşman, tuşman* (Far.) “düşman” (KW, 84) ; Krg. *duşman*
“düşman” (KRS-I, 201)

2.2.3.4.2. İç Seste

2.2.3.4.2.1. CC /-d-/ ; Krg. /-d-/

Örnekler:

- CC *boday*, *boyday* “buğday” (KW, 62) ; Krg. *buuday*, *buyday*, *buvday*
“buğday” (KRS-I, 163)
- CC *qada*- “çivilemek, mıhlamak; bağlamak” (KW, 189) ; Krg. *qada*-
“çivilemek, mıhlamak” (KRS-II, 313)
- CC *alda*- “aldatmak, kandırmak” (KW, 35) ; Krg. *alda*- “aldatmak,
kandırmak” (KRS-I, 48)
- CC *anđı*- “sabırsızlıkla beklemek, gözetlemek, pusu kurmak” (KW, 38) ;
Krg. *anđı*- “sabırsızlıkla beklemek, gözetlemek, pusu kurmak” (KRS-I, 59)
- CC *bildir*- “bildirmek, tanıtmak” (KW, 58) ; Krg. *bildir*- “bildirmek, tanıtmak”
(KRS-I, 134)
- CC *imdi*, *emdi* “şimdi, derhal” (KW, 107) ; Krg. *emdi* “şimdi, derhal”
(KRS-II, 452)
- CC *içinde* “içinde” (KW, 104) ; Krg. *içinde* “içinde” (KRS-I, 305)
- CC *erdem* “fazilet” (KW, 91) ; Krg. *erdem* “fazilet” (KRS-II, 460)
- CC *kendir* “kendir” (KW, 138) ; Krg. *kendir* “kendir” (KRS-I, 373)
- CC *orda* “köy yeri, belediye” (KW, 179) ; Krg. *ordo* “saray” (KRS-II, 78)
- CC *qarandaş*, *qarındaş* “kardeş” (KW, 193) ; Krg. *qarındaş* “kız
kardeş” (KRS-II, 356)
- CC *qondur*- “konmak, kalmak, oturmak, yerleşmek” (KW, 199) ; Krg.
qondur- “konmak, kalmak, oturmak, yerleşmek” (KRS-I, 400)
- CC *serpildi* “serpinti” (KW, 218) ; Krg. *serpindi* “serpinti” (KRS-II, 147)
- CC *tañda* “şafak vakti” (KW, 233) ; Krg. *tañda* “şafak vakti; yarın”
(KRS-II, 203)
- CC *yandır*- “geri vermek” (KW, 113) ; Krg. *candır*- “geri vermek”
(KRS-I, 228)

Alıntı kelimeler:

- CC *badam* (Far.) “badem” (KW, 46) ; Krg. *badam* “badem” (KRS-I, 92)
- CC *dider* (Far.) “yüz, çehre” (KW, 83) ; Krg. *didaar*, *diydaar* (KRS-I, 194)
- CC *saadat* (Ar.) “saadet, mutluluk, ikbal, talih” (KW, 209) ; Krg. *saadat*
“saadet, mutluluk, ikbal, talih” (KRS-II, 118)

- CC *sadaf* (Ar.) “sedef, inci kabuğu, sedefotu” (KW, 210) ; Krg. *sedep*
“sedef” (KRS-II, 140)
- CC *sadaya* (Ar.) “sadaka” (KW, 210) ; Krg. *sadaya* “sadaka” (KRS-II, 121)
- CC *udaa* (Moğ.) “ard arda, peşi sıra” (KW, 263) ; Krg. *udaa* “ard arda,
peşi sıra” (KRS-II, 299)
- CC *sindan* (Far.) “zindan, pek karanlık ve sıkıntılı yer” (KW, 220) ; Krg.
zindan “zindan, pek karanlık ve sıkıntılı yer” (KRS-II, 293)
- CC *sundug*, *sindug* (Ar.) “sandık” (KW, 225) ; Krg. *sandıq*, *sundug*
“sandık” (KRS-II, 134)

2.2.3.4.3. Son Seste

2.2.3.4.3.1. CC /-d/ ; Krg. /-d/

Alıntı kelimeler:

- CC *band* (Far.) “bağ, kuşak, bant” ; Krg. *band* “bağ, bant; hapis, tuzak”
(KRS-I, 107)

2.2.3.4.3.2. CC /-d/ ; Krg. /-t/

Alıntı kelimeler:

- CC *murad* (Ar.) “hedef, amaç, dilek” (KW, 166) ; Krg. *murat* “hedef,
amaç, dilek” (KRS-II, 40)
- CC *ömed* (Ar.) “ümit” (KW, 183) ; Krg. *ümüt* “ümit” (KRS-II, 322)
- CC *comard*, *comart* (Ar.) “cömert” (KW, 98) ; Krg. *coomart* “cömert”
(KRS-I, 261)

2.2.3.5. /f/ Ünsüzü

2.2.3.5.1. Ön Seste

2.2.3.5.1.1. CC /f-/ ; Krg. /b-/ , /p-/

Alıntı kelimeler:

- CC *falan* (Ar.) “falan, filan” (KW, 97) ; Krg. *balan*, *balança*, *palan*, *palan-*

pustan, **palanča**, “falan, filan” (KRS-II, 106)

CC *ferište* (Ar.) “melek” (KW, 97) ; Krg. *perište*, *berište* “melek; günahsız”
(KRS-II, 110)

CC *fil* (Far.) “fil” (KW, 97) ; Krg. *bil*, *pil* “fil” (KRS-I, 134)

2.2.3.5.2. İç Seste

2.2.3.5.2.1. CC /-f-/ ; Krg. /-b-/

Alıntı kelimeler:

CC *şaftalu* (Far.) “şeftali” (KW, 230) ; Krg. *şabdaalı* “şeftali” (KRS-II, 395)

2.2.3.5.2.2. CC /-f-/ ; Krg. /-p-/

Alıntı kelimeler:

CC *safar* (Ar.) “sefer” (KW, 211) ; Krg. *sapar* “sefer” (KRS-II, 135)

CC *taftar* (Far.) “defter; kütük, tutanak” (KW, 232) ; Krg. *depter* “defter”
(KRS-II, 190)

CC *zafran* (Ar.) “safran” (KW, 275) ; Krg. *safran* “safran” (KRS-II, 210)

CC *sufra* (Ar.) “sofra, yemek tespisi” (KW, 225) ; Krg. *supra*, *supara*,
supura “hamur yapmak için yayılan sofrası” (KRS-II, 165)

2.2.3.5.3. Son Seste

2.2.3.5.3.1. CC /-f-/ ; Krg. /-f-/

Alıntı kelimeler:

CC *taf* (Ar.) “tef, küçük davul” (KW, 232) ; Krg. *tef* “müzik aleti tef”
(KRS-II, 231)

2.2.3.5.3.2. CC /-f-/ ; Krg. /-p-/

Alıntı kelimeler:

CC *sadaf* (Ar.) “sedef, inci kabuğu, sedefotu” (KW, 210) ; Krg. *sedep*
“sedef” (KRS-II, 140)

CC *saraf* (Ar.) “sarraf” (KW, 214) ; Krg. *sarap* “sarraf” (KRS-II, 137)

2.2.3.6. /g/ Ünsüzü

2.2.3.6.1. Ön Seste

2.2.3.6.1.1. CC /g-/ ; Krg. /g -/

Alıntı kelimeler:

CC **g**ül (Far.) “gül, çiçek” (KW, 97) ; Krg. **g**ül “çiçek” (KRS-I, 178)

2.2.3.6.2. İç Seste

2.2.3.6.2.1. CC /-g-/ ; Krg. /-g -/

Örnekler:

CC **büg**ül- “bükülmek, eğilmek, kıvrılmak” (KW, 70) ; Krg. **büg**ül-
“bükülmek, eğilmek, kıvrılmak” (KRS-I, 165)

CC **eg**ev “eğe, törpü” (KW, 84) ; Krg. **ög**ö “eğe, törpü” (KRS-II, 88)

CC **eg**iz “ikiz” (KW, 84) ; Krg. **eg**iz “ikiz” (KRS-II, 444)

CC **köş**egen “dantelalı yatak perdesi” (KW, 155) ; Krg. **köşög**ö “dantelalı
yatak perdesi” (KRS-I, 434)

CC **küg**ürçin “güvercin” (KW, 157) ; Krg. **kög**üçkön “güvercin”
(KRS-I, 414)

CC **seg**iz “sekiz” (KW, 216) ; Krg. **seg**iz “sekiz” (KRS-II, 140)

CC **teg**irmen “değirmen” (KW, 238) ; Krg. **teg**irmen “değirmen”
(KRS-II, 219)

CC **yüg**ün- “eğilmek, diz çöküp eğilmek” (KW, 130) ; Krg. **cüg**ün-
“eğilmek, diz çöküp eğilmek” (KRS-I, 272)

CC **yüg**ür- “yürümek, koşmak” (KW, 130) ; Krg. **cüg**ür- “yürümek,
koşmak” (KRS-I, 272)

CC **bir**ge “birlikte” (KW, 59) ; Krg. **bir**ge “birlikte” (KRS-I, 135)

CC **bel**girt- “belirtmek” (KW, 55) ; Krg. **bel**gile- “belirtmek” (KRS-I, 127)

CC **bez**gek “sert ateş, sert humma, soğuk ateş” (KW, 57) ; Krg. **bez**gek
“sert ateş, sert humma, soğuk ateş” (KRS-I, 123)

CC **em**gek “emek; ıstırap, acı, eziyet” (KW, 88) ; Krg. **em**gek “emek; iş;

acı, ıstırap” (KRS-II, 451)

CC *esirge*- “merhamet etmek, acımak” (KW, 92) ; Krg. *esirge*- “merhamet etmek, acımak” (KRS-II, 467)

CC *ilgeri* “ileri, ön taraf” (KW, 106) ; Krg. *ilgeri* “ileri; önce” (KRS-I, 298)

CC *küzgü* “ayna” (KW, 160) ; Krg. *küzgü* “ayna” (KRS-I, 459)

CC *örgüz*- “(koyunları) otlağa salmak” (KW, 184) ; Krg. *örgüz*- “(koyunları) otlağa salmak” (KRS-II, 99)

CC *özge* “başka, diğer” (KW, 184) ; Krg. *özgö* “başka, diğer” (KRS-II, 88)

CC *sergek* “uyanık” (KW, 218) ; Krg. *sergek* “uyanık” (KRS-II, 145)

CC *üzengi* “üzengi” (KW, 271) ; Krg. *üzöngü* “üzengi” (KRS-II, 318)

Alıntı kelimeler:

CC *eger* (Far.) “eğer, şayet” (KW, 84) ; Krg. *eger* “eğer, şayet” (KRS-II, 443)

CC *ciger* (Far.) “ciğer” (KW, 98) ; Krg. *ciger* “ciğer; cesur” (KRS-I, 253)

CC *şügür* (Ar.) “şükür” (KW, 231) ; Krg. *sügür, şükür* “şükür” (KRS-II, 415)

2.2.3.6.2.2. CC /-g-/ ; Krg. /-y -/

Örnekler:

CC *egir*- “ip eğirmek, bükmek” (KW, 84) ; Krg. *iyir-, iy-* “eğmek, bükmek, ip eğirmek” (KRS-I, 296)

CC *igine, ine* “iğne” (KW, 105) ; Krg. *iyne* “iğne” (KRS-I, 297)

CC *degri, deyri* “değın, ...e kadar” (KW, 82) ; Krg. *deyre, deyire* “değın, ...e kadar” (KRS-I, 190)

CC *egri* “eğri” (KW, 85) ; Krg. *iyri* “eğri” (KRS-I, 298)

2.2.3.6.2.3. CC /-g-/ ; Krg. /-k -/

Örnekler:

CC *kölege* “gölge” (KW, 150) ; Krg. *kölökö* “gölge” (KRS-I, 420)

CC *tigenek* “dikenli çalı” (KW, 243) ; Krg. *tikenek* “diken” (KRS-II, 235)

CC *ügü* “baykuş, uhu kuşu” (KW, 269) ; Krg. *ükü* “baykuş, uhu kuşu”

(KRS-II, 321)

CC *esirge*- “merhamet etmek, acımak, esirgemek” (KW, 94) ; Krg. *esirke*-
“övünmek” (KRS-II, 467)

Alıntı kelimeler:

CC *nöger* (**Moğ.**) “yoldaş, arkadaş” (KW, 172) ; Krg. *nökör* “hizmetçi,
yardımcı” (KRS-II, 58)

2.2.3.6.3. Son Seste Yoktur

2.2.3.7. /y/ Ünsüzü

2.2.3.7.1. Ön Seste

2.2.3.7.1.1. CC /y-/ ; Krg. /q-/

Örnekler:

CC *yam* (**Far.**) “gam, tasa” (KW, 53) ; Krg. *qam* “gam, tasa, kaygı,
düşünce” (KRS-I, 94)

2.2.3.7.2. İç Seste

2.2.3.7.2.1. CC /-y-/ ; Krg. /-q-/

Örnekler:

CC *ağa* “ağabey, büyük erkek kardeş” (KW, 28) ; Krg. *ağa* “ağabey,
büyük erkek kardeş” (KRS-I, 20)

CC *ağaç* “ağaç” (KW, 28) ; Krg. *cığaç* “ağaç” (KRS-I, 276)

CC *çıyar*- “çıkarmak, çekip çıkarmak” (KW, 78) ; Krg. *çıyar*- “çıkarmak,
çekip çıkarmak” (KRS-II, 382)

CC *dayı*, *tayı* “dahi, ve, da, de” (KW, 80) ; Krg. *dayı*, *tayı* “dahi, ve, da, de”
(KRS-I, 189)

CC *qarçıya*, *qarçaya* “şahin, doğan, atmaca, aladoğan” (KW, 194) ;
Krg. *karçıya* “şahin, doğan, atmaca” (KRS-II, 354)

CC *sayınç* “düşünce” (KW, 211) ; Krg. *sayınıç* “özlem” (KRS-II, 121)

- CC *sola* *yay* “solak” (KW, 222) ; Krg. *solo* *yoy* “solak” (KRS-II, 153)
- CC *ta* *yay* “dayı” (KW, 232) ; Krg. *ta* *ya* “dayı” (KRS-II, 188)
- CC *to* *yuz* “dokuz” (KW, 248) ; Krg. *to* *yuz* “dokuz” (KRS-II, 275)
- CC *çul* *yan*- “sarınmak, bürünmek” (KW, 77) ; Krg. *çul* *yan*- “sarınmak, bürünmek” (KRS-I, 376)
- CC *çul* *yav* “dolak, dizden aşağıya sarılan bez” (KW, 77) ; Krg. *çul* *yoo*, *çul* *yoo* “dolak, dizden aşağıya sarılan bez” (KRS-II, 376)
- CC *siz* *yır*- “cızırdamak, ıslık çalmak” (KW, 230) ; Krg. *siz* *yır*- “çızgırmak; yağ eritmek” (KRS-II, 176)
- CC *qara* *nyu*, *qara* *nyı* “karanlık” (KW, 193) ; Krg. *qara* *nyı* “karanlık; cahil” (KRS-II, 349)
- CC *qız* *yan* *çı* “hasis, cimri, pinti” (KW, 209) ; Krg. *qız* *yanı* *ç*, *qız* *yan* *ç* “kıskanç, cimri” (KRS-II, 477)
- CC *yır* *ya*- “eğlenmek” (KW, 133) ; Krg. *cır* *ya*- “eğlenmek” (KRS-I, 283)
- CC *qar* *ya* *şa* “kavgacı” (KW, 194) ; Krg. *qar* *ya* *şa* “engel” (KRS-II, 350)
- CC *bul* *yan*- “üzülmek, bulanmak” (KW, 68) ; Krg. *bul* *yan*- “kirletmek, berbat etmek, lekelenmek, bulaştırmak” (KRS-I, 158)
- CC *oltur* *yu* *ç* “koltuk, sandalye” (KW, 177) ; Krg. *oltur* *yu* *ç* “koltuk, sandalye” (KRS-II, 68)
- CC *qur* *ya* *q* “kurak, kuraklık” (KW, 204) ; Krg. *kur* *ya* *k* “kurak, kuraklık” (KRS-II, 448)
- CC *qız* *yan*- “esirgemek, pinti olmak” (KW, 208) ; Krg. *qız* *yan*- “kıskanmak, cimri olmak” (KRS-II, 477)

Alıntı kelimeler:

CC *sada* *ya* (Ar.) “sadaka” (KW, 210) ; Krg. *sada* *ya* “sadaka”

(KRS-II, 121)

2.2.3.7.2.2. CC *l-y-l* ; Krg. *l-y-l*

Örnekler:

CC *sır* *ır* *ç* *ıq* “sığırcık kuşu” (KW, 227) ; Krg. *çır* *ır* *ç* *ıq* “sığırcık kuşu”

(KRS-II, 385)

CC *sıyır* “sığır” (KW, 227) ; Krg. *sıyır* “sığır” (KRS-II, 179)

CC *bayla*- “bağlamak, demet yapmak” (KW, 47) ; Krg. *bayla*- “bağlamak”
(KRS-I, 96)

CC *ıyla*- “ağlamak” (KW, 272) ; Krg. *ıyla*- “ağlamak” (KRS-II, 272)

2.2.3.7.2.3. CC *l-y-l* ; Krg. *l-q-l*

Örnekler:

CC *bayır* “bakır” (KW, 47) ; Krg. *baqır* “bakır” (KRS-I, 101)

CC *boya* “boğa” (KW, 156) ; Krg. *buqa* “boğa” (KRS-I, 156)

CC *çayır*- “çağırmaq, bağırmaq” (KW, 72) ; Krg. *çaqır*- “çağırmaq”
(KRS-II, 338)

CC *çıyanaq* “dirsek” (KW, 78) ; Krg. *çıqanaq* “dirsek” (KRS-II, 386)

CC *çuyur* “çukur” (KW, 77) ; Krg. *çuqur, çuñqur* “çukur” (KRS-II, 375)

CC *oyut*- “okutmak, eğitmek” (KW, 174) ; Krg. *oqut*- “okutmak,
eğitmek” (KRS-II, 66)

CC *toyu*- “dokumak, örmek” (KW, 247) ; Krg. *toqu*- “dokumak, örmek”
(KRS-II, 245)

CC *yaya* “yaka, elbise yakası” (KW, 110) ; Krg. *caqa* “yaka” (KRS-I, 217)

CC *yoya* “ince” (KW, 124) ; Krg. *cuqa* “ince” (KRS-I, 267)

CC *açırıyamaç* “acımak, acınmak” (KW, 28) ; Krg. *açuurqanuu, açırqanuu*
“acımak, acınmak” (KRS-I, 83)

CC *alvış* “alkış, sena, övgü; hayır dua” (KW, 31) ; Krg. *alqış* “alkış, övgü”
(KRS-I, 51)

CC *burunyı* “birinci, ilk” (KW, 69) ; Krg. *murunqu* “eski, geçmiş, önceki”
(KRS-II, 41)

CC *taryat*- “dağıtmak” (KW, 236) ; Krg. *tarqat*- “dağıtmak”
(KRS-II, 208)

CC *tutyun, tutqun* “tutsak, rehin” (KW, 258) ; Krg. *tutqun* “tutsak,
rehin” (KRS-II, 272)

CC *yovuryan* “yorgan” (KW, 126) ; Krg. *cuurqan* “yorgan”
(KRS-II, 271)

Alıntı kelimeler:

CC *ayul* (Ar.) “zihniyet, görüş tarzı; gönül” (KW, 29) ; Krg. *aqıl* “akıl, gönül” (KRS-I, 41)

2.2.3.7.2.4. CC /-VyV-, -Vy-, -yV-/ ; Krg. /-oo-, -uu-, -aa/

Örnekler:

CC *ayuzluḡ* “ağızlık, at gemi” (KW, 29) ; Krg. *oozduq* “ağızlık, at gemi” (KRS-II, 74)

CC *ayır* “ağır” (KW, 29) ; Krg. *oor* “ağır” (KRS-II, 75)

CC *yayan, yoḡun* “kalın” (KW, 125) ; Krg. *coon* “kalın” (KRS-I, 261)

CC *boḡul-* “boğulmak” (KW, 62) ; Krg. *buul-* “boğulmak” (KRS-I, 164)

CC *boḡum* “boğum” (KW, 63) ; Krg. *buum* “boğum” (KRS-I, 163)

CC *toḡuṣ, tovuṣ* “gün doğuşu, doğu” (KW, 248) ; Krg. *tuuṣ* “gün doğuşu, doğu” (KRS-II, 275)

CC *oyur, oyır* “hırsız” (KW, 174) ; Krg. *uuru* “hırsız” (KRS-II, 312)

CC *oyul, ovul* “oğul, evlat, erkek çocuk” (KW, 174) ; Krg. *uul* “oğul, evlat, erkek çocuk” (KRS-II, 311)

CC *oyurla-* “çalmak, hırsızlık etmek” (KW, 173) ; Krg. *uurda-* “çalmak, hırsızlık etmek” (KRS-II, 311)

CC *toḡur-, tuvur-* “doğurmak, dünyaya getirmek” (KW, 247) ; Krg. *tuu-* “doğurmak, dünyaya getirmek” (KRS-II, 273)

CC *ayırq* “ağrı, acı, sancı” (KW, 29) ; Krg. *ooru* “ağrı, acı, sancı” (KRS-I, 75)

CC *boḡday, boday* “buğday” (KW, 62) ; Krg. *buuday, buḡday, buv-day* “buğday” (KRS-I, 163)

CC *sayrı, savrı* “deri” (KW, 211) ; Krg. *soor, sooru* “deri” (KRS-II, 155)

CC *toḡru, tuvra* “doğru, yanlış olmayan” (KW, 247) ; Krg. *tuura* “doğru, yanlış olmayan” (KRS-II, 273)

CC *alḡuṣı* “alıcı” (KW, 34) ; Krg. *aluuṣu* “alıcı” (KRS-I, 53)

Alıntı kelimeler:

CC *bayatur, bahadur* (Moğ.) “yiğit, bahadır, cesur” (KW, 47) ; Krg. *baatır*

“yiğit, bahadır, cesur” (KRS-I, 90)

2.2.3.7.3. Son Seste

2.2.3.7.3.1. CC /-Vy/ ; Krg. /-oo, -uu, -aa/

Örnekler:

CC *bay*, *bav* “bağ, ip” (KW, 46) ; Krg. *boo* “bağ, ip” (KRS-I, 144)

CC *say*, *sav*, (*sa*) “sağ, sağlıklı, sıhhatli” (KW, 209) ; Krg. *soo*, *sak*
(KRS-II, 124)

CC *toγ-*, *tov-*, *tuv-* “doğmak, dünyaya gelmek, yaratılmak” (KW, 247) ;
Krg. *tuu-* “doğmak, dünyaya gelmek, yaratılmak” (KRS-II, 273)

CC *yayγ-*, *yav-* “(yağmur vb.) yağmak” (KW, 110) ; Krg. *caa-* “yağmak”
(KRS-II, 207)

2.2.3.7.3.2. CC /-y/ ; Krg. /-q/

Alıntı kelimeler:

CC *bay* (Far.) “bahçe” (KW, 46) ; Krg. *baq* “bahçe” (KRS-I, 99)

2.2.3.8. /h/ Ünsüzü

2.2.3.8.1. Ön Seste

2.2.3.8.1.1. CC /h-/ ; Krg. /ø/

Alıntı kelimeler:

CC *haqıl* (Ar.) “akıl, anlayış, bilgelik” (KW, 101) ; Krg. *aqıl* “akıl”
(KRS-I, 41)

CC *hava* (Ar.) “hava” (KW, 101) ; Krg. *aba* “hava” (KRS-I, 17)

CC *hazız* (Ar.) “aziz, kutsal, saygın” (KW, 46) ; Krg. *aziz* “ aziz, kutsal,
saygın” (KRS-I, 26)

CC *hafta* (Far.) “hafta” (KW, 99) ; Krg. *apta* “hafta” (KRS-I, 61)

CC *haybat* (Ar.) “heybet, mehabet, gösteriş” (KW, 99) ; Krg. *aybat*
“heybet” (KRS-I, 28)

CC *heç, eç* (Far.) “hiç” (KW, 84) ; Krg. *eç* “hiç” (KRS-II, 470)

CC *her* (Far.) “her, hep, bütün” (KW, 102) ; Krg. *ar* “her, hep, bütün”
(KRS-I, 62)

2.2.3.8.2. İç seste

2.2.3.8.2.1. CC /-h-/ ; Krg. /ø/

Alıntı kelimeler:

CC *baha* (Far.) “paha, kıymet, değer” (KW, 47) ; Krg. *baa* “paha, kıymet, değer, fiyat” (KRS-I, 88)

CC *şahar* (Far.) “şehir” (KW, 230) ; Krg. *şaar* “şehir” (KRS-II, 395)

CC *mohor* (Far.) “mühür” (KW, 165) ; Krg. *möör* “mühür” (KRS-II, 36)

2.2.3.8.2. Son Seste Yoktur

2.2.3.9. /χ/ Ünsüzü

2.2.3.9.1. Ön Seste

2.2.3.9.1.1. CC /χ-/ ; Krg. /q -/

Örnekler:

CC *χanat* “kanat” (KW, 100) ; Krg. *qanat* “kanat” (KRS-II, 339)

CC *χap* “kap, kacak” (KW, 101) ; Krg. *qap* “kap” (KRS-II, 342)

CC *χotar* “boşaltmak, tencereden tabağa yemek koymak” (KW, 103) ;

Krg. *qotor* “koymak, yer değiştirmek, çevirmek, değiştirmek”
(KRS-I, 509)

CC *χuv* “av sürmek, kovalamak” (KW, 104) ; Krg. *quu* “av sürmek, kovalamak; takip etmek” (KRS-II, 435)

CC *χuvala* “avlanmak, kovalamak, takip etmek” (KW, 104) ; Krg. *qubala* “kovalamak, takip etmek” (KRS-II, 435)

Alıntı kelimeler:

CC **ḫala (Ar.)** “köy” (KW, 99) ; Krg. **qalaa, qala** “şehir” (KRS-II, 329)

CC **ḫabar (Ar.)** “haber, bilgi” (KW, 99) ; Krg. **qabar** “haber, bilgi”

(KRS-II, 310)

CC **ḫamır (Ar.)** “hamur” (KW, 100) ; Krg. **qamır** “hamur” (KRS-II, 337)

CC **ḫorma (Far.)** “hurma, hurma ağacının yemişi” (KW, 103) ; Krg. **qurma**
“hurma, hurma ağacının yemişi” (KRS-II, 449)

CC **ḫoş (Far.)** “iyi niyetli, hoş, güzel” (KW, 103) ; Krg. **qoş** “iyi niyetli, hoş,
güzel” (KRS-I, 410)

CC **ḫoroz (Far.)** “horoz” (KW, 103) ; Krg. **qoroz** “horoz” (KRS-I, 407)

2.2.3.8.1.2. CC /ḫ-/ ; Krg. /ø/

Alıntı kelimeler:

CC **ḫaq (Ar.)** “ödeme; hak, hukuk; gerçek, doğru” (KW, 101) ; Krg. **aql, aq**
“hak; sahiplik; gerçek, doğru” (KRS-I, 40)

CC **ḫam(m)al (Ar.)** “hamal, yük taşıyan insan” (KW, 100) ; Krg. **amal** “iş,
hareket, davranış; hile, kurnazlık, ustalık, beceriklik” (KRS-I, 55)

CC **ḫaram (Ar.)** “haram” (KW, 101) ; Krg. **aram** “haram” (KRS-I, 64)

CC **ḫormat (Ar.)** “hürmet etmek” (KW, 103) ; Krg. **urmat** “hürmet etmek”
(KRS-II, 308)

CC **ḫöküm (Ar.)** “hüküm” (KW, 104) ; Krg. **öküm** “hüküm” (KRS-II, 91)

2.2.3.8.2. İç Seste

2.2.3.8.2.1. CC /-ḫ-/ ; Krg. /-q-/

Örnekler:

CC **uyuḫı** “uyku” (KW, 264) ; Krg. **uyqu** “uyku” (KRS-II, 301)

CC **ḫaxla-** “öyle yapmak, tam öyle yapmak” (KW, 72) ; Krg. **ḫaqta-** “öyle
yapmak; sınırlamak, belirlemek, tahminle söylemek; ölçmek”
(KRS-II, 337)

CC **ḫoxmarlı** “çomaklı, topuzlu” (KW, 75) ; Krg. **ḫoqmorduu** “çomaklı,
topuzlu” (KRS-II, 366)

CC **maḫta-** “övmek, methetmek” (KW, 162) ; Krg. **maqta-** “övmek,

methetmek” (KRS-II, 13)

CC *o~~x~~çı* “okçu” (KW, 174) ; Krg. *o~~q~~çu* “okçu” (KRS-II, 66)

CC *su~~x~~lan-* “göz dikmek, harislenmek” (KW, 225) ; Krg. *su~~q~~tan-* “göz
dikmek, harislenmek” (KRS-II, 164)

CC *sar~~x~~ıt* “artık, geri kalan” (KW, 214) ; Krg. *sar~~q~~ıt* “artık, geri kalan”
(KRS-II, 137)

CC *qır~~x~~ma* “kırkılmış koyun pöstekisi” (KW, 207) ; Krg. *qır~~q~~ma* “kırkılmış”
(KRS-II, 495)

Alıntı kelimeler:

CC *la~~x~~ab* (Ar.) “lakap, takma ad” (KW, 161) ; Krg. *la~~q~~ap*, (*ı-la-kap*,
la-kam) “lakap, takma ad” (KRS-II, 5, 430)

CC *ra~~x~~im* (Ar.) “acıyan, esirgeyen” (KW, 209) ; Krg. *ra~~q~~ım*, (*ırakım*,
ırayım) “acıyan, esirgeyen” (KRS-II, 115)

CC *ba~~x~~t* (Ar.) “baht, talih, şans” (KW, 48) ; Krg. *ba~~q~~t*, *ba~~q~~*, *ba~~q~~ıt*, *ba~~q~~tı*
“baht, talih, şans” (KRS-I, 102)

CC *ma~~x~~sıt* (Ar.) “maksat, gaye, istenilen şey” (KW, 162) ; Krg. *ma~~q~~sat*
“maksat, gaye, istenilen şey” (KRS-II, 13)

CC *sa~~x~~tiyan* (Far.) “deriden yapılmış yaygı” (KW, 212) ; Krg. *sa~~q~~tiyan*
“sahtiyan deri” (KRS-II, 125)

2.2.3.8.2.2. CC *l-~~x~~-l* ; Krg. *l-~~y~~-*, *-g-l*

Örnekler:

CC *yo~~x~~arı* “yukarı” (KW, 125) ; Krg. *co~~y~~oru* “yukarı” (KRS-II, 256)

Alıntı kelimeler:

CC *la~~x~~an* (Far.) “leğen” (KW, 161) ; Krg. *le~~g~~en*, (*i-le-gen*) “legen”
(KRS-II, 6)

CC *ta~~m~~xa* (Moğ.) “damga, mühür” (KW, 233) ; Krg. *ta~~m~~ya* “damga,
mühür” (KRS-II, 200)

2.2.3.8.3. Son Seste

2.2.3.8.3.1. CC /-x/ ; Krg. /-q/

Örnekler:

CC *arıx* “zayıf, cılız” (KW, 42) ; Krg. *arıq* “zayıf, cılız” (KRS-I, 73)

CC *azıx* “azık, yiyecek gıda, yemek” (KW, 46) ; Krg. *azıq* “azık, yemek,
gıda” (KRS-I, 27)

CC *atalıx* “babalık, üvey baba” (KW, 44) ; Krg. *atalıq* “babalık” (KRS-I, 79)

CC *aruvlıx* “arılık, temizlik, kusursuzluk” (KW, 41) ; Krg. *aruuluq* “arılık,
temizlik, lekelenmemişlik” (KRS-I, 71)

CC *aqsax* “aksak, topal” (KW, 39) ; Krg. *aqsaq* “aksak, topal” (KRS-I, 39)

CC *ax*- “akmak” (KW, 30) ; Krg. *aq*- “akmak” (KRS-I, 37)

CC *içex* “bağırsak, iç organlar” (KW, 105) ; Krg. *içeq*, *içegi* “bağırsak, iç
organlar” (KRS-I, 306)

CC *ıx*- “(gemi) nehirde akmak, akıntıya gitmek” (KW, 272) ; Krg. *ıq*-
“rüzgar akıntısına gitmek” (KRS-II, 427)

CC *quyrux* “kuyruk” (KW, 202) ; Krg. *quyruq* “kuyruk” (KRS-I, 439)

CC *sax* “uyanık” (KW, 212) ; Krg. *saq* “uyanık, dikkatli” (KRS-II, 123)

CC *sırıx* “sırık, olta sıırığı” (KW, 229) ; Krg. *şırıq* “sırık, olta sıırığı”
(KRS-II, 423)

CC *ulax* “oğlak” (KW, 264) ; Krg. *ulaq* “oğlak, keçi yavrusu” (KRS-II, 303)

CC *yıx*- “yıkmaq, harap etmek” (KW, 132) ; Krg. *cıq*- “yıkmaq”
(KRS-I, 278)

Alıntı kelimeler:

CC *tax* (Ar.) “taht” (KW, 232) ; Krg. *taq*, *taqta*, *taqtı* “taht” (KRS-II, 192)

CC *layx* (Ar.) “layık, uygun” (KW, 161) ; Krg. *ılayıq* “layık, uygun”
(KRS-II, 429)

2.2.3.10. /k/ Ünsüzü

2.2.3.10.1. Ön Seste

2.2.3.10.1.1. CC /k-/ ; Krg. /k-/

Örnekler:

CC *keyik* “vahşi hayvan” (KW, 136) ; Krg. *kiyik* “geyik; bütün vahşi hayvanlar domuz hariç” (KRS-I, 385)

CC *kekir*- “geğirmek” (KW, 136) ; Krg. *kekir*- “geğirmek” (KRS-I, 367)

CC *kelin* “gelin” (KW, 137) ; Krg. *kelin* “gelin” (KRS-I, 370)

CC *keziv* “salgın” (KW, 142) ; Krg. *kezüü* “salgın” (KRS-I, 366)

CC *ket*- “gitmek” (KW, 141) ; Krg. *ket*- “gitmek” (KRS-I, 381)

CC *kez* “kez, kere, defa” (KW, 141) ; Krg. *kez* “kez, kere, defa”

(KRS-I, 365)

CC *kişine*-, *kişne*- “kişnemek” (KW, 149) ; Krg. *kişene*- “kişnemek”

(KRS-I, 390)

CC *küzgü* “ayna” (KW, 160) ; Krg. *küzgü* “ayna” (KRS-I, 459)

CC *kiçi* “küçük” (KW, 142) ; Krg. *kiçi* “küçük” (KRS-I, 389)

CC *kirpi* “kirpi” (KW, 148) ; Krg. *kirpi* “kirpi” (KRS-389)

CC *keyik* “vahşi hayvan” (KW, 136) ; Krg. *kiyik* “geyik; vahşi hayvan”

(KRS-I, 385)

CC *kirpik* “kirpik” (KW, 148) ; Krg. *kirpik* “kirpik” (KRS-I, 389)

CC *köl* “göl” (KW, 150) ; Krg. *köl* “göl” (KRS-I, 419)

CC *körk* “güzellik” (KW, 154) ; Krg. *körk* “güzellik” (KRS-I, 428)

CC *kül*- “gülmek” (KW, 158) ; Krg. *kül*- “gülmek” (KRS-I, 463)

Alıntı kelimeler:

CC *kilim* (Far.) “kilim, sergi” (KW, 142) ; Krg. *kilem* “kilim, sergi”

(KRS-I, 386)

CC *kör* (Far.) “mezar; kör” (KW, 153) ; Krg. *kör* “mezar; kör” (KRS-I, 427)

2.2.3.10.2. İç Seste

2.2.3.10.2.1. CC /-k-/ ; Krg. /-k-/

Örnekler:

CC *ekinçi* “ikinci” (KW, 86) ; Krg. *ekinçi* “ikinci” (KRS-II, 446)

CC *sekir*- “sekmek, sekirmek, sıçramak” (KW, 216) ; Krg. *sekir*-

“sekirmek” (KRS-II, 142)

- CC *tükür-*, *tüpkür-* “tükürmek” (KW, 259) ; Krg. *tükür-* “tükürmek”
(KRS-II, 280)
- CC *biriktir-* “toplamak, bağlamak, birleştirmek” (KW, 59) ; Krg. *biriktir-*
“toplamak, bağlamak, birleştirmek” (KRS-I, 136)
- CC *etikçi* “çizmeci, ayakkabıcı” (KW, 96) ; Krg. *ötükçü* “çizmeci,
ayakkabıcı” (KRS-II, 104)
- CC *öktem* “gururlu, kibirli, azametli” (KW, 182) ; Krg. *öktöm* “gururlu,
kibirli, azametli” (KRS-II, 91)
- CC *ötrükçi* “yalancı” (KW, 185) ; Krg. *ötürükçü* “yalancı” (KRS-II, 104)
- CC *tekşi* “tekdüze, düz” (KW, 240) ; Krg. *tekşi* “tekdüze, düz”
(KRS-II, 221)
- CC *tüklü* “tüylü, saçlı” (KW, 259) ; Krg. *tüktüü* “tüylü, saçlı” (KRS-II, 280)
- CC *çirkin* “çirkin” (KW, 75) ; Krg. *çirkin* “hoş olmayan, çirkin” (KRS-II, 365)
- CC *çüçkür-* “hapşirmek” (KW, 77) ; Krg. *çüçkür-* “hapşirmek”
(KRS-II, 380)
- CC *erkeç* “erkek keçi, teke” (KW, 92) ; Krg. *erkeç* “erkek keçi, teke”
(KRS-II, 463)
- CC *inçke* “ince” (KW, 106) ; Krg. *içke* “ince” (KRS-I, 306)
- CC *ötkek* “öksürük” (KW, 184) ; Krg. *ötkök* “ishal” (KRS-II, 102)
- CC *öpke* “akciğer” (KW, 183) ; Krg. *öpkö* “akciğer” (KRS-II, 98)
- CC *sirke* “sirke” (KW, 220) ; Krg. *sirke* “sirke” (KRS-II, 149)
- CC *tülkü* “tilki” (KW, 259) ; Krg. *tülkü* “tilki” (KRS-II, 281)
- CC *yötkür-* “öksürmek” (KW, 128) ; Krg. *cötkür-* “öksürmek” (KRS-I, 266)
- CC *erksiz* “güçsüz, isteksiz, iradesiz” (KW, 92) ; Krg. *erksiz* “güçsüz,
isteksiz, iradesiz” (KRS-II, 463)
- CC *mülkre-*, *mülkle-* “miras edinmek” (KW, 167) ; Krg. *mülktön-* “miras
edinmek” (KRS-II, 43)

Alıntı kelimeler:

- CC *şeker* (Ar.) “şeker, tatlı” (KW, 230) ; Krg. *şeker* “şeker, tatlı”
(KRS-II, 406)
- CC *miskin* (Ar.) “zavallı, aciz, miskin” (KW, 165) ; Krg. *miskin* “zavallı,

aciz, miskin" (KRS-II, 29)

2.2.3.10.2.2. CC /-k-/ ; Krg. /-g-/

Örnekler:

CC *sökül-* "sökülmek, ayrılmak" (KW, 223) ; Krg. *sögül-* "sökülmek, ayrılmak" (KRS-II, 158)

CC *söküş* "dil yarası, hakaret, küfür" (KW, 223) ; Krg. *sögüş* "dil yarası, hakaret, küfür" (KRS-II, 158)

CC *tükel, tügel* "tam, tamamen" (KW, 259) ; Krg. *tügöl* "tam, tamamen" (KRS-II, 277)

2.2.3.10.3. Son Seste

2.2.3.10.3.1. CC /-k/ ; Krg. /-k/

Örnekler:

CC *bek, berk* "pek, kuvvetli, berk" (KW, 55) ; Krg. *bek, berk* "pek, kuvvetli, berk" (KRS-I, 130)

CC *çüprek* "bez, paçavra" (KW, 77) ; Krg. *çürpök, çüpörök* "bez, paçavra" (KRS-II, 365)

CC *eşik* "kapı" (KW, 94) ; Krg. *eşik* "kapı" (KRS-II, 471)

CC *ellik* "sulh" (KW, 87) ; Krg. *eldik* "sulh; milli, ulusal" (KRS-II, 447)

CC *yüzük* "yüzük" (KW, 132) ; Krg. *cüzük* "yüzük" (KRS-I, 273)

CC *elek* "elek, süzgeç" (KW, 87) ; Krg. *elek* "elek, süzgeç" (KRS-II, 448)

CC *teşik* "deşik" (KW, 243) ; Krg. *teşik* "deşik" (KRS-II, 231)

CC *erk* "erk, güç, kuvvet; arzu, istek, irade" (KW, 92) ; Krg. *erk* "erk, güç, kuvvet; arzu, istek, irade" (KRS-II, 462)

CC *sergek* "uyanık" (KW, 218) ; Krg. *sergek* "uyanık" (KRS-II, 145)

CC *tik* "dik" (KW, 243) ; Krg. *tik* "dik" (KRS-II, 234)

CC *seyrek* "seyrek, büyük aralıklarla" (KW, 216) ; Krg. *seyrek* "seyrek, büyük aralıklarla" (KRS-II, 141)

CC *yük* "yük" (KW, 130) ; Krg. *cük* "yük" (KRS-I, 273)

CC *tirek* "direk, destek" (KW, 245) ; Krg. *tirek* "direk, destek" (KRS-II, 238)

CC *sök*- “sövmek, küfretmek” (KW, 223) ; Krg. *sök*- “sövmek, küfretmek”
(KRS-II, 160)

2.2.3.11. /q/ Ünsüzü

2.2.3.11.1. Ön Seste

Her iki alanda genellikle ön seste /q-/ vardır. *Codex Cumanicus*’ta sadece birkaç örnekte ön seste /χ-/ sesi görülür (bk. s. 101).

2.2.3.11.1.1. CC /q- / ; Krg. /q -/

Örnekler:

CC *qaç*- “kaçmak” (KW, 188) ; Krg. *qaç*- “kaçmak” (KRS-II, 361)

CC *qar* “kar” (KW, 193) ; Krg. *qar* “kar” (KRS-II, 345)

CC *qarı* “yaşlı, karı; arşın” (KW, 194) ; Krg. *qarı* “yaşlı, karı” (KRS-II, 355)

CC *qaş* “kaş” (KW, 195) ; Krg. *qaş* “kaş” (KRS-II, 362)

CC *qat* “kat, huzur; kat, tabaka” (KW, 196) ; Krg. *qat* “kat, tabaka;
mektup” (KRS-II, 358)

CC *qayna*- “kaynamak” (KW, 190) ; Krg. *qayna*- “kaynamak”
(KRS-II, 320)

CC *qaz* “kaz” (KW, 197) ; Krg. *qaz* “kaz” (KRS-II, 315)

CC *qıl*- “kılmak, yapmak” (KW, 206) ; Krg. *qıl*- “kılmak, yapmak”
(KRS-I, 484)

CC *qız* “kız, kız çocuğu” (KW, 208) ; Krg. *qız* “kız, kız çocuğu”
(KRS-I, 476)

CC *qızyan*- “esirgemek, pinti olmak” (KW, 208) ; Krg. *qızyan*- “kıskanmak,
cimri olmak” (KRS-II, 477)

CC *qol* “el, kol” (KW, 198) ; Krg. *qol* “el, kol” (KRS-I, 395)

CC *qoşıl*- “birleşmek, eklenmek, koşulmak” (KW, 201) ; Krg. *qoşul*-
“birleşmek, eklenmek, koşulmak” (KRS-I, 412)

CC *qul* “kul, köle” (KW, 202) ; Krg. *qul* “kul, köle” (KRS-I, 439)

CC *qum* “kum” (KW, 203) ; Krg. *qum* “kum” (KRS-I, 444)

CC *qur* “kemer, kuşak” (KW, 203) ; Krg. *qur* “kemer, kuşak” (KRS-I, 447)

CC *qursaq* “kursak, karın, mide” (KW, 204) ; Krg. *qursaq* “kursak, karın, mide” (KRS-II, 449)

CC *qurç* “çelik” (KW, 203) ; Krg. *qurç* “çelik” (KRS-I, 451)

CC *qoy* “koyun” (KW, 198) ; Krg. *qoy* “koyun” (KRS-I, 393)

CC *qoyan* “tavşan” (KW, 198) ; Krg. *qoyon* “tavşan” (KRS-II, 391)

CC *quç*- “kucaklamak” (KW, 202) ; Krg. *quç*-, *quçaqta*- “kucaklamak” (KRS-I, 456)

Codex Cumanicus’ta da bazı alıntı kelimelerdeki /h/ sesinin /q/ya döndüğü görülür.

Alıntı kelimeler:

CC *qalı* (Far.) “halı” (KW, 191) ; Krg. *qalı* “halı” (KRS-II, 334)

CC *qalıp* (Ar.) “kalıp, kundura kalıbı” (KW, 191) ; Krg. *qalıp* “şekil, model” (KRS-II, 334)

CC *qazna* (Ar.) “hazine sandığı” (KW, 197) ; Krg. *qazına* “hazine” (KRS-II, 318)

CC *qurban* (Ar.) “kurban” (KW, 203) ; Krg. *qurman*, *qurban* “kurban” (KRS-II, 448)

2.2.3.11.1.2. CC /q- > x-/ ; Krg. /q -/

Codex Cuamanicus’ta ön seste /q-/ ve /x-/li ikili örnekler de vardır.

Örnekler:

CC *qal*-, *xal*- “kalmak, geri kalmak; artmak” (KW, 99) ; Krg. *qal*- “kalmak; artmak” (KRS-II, 328)

CC *qan*, *xan*, *xanyına* “han, imparator, kağan” (KW, 100) ; Krg. *qan*, *xan* “han, imparator, kağan” (KRS-II, 339)

CC *qatun*, *xatun* “kadın, hatun, hanım” (KW, 101) ; Krg. *qatın* “kadın, hatun” (KRS-II, 360)

CC *qay*, *xay*, *xayda* “nerede; hangi, nasıl bir..” (KW, 99) ; Krg. *qayda*, *qay* “nerede, nereye; hangi” (KRS-II, 318)

CC *qovun*, *xuvun* “kavun” (KW, 201) ; Krg. *qoon* “kavun” (KRS-I, 405)

CC *qovan*-, *xovan*- “sevinmek, kıvanç duymak” (KW, 103) ; Krg. *quban*-

“sevinmek, kıvanç duymak” (KRS-I, 435)

Alıntı kelimeler:

CC *qovat*, *χovat* (Ar.) “güç, kuvvet” (KW, 201) ; Krg. *qubat* “güç, kuvvet”
(KRS-II, 436)

2.2.3.11.2. İç Seste

2.2.3.11.2.1. CC /-q-/ ; Krg. /-q-/

Örnekler:

CC *oqu*- “okumak” (KW, 179) ; Krg. *oqu*- “okumak” (KRS-II, 65)

CC *saqal* “sakal” (KW, 214) ; Krg. *saqal* “sakal” (KRS-II, 124)

CC *soqur* “kör, tek gözlü, şaşı” (KW, 222) ; Krg. *soqur* “kör” (KRS-II, 152)

CC *arqa* “arka, sırt” (KW, 40) ; Krg. *arqa* “arka, sırt” (KRS-I, 67)

CC *balqi*- “parlamak, ışıldamak, ışık saçmak” (KW, 48) ; Krg. *balqi*-
“parlamak, ışıldamak, ışık saçmak” (KRS-I, 105)

CC *başqa* “başka, diğer, farklı, onun dışında” (KW, 52) ; Krg. *başqa*
“başka, diğer, farklı, onun dışında” (KRS-I, 120)

CC *ıçqın*- “kaçmak, sıvışmak” (KW, 272) ; Krg. *ıçqın*- “sıkılaştırmak;
sıvışmak” (KRS-II, 441)

CC *qalqan* “kalkan” (KW, 191) ; Krg. *kalqan* “kalkan” (KRS-II, 332)

CC *qıçqır*- “bağırarak, çağırmak, seslenmek” (KW, 205) ; Krg. *qıçqır*-
“bağırarak, çağırmak, seslenmek” (KRS-I, 480)

CC *qısqalıq* “kısalık” (KW, 208) ; Krg. *qısqalıq* “kısalık” (KRS-II, 498)

CC *qısqaç* “kısaç, kerpeten” (KW, 208) ; Krg. *qısqaç* “kısaç, kerpeten”
(KRS-II, 500)

CC *uçqun* “kıvılcım” (KW, 263) ; Krg. *uçqun* “kıvılcım” (KRS-II, 313)

CC *yılqi* “sürü, at sürüsü” (KW, 132) ; Krg. *cılqi* “sürü, at sürüsü”
(KRS-I, 280)

CC *yumurtqa* “yumurta” (KW, 129) ; Krg. *cumurtqa* “yumurta”
(KRS-I, 269)

CC *aqsax* “aksak, topal” (KW, 39) ; Krg. *aqsax* “aksak, topal” (KRS-I, 39)

- CC *anuqla*- “hazırlamak” (KW, 38) ; Krg. *anıqta*- “hazırlamak, açıklamak, incelemek” (KRS-I, 58)
- CC *aqça* “akçe, para” (KW, 39) ; Krg. *aqça* “akçe, para” (KRS-I, 40)
- CC *baqşı* “yazıcı, şaman” (KW, 49) ; Krg. *baqşı* “şaman, kam, yazıcı” (KRS-I, 101)
- CC *çıyrıqçı* “çarkçı, bileyici” (KW, 78) ; Krg. *çarıqçı* “çarkçı, bileyici” (KRS-II, 350)
- CC *saqla*- “saklamak, korumak” (KW, 214) ; Krg. *saqta*- “saklamak, korumak” (KRS-II, 125)
- CC *saqsızlıq* “sağlıksızlık, hastalık, zayıflık” (KW, 214) ; Krg. *saqtıqsız* “sağlıksız” (KRS-II, 125)
- CC *suqluq* “hırs, arzu, heves, nefis, düşkünlük” (KW, 225) ; Krg. *suqtuq* “hırs, arzu, heves, nefis, düşkünlük” (KRS-II, 164)
- CC *toqluq* “tokluk, bolluk, fazlalık” (KW, 249) ; Krg. *toqtuq* “tokluk, bolluk, fazlalık” (KRS-II, 245)
- CC *toqmaq* “tokmak” (KW, 249) ; Krg. *toqmoq* “tokmak” (KRS-II, 244)

Alıntı kelimeler:

- CC *aqmaq* (**Ar.**) “ahmak, aptal, akılsız” (KW, 39) ; Krg. *aqmak* “ahmak, aptal, akılsız” (KRS-I, 38)
- CC *taqta* (**Far.**) “tahta” (KW, 235) ; Krg. *taqta*, *taqtay* “tahta” (KRS-II, 194)

2.2.3.11.2.2. CC /-q- > -x-/ ; Krg. /-q-/

İç seste de ikili örnekler görülür.

Örnekler:

- CC *qılıqlı*, *qılıxlı* “kılıklı, belirli bir karaktere sahip olan” (KW, 206) ; Krg. *qılıqlı* “kılıklı, belirli bir karaktere sahip olan” (KRS-I, 488)
- CC *uşaqçı*, *uşaxçı* “hain, iftiracı” (KW) ; Krg. *uşaqçı* “dedikoducu” (KRS-II, 314)
- CC *qutqar*-, *qutxar*- “kurtarmak, serbest bırakmak” (KW, 205) ; Krg. *kutqar*- “kurtarmak, serbest bırakmak” (KRS-II, 452)
- CC *yaqşı*, *yaşşı* “güzel, iyi” (KW, 114) ; Krg. *caqşı* “güzel, iyi”

(KRS-I, 218)

2.2.3.11.3. Son Seste

2.2.3.11.3.1. CC /-q/ ; Krg. /-q/

Örnekler:

CC *ayaq* “ayak” (KW, 31) ; Krg. *ayaq* “ayak” (KRS-I, 86)

CC *aşuq* “aşık” (KW, 44) ; Krg. *aşıq* “aşık” (KRS-I, 85)

CC *baluq* “balık” (KW, 49) ; Krg. *balıq* “balık” (KRS-I, 107)

CC *balçuq* “killi çamur, balçık” (KW, 48) ; Krg. *balçıq* “çamur, balçık”
(KRS-I, 107)

CC *barmaq* “parmak” (KW, 51) ; Krg. *barmaq* “parmak” (KRS-I, 111)

CC *baylıq* “zenginlik” (KW, 48) ; Krg. *baylıq* “zenginlik” (KRS-I, 97)

CC *butaq* “budak, ağaç dalı” (KW, 70) ; Krg. *butaq* “budak, ağaç dalı”
(KRS-I, 163)

CC *çıyanaq* “dirsek” (KW, 78) ; Krg. *çıkanaq* “dirsek” (KRS-I, 386)

CC *çınıq*- “denenmiş olmak, doğru çıkmak, güçlenmek” (Kw, 78) ; Krg.
çınıq- “denenmiş olmak, doğru çıkmak, güçlenmek” (KRS-II, 390)

CC *oçaq* “ocak, fırın” (KW, 173) ; Krg. *oçoq* “ocak, fırın” (KRS-II, 85)

CC *ortaq* “ortak” (KW, 179) ; Krg. *ortoq* “ortak” (KRS-II, 81)

CC *qançıq* “köpek dişi” (KW, 192) ; Krg. *qançıq* “köpek dişi”
(KRS-II, 341)

CC *tamaq* “boğaz” (KW, 233) ; Krg. *tamaq* “boğaz; yemek”
(KRS-II, 199)

CC *tanuq* “tanık” (KW, 234) ; Krg. *tanıq* “tanık” (KRS-II, 203)

CC *yastuq* “yastık” (KW, 117) ; Krg. *cazdıq*, *castıq* “yastık” (KRS-I, 238)

CC *yaşıq* “zayıf, kuru, cılız” (KW, 118) ; Krg. *caşıq* “zayıf vücut,
zayıflamış” (KRS-I, 241)

Alıntı kelimeler:

CC *çıraq* (Far.) “çerağ, mum, kandil” (KW, 79) ; Krg. *çıraq* “çerağ, mum,
kandil” (KRS-II, 391)

CC **xaq (Ar.)** “ödeme; hak, hukuk; gerçek, doğru” (KW, 101) ; Krg. **aq, aqı**
 “hak; sahiplik; gerçek, doğru” (KRS-I, 40)

CC **sunduq (Ar.)** “sandık” (KW, 225) ; Krg. **sandıq, sunduq** “sandık”
 (KRS-II, 134)

CC **tabaq (Ar.)** “tabak, kap” (KW, 231) ; Krg. **tabaq** “tabak” (KRS-II, 187)

CC **taq (Far.)** “tek” (KW, 235) ; Krg. **taq** “tek” (KRS-II, 220)

2.2.3.11.3.2. CC /-q > -x/ ; Krg. /-q/

Son seste de ikili örnekler görülür.

Örnekler:

CC **aq, ax** “ak, beyaz” (KW, 30) ; Krg. **aq** “ak, beyaz” (KRS-I, 37)

CC **bulaq, bulax** “kaynak, çeşme, pınar, memba” (KW, 68) ; Krg. **bulaq**
 “kaynak, pınar, memba, çeşme” (KRS-I, 157)

CC **çaq-, çax-** “iftira etmek; çakmak” (KW, 73) ; Krg. **çaq-** “şikayet etmek,
 yakınmak; (böcek) ısırarak; çakmak” (KRS-II, 337)

CC **çibuq, çibuχ** “dal, çubuk” (KW, 78) ; Krg. **çibiχ** “dal, çubuk”
 (KRS-II, 381)

CC **çiq-, çix-** “dışarı çıkmak, çıkmak” (KW, 79) ; Krg. **çiq-** “dışarı çıkmak,
 çıkmak” (KRS-II, 385)

CC **inaq, inax** “sadık, inanılan, güvenilen kişi” (KW, 273) ; Krg. **inaq**
 “sadık, inanılan, güvenilen kişi, en yakın dost, temiz” (KRS-II, 432)

CC **iraq, irax** “ırak, uzak” (KW, 274) ; Krg. **iraaq** “ırak, uzak” (KRS-II, 435)

CC **oymaq, oymax** “yüzük, dikiş yüzüğü” (KW, 174) ; Krg. **oymoq** “yüzük,
 dikiş yüzüğü” (KRS-II, 63)

CC **qanlıq, xanlıq, xanlıχ** “sultanlık, hanlık” (KW, 100) ; Krg. **qandıq,**
xandıq “sultanlık, hanlık” (KRS-II, 339)

CC **qulaq, qulaχ** “kulak” (KW, 202) ; Krg. **qulaq** “kulak” (KRS-II, 440)

CC **qorq-, qorχ-** “korkmak” (KW, 200) ; Krg. **qorq-** “korkmak” (KRS-I, 407)

CC **satuq, satuχ** “satma, satış, satın alma” (KW, 139) ; Krg. **satıq** “satma,
 satış, satın alma” (KRS-II, 139)

CC **savuuq, savuχ** “soğuk, soğukluk” (KW, 216) ; Krg. **suuq** “soğuk”
 (KRS-II, 168)

- CC *sıq-*, *sıx-* “sıkmak, bastırmak, sıkıştırmak” (KW, 228) ; Krg. *sıq-*
“sıkmak, bastırmak, sıkıştırmak” (KRS-II, 179)
- CC *tavuq*, *tavoχ* “tavuk” (KW, 238) ; Krg. *tooq* “tavuk” (KRS-II, 250)
- CC *uruq*, *uruχ* “tohum; nesil, soy” (KW, 266) ; Krg. *uruq* “tohum; nesil,
soy” (KRS-II, 308)
- CC *yarıq*, *yaruχ*, *yariχ* “aydınlık, ışık, parlaklık” (KW, 116) ; Krg. *carıq*
“aydınlık, ışık, parlaklık” (KRS-I, 236)
- CC *yoq*, *yoχ* “yok, mevcut olmayan” (KW, 125) ; Krg. *coq* “yok, mevcut
olmayan” (KRS-I, 256)
- CC *yuq-*, *yuχ-* “bir şeye yapışıp kalmak, oturup kalmak, oyalanmak,
kalmak” (KW, 128) ; Krg. *cuq-* “yapışmak” (KRS-I, 267)
- CC *yoluq-*, *yoluχ-* “karşılaşmak” (KW, 126) ; Krg. *coluq-* “karşılaşmak”
(KRS-I, 259)

2.2.3.12. // Ünsüzü

2.2.3.12.1. Ön Seste

2.2.3.12.1.1. CC // - / ; Krg. // - /

Alıntı kelimeler:

- CC *laχab* (Ar.) “lakap, takma ad” (KW, 161) ; Krg. *laqap*, (*ilaqap*,
laqam) “lakap, takma ad” (KRS-II, 5, 430)
- CC *laχan* (Far.) “leğen” (KW, 161) ; Krg. *legen*, (*ilegen*) “legen”
(KRS-II, 6)
- CC *layχ* (Ar.) “layık, uygun” (KW, 161) ; Krg. *ilayiq* “layık, uygun”
(KRS-II, 429)

2.2.3.12.2. İç Seste

2.2.3.12.2.1. CC / - / - / ; Krg. / - / - /

Örnekler:

- CC *ala* “alaca, benekli” (KW, 34) ; Krg. *ala* “alaca, benekli” (KRS-I, 44)

- CC *alaçuq* “çadır, kulübe, baraka, evcik” (KW,34) ; Krg. *alaçıq* “çalı
çırından yapılan barınak, çadır” (KRS-I, 46)
- CC *arçıla*- “tartışmayı kesmek” (KW, 10) ; Krg. *araçala*- “tartışmayı
kesmek” (KRS-I, 65)
- CC *balaban* “atmaca” (KW, 48) ; Krg. *balapan* “kuşun yavrusu”
(KRS-I, 103)
- CC *baluq* “balık” (KW, 49) ; Krg. *balıq* “balık” (KRS-I, 107)
- CC *qısqalıq* “kısalık” (KW, 208) ; Krg. *qısqalıq* “kısalık” (KRS-II, 498)
- CC *qolan* “yular, eyer kolanı” (KW, 199) ; Krg. *olon* “yular, eyer kolanı”
(KRS-II, 67)
- CC *salın*- “salınmak” (KW, 213) ; Krg. *salın*- “salınmak; sermek”
(KRS-II, 130)
- CC *sıla*- “sıvazlamak, okşamak” (KW, 228) ; Krg. *sıla*- “sıvazlamak,
okşamak” (KRS-II, 179)
- CC *yalın*- “yalvarmak, yakarmak; rica etmek” (KW, 112) ; Krg. *calın*-
“yalvarmak, yakarmak; rica etmek” (KRS-I, 224)
- CC *baylıq* “zenginlik” (KW, 48) ; Krg. *baylık* “zenginlik” (KRS-I, 97)
- CC *bavla*- “bağlamak, ip ile bağlamak” (KW, 53) ; Krg. *bayla*- “bağlamak,
ip ile bağlamak” (KRS-I, 96)
- CC *ıyla*-, *ıla*- “ağlamak” (KW, 272) ; Krg. *ıyla*- “ağlamak” (KRS-II, 425)
- CC *yayla*- “yaylamak, yaz mevsimini yaylada geçirmek” (KW, 110) ; Krg.
cayla- “yaylamak, yaz mevsimini yaylada geçirmek” (KRS-I, 215)
- CC *alyış* “alkış, sena, övgü; hayır dua” (KW, 31) ; Krg. *alqış* “alkış, övgü”
(KRS-I, 51)
- CC *alda*- “aldatmak, kandırmak” (KW, 35) ; Krg. *alda*- “aldatmak,
kandırmak” (KRS-I, 48)
- CC *alyışlı* “kutsal, aziz” (KW, 35) ; Krg. *alqıştuu* “övülür, kutsal, aziz”
(KRS-I, 51)
- CC *alma* “elma” (KW, 35) ; Krg. *alma* “elma” (KRS-I, 51)
- CC *altun* “altın” (KW, 36) ; Krg. *altın* “altın” (KRS-I, 52)
- CC *balçuq* “killi çamur, balçık” (KW, 48) ; Krg. *balçıq* “çamur, balçık”
(KRS-I, 107)

- CC *balqı*- “parlamak, ışıldamak, ışık saçmak” (KW, 48) ; Krg. *balqı*-
 “parlamak, ışıldamak, ışık saçmak” (KRS-I, 105)
- CC *qaltaq* “kaltak” (KW, 191) ; Krg. *qaltaq*, *qaltek* “sopa” (KRS-II, 333)
- CC *tolmaç*, *tilmaç* “tercüman” (KW, 248) ; Krg. *tilmeç* “tercüman”
 (KRS-II, 237)
- CC *yulmala*- “ütmek, yakmak” (KW, 129) ; Krg. *culmala*- “yırtmak, elle
 tutmak; tirmalamak, atışmak” (KRS-I, 268)

Alıntı kelimeler:

- CC *piyala* (**Far.**) “bardak, tas, kupa, kadeh” (KW, 187) ; Krg. *piyala* “kase,
 kupa” (KRS-II, 111)
- CC *qalı* (**Far.**) “halı” (KW, 191) ; Krg. *qalı* “hali” (KRS-II, 334)

2.2.3.12.2.2. CC /-l-/ ; Krg. /-d-, -t-/

Örnekler:

- CC *alşışla*- “hayır dua etmek, övmek” (KW, 35) ; Krg. *alkışta*- “kutlamak,
 övmek” (KRS-I, 51)
- CC *ayuzluḡ* “ağızlık, at gemi” (KW, 29) ; Krg. *oozduḡ* “ağızlık, at gemi”
 (KRS-II, 74)
- CC *atla*- “atlamak, aşmak” (KW, 44) ; Krg. *atta*- “atlamak, aşmak”
 (KRS-I, 80)
- CC *başla*- “başlamak” (KW, 52) ; Krg. *başta*- “başlamak” (KRS-I, 120)
- CC *çoḡmarlı* “çomaklı, topuzlu” (KW, 75) ; Krg. *çoqmorduu* “çomaklı,
 topuzlu” (KRS-II, 366)
- CC *ırla*- “şarkı söylemek” (KW, 274) ; Krg. *ırda*- “şarkı söylemek”
 (KRS-II, 438)
- CC *qovanlan-*, *ḡovanlan-* “böbürlenmek, övünmek” (KW, 103) ; Krg.
qubaḡdan- “sevinmek, neşelenmek” (KRS-II, 435)
- CC *saqla*- “saklamak, korumak” (KW, 214) ; Krg. *saqta*- “saklamak,
 korumak” (KRS-II, 125)
- CC *tatlı* “tatlı” (KW, 237) ; Krg. *tattu* “tatlı, lezzetli” (KRS-II, 215)

Alıntı kelimeler:

- CC *maŋlay* (**Moğ.**) “alın, cephe, ön” (KW, 162) ; Krg. *maŋday* “alın, ön”
(KRS-I, 17)
- CC *molla* (**Ar.**) “molla, hoca, papaz” (KW, 31) ; Krg. *moldo* “molla, hoca,
papaz” (KRS-II, 31)

2.2.3.12.3. Son Seste**2.2.3.12.3.1. CC /-l/ ; Krg. /-l/**

Örnekler:

- CC *al-* “almak, evlenmek; yardımcı fiil” (KW, 33) ; Krg. *al-* “almak,
evlenmek; yardımcı fiil” (KRS-I, 43)
- CC *çal-* “müzik aleti çalmak” (KW, 72) ; Krg. *çal-* “müzik aleti çalmak;
şiddetli vurmak; kontrol etmek; karıştırmak” (KRS-II, 339)
- CC *ıryal-* “sallamak, sallanmak” (KW, 274) ; Krg. *ıryal-* “sallamak,
sallanmak” (KRS-II, 437)
- CC *qal-, ɣal-* “kalmak, durmak; artmak” (KW, 191) ; Krg. *qal-* “kalmak,
durmak; artmak” (KRS-II, 328)
- CC *saqal* “sakal” (KW, 214) ; Krg. *saqal* “sakal” (KRS-II, 124)
- CC *uyal-* “utanmak” (KW, 264) ; Krg. *uyal-* “utanmak” (KRS-II, 316)
- CC *yaşıl* “yeşil” (KW, 118) ; Krg. *caşıl* “yeşil” (KRS-I, 241)
- CC *yaŋıl-* “yanılmak, hata etmek” (KW, 113) ; Krg. *caŋıl-* “yanılmak, hata
etmek” (KRS-I, 231)
- CC *yayıl-* “yayılmak” (KW, 110) ; Krg. *cayıl-* “yayılmak” (KRS-I, 217)

2.2.3.13. /m/ Ünsüzü**2.2.3.13.1. Ön Seste****2.2.3.13.1.1. CC /m-/ ; Krg. /m-/**

Örnekler:

- CC *mamuɣ* “pamuk” (KW, 163) ; Krg. *mamıq* “pamuk” (KRS-II, 16)

- CC *men* “ben” (KW, 163) ; Krg. *men* “ben” (KRS-II, 24)
- CC *min*- “binmek” (KW, 165) ; Krg. *min*- “binmek” (KRS-II, 28)
- CC *munça* “o kadar çok, bunca” (KW, 165) ; Krg. *mınça* “o kadar çok,
bunca” (KRS-II, 48)
- CC *müz* “boynuz” (KW, 167) ; Krg. *müyüz* “boynuz” (KRS-I, 43)

Alıntı kelimeler:

- CC *maana* (Ar.) “tarz, karakter” (KW, 161) ; Krg. *maani* “alam, mana; sır”
(KRS-II, 8)
- CC *maıst* (Ar.) “maksat, gaye, istenilen şey” (KW, 162) ; Krg. *maısat*
“maksat, gaye, istenilen şey” (KRS-II, 13)
- CC *maıta*- (Ar.) “övmek, methetmek” (KW, 162) ; Krg. *maıta*- “övmek,
methetmek” (KRS-II, 13)
- CC *maydan* (Ar.) “meydan, saha” (KW, 162) ; Krg. *maydan* “cephe, alan,
saha, meydan; tarla, düzlük” (KRS-II, 11)
- CC *maymun* (Ar.) “maymun” (KW, 162) ; Krg. *maymıl* “ maymun”
(KRS-II, 12)
- CC *medet* (Ar.) “yardım, medet, imdat” (KW, 163) ; Krg. *medet* “yardım,
medet, imdat” (KRS-II, 22)
- CC *murad* (Ar.) “hedef, amaç, dilek, murad” (KW, 166) ; Krg. *murat*
“hedef, amaç, dilek, murad” (KRS-II, 40)
- CC *murdar* (Ar.) “pis, çürük yiyecek ve içecek” (KW, 166) ; Krg. *murdar*,
mırdar “pis, kokmuş, çürük; ölü; leş” (KRS-II, 40)

2.2.3.13.2. İç Seste

2.2.3.13.2.1. CC /-m-/ ; Krg. /-m-/

Örnekler:

- CC *çömiç* “kepçe” (KW, 76) ; Krg. *çömüç* “kepçe” (KRS-II, 372)
- CC *kemir*- “kemirmek” (KW, 137) ; Krg. *kemir*- “kemirmek” (KRS-I, 372)
- CC *kömiş* “gümüş” (KW, 151) ; Krg. *kümüş* “gümüş” (KRS-I, 465)
- CC *kömlüdrük* “göğüs kemeri, at göğüslüğü” (KW, 151) ; Krg. *kümlödrük*

- “göğüs kemeri, at göğüslüğü” (KRS-I, 422)
- CC *qamış*, *çamış* “kamış, şeker kamışı, sazlık, sap” (KW, 100) ; Krg. *qamış* “hamış” (KRS-II, 338)
- CC *semir*- “semirmek, yağlanmak” (KW, 216) ; Krg. *semir*- “semirmek, yağlanmak” (KRS-II, 144)
- CC *tamaq* “boğaz” (KW, 233) ; Krg. *tamaq* “boğaz; yemek” (KRS-II, 199)
- CC *tamar* “damar” (KW, 233) ; Krg. *tamir* “damar” (KRS-II, 201)
- CC *tuman* “duman, sis, karanlık” (KW, 253) ; Krg. *tuman* “duman, sis, karanlık” (KRS-II, 266)
- CC *tumov* “nezle” (KW, 253) ; Krg. *tumoo* “nezle” (KRS-II, 266)
- CC *tümen* “on bin” (KW, 259) ; Krg. *tümön* “on bin” (KRS-II, 281)
- CC *yama*- “yamamak, yama yapmak” (KW, 112) ; Krg. *cam*a- “yamamak, yama yapmak” (KRS-I, 224)
- CC *yaman* “kötü, fena” (KW, 112) ; Krg. *caman* “kötü, fena, yaman” (KRS-I, 225)
- CC *yemese* “ya da, yahut da, yine de” (KW, 121) ; Krg. *emese* “ya da, yahut da, yine de” (KRS-II, 453)
- CC *yemiş* “yemi, meyve” (KW, 121) ; Krg. *cemiş* “yemiş, meyve” (KRS-I, 247)
- CC *yumurtqa* “yumurta” (KW, 129) ; Krg. *cumurtqa* “yumurta” (KRS-I, 269)
- CC *barmaq* “parmak” (KW, 51) ; Krg. *barmaq* “parmak” (KRS-I, 111)
- CC *çırma*- “sarmak, çemremek” (KW, 79) ; Krg. *çırma*- “sarmak, çemremek” (KRS-I, 392)
- CC *orman* “orman, koru” (KW, 179) ; Krg. *ormon* “orman, koru” (KRS-II, 78)
- CC *oymaq*, *oymaç* “yüzük, dikiş yüzüğü” (KW, 174) ; Krg. *oymoq* “yüzük, dikiş yüzüğü” (KRS-II, 63)
- CC *qarma*- “dokunmak, temas etmek” (KW, 194) ; Krg. *qarma*- “dokunmak, temas etmek” (KRS-II, 352)
- CC *tegirmen* “değirmen” (KW, 238) ; Krg. *tegirmen* “değirmen” (KRS-II, 219)

- CC *tırmaq* “çivi, mih” (KW, 263) ; Krg. *tırmaq* “tırnak; bahçıvan tarağı”
(KRS-II, 294)
- CC *toqmaq* “tokmak” (KW, 249) ; Krg. *toqmoq* “tokmak” (KRS-II, 244)
- CC *yarma* “ağaç yarması” (KW, 116) ; Krg. *carma* “ağaç yarması;
kızartılmış buğdaydan yapılmış soğuk içecek” (KRS-I, 235)
- CC *çimdi*- “çimdiklemek” (KW, 78) ; Krg. *çimçil*- “çimdiklemek”
(KRS-II, 388)
- CC *çömlek* “çömlek” (KW, 76) ; Krg. *çömök*, *çömölök* “çömlek”
(KRS-II, 372)
- CC *emdi*, *imdi* “şimdi” (KW, 88) ; Krg. *emi*, *endi* “şimdi” (KRS-II, 453)
- CC *emçek* “meme, meme başı” (KW, 87) ; Krg. *emçek* “meme, meme
başı” (KRS-II, 453)
- CC *qamçı* “kamçı” (KW, 192) ; Krg. *qamçı* “kamçı” (KRS-II, 336)
- CC *yamyur*, (*amyur*) (KW, 112) ; Krg. *camyır*, *caan* “yağmur” (KRS-I, 226)
- CC *yumşaq*, *yımşaq* “yumuşak” (KW, 129) ; Krg. *cumşaq* “yumuşak”
(KRS-I, 269)

Alıntı kelimeler:

- CC *amanat* (Ar.) “emanet” (KW, 36) ; Krg. *amanat* “emanet” (KRS-I, 55)
- CC *amen*, *amin* (Ar.) “amin, öyle olsun” (KW, 37) ; *oomin*, *oomiyn* “amin,
öyle olsun” (KRS-II, 55)
- CC *hamır* (Ar.) “hamur” (KW, 100) ; Krg. *qamır* “hamur” (KRS-II, 337)
- CC *tamaşa* (Far.) “seyretme, gezme, temaşa” (KW, 233) ; Krg. *tamaşa*
“şaka, eğlence” (KRS-II, 200)
- CC *zamana* (Ar.) “zaman” (KW, 74) ; Krg. *zaman* “zaman” (KRS-I, 287)
- CC *aqmaq* (Ar.) “ahmak, aptal, akılsız” (KW, 39) ; Krg. *aqmaq* “ahmak,
aptal, akılsız” (KRS-I, 38)
- CC *armut* (Far.) “armut” (KW, 40) ; Krg. *almurut* “armut” (KRS-I, 52)
- CC *düşman*, *tüşman*, *tuşman* (Far.) “düşman” (KW, 84) ; Krg. *duşman*
“düşman” (KRS-I, 201)
- CC *qırmızı* (Far.) “kırmızı” (KW, 207) ; Krg. *qırmızı* “kırmızı” (KRS-I, 496)
- CC *ambar* (Ar.) “ambar” (KW, 36) ; Krg. *ambar* “ambar” (KRS-I, 55)

CC *tamça* (**Moğ.**) “damga, mühür” (KW, 233) ; Krg. *tamya* “damga, mühür” (KRS-II, 200)

CC *payyambar*, (*peyyambar*) (**Far.**) “peygamber” (KW, 186) ; Krg. *payyambar*, *bayyambar* “peygamber” (KRS-II, 105)

2.2.3.13.3. Son Seste

2.2.3.13.3.1. CC /-m/ ; Krg. /-m/

Örnekler:

CC *bayram* “bayram, kurban bayram” (KW, 48) ; Krg. *mayram* “bayram” (KRS-I, 12)

CC *erdem* “fazilet” (KW, 91) ; Krg. *erdem* “fazilet” (KRS-II, 460)

CC *kim* “kim (soru zamiri)” (KW, 143) ; Krg. *kim* “kim (soru zamiri)” (KRS-I, 387)

CC *köm-* “gömmek” (KW, 151) ; Krg. *köm-* “gömmek” (KRS-I, 421)

CC *ölüm* “ölüm” (KW, 183) ; Krg. *ölüm* “ölüm” (KRS-II, 93)

CC *qam* “şaman” (KW, 191) ; Krg. *qam* “şaman, bahşı” (KRS-II, 335)

CC *qum* “kum” (KW, 203) ; Krg. *qum* “kum” (KRS-I, 444)

CC *qurum* “kurum, iş” (KW, 204) ; Krg. *qurum* “kurum, iş” (KRS-I, 451)

CC *şalyam* “şalgam, turba benzer yuvarlak sebze” (KW, 230) ; Krg. *şalgam* “şalgam” (KRS-II, 399)

CC *tam* “dam, çatı, tıraş” (KW, 233) ; Krg. *tam* “dam” (KRS-II, 199)

CC *yarım* “yarım, buçuk” (KW, 117) ; Krg. *carım* “yarım, buçuk” (KRS-I, 237)

CC *yum-* “yummak, göz kırpmak” (KW, 129) ; Krg. *cum-* “yummak, göz kırpmak” (KRS-I, 268)

CC *yüzüm* “üzüm” (KW, 132) ; Krg. *cüzüm* “üzüm” (KRS-II, 273)

Alıntı kelimeler:

CC *badam* (**Far.**) “badem” (KW, 46) ; Krg. *badam* “badem” (KRS-I, 92)

2.2.3.14. /n/ Ünsüzü

2.2.3.14.1. Ön Seste

2.2.3.14.1.1. CC /n-/ ; Krg. /n-/

Örnekler:

CC *neçe* “ne kadar, kaç tane” (KW, 169) ; Krg. *neçe*, *neçen* “ne kadar”
(KRS-II, 56)

CC *neme* “herhangi bir şey” (KW, 171) ; Krg. *neme* “herhangi bir şey”
(KRS-II, 56)

CC *neçik* “nasıl, nice, ne şekilde” (KW, 169) ; Krg. *neçik* “nasıl, hangi, ne şekilde” (KRS-II, 58)

Alıntı kelimeler:

CC *naqt* (Ar.) “nakit, peşin para” (KW, 168) ; Krg. *naq* “nakit, peşin para”
(KRS-II, 51)

CC *nezik* (Far.) “nazik, kibar, ince” (KW, 172) ; Krg. *nazik* “nazik, kibar, ince” (KRS-II, 51)

CC *nohut* (Far.) “nohut” (KW, 172) ; Krg. *noqot* “nohut” (KRS-II, 57)

CC *nöger* (Moğ.) “yoldaş, arkadaş” (KW, 172) ; Krg. *nökör* “hizmetçi, yardımcı” (KRS-II, 58)

CC *nur* (Ar.) “nur, ışık, aydınlık, parlaklık” (KW, 167) ; Krg. *nur* “nur, ışık, aydınlık, parlaklık” (KRS-II, 58)

2.2.3.14.2. İç Seste

2.2.3.14.2.1. CC /-n-/ ; Krg. /-n-/

Örnekler:

CC *çanaq* “çanak, kap” (KW, 73) ; Krg. *çanaç* “keçinin derisinden yapılan ve kımız saklanan çanak” (KRS-I, 345)

CC *inek* “inek” (KW, 106) ; Krg. *inek* “inek” (KRS-I, 301)

CC *ini* “erkek torun” (KW, 301) ; Krg. *ini* “küçük erkek kardeş”
(KRS-I, 301)

CC *çıyanaq* “dirsek” (KW, 78) ; Krg. *çıqanaq* “dirsek” (KRS-II, 386)

- CC *inan*- “inanmak, güvenmek” (KW, 273) ; Krg. *inan*- “inanmak, güvenmek” (KRS-II, 432)
- CC *kişine*-, *kişne*- “kişnemek” (KW, 149) ; Krg. *kişene*- “kişnemek” (KRS-I, 390)
- CC *muna* “şuraya bak! işte!” (işaret kelimesi) (KW, 165) ; Krg. *mina* “şuraya bak!” (KRS-II, 47)
- CC *orna*- “ikamet etmek, yerleşmek” (KW, 179) ; Krg. *orno*- “ikamet etmek, yerleşmek” (KRS-II, 79)
- CC *oyna*- “oynamak” (KW, 174) ; Krg. *oyno*- “oynamak” (KRS-II, 63)
- CC *oynaş* “maşuka, cariyeye, oynaş” (KW, 174) ; Krg. *oynoş* “maşuka, cariyeye, oynaş” (KRS-II, 64)
- CC *qonuş* “konut, oturulan yer” (KW, 199) ; Krg. *qonuş* “konut, oturulan yer” (KRS-I, 402)
- CC *sina*- “sınamak, denemek, tecrübe etmek” (KW, 228) ; Krg. *sina*-, *sinda*- “sınamak, denemek, tecrübe etmek” (KRS-II, 181)
- CC *tanı*- “görmek, bilmek, tanımak” (KW, 234) ; Krg. *tanı*- “öğrenmek, bilmek, tanımak” (KRS-II, 185)
- CC *tigenek* “diken” (KW, 243) ; Krg. *tikenek* “diken” (KRS-II, 235)
- CC *tınım* “rahat, huzur” (KW, 262) ; Krg. *tınım* “rahat, huzur; nefes” (KRS-II, 293)
- CC *una*- “kabullenmek, boyun eğmek, itaat etmek” (KW, 265) ; Krg. *una*- “kabullenmek, boyun eğmek, itaat etmek” (KRS-II, 305)
- CC *yana* “yine, tekrar, ikinci defa” (KW, 113) ; Krg. *cana* “yine, tekrar, ikinci defa” (KRS-I, 228)
- CC *qıyna*- “eziyet etmek, ıstırap vermek” (KW, 205) ; Krg. *qıyna*- “eziyet etmek, ıstırap vermek” (KRS-I, 480)
- CC *turna* “turna kuşu” (KW, 257) ; Krg. *turna*, *turuna* “turna kuşu” (KRS-II, 270)
- CC *ant* “ant, yemin” (KW, 38) ; Krg. *ant* “ant, yemin” (KRS-I, 57)
- CC *ençi* “mal, mülkiyet” (KW, 88) ; Krg. *ençi* “miras; mal, mülkiyet” (KRS-I, 455)
- CC *kendir* “kendir” (KW, 138) ; Krg. *kendir* “kendir” (KRS-I, 373)

CC *qonç* “bacak, baldır” (KW, 199) ; Krg. *qonç* “bacak, baldır”
(KRS-I, 403)

CC *yançiq* “kese, para kesesi, torba” (KW, 113) ; Krg. *cançiq* “cep”
(KRS-I, 229)

Alıntı kelimeler:

CC *canavar* (**Far.**) “canavar, vahşi hayvan” (KW, 98) ; Krg. *canıbar*
“hayvan” (KRS-I, 229)

2.2.3.14.3. Son Seste

2.2.3.14.3.1. CC /-n/ ; Krg. /-n/

Örnekler:

CC *arşun* “arşın, bir dirsek uzunluğu” (KW, 40) ; Krg. *arşın* “arşın, bir
dirsek uzunluğu” (KRS-I, 72)

CC *arın*- “temizlemek, arınmak” (KW, 42) ; Krg. *arın*- “temizlemek,
arınmak” (KRS-I, 73)

CC *altun* “altın” (KW, 36) ; Krg. *altın* “altın” (KRS-I, 52)

CC *kün* “güneş; gün” (KW, 158) ; Krg. *kün* “güneş; gün” (KRS-I, 465)

CC *oylan* “oğlan, çocuk; yardımcı, hizmetçi” (KW, 173) ; Krg. *ulan* “oğlan,
çocuk, genç, yiğit” (KRS-II, 311)

CC *qazan* “kazan, bakır, kap” (KW, 197) ; Krg. *qazan* “kazan”
(KRS-II, 316)

CC *qın* “kın, kılıf, sadak” (KW, 206) ; Krg. *qın* “kın, kılıf, sadak”
(KRS-I, 490)

CC *sen* “sen” (KW, 217) ; Krg. *sen* “sen” (KRS-II, 144)

CC *un* “un” (KW, 265) ; Krg. *un* “un” (KRS-II, 305)

Alıntı kelimeler:

CC *can* (**Far.**) “can, ruh” (KW, 98) ; Krg. *can* “can, ruh” (KRS-I, 226)

CC *izan* (**Far.**) “zarar, ziyan” (KW, 108) ; Krg. *ziyan* “ziyan, zarar”
(KRS-I, 294)

CC *ten* (Far.) “ten, et, beden, vücut” (KW, 240) ; Krg. *ten* “ten, et, beden, vücut” (KRS-II, 224)

2.2.3.15. /ŋ/ Ünsüzü

2.2.3.15.1. Ön Seste Kullanılmaz

2.2.3.15.2. İç Seste

2.2.3.15.2.1. CC /-ŋ-/ ; Krg. /-ŋ-/

Örnekler:

CC *aŋla*- “anlamak” (KW, 38) ; Krg. *aŋda*- “anlamak” (KRS-I, 59)

CC *qaraŋyu, qaraŋyı* “karanlık” (KW, 193) ; Krg. *qaraŋyı* “karanlık; cahil” (KRS-II, 349)

CC *taŋda* “şafakta” (KW, 233) ; Krg. *taŋda* “şafakta; yarın” (KRS-II, 203)

CC *teŋdeş* “aynı değerde” (KW, 241) ; Krg. *teŋdeş* “aynı değerde” (KRS-II, 224)

CC *tıŋla*- “dinlemek” (KW, 262) ; Krg. *tıŋda*- “dinlemek” (KRS-II, 293)

CC *keŋeş* “öğüt, nasihat” (KW, 138) ; Krg. *keŋeş* “öğüt, nasihat” (KRS-I, 374)

CC *köŋül* “gönül, kalp; akıl, bilinç, ruh” (KW, 152) ; Krg. *köŋül, köön* “gönül, kalp; akıl, bilinç, ruh” (KRS-I, 423)

CC *meŋi* “ebedi, süreklî” (KW, 164) ; Krg. *meŋgi, maŋgi* “eski” (KRS-II, 25)

CC *oŋalt*- “iyileştirmek” (KW, 178) ; Krg. *oŋolt*-, *oŋol*- “iyileştirmek” (KRS-II, 71)

CC *qıŋır* “eğri, büğrö, kambur” (KW, 207) ; Krg. *qıŋır* “eğri, büğrö, kambur” (KRS-I, 492)

CC *teŋiz* “deniz” (KW, 241) ; Krg. *teŋiz, deŋiz* “deniz” (KRS-II, 232)

CC *toŋuz* “domuz” (KW, 249) ; Krg. *doŋuz* “domuz” (KRS-II, 197)

CC *üzəŋgi* “üzengi” (KW, 271) ; Krg. *üzöŋgü* “üzengi” (KRS-II, 318)

CC *yalaŋaçla*- “ortaya çıkarmak” (KW, 111) ; Krg. *cılaŋaçta*- “açmak,

meydana çıkarmak; soyunmak, çıplak kalmak; açılmak” (KRS-I, 279)
 CC *yaŋıl*- “yanılmak, hata etmek” (KW, 113) ; Krg. *caŋıl*- “yanılmak,
 hata etmek” (KRS-I, 231)
 CC *yeŋil* “hafif” (KW, 122) ; Krg. *ceŋil* “hafif” (KRS-I, 248)

Alıntı kelimeler:

CC *maŋlay* (**Moğ.**) “alın, cephe, ön” (KW, 162) ; Krg. *maŋday* “alın, ön”
 (KRS-I, 17)
 CC *taŋsara* (**Ar.**) “şafak, tan kızılığı” (KW, 235) ; Krg. *taŋzaara* “şafak, tan
 kızılığı” (KRS-II, 286)

2.2.3.15.2.2. CC /-ŋ-/ ; Krg. /-ø-/

Örnekler:

CC *maŋra*- “melemek” (KW, 162) ; Krg. *maara*- “melemek” (KRS-II, 9)
 CC *yaŋaq*, (*yaaq*, *yaaχ*) “yanak” (KW, 113) ; Krg. *caaq* “yanak”
 (KRS-I, 207)

2.2.3.15.3. Son Seste

2.2.3.15.3.1. CC /-ŋ/ ; Krg. /-ŋ/

Örnekler:

CC *buluŋ* “köşe, aç, barınak” (KW, 68) ; Krg. *buluŋ* “köşe, aç, barınak”
 (KRS-I, 159)
 CC *küŋ* “esir, kul, köle” (KW, 159) ; Krg. *küŋ* “esir, kul, köle” (KRS-I, 467)
 CC *oŋ*- “sarıp solmak” (KW, 177) ; Krg. *oŋ*- “sarıp solmak”
 (KRS-II, 70)
 CC *miŋ* “bin” (KW, 165) ; Krg. *miŋ* “bin” (KRS-II, 29)
 CC *qalıŋ* “kalın” (KW, 191) ; Krg. *qalıŋ* “kalın” (KRS-II, 334)
 CC *siŋ*- “sinmek, emilmek” (KW, 220) ; Krg. *siŋ*- “sinmek, emilmek”
 (KRS-II, 149)
 CC *taŋ*- “bağlamak, desteklemek” (KW, 234) ; Krg. *taŋ*- “bağlamak”
 (KRS-II, 203)

CC *tereη* “derin” (KW, 242) ; Krg. *tereη* “derin” (KRS-II, 229)

CC *teη* “denk, eş” (KW, 241) ; Krg. *teη* “denk, eş” (KRS-II, 224)

CC *toη-* “donmak” (KW, 249) ; Krg. *toη-* “donmak” (KRS-II, 250)

Alıntı kelimeler:

CC *palaη* (Far.) “leopar, pars” (KW, 106) ; Krg. *palaη* “leopar yılı, leopar, bars” (KRS-II, 106)

2.2.3.16. /p/ Ünsüzü

2.2.3.16.1. Ön Seste

2.2.3.16.1.1. CC /p-/ ; Krg. /p- > b-/

Alıntı kelimeler:

CC *payyambar*, (*peyyambar*) (Far.) “peygamber” (KW, 186) ; Krg. *payyambar*, *bayyambar* “peygamber” (KRS-II, 105)

CC *pil* (Ar.) “fil” (KW, 187) ; Krg. *pil*, *bil* “fil” (KRS-II, 110)

CC *peşman* (Far.) “pişman” (KW, 187) ; Krg. *buşman*, *buşayman* “pişman” (KRS-I, 165)

2.2.3.16.2. İç seste

2.2.3.16.2.1. CC /-p-/ ; Krg. /-p-, -b-/

Örnekler:

CC *ipek* “ipek” (KW, 107) ; Krg. *cibek* “ipek” (KRS-I, 253)

CC *arpa* “arpa” (KW, 40) ; Krg. *arpa* “arpa” (KRS-I, 69)

CC *çırpı* “çalı çırpı, kuru ağaç” (KW, 79) ; Krg. *çırpıq* “çalı çırpı, kuru ağaç” (KRS-II, 393)

CC *kerpiç* “kerpiç, tuğla” (KW, 140) ; Krg. *kirpiç* “kerpiç, tuğla” (KRS-I, 389)

CC *kirpik* “kirpik” (KW, 148) ; Krg. *kirpik* “kirpik” (KRS-I, 389)

CC *serpildi* “serpinti” (KW, 218) ; Krg. *serpindi* “serpinti” (KRS-II, 147)

CC *ürpek* “kivircık, karışıkun” (KW, 270) ; Krg. *ürpök* “kivircık, karışık”

(KRS-II, 325)

CC *yelpi*- “yelpaze ile hava vermek, yelpazelenmek” (KW, 121) ; Krg.*celpi*- “yelpaze ile hava vermek, yelpazelenmek” (KRS-I, 246)CC *epçi* “eş, hanım, ev kadını” (KW, 89) ; Krg. *epçi* “ev kadını, kadın; evin kadın tarafı” (KRS-II, 460)CC *öpke* “öfke, akciğer” (KW, 183) ; Krg. *öpkö* “öfke, akciğer” (KRS-II, 98)CC *qıptı* “makas” (KW, 207) ; Krg. *qıpçı* “makas” (KRS-I, 492)CC *tapta*- “bastırmak” (KW, 235) ; Krg. *tapta*- “bastırmak” (KRS-II, 206)CC *yipkir*- “midesini bulandırmak” (KW, 124) ; Krg. *cipkir*- “midesini bulandırmak” (KRS-I, 225)**Alıntı kelimeler:**CC *ıpar* (Ar.) “misk, koku” (KW, 273) ; Krg. *cıpar* “misk, koku”
(KRS-I, 283)**2.2.3.16.3. Son Seste****2.2.3.16.3.1. CC /-p/ ; Krg. /-p/**

Örnekler:

CC *öp*- “öpmek” (KW, 183) ; Krg. *öp*- “öpmek” (KRS-II, 98)CC *qop*-, *çop*- “çıkmaq, kalkmaq, yükselmek, yenide dirilmek” (KW, 103) ;Krg. *qop*- “çıkmaq, kalkmaq, yükselmek, yenide dirilmek” (KRS-I, 405)CC *tap*- “bulmaq” (KW, 235) ; Krg. *tap*- “bulmaq” (KRS-II, 205)CC *tüp*, *tüb* “dip, temel, kök” (KW, 259) ; Krg. *tüp* “dip, temel, kök”

(KRS-II, 283)

Alıntı kelimeler:CC *covap* (Ar.) “cevap” (KW, 98) ; Krg. *coop* “cevap” (KRS-I, 261)CC *qalıp* (Ar.) “kalıp, kundura kalıbı” (KW, 191) ; Krg. *qalıp* “şekil, model”
(KRS-II, 334)CC *qasap* (Ar.) “kasap” (KW, 195) ; Krg. *qasap* “kasap” (KRS-II, 357)

2.2.3.17. /r/ Ünsüzü

2.2.3.17.1. Ön Seste

2.2.3.17.1.1. CC /r-/ ; Krg. /r-/

Örnekler:

CC *raḫim* (Ar.) “acıyan, esirgeyen” (KW, 209) ; Krg. *raqım*, (*ıraqım*,
ırayım) “acıyan, esirgeyen” (KRS-II, 115)
 CC *raḡ* (Far.) “renk, boya” (KW, 209) ; Krg. *ıraḡ* “renk, boya”
 (KRS-II, 436)

2.2.3.17.2. İç Seste

2.2.3.17.2.1. CC /r-/ ; Krg. /r-/

Örnekler:

CC *ara* “ara, açıklık” (KW, 39) ; Krg. *ara* “ara, açıklık” (KRS-I, 63)
 CC *arıḡ* “zayıf, cılız” (KW, 42) ; Krg. *arıq* “zayıf, cılız” (KRS-I, 73)
 CC *arın*- “temizlemek, arınmak” (KW, 42) ; Krg. *arın*- “temizlemek,
 arınmak” (KRS-I, 73)
 CC *birik*- “birikmek, bir araya gelmek, toplanmak” (KW, 59) ; Krg. *birik*-
 “birikmek, bir araya gelmek, toplanmak” (KRS-I, 136)
 CC *çürü*- “çürümek” (KW, 77) ; Krg. *çiri*- “çürümek” (KRS-I, 364)
 CC *kerek* “gerek” (KW, 139) ; Krg. *kerek* “gerek” (KRS-I, 377)
 CC *keriş* “tartışma, çekişme” (KW, 139) ; Krg. *keriş* “tartışma, çekişme”
 (KRS-I, 378)
 CC *orun* “yer, mahal” (KW, 179) ; Krg. *orun* “yer, mahal” (KRS-II, 82)
 CC *sarı* “sarı” (KW, 214) ; Krg. *sarı* “sarı” (KRS-II, 138)
 CC *taşqarı* “dış, dışarı, dışarda” (KW, 237) ; Krg. *tışqarı* “dışarı, dışarda”
 (KRS-II, 297)
 CC *terek* “ağaç, hurma ağacı” (KW, 242) ; Krg. *terek* “ağaç” (KRS-II, 229)
 CC *tirilik* “dirilik, canlılık” (KW, 245) ; Krg. *tirüülük* “dirilik, canlılık”
 (KRS-I, 403)

- CC *yara*- “yaramak, faydalı olmak” (KW, 114) ; Krg. *cara*- “yaramak, faydalı olmak” (KRS-I, 233)
- CC *yırıl*- “büzülmek, çekmek” (KW, 134) ; Krg. *cırıl*- “büzülmek, çekmek” (KRS-II, 284)
- CC *qayra*, *qayrı* “geri” (KW, 190) ; Krg. *qayra* “geri; tekrar” (KRS-II, 320)
- CC *quyrux* “kuyruk” (KW, 202) ; Krg. *quyruq* “kuyruk” (KRS-I, 456)
- CC *seyrek* “seyrek, büyük aralıklarla” (KW, 216) ; Krg. *seyrek* “seyrek, büyük aralıklarla” (KRS-II, 141)
- CC *arpa* “arpa” (KW, 40) ; Krg. *arpa* “arpa” (KRS-I, 69)
- CC *arqa* “arka, sırt” (KW, 40) ; *arqa* “arka, sırt” (KRS-I, 67)
- CC *art*- “artmak, çoğalmak” (KW, 40) ; Krg. *art*- “artmak, çoğalmak; fazla olmak” (KRS-I, 70)
- CC *barmaq* “parmak” (KW, 51) ; Krg. *barmaq* “parmak” (KRS-I, 111)
- CC *erk* “erk, güç, kuvvet; arzu, istek, irade” (KW, 92) ; Krg. *erk* “erk, güç, kuvvet; arzu, istek, irade” (KRS-II, 462)
- CC *körk* “güzellik” (KW, 154) ; Krg. *körk* “güzellik” (KRS-I, 428)
- CC *orda* “köy yeri, belediye” (KW, 179) ; Krg. *ordo* “saray, köy yeri, belediye” (KRS-II, 78)
- CC *orta* “orta” (KW, 179) ; Krg. *orto* “orta” (KRS-II, 81)
- CC *ortaq* “ortak” (KW, 179) ; Krg. *ortoq* “ortak” (KRS-II, 81)
- CC *qırq*- “kırmak, kısaltmak, kesmek” (KW, 207) ; Krg. *qırq*- “kırmak, kesmek, kısaltmak” (KRS-I, 495)
- CC *sergek* “uyanık” (KW, 218) ; Krg. *sergek* “uyanık” (KRS-II, 145)
- CC *sırt* “sırt, tepe, yükseklik” (KW, 229) ; Krg. *sırt* “sırt, dış tarafı” (KRS-II, 184)
- CC *terle*- “terlemek” (KW, 243) ; Krg. *terde*- “terlemek” (KRS-II, 228)
- CC *yarma* “ağaç yarması” (KW, 116) ; Krg. *carma* “ağaç yarması; kızartılmış buğdaydan yapılmış soğuk içecek” (KRS-I, 235)

Alıntı kelimeler:

- CC *daru* (**Far.**) “ilaç” (KW, 81) ; Krg. *darı* “ilaç” (KRS-I, 186)
- CC *çiray* (**Far.**) “çehre, yüz” (KW, 79) ; Krg. *çiray* “çehre, yüz”

(KRS-II, 391)

CC *saray* (**Far.**) “saray, ev” (KW, 214) ; Krg. *saray* “saray, ev; hayvanlar için yapılan mekan” (KRS-II, 136)

CC *zafran* (**Ar.**) “safran” (KW, 275) ; Krg. *safran* “safran” (KRS-II, 210)

CC *comart, comard* (**Ar.**) “cömert” (KW, 98) ; Krg. *coomart* “cömert”
(KRS-I, 261)

CC *ħorma* (**Far.**) “hurma, hurma ağacının yemişi” (KW, 103) ; Krg. *kurma* “hurma, hurma ağacının yemişi” (KRS-I, 449)

CC *qırmızı* (**Far.**) “kırmızı” (KW, 207) ; Krg. *qırmızı* “kırmızı” (KRS-I, 496)

CC *murdar* (**Ar.**) “pis, çürük yiyecek ve içecek” (KW, 166) ; Krg. *murdar*,
mırdar pis, kokmuş, çürük; ölü; leş” (KRS-II, 40)

2.2.3.17.3. Son Seste

2.2.3.17.3.1. CC /-r/; Krg. /-r/

Örnekler:

CC *bar* “var, mevcut” (KW, 50) ; Krg. *bar* “var, mevcut” (KRS-I, 108)

CC *bur-* “burmak, kıvrırmak” (KW, 68) ; Krg. *bur-*, *bura-* “burmak, kıvrırmak; çevirmek, döndürmek” (KRS-I, 160)

CC *ır* “şarkı, türkü” (KW, 273) ; Krg. *ır* “şarkı, türkü” (KRS-II, 435)

CC *ker-* “germek” (KW, 139) ; Krg. *ker-* “germek” (KRS-I, 376)

CC *semir-* “semirmek, yağlanmak” (KW, 216) ; Krg. *semir-* “semirmek, yağlanmak” (KRS-II, 144)

CC *tar* “dar” (KW, 235) ; Krg. *tar* “dar” (KRS-II, 207)

CC *tur-* “durmak, sabit olmak, sakin olmak; ayağa kalkmak” (KW, 254) ;
Krg. *tur-* “durmak, sabit olmak, sakin olmak; ayağa kalkmak”
(KRS-II, 268)

CC *ür-* “ürümek, havlamak” (KW, 270) ; Krg. *ür-* “ürümek, havlamak”
(KRS-II, 324)

CC *yar-* “karar vermek” (KW, 114) ; Krg. *car-* “kırmak, yarmak, kesmek, parçalamak” (KRS-I, 232)

Alıntı kelimeler:

CC *ambar* (**Ar.**) “ambar” (KW, 36) ; Krg. *ambar* “ambar” (KRS-I, 55)

CC *bazar* (**Far.**) “pazar” (KW, 53) ; Krg. *bazar* “pazar” (KRS-I, 94)

CC *çatır* (**Far.**) “çadır” (KW, 74) ; Krg. *çatır* “çadır; şemsiye; çatı”

(KRS-II, 353)

CC *çeber* (**Moğ**) “terbiyeli, kibar, zarif, alımlı” (KW, 74) ; Krg. *çeber* “usta,

el işleri ustası” (KRS-II, 354)

CC *taftar* (**Far.**) “defter; kütük, tutanak” (KW, 232) ; Krg. *depter* “defter”

(KRS-II, 190)

CC *tatar, tarar* (**Far.**) “tatar” (KW, 236) ; Krg. *tatar* “tatar” (KRS-II, 214)

2.2.3.18. /s/ Ünsüzü**2.2.3.18.1. Ön Seste****2.2.3.18.1.1. CC /s-/ ; Krg. /s-/**

Örnekler:

CC *sağ* “uyanık” (KW, 212) ; Krg. *sağ* “uyanık, dikkatli” (KRS-II, 123)

CC *salın*- “salınmak” (KW, 213) ; Krg. *salın*- “salınmak; sermek”

(KRS-II, 130)

CC *san* “sayı” (KW, 213) ; Krg. *san* “sayı” (KRS-II, 132)

CC *sası* “sası, kokmuş” (KW, 215) ; Krg. *sasıq* “sası, kokmuş”

(KRS-II, 138)

CC *sat*- “satmak, satış yapmak” (KW, 215) ; Krg. *sat*- “satmak, satış

yapmak” (KRS-II, 139)

CC *sen* “sen” (KW, 217) ; Krg. *sen* “sen” (KRS-II, 144)

CC *sez*- “sezmek” (KW, 219) ; Krg. *sez*- “sezmek” (KRS-II, 140)

CC *sıla*- “sıvazlamak, okşamak” (KW, 228) ; Krg. *sıla*- “sıvazlamak,

okşamak” (KRS-II, 179)

CC *sıy* “şeref” (KW, 223) ; Krg. *sıy* “şeref” (KRS-II, 177)

CC *sız*- “sızmak, akmak” (KW, 229) ; Krg. *sız*- “sızmak, akmak; çizmek”

(KRS-II, 176)

CC *silk*- “silmek” (KW, 220) ; Krg. *silk*- “silmek” (KRS-II, 148)

CC *siḡ*- “sinmek, emilmek” (KW, 220) ; Krg. *siḡ*- “sinmek, emilmek”

(KRS-II, 149)

CC *soḡ*- “sokmak, vurmak, çarpmak” (KW, 151) ; Krg. *soq*- “sokmak,

vurmak, çarpmak” (KRS-II, 151)

CC *sol* “sol, sol taraf” (KW, 153) ; Krg. *sol* “sol, sol taraf” (KRS-II, 153)

CC *sun*- “sunmak, sarfetmek, vermek; germek, uzatmak” (KW, 225) ; Krg.

sun- “uzatmak; sunmak” (KRS-II, 165)

CC *sülük* “sülük” (KW, 226) ; Krg. *sülük* “sülük” (KRS-II, 173)

CC *sür*- “sürmek” (KW, 227) ; Krg. *sür*- “sürmek” (KRS-II, 173)

Alıntı kelimeler:

CC *sabur* (Ar.) “sabır, dayanma; sarı sabur otu” (KW, 210) ; Krg. *sabır*

“sabır, dayanma” (KRS-II, 120)

CC *saraf* (Ar.) “sarraf” (KW, 214) ; Krg. *sarap* “sarraf” (KRS-II, 137)

CC *sonbul* (Ar.) “sümbül” (KW, 222) ; Krg. *sümbül* “sümbül”

(KRS-II, 173)

CC *savsar* (Far.) “sansar ve derisi” (KW, 216) ; Krg. *suusar* “sansar”

(KRS-II, 169)

CC *surat* (Ar.) “suret, resim” (KW, 225) ; Krg. *süröt* “suret, resim”

(KRS-II, 174)

2.2.3.18.1.2. CC /s-/ ; Krg. /ç-/

Örnekler:

CC *saç* “saç, insanın başındaki kıllar” (KW, 210) ; Krg. *çaç* “saç”

(KRS-II, 353)

CC *saç*- “saçmak, dökmek; ekmek” (KW, 210) ; Krg. *çaç*- “saçmak,

dökmek; ekmek” (KRS-II, 353)

CC *seç*- “çözmek, bağını açmak” (KW, 218) ; Krg. *çeç*- “çözmek,

halletmek” (KRS-II, 360)

CC *sıçqan* “sıçan, fare” (KW, 227) ; Krg. *çıçqan* “sıçan, fare”

(KRS-II, 394)

CC *sıyırçıq* “sığircık kuşu” (KW, 227) ; Krg. *çıyırçıq* “sığircık kuşu”

(KRS-II, 385)

CC *suçuχ* “sucuk, bağırsak” (KW, 225) ; Krg. *çuçuq* “sucuk, bağırsak”

(KRS-II, 378)

2.2.3.18.2. İç Seste

2.2.3.18.2.1. CC *l-s-l* ; Krg. *l-s-l*

Örnekler:

CC *esir*- “sarhoş olmak” (KW, 94) ; Krg. *esir*- “sarhoş olmak; kudurmak,

kızmak” (KRS-II, 467)

CC *susun* “içki” (KW, 226) ; Krg. *suusun*, *suusunduk* “içki” (KRS-II, 169)

CC *yemese* “ya da, yahut da, yine de” (KW, 121) ; Krg. *emese* “ya da,

yahut da, yine de” (KRS-II, 453)

CC *qarsaq* “bozkır tilkisi, karsak ve derisi; post, kürk” (KW, 194) ; Krg.

qarsaq “bozkırlarda dolaşan hayvanlar; ilki, kurt vs.” (KRS-II, 353)

CC *qursaq* “kursak, karın, mide” (KW, 204) ; Krg. *qursaq* “kursak, karın,

mide” (KRS-II, 449)

CC *esker*- “düşünmek, dikkate almak” (KW, 94) ; Krg. *esker*- “hatırlamak,

akılda tutmak” (KRS-II, 467)

CC *eski* “eski” (KW, 94) ; Krg. *eski* “eski” (KRS-II, 467)

CC *qısqaç* “kısaç, kerpeten” (KW, 208) ; Krg. *qısqaç* “kısaç, kerpeten”

(KRS-II, 500)

CC *qısqalıq* “kısalık” (KW, 208) ; Krg. *qısqalıq* “kısalık” (KRS-II, 498)

Alıntı kelimeler:

CC *qasap* (Ar.) “kasap” (KW, 195) ; Krg. *qasap* “kasap” (KRS-II, 357)

CC *maχsıt* (Ar.) “maksat, gaye, istenilen şey” (KW, 162) ; Krg. *maqsat*

“maksat, gaye, istenilen şey” (KRS-II, 13)

CC *miskın* (Ar.) “zavallı, aciz, miskin” (KW, 165) ; Krg. *miskın* “zavallı,

aciz, miskin” (KRS-II, 29)

2.2.3.18.3. Son Seste

2.2.3.18.3.1. CC /-s/ ; Krg. /-s/

Örnekler:

- CC *bas*- “basmak, ezmek” (KW, 51) ; Krg. *bas*- “basmak, ezmek;
yenmek, işgal etmek” (KRS-I, 113)
- CC *ös*- “yetişmek, gelişmek” (KW, 184) ; Krg. *ös*- “yetişmek, gelişmek”
(KRS-II, 101)
- CC *qıs*- “kısmak, sıkıştırmak” (KW, 207) ; Krg. *qıs*- “kısmak, sıkıştırmak”
(KRS-I, 498)
- CC *qus*- “kusmak” (KW, 204) ; Krg. *qus*- “kusmak” (KRS-I, 452)
- CC *ters* “ters, zıt, aksi” (KW, 243) ; Krg. *ters* “ters, zıt, aksi” (KRS-II, 230)

2.2.3.19. /ş/ Ünsüzü

2.2.3.19.1. Ön Seste

2.2.3.19.1.1. CC /ş-/ ; Krg. /ş-/

Örnekler:

- CC *şalyam* “şalgam, turba benzer yuvarlak sebze” (KW, 230) ; Krg.
şalyam “şalgam” (KRS-II, 399)

Alıntı kelimeler:

- CC *şaftalu* (Far.) “şeftali” (KW, 230) ; Krg. *şabdaalı* “şeftali” (KRS-II, 395)
- CC *şaytan* (Ar.) “şeytan” (KW, 230) ; Krg. *şaytan* “şeytan” (KRS-II, 397)
- CC *şeker* (Far.) “şeker, tatlı” (KW, 230) ; Krg. *şeker* “şeker, tatlı”
(KRS-II, 406)
- CC *şeriyat* (Ar.) “din kuralları, şeriyat” (KW, 230) ; Krg. *şarıyat* “şeriyat,
din kuralları” (KRS-II, 403)
- CC *şıra* (Far.) “şıra, usare” (KW, 230) ; Krg. *şire* “şıra, usare”
(KRS-II, 409)
- CC *şişe* (Far.) “şişe” (KW, 231) ; Krg. *şişe* “şişe” (KRS-II, 410)

CC *şügür* (Ar.) “şükür” (KW, 231) ; Krg. *şügür, şükür* “şükür”

(KRS-II, 415)

2.2.3.19.2. İç Seste

2.2.3.19.2.1. CC *l-ş-l* ; Krg. *l-ş-l*

Örnekler:

CC *aşa*- “yemek yemek” (KW, 44) ; Krg. *aşa*- “yemek yemek” (KRS-I, 84)

CC *boşan*- “boşanmak, kurtulmak; eşinden ayrılmak” (KW, 65) ; Krg.

boşon- “boşanmak, kurtulmak” (KRS-I, 149)

CC *eşek* “eşek” (KW, 94) ; Krg. *eşek* “eşek” (KRS-II, 470)

CC *işit*- “işitmek, duymak” (KW, 108) ; Krg. *eşit*- “işitmek, duymak”

(KRS-II, 471)

CC *kişi* “kişi, insan” (KW, 149) ; Krg. *kişi* “kişi, insan” (KRS-I, 390)

CC *kişine*-, *kişne*- “kişnemek” (KW, 149) ; Krg. *kişene*- “kişnemek”

(KRS-I, 390)

CC *qaşqa* “kabak kafalı” (KW, 195) ; Krg. *qaşqa* “atın alnındaki beyazlık;

cesur, bahadır” (KRS-II, 363)

CC *qaşuq* “kaşık; kepçe” (KW, 196) ; Krg. *qaşıq* “kaşık” (KRS-II, 364)

CC *qoryaşın* “kurşun” (KW, 200) ; Krg. *qoryoşun* “kurşun” (KRS-I, 406)

CC *qoşıl*- “birleşmek, eklenmek, koşulmak” (KW, 201) ; Krg. *qoşul*-

“birleşmek, eklenmek, koşulmak” (KRS-I, 412)

CC *taşı*- “taşımak” (KW, 237) ; Krg. *taşı*- “taşımak” (KRS-II, 217)

CC *teşik* “deşik” (KW, 243) ; Krg. *teşik* “deşik” (KRS-II, 231)

CC *töşek* “döşek” (KW, 251) ; Krg. *töşök* “döşek” (KRS-262)

CC *üşü*- “üşümek” (KW, 271) ; Krg. *üşü*- “üşümek” (KRS-II, 328)

CC *yaşat*- “yaşatmak” (KW, 117) ; Krg. *caşat*-, *caşa*- “yaşatmak,

yaşamak” (KRS-I, 240)

CC *yaşıl* “yeşil” (KW, 118) ; Krg. *caşıl* “yeşil” (KRS-I, 241)

CC *yaşıq* “zayıf, kuru, cılız” (KW, 118) ; Krg. *caşıq* “zayıf vücut,

zayıflamış” (KRS-I, 241)

CC *yaşır*- “gizlemek, saklamak” (KW, 118) ; Krg. *caşır*- “gizlemek,

- saklamak" (KRS-I, 241)
- CC *arşun* "arşın, bir dirsek uzunluğu" (KW, 40) ; Krg. *arşın* "arşın, bir dirsek uzunluğu" (KRS-I, 72)
- CC *baqşı* "yazıcı, şaman" (KW, 49) ; Krg. *baqşı* "şaman, kam, yazıcı" (KRS-I, 101)
- CC *oqşa-*, *oşqa-*, *ovşa-* "benzemek" (KW, 178) ; Krg. *oqşo-* "benzemek" (KRS-II, 66)
- CC *yaqşı*, *yaşşı* "güzel, iyi" (KW, 114) ; Krg. *caqşı* "güzel, iyi" (KRS-I, 218)
- CC *yumşaq*, *yımşaq* "yumuşak" (KW, 129) ; Krg. *cumşaq* "yumuşak" (KRS-I, 269)
- CC *abuşqa*, *abışqa* "yaşlı, ihtiyar" (KW, 27) ; Krg. *abışqa* "yaşlı, ihtiyar" (KRS-I, 19)
- CC *alığışlı* "kutsal, aziz" (KW, 35) ; Krg. *alğıştuu* "övülür, kutsal, aziz" (KRS-I, 51)
- CC *alıştırmaq* "alıştırma, değiştirme" (KW, 36) ; Krg. *alıştırmaq*, *almaştırmaq* "değiştirme" (KRS-I, 55)
- CC *başla-* "başlamak" (KW, 52) ; Krg. *başta-* "başlamak" (KRS-I, 120)
- CC *qışla-* "kışlamak, kışı geçirmek" (KW, 208) ; Krg. *qışta-* "kışlamak, kışı geçirmek" (KRS-II, 500)
- CC *quyşqan* "kuskun, atın kuyruğu altından geçen kayış" (KW, 202) ; Krg. *quyuşqan* "kuskun, atın kuyruğu altından geçen kayış" (KRS-II, 439)
- CC *taşqarı* "dış, dışarı, dışarda" (KW, 237) ; Krg. *tışqarı* "dışarı, dışarda" (KRS-II, 297)

Alıntı kelimeler:

- CC *tamaşa* (Far.) "seyretme, gezme, tamaşa" (KW, 233) ; Krg. *tamaşa* "şaka, eğlence" (KRS-II, 200)
- CC *düşman*, *tüşman*, *tuşman* (Far.) "düşman" (KW, 84) ; Krg. *duşman* "düşman" (KRS-I, 201)
- CC *ferişte* (Ar.) "melek" (KW, 97) ; Krg. *perişte*, *berişte* "melek; günahsız" (KRS-II, 110)

CC *peşman* (**Far.**) “pişman” (KW, 187) ; Krg. *buşman*, *buşayman*
 “pişman” (KRS-I, 165)

2.2.3.19.3. Son Seste

2.2.3.19.3.1. CC *l-ş/* ; Krg. *l-ş/*

Örnekler:

CC *al yış* “alkış, sena, övgü; hayır dua” (KW, 31) ; Krg. *al qış* “alkış, övgü”
 (KRS-I, 51)

CC *altmış* “altmış” (KW, 36) ; Krg. *altımış* “altmış” (KRS-I, 52)

CC *aş-* “aşmak, geçmek” (KW, 44) ; Krg. *aş-* “aşmak, geçip gitmek”
 (KRS-I, 84)

CC *ataş* “adaş” (KW, 44) ; Krg. *attaş*, *atı uykaş* “adaş” (KRS-I, 80)

CC *azaş-* “yolunu şaşırmak, yoldan çıkmak” (KW, 46) ; Krg. *adaş-* “yolunu
 şaşırmak, yoldan çıkmak” (KRS-I, 22)

CC *baş* “baş, ana, temel” (KW, 52) ; Krg. *baş* “baş” (KRS-I, 118)

CC *boş* “boş” (KW, 65) ; Krg. *boş* “boş” (KRS-I, 148)

CC *iş* “iş” (KW, 107) ; Krg. *iş* “iş” (KRS-II, 307)

CC *keşeş* “öğüt, nasihat” (KW, 138) ; Krg. *keşeş* “öğüt, nasihat”
 (KRS-I, 374)

CC *öçeş-* “yarışmak” (KW, 181) ; Krg. *öçöş-* “yarışmak” (KRS-II, 104)

CC *örleş* “tepe, yokuş” (KW, 184) ; Krg. *ördöş* “tepe, yokuş” (KRS-II, 99)

CC *qaş* “kaş” (KW, 195) ; Krg. *qaş* “kaş” (KRS-II, 362)

CC *qış* “kış mevsimi” (KW, 208) ; Krg. *qış* “kış mevsimi” (KRS-I, 500)

CC *qonuş* “konut, oturulan yer” (KW, 199) ; Krg. *qonuş* “konut, oturulan
 yer” (KRS-I, 402)

CC *quş* “kuş” (KW, 204) ; Krg. *quş* “kuş” (KRS-I, 456)

CC *tiş* “diş” (KW, 246) ; Krg. *tiş* “diş” (KRS-II, 239)

CC *töş* “döş, göğüs” (KW, 251) ; Krg. *töş* “döş, göğüs” (KRS-II, 262)

CC *tüş* “düş, rüya; öğle” (KW, 260) ; Krg. *tüş* “düş, rüya; öğle”
 (KRS-II, 287)

CC *tüş-* “düşmek, batmak” (KW, 260) ; Krg. *tüş-* “düşmek, batmak”

(KRS-II, 287)

Alıntı kelimeler:

CC *xoş* (Far.) “iyi niyetli, hoş, güzel” (KW, 103) ; Krg. *qoş* “iyi niyetli, hoş, güzel” (KRS-I, 410)

2.2.3.20. /t/ Ünsüzü**2.2.3.20.1. Ön Seste****2.2.3.20.1.1. CC /t-/ ; Krg. /t-/**

Örnekler:

CC *tabuş*- “tartışmak” (KW,231) ; Krg. *tabış*- “barışmak” (KRS-II, 188)

CC *talaş*- “dalaşmak, kavga etmek” (KW, 232) ; Krg. *tałaş*- “dalaşmak, kavga etmek” (KRS-II, 196)

CC *tam* “dam, çatı, tıraş” (KW, 233) ; Krg. *taam* “dam” (KRS-II, 199)

CC *tan*- “inkar etmek, yalan söylemek” (KW, 233) ; Krg. *taan*- “inkar etmek, yalan söylemek” (KRS-II, 210)

CC *tanı*- “görmek, bilmek, tanımak” (KW, 234) ; Krg. *taani*- “öğrenmek, bilmek, tanımak” (KRS-II, 185)

CC *tar* “dar” (KW, 235) ; Krg. *taar* “dar” (KRS-II, 207)

CC *tarı* “darı” (KW, 236) ; Krg. *taaru* “darı” (KRS-II, 212)

CC *terle*- “terlemek” (KW, 243) ; Krg. *terde*- “terlemek” (KRS-II, 228)

CC *tım* “sakin, sessiz” (KW, 262) ; Krg. *taim* “sakin, sessiz” (KRS-II, 291)

CC *tıy*- “engellemek, tutmak” (KW, 261) ; Krg. *taiy*- “engellemek, tutmak” (KRS-II, 290)

CC *tirpilde*- “titremek” (KW, 245) ; Krg. *tirtilde*- “titremek” ((KRS-II, 239)

CC *tişle*- “dişlemek, ısırarak” (KW, 246) ; Krg. *tişte*- “dişlemek, ısırarak” (KRS-II, 239)

CC *toyuz* “dokuz” (KW, 248) ; Krg. *taoyuz* “dokuz” (KRS-II, 275)

CC *tol*- “dolmak” (KW, 248) ; Krg. *taol*- “dolmak” (KRS-II, 246)

CC *ton* “kıyafet, elbise” (KW, 249) ; Krg. *taon* “kıyafet, elbise” (KRS-II, 249)

- CC *toŋ*- “donmak” (KW, 249) ; Krg. *toŋ*- “donmak” (KRS-II, 250)
- CC *toqmaq* “tokmak” (KW, 249) ; Krg. *toqmoq* “tokmak” (KRS-II, 244)
- CC *töş* “döş, göğüs” (KW, 251) ; Krg. *töş* “döş, göğüs” (KRS-II, 262)
- CC *tul* “tul, dul kadın” (KW, 253) ; Krg. *tul* “tul, dul kadın” (KRS-II, 265)
- CC *turna* “turna kuşu” (KW, 257) ; Krg. *turna* “turna kuşu” (KRS-II, 270)
- CC *tut*- “tutmak” (KW, 258) ; Krg. *tut*- “tutmak” (KRS-II, 271)
- CC *tüklü* “tüülü, saçlı” (KW, 259) ; Krg. *tüktüü* “tüylü, saçlı” (KRS-II, 280)
- CC *tün* “gece, akşam” (KW, 259) ; Krg. *tün* “gece, akşam” (KRS-II, 281)
- CC *tüş* “düş, rüya; öğle” (KW, 260) ; Krg. *tüş* “düş, rüya; öğle”
(KRS-II, 287)

Alıntı kelimeler:

- CC *tamaşa* (Far.) “seyretme, gezme, tamaşa” (KW, 233) ; Krg. *tamaşa*
“şaka, eğlence” (KRS-II, 200)
- CC *toba* (Ar.) “tövbe” (KW, 246) ; Krg. *tobo* “tövbe” (KRS-II, 240)
- CC *ten* (Far.) “ten, et, beden, vücut” (KW, 240) ; Krg. *ten* “ten, et, beden,
vücut” (KRS-II, 224)
- CC *tez* (Far.) “tez, çabuk, acele” (KW, 243) ; Krg. *tez* “tez, çabuk, acele”
(KRS-II, 219)

2.2.3.20.2. İç Seste

2.2.3.19.2.1. CC /-t-/ ; Krg. /-t-/

Örnekler:

- CC *bitir*- “bitirmek” (KW, 61) ; Krg. *bütür*- “bitirmek” (KRS-I, 169)
- CC *butaq* “budak, ağaç dalı” (KW, 70) ; Krg. *butaq* “budak, ağaç dalı”
(KRS-I, 163)
- CC *ketir*- “gidermek, ortadan kaldırmak” (KW, 142) ; Krg. *ketir*- “gidermek,
ortadan kaldırmak” (KRS-I, 382)
- CC *ötünç* “ödünç” (KW, 185) ; Krg. *ötünüç* “rica, istek” (KRS-II, 104)
- CC *qatı* “katı, sert, sağlam, kuvvetli” (KW, 196) ; Krg. *qatuu* “katı, sert,
sağlam, kuvvetli” (KRS-II, 360)

- CC *qotur* “yara üzerindeki kabuk, uyuz” (KW, 201) ; Krg. *qotur* “yara, kaşıntı hastalığı” (KRS-I, 410)
- CC *qutul*- “kurtarılmak, kurtulmak” (KW, 205) ; Krg. *qutul*- “kurtarılmak, kurtulmak” (KRS-I, 453)
- CC *qutuluş* “kurtuluş” (KW, 205) ; Krg. *qutuluş* “kurtuluş” (KRS-I, 453)
- CC *tetik* “akıllı, bilge, zeki” (KW, 243) ; Krg. *tetik* “mecazi anlamda: bilgili, akıllı” (KRS-II, 233)
- CC *tütün* “duman” (KW, 261) ; Krg. *tütün* “duman” (KRS-II, 286)
- CC *yeti* “yedi; hafta” (KW, 123) ; Krg. *ceti* “yedi” (KRS-I, 252)
- CC *altın* “altın” (KW, 36) ; Krg. *altın* “altın” (KRS-I, 52)
- CC *artuq* “artık, fazla, çok fazlalık” (KW, 40) ; Krg. *artıq* “artık, fazla, çok fazlalık” (KRS-I, 70)
- CC *balta* “balta, nacak” (KW, 48) ; Krg. *balta* “balta, nacak” (KRS-I, 106)
- CC *erte* “seher vakti, sabah; erken, ilk, önceki, evvelki” (KW, 93) ; Krg. *erte* “seher vakti, sabah; erken, ilk, önceki, evvelki” (KRS-II, 464)
- CC *olturyuç* “koltuk, sandalye” (KW, 177) ; Krg. *olturyuç* “koltuk, sandalye” (KRS-II, 68)
- CC *ortaq* “ortak” (KW, 179) ; Krg. *ortoq* “ortak” (KRS-II, 81)
- CC *örtli* “alevli, ateşlenmiş” (KW, 184) ; Krg. *örttüü* “alevli, ateşlenmiş” (KRS-II, 101)
- CC *tapta*- “bastırmak” (KW, 235) ; Krg. *tapta*- “bastırmak” (KRS-II, 206)
- CC *tartın*- “bir şeyi tasarlamak” (KW, 236) ; Krg. *tartın*- “kendine doğru çekmek, tartmak; utanmak, çekinmek; katılmamak” (KRS-II, 212)
- CC *yırtıl*- “küstah, yüzüstü olmak” (KW, 133) ; Krg. *cırtıl*- “yırılmak, yarılmak” (KRS-I, 284)
- CC *ötkek* “öksürük” (KW, 184) ; Krg. *ötkök* “ishal” (KRS-II, 102)
- CC *ötlü* “ödlü, safralı” (KW, 184) ; Krg. *öttüü* “ödlü, safralı” (KRS-II, 102)
- CC *tatlı* “tatlı” (KW, 237) ; Krg. *tattuu* “tatlı, lezzetli” (KRS-II, 215)
- CC *tutyun, tutqun* “tutsak, rehin” (KW, 258) ; Krg. *tutqun* “tutsak, rehin” (KRS-II, 272)
- CC *ütlü* “oyuk, delikli” (KW, 271) ; Krg. *üttüü*- “oyuk, delikli” (KRS-II, 327)
- CC *yetkir*- “ulaştırmak” (KW, 123) ; Krg. *cetkir*- “ulaştırmak” (KRS-I, 252)

CC *yötkür*- “öksürmek” (KW, 128) ; Krg. *cötkür*- “öksürmek” (KRS-I, 266)

Alıntı kelimeler:

CC *çatır* (Far.) “çadır” (KW, 74) ; Krg. *çatır* “çadır; şemsiye; çatı”
(KRS-II, 353)

CC *matel* (Ar.) “bilmece” (KW, 163) ; Krg. *matel* “atasözü” (gün. diyalekt.)
(KRS-II, 20)

CC *tatar, tarar* (Far.) “tatar” (KW, 236) ; Krg. *tatar* “tatar” (KRS-II, 214)

CC *maḫta*- (Ar.) “övmek, methetmek” (KW, 162) ; Krg. *maqta*- “övmek,
methetmek” (KRS-II, 13)

CC *saḫtiyan* (Far.) “deriden yapılmış yaygı” (KW, 212) ; Krg. *saḫtiyan*
“sahtiyan deri” (KRS-II, 125)

CC *sultan* (Ar.) “sultan, padişah” (KW, 225) ; Krg. *sultan* “sultan, padişah”
(KRS-II, 164)

CC *tastar* (Far.) “masa örtüsü” (KW, 236) ; Krg. *tastorqon, dastorqon*
“masa örtüsü” (KRS-II, 214)

CC *taftar* (Far.) “defter; kütük, tutanak” (KW, 232) ; Krg. *depter* “defter”
(KRS-II, 190)

CC *taqta* (Far.) “tahta” (KW, 235) ; Krg. *taqta, taqtay* “tahta” (KRS-II, 194)

2.2.3.20.3. Son Seste

2.2.3.20.3.1. CC /-t/ ; /-t/

Örnekler:

CC *at* “at; isim, lakap, unvan, ad” (KW, 44) ; Krg. *at* “at; isim, lakap,
unvan, ad” (KRS-I, 77)

CC *ant* “ant, yemin” (KW, 38) ; Krg. *ant* “ant, yemin” (KRS-I, 57)

CC *art*- “artmak, çoğalmak” (KW, 40) ; Krg. *art*- “artmak, çoğalmak; fazla
olmak” (KRS-I, 70)

CC *ayt*- “söylemek, demek; anlatmak” (KW, 32) ; Krg. *ayt*- “söylemek,
demek; anlatmak, haber vermek, ezbere demek” (KRS-I, 34)

CC *bat*- “batmak, girmek, dalmak; ortadan kaybolmak” ; Krg. *bat*-

- “batmak, girmek, dalmak; ortadan kaybolmak” (KRS-I, 116)
 CC *berkit*- “sağlamlaştırmak” (KW, 56) ; Krg. *bekit*- “sağlamlaştırmak”
 (KRS-I, 126)
- CC *bit* “bit” (KW, 60) ; Krg. *bit* “bit” (KRS-I, 137)
- CC *bulut* “bulut” (KW, 68) ; Krg. *bulut* “bulut” (KRS-I, 159)
- CC *et* “et” (KW, 95) ; Krg. *et* “et ” (KRS-II, 468)
- CC *it* “it, köpek” (KW, 108) ; Krg. *it* “it, köpek” (KRS-I, 304)
- CC *ot* “ateş” (KW, 180) ; Krg. *ot* “ateş” (KRS-II, 83)
- CC *sat*- “satmak, satış yapmak” (KW, 215) ; Krg. *sat*- “satmak, satış
 yapmak” (KRS-II, 139)
- CC *sirt* “sirt, tepe, yükseklik” (KW, 229) ; Krg. *sirt* “sirt, dış tarafı”
 (KRS-II, 184)
- CC *süt* “süt” (KW, 227) ; Krg. *süt* “süt” (KRS-II, 175)
- CC *unut*- “unutmak” (KW, 266) ; Krg. *unut*- “unutmak” (KRS-II, 305)
- CC *yat* “yad, yabancı, el” (KW, 118) ; Krg. *cat* “yad, yabancı” (KRS-I, 239)
- CC *yurt* “yurt, ev, oturulan yer” (KW, 129) ; Krg. *curt* “yurt, ev, oturulan
 yer” (KRS-I, 270)

Alıntı kelimeler:

- CC *armut* (**Far.**) “armut” (KW, 40) ; Krg. *almurut* “armut” (KRS-I, 52)
- CC *azat* (**Far.**) “hür, serbest, azat” (KW, 46) ; Krg. *azat* “ azat, serbest”
 (KRS-I, 26)
- CC *baraqat* (**Ar.**) “bereket” (KW, 50) ; Krg. *bereket* “bereket” (KRS-I, 129)
- CC *duvlat* (**Ar.**) “devlet; saadet, yüce bahtlılık” (KW, 83) ; Krg. *döölöt*
 “devlet; saadet, yüce bahtlılık” (KRS-I, 198)

2.2.3.21. /v/ Ünsüzü

2.2.3.21.1. Ön Seste

2.2.3.21.1.1. CC /v-/ ; Krg. / ø > b-/

Örnekler:

CC *vrçıq* “iğne” (KW, 272) ; Krg. *vrçuk*, *burçuk* “sivri dağ, sivri kaya”
(KRS-II, 309)

Alıntı kelimeler:

CC *vada* (Ar.) “vade, bir iş için önceden belirtilen zaman” (KW, 272) ; Krg.
ubada “söz, söz verme” (KRS-II, 297)

2.2.3.21.2. İç Seste

2.2.3.21.2.1. CC / -v- > -v-, -v-/ ; Krg. /-uu-, -öö-, -oo-/

Örnekler:

CC *ovuç* “avuç” (KW, 181) ; Krg. *uuç* “avuç” (KRS-II, 312)

CC *qovra* “ekin sapı, saman” (KW, 201) ; Krg. *quuray* “ekin sapı, saman”
(KRS-II, 455)

CC *qutqaruvsa*- “kurtulmayı istemek” (KW, 205) ; Krg. *kurkaruunu* sa-
“kurtulmayı istemek” (KRS-I, 453)

CC *savuq*, *savux* “soğuk, soğukluk” (KW, 216) ; Krg. *suuq* “soğuk”
(KRS-II, 168)

CC *suvsa*- “susamak” (KW, 226) ; Krg. *suusa*- “susamak” (KRS-II, 169)

CC *tabuvsa*- “bulmayı dilemek” (KW, 232) ; Krg. *tabuu* sa-, *tap*- “bulmayı
dilemek, bulmak, keşfetmek” (KRS-II, 205)

CC *tovgan* “doğan, doğmuş olan” (KW, 247) ; Krg. *tuugan* “doğan,
doğmuş olan” (KRS-II, 273)

CC *toqram* “kırıntı, küçük parça” (KW, 250) ; Krg. *tuuram* “kırıntı, küçük
parça” (KRS-II, 274)

CC *tuura* “doğru, yanlış olmayan” (KW, 247) ; Krg. *tuura* “doğru, yanlış
olmayan” (KRS-II, 273)

CC *buvum*, *boyum* “boğum” (KW, 63) ; Krg. *buum*, *buuyuç* “boğum”
(KRS-163)

CC *ovul*, *oyul* “oğul, evlat, erkek çocuk” (KW, 174) ; Krg. *uul* “oğul, evlat,
erkek çocuk” (KRS-II, 311)

CC *tovuyla* “mihver” (KW, 250) ; Krg. *tuulya* “mihver” (KRS-II, 273)

- CC *tovuş*, *toyuş* “gün doğuşu, doğu” (KW, 248) ; Krg. *tuuş* “gün doğuşu, doğu” (KRS-II, 275)
- CC *yuvun*- “yıkanmak” (KW, 130) ; Krg. *cuun*- “yıkanmak” (KRS-I, 271)
- CC *yovuryan* “yorgan” (KW, 126) ; Krg. *cuurkan* “yorgan” (KRS-II, 271)
- CC *sövek* “kemik” (KW, 223) ; Krg. *sööök*, *süyök* “kemik” (KRS-II, 160)
- CC *töve* “deve” (KW, 252) ; Krg. *töö* “deve” (KRS-II, 259)
- CC *qovun*, *ıuvun* “kavun” (KW, 201) ; Krg. *qoon* “kavun” (KRS-I, 405)
- CC *qovuş*- “kavuşmak, birleşmek” (KW, 201) ; Krg. *qooş*- “yakınlaşmak, yakın olmak” (KRS-I, 405)
- CC *avuz*, *ayız* “ağız” (KW, 30) ; Krg. *ooz* “ağız” (KRS-II, 72)
- CC *tavuş*, *tavoş* “tavuk” (KW, 238) ; Krg. *tooq* “tavuk” (KRS-II, 250)
- CC *ovdarı* “yere, sırtüstü” (KW, 180) ; Krg. *oodaruu* “sırtüstü” (KRS-II, 72)
- CC *savrı*, *sayrı* “deri” (KW, 211) ; Krg. *soor*, *sooru* “deri” (KRS-II, 155)
- CC *yavrut*- “yıpranmak, kuvvetten düşmek, dermansız kalmak, yorulmak” (KW, 119) ; Krg. *coorut*- “nasır yapmak; yorulmak” (KRS-I, 261)

Alıntı kelimeler:

- CC *covap* (Ar.) “cevap” (KW, 98) ; Krg. *coop* “cevap” (KRS-I, 261)
- CC *savsar* (Far.) “sansar ve derisi” (KW, 216) ; Krg. *suusar* “sansar” (KRS-II, 169)

2.2.3.21.2.2. CC /-v-/ ; Krg. /-b-/

Örnekler:

- CC *qovax* “kabuk, kepek, pul” (KW, 201) ; Krg. *qabıq*, (*kebek*) “kabuk, kepek, pul” (KRS-II, 310)
- CC *qovan*-, *ıovan*- “sevinmek, kıvanç duymak” (KW, 103) ; Krg. *quban*- “sevinmek, kıvanç duymak” (KRS-II, 435)
- CC *qovanç* “kıvanç, neşe” (KW, 201) ; Krg. *qubaniç* “kıvanç, neşe” (KRS-I, 435)
- CC *ıovar*- “ölmek” (KW, 103) ; Krg. *qubar*- “sararmak, benzi atmak, soluklaşmak” (KRS-I, 435)

Alıntı kelimeler:

- CC *avaz* (**Far.**) “avaz, ses, seda” (KW, 45) ; Krg. *abaz* “avaz, ses”
(KRS-I, 17)
- CC *dıvar* (**Far.**) “duvar” (KW, 84) ; Krg. *dubal* “duvar” (KRS-I, 200)
- CC *canavar* (**Far.**) “canavar, vahşi hayvan” (KW, 98) ; Krg. *canıbar*
“hayvan” (KRS-I, 229)
- CC *qovāt*, *xo vat* (**Ar.**) “kuvvet” (KW, 104) ; Krg. *qubat* “güç, kuvvet”
(KRS-II, 436)

2.2.3.21.2.3. CC /-v-/ ; Krg. /-y-/**Örnekler:**

- CC *sevün-*, *sövün-*, *sövin-* “sevinmek” (KW, 219) ; Krg. *süyün-*
“sevünmek” (KRS-II, 172)
- CC *tüvür-* “döndürmek, çevirmek” (KW, 261) ; Krg. *tüyrül-* “döndürmek,
çevirmek” (KRS-II, 279)
- CC *bavla-* “bağlamak, ip ile bağlamak” (KW, 53) ; Krg. *bayla-*
“bağlamak, ip ile bağlamak” (KRS-I, 96)
- CC *çövre*, *çüvre* “çevre, etraf” (KW, 76) ; Krg. *çöyrö* “çevre, etraf”
(KRS-II, 371)
- CC *kövlek* “gömlek” (KW, 156) ; Krg. *köynök* “gömlek” (KRS-I, 417)
- CC *övret-*, *üret-* “öğretmek” (KW, 185) ; Krg. *üyröt-* “öğretmek”
(KRS-II, 320)
- CC *tüvme* “düğme” (KW, 261) ; Krg. *tüymö* “düğme” (KRS-II, 278)

2.2.3.21.2.4. CC /-v-/ ; Krg. /-y-/**Örnekler:**

- CC *sovaş-* “savaşmak” (KW, 223) ; Krg. *soyuş-* “savaşmak” (KRS-II, 150)
- CC *sovunçaq* “ökçe” (KW, 223) ; Krg. *soyonçoq* “ökçe” (KRS-II, 150)

2.2.3.21.3. Son Seste**2.2.3.21.3.1. CC /-v-/ ; Krg. /-aa, -oo, -uu, -öö, -üü/**

Örnekler:

CC *tarlov* “tarla” (KW, 236) ; Krg. *tala* “tarla” (KRS-II, 195)

CC *yav-*, *ya-* “(yağmur vb.) yağmak” (KW, 110) ; Krg. *caa-* “yağmak”
(KRS-II, 207)

CC *asrov* “himaye, koruma” (KW, 43) ; Krg. *asiroo* “himaye, koruma”
(KRS-I, 72)

CC *bav* “bağ, ip” (KW, 53) ; Krg. *boo* “bağ, ip” (KRS-I, 144)

CC *buzov* “buzağı, dana” (KW, 70) ; Krg. *muzoo* “buzağı, dana”
(KRS-II, 37)

CC *bošov* “kurtulma, kurtuluş” (KW, 66) ; Krg. *boşoo* “kurtulma, kurtuluş”
(KRS-I, 149)

CC *bayov* “boya” (KW, 48) ; Krg. *boyoo*, *boyoq* “boya” (KRS-I, 138)

CC *burav* “burgu” (KW, 69) ; Krg. *buroo*, *buryu*, *burayıç* “burgu”
(KRS-I, 161)

CC *çulyav* “dolak, dizden aşağıya sarılan bez” (KW, 77) ; Krg. *çilgoo*,
çulgoo “dolak, dizden aşağıya sarılan bez” (KRS-II, 376)

CC *oyov* “uyanık” (KW, 174) ; Krg. *oyyoo* “uyanık” (KRS-II, 62)

CC *qadav*, *xadaq* “çivi, çengel, mih” (KW, 99) ; Krg. *qada*, *qadoo* “sırık;
kazık; mih” (KRS–313)

CC *qırov* “kırağı” (KW, 207) ; Krg. *qıroo* “kırağı” (KRS-I, 496)

CC *qoņrov* “çingirak, zil, küçük çan” (KW, 200) ; Krg. *qoņyuroo*
“çingirak, zil, küçük çan” (KRS-I, 403)

CC *sav*, *say*, *sa* “sağ, sağlıklı, sıhhatli” (KW, 209) ; Krg. *soo*, *saq*
(KRS-II, 124)

CC *tav*, *ta-* “dağ” (KW, 232) ; Krg. *too* “dağ” (KRS-II, 250)

CC *tumov* “nezle” (KW, 253) ; Krg. *tumoo* “nezle” (KRS-II, 266)

CC *yamov* “yama” (KW, 112) ; Krg. *camoo*, *camaaçi* “yama” (KRS-I, 224)

CC *yarov* “gerekli olan, yarayan, uygun olan” (KW, 116) ; Krg. *caroo*,
carov “işe yarayan, gerekli olan, uygun olan” (KRS-I, 236)

CC *açuv* “yas, matem, üzüntü” (KW, 28) ; Krg. *açuu* “acı” (KRS-I, 82)

CC *arov* “arı, temiz, saf” (KW, 41) ; Krg. *aruu* “arı, temiz, saf” (KRS-I, 71)

CC *buv-* “boğmak” (KW, 70) ; Krg. *buu-* “boğmak” (KRS-I, 163)

- CC *çov* “gürültü” (KW, 76) ; Krg. *çuu* “gürültü” (KRS-II, 377)
- CC *χuv*- “av sürmek, kovalamak” (KW, 104) ; Krg. *quu*-, *kubala*- “av sürmek, kovalamak; takip etmek” (KRS-II, 435)
- CC *quv* “soluk, uçuk sarı; boş, kof” (KW, 205) ; Krg. *quu* “soluk, uçuk sarı; boş, kof” (KRS-I, 455)
- CC *satov* “satış, ticaret” (KW, 139) ; Krg. *satuu* “satış, ticaret” (KRS-II, 215)
- CC *toṽ* “tuu, sancak” (KW, 250) ; Krg. *tuu* “tuu, sancak” (KRS-II, 272)
- CC *toṽ*-, *tuv*-, *toy*- “doğmak, dünyaya gelmek, yaratılmak” (KW, 247) ; Krg. *tuu*- “doğmak, dünyaya gelmek, yaratılmak” (KRS-II, 273)
- CC *uv* “av” (KW, 268) ; Krg. *uu* “av” (KRS-II, 311)
- CC *yabov* “örtü, baş örtüsü” (KW, 109) ; Krg. *cabuu*, (*cabduu*) “örtü, yata örtüsü” (KRS-I, 208)
- CC *egev* “eğe, törpü” (KW, 84) ; Krg. *ögöö* “eğe, törpü” (KRS-II, 88)
- CC *keziv* “salgın” (KW, 142) ; Krg. *kezüü* “salgın” (KRS-I, 366)

Alıntı kelimeler:

- CC *siltov* (**Moğ.**) “iftira, suçlamak” (KW, 228) ; Krg. *şıltoo* “iftira, uçlamak” (KRS-II, 420)

2.2.3.21.3.2. CC /-v/ ; Krg. /-y/

Örnekler:

- CC *iv* “ev” (KW, 108) ; Krg. *üy* “ev” (KRS-II, 318)
- CC *sev*-, *söv*-, *söy*- “sevmek” (KW, 218) ; Krg. *süy*- “sevmek” (KRS-II, 170)

2.2.3.22. /y/ Snsüzü

2.2.3.22.1. Ön Seste

2.2.3.22.1.1. CC /y-/ ; Krg. /c-/

Örnekler:

- CC *yada*- “yormak; sıkılmak, daralmak ” (KW, 109) ; Krg. *cada*- “bıkmak,

sıkılmak” (KRS-I, 210)

CC *yala* “iftira” (KW, 110) ; Krg. *cala*, *calaa* “iftira” (KRS-I, 219)

CC *yala*- “yalamak” (KW, 110) ; Krg. *cala*- “yalamak” (KRS-I, 219)

CC *yalçı* “gündelikçi, ücretle iş gören” (KW, 111) ; Krg. *calçı* “gündelikçi,
ücretle iş gören” (KRS-I, 223)

CC *yan*- “dönmek” (KW, 112) ; Krg. *can*- “dönmek; sökulmek; yanmak”
(KRS-I, 227)

CC *yar*- “karar vermek” (KW, 114) ; Krg. *car*- “kırmak, yarmak, kesmek,
parçalamak” (KRS-I, 232)

CC *yara* “yara” (KW, 114) ; Krg. *cara* “yara” (KRS-I, 233)

CC *yat*- “yatmak, uyumak” (KW, 118) ; Krg. *cat*- “yatmak, uyumak”
(KRS-I, 239)

CC *yay* “yaz mevsimi” (KW, 110) ; Krg. *cay* “yaz mevsimi” (KRS-I, 213)

CC *yay*- “yaymak” (KW, 110) ; Krg. *cay*- “yaymak” (KRS-I, 214)

CC *yaz* “ilkbahar mevsimi” (KW, 119) ; Krg. *caz* “ilkbahar mevsimi”
(KRS-I, 211)

CC *yazıq* “günah, suç” (KW, 120) ; Krg. *caziq* “günah, suç”

CC *ye*- “yemek” (KW, 120) ; Krg. *ce*- “yemek” (KRS-I, 242)

CC *yegit*, *igit* “yiğit, genç” (KW, 120) ; Krg. *cigit* “yiğit, genç” (KRS-I, 253)

CC *yer* “yer” (KW, 122) ; Krg. *cer* “yer” (KRS-I, 249)

CC *yeti* “yedi; hafta” (KW, 123) ; Krg. *ceti* “yedi” (KRS-I, 252)

CC *yez* “sarı bakır” (KW, 124) ; Krg. *cez* “sarı bakır” (KRS-I, 243)

CC *yıx*- “yıkmaq, harap etmek” (KW, 132) ; Krg. *cıq*- “yıkmaq”
(KRS-I, 278)

CC *yılı*, *yılu* “ılık, sıcak” (KW, 132) ; Krg. *cıluu* “ılık, sıcak” (KRS-II, 282)

CC *yılqı* “sürü, at sürüsü” (KW, 132) ; Krg. *cılqı* “sürü, at sürüsü”
(KRS-I, 280)

CC *yoya* “ince” (KW, 124) ; Krg. *cuya* “ince” (KRS-I, 267)

CC *yum*- “yummaq, göz kırmak” (KW, 129) ; Krg. *cum*- “yummaq, göz
kırmak” (KRS-I, 268)

CC *yur*- “yoğurmak” (KW, 129) ; Krg. *cuur*- “yoğurmak” (KRS-I, 271)

CC *yurt* “yurt, ev, oturulan yer” (KW, 129) ; Krg. *curt* “yurt, ev, oturulan

yer" (KRS-I, 270)

CC *yügen* "at gemi, dizgin, yular kayışı" (KW, 130) ; Krg. *cügön* "at gemi,
dizgin, yular kayışı" (KRS-I, 272)

CC *yügür*- "yürümek, koşmak" (KW, 130) ; Krg. *cügür*- "yürümek,
koşmak" (KRS-I, 272)

CC *yük* "yük" (KW, 130) ; Krg. *cük* "yuk" (KRS-I, 273)

CC *yüzük* "yüzük" (KW, 132) ; Krg. *cüzük* "yüzük" (KRS-I, 273)

CC *yüzüm* "üzüm" (KW, 132) ; Krg. *cüzüm* "üzüm" (KRS-II, 273)

Alıntı kelimeler:

CC *yeşanbe* (Far.) "Pazar günü" (KW, 123) ; Krg. *ceqşembi* "Pazar günü"
(KRS-I, 244)

2.2.3.22.2. İç Seste

2.2.3.21.2.1. CC /-y-/ ; Krg. /-y-/

Örnekler:

CC *ayaq* "ayak" (KW, 31) ; Krg. *ayaq* "ayak" (KRS-I, 86)

CC *ayaz* "ayaz" (KW, 31) ; Krg. *ayaz* "ayaz" (KRS-I, 86)

CC *ayu* "ay" (KW, 33) ; Krg. *ayu* "ay" (KRS-I, 86)

CC *bayov* "boya" (KW, 48) ; Krg. *boyoo, boyok* "boya" (KRS-I, 138)

CC *beyik* "büyük" (KW, 54) ; Krg. *biyik* "büyük" (KRS-I, 133)

CC *boya* "boya" (KW, 639) ; Krg. *boyo* "boya" (KRS-I, 138)

CC *boya*- "boyamak" (KW, 63) ; Krg. *boyo*- "boyamak" (KRS-I, 138)

CC *buyur*- "buyurmak, emir etmek" (KW, 67) ; Krg. *buyur*-, *buyru*-
"buyurmak, emir etmek" (KRS-I, 156)

CC *çoyun* "eritilmiş maden, bakır" (KW, 75) ; Krg. *çoyun* "dökme demir,
bakır" (KRS-II, 370)

CC *deyin* "kadar, ...e kadar, değin" (KW, 82) ; Krg. *deyin, çeyin* "kadar,
...e kadar, değin" (KRS-I, 190)

CC *keyik* "vahşi hayvan" (KW, 136) ; Krg. *kiyik* "geyik; bütün vahşi
hayvanlar domuz hariç" (KRS-I, 385)

- CC *oyın, oyun* “oyun” (KW, 175) ; Krg. *oyun* “oyun” (KRS-II, 87)
- CC *qayın* “kayın baba, kaynata” (KW, 189) ; Krg. *qayın* “kayın baba, kaynata” (KRS-II, 324)
- CC *qoyan* “tavşan” (KW, 198) ; Krg. *qoyon* “tavşan” (KRS-II, 391)
- CC *tayaq* “dayak, sopa” (KW, 232) ; Krg. *tayaq* “dayak, sopa” (KRS-II, 218)
- CC *tıyıl-* “son vermek, kesilmek, dinmek, sonu olmak” (KW, 261) ; Krg. *tıyıl-* “son vermek, kesilmek, dinmek, sonu olmak” (KRS-II, 290)
- CC *uyal-* “utanmak” (KW, 264) ; Krg. *uyal-* “utanmak” (KRS-II, 316)
- CC *aynı-* “karakterini ya da durumunu değiştirmek” (KW, 32) ; Krg. *aynı-* “karakterini yada durumunu değiştirmek” (KRS-I, 33)
- CC *ayrı* “ayrı, başka, farklı; çatallanmış, ikiye ayrılmış” (KW, 32) ; Krg. *ayrı* “ayrı, başka, farklı; çatallanmış, ikiye ayrılmış” (KRS-I, 33)
- CC *ayt-* “söylemek, demek; anlatmak” (KW, 32) ; Krg. *ayt-* “söylemek, demek; anlatmak, haber vermek, ezbere demek” (KRS-I, 34)
- CC *bayram* “bayram, kurban bayram” (KW, 48) ; Krg. *mayram* “bayram” (KRS-I, 12)
- CC *çayna-* “çiğnemek, kemirmek, gevelemek” (KW, 72) ; Krg. *çayna-* “çiğnemek” (KRS-II, 335)
- CC *eygi, eygilik* “iyi, iyilik” (KW, 84) ; Krg. *iygi, iygilik* “iyi, iyilik, başarı” (KRS-I, 296)
- CC *qayna-* “kaynamak” (KW, 190) ; Krg. *qayna-* “kaynamak” (KRS-II, 320)
- CC *qayyı* “kaygı, endişe, tasa, üzüntü” (KW, 190) ; Krg. *qayyı* “kaygı, endişe, tasa, üzüntü, acı” (KRS-II, 318)
- CC *qayra, qayrı* “geri” (KW, 190) ; Krg. *qayra* “geri; tekrar” (KRS-II, 320)
- CC *qayt-* “dönmek, geri dönmek” (KW, 190) ; Krg. *qayt-* “dönmek, geri dönmek” (KRS-II, 323)
- CC *quyruq* “kuyruk” (KW, 202) ; Krg. *quyruq* “kuyruk” (KRS-I, 456)
- CC *seyrek* “seyrek, büyük aralıklarla” (KW, 216) ; Krg. *seyrek* “seyrek, büyük aralıklarla” (KRS-II, 141)

Alıntı kelimeler:

- CC *piyala* (**Far.**) “bardak, tas, kupa, kadeh” (KW, 187) ; Krg. *piyala* “kase, kupa” (KRS-II, 111)
- CC *saxtiyan* (**Far.**) “deriden yapılmış yaygı” (KW, 212) ; Krg. *saktiyan* “sahtiyan deri” (KRS-II, 125)
- CC *şeriyat* (**Ar.**) “din kuralları, şeriyat” (KW, 230) ; Krg. *şariyat* “din kuralları, şeriyat” (KRS-II, 403)
- CC *maydan* (**Ar.**) “meydan, saha” (KW, 162) ; Krg. *maydan* “cephe, alan, saha, meydan; tarla, düzlük” (KRS-II, 11)
- CC *maymun* (**Far.**) “maymun” (KW, 162) ; Krg. *maymıl* “maymun” (KRS-II, 12)
- CC *payyambar, peyyambar* (**Far.**) “peygamber” (KW, 186) ; Krg. *payyambar, bayyambar* “peygamber” (KRS-II, 105)
- CC *şaytan* (**Ar.**) “şeytan” (KW, 230) ; Krg. *şaytan* “şeytan” (KRS-II, 397)

2.2.3.22.3. Son Seste**2.2.3.22.3.1. CC *l-yl* ; Krg. *l-yl***

Örnekler:

- CC *alay* “öyle, öylece, o şekilde” (KW, 34) ; Krg. *alay* “öyle, öylece, o şekilde” (KRS-I, 44)
- CC *ay* “ay, otuz günden oluşan zaman dilimi” (KW, 30) ; Krg. *ay* “ay” (KRS-I, 28)
- CC *bay* “zengin, varlıklı” (KW, 48) ; Krg. *bay* “zengin, varlıklı” (KRS-I, 94)
- CC *boy* “boy, vücut” (KW, 63) ; Krg. *boy* “boy, vücut” (KRS-I, 139)
- CC *dey* “gibi” (KW, 82) ; Krg. ...*dey*, ...*day* “gibi” (KRS-I, 180)
- CC *key-*, *kiy-* “giymek, giyinmek” (KW, 136) ; Krg. *kiy-* “giymek, giyinmek” (KRS-I, 385)
- CC *qalay* “kalay” (KW, 191) ; Krg. *qalay* “kalay” (KRS-II, 329)
- CC *qoy* “koyun” (KW, 198) ; Krg. *qoy* “koyun” (KRS-I, 393)
- CC *qoy-* “koymak, bırakmak” (KW, 198) ; Krg. *qoy-* “koymak, bırakmak” (KRS-I, 393)

- CC *qoyan* “tavşan” (KW, 198) ; Krg. *qoyon* “tavşan” (KRS-I, 391)
- CC *qoyul-* “koyulmak” (KW, 198) ; Krg. *quyul-* “koyulmak” (KRS-I, 457)
- CC *sıy* “şeref” (KW, 223) ; Krg. *sıy* “şeref” (KRS-II, 177)
- CC *tey-* “değmek, dokunmak; pay almak” (KW, 238) ; Krg. *tiy-* “değmek, dokunmak; pay almak” (KRS-II, 233)
- CC *tıy-* “engellemek, tutmak” (KW, 261) ; Krg. *tıy-* “engellemek, tutmak” (KRS-II, 290)
- CC *toy* “ziyafet” (KW, 248) ; Krg. *toy* “ziyafet” (KRS-II, 243)
- CC *tuy-* “duymak; farkına varmak, hissetmek; anlamak” (KW, 264) ; Krg. *tuy-* “farkına varmak, hissetmek” (KRS-II, 264)
- CC *ulıyay-* “büyümek, gelişmek” (KW, 265) ; Krg. *ulıyay-* “büyümek, yetişmek, gelişmek” (KRS-II, 304)

Alıntı kelimeler:

- CC *çıray* (Far.) “çehre, yüz” (KW, 79) ; Krg. *çıray* “çehre, yüz” (KRS-II, 391)
- CC *saray* (Far.) “saray, ev” (KW, 214) ; Krg. *saray* “saray, ev; hayvanlar için yapılan mekan” (KRS-II, 136)
- CC *mañlay* (Moğ.) “alın, cephe, ön” (KW, 162) ; Krg. *mañday* “alın, ön” (KRS-I, 17)

2.2.3.23. /z/ Ünsüzü

2.2.3.23.1. Ön Seste

2.2.3.23.1.1. CC /z-/ ; Krg. /z-/

Örnekler:

- CC *ziyan, izan* (Far.) “zarar, ziyan, kayıp” (KW, 108) ; Krg. *ziyan* “zarar, ziyan, kayıp” (KRS-I, 294)
- CC *zamana* (Ar.) “zaman” (KW, 74) ; Krg. *zaman* “zaman” (KRS-I, 287)

2.2.3.23.2. İç Seste

2.2.3.23.2.1. CC /-z-/ ; Krg. /-z-/

Örnekler:

CC *azıx* “azık, yiyecek gıda, yemek” (KW, 46) ; Krg. *azık* “azık, yemek, gıda” (KRS-I, 27)

CC *küzen* “sansar, Firavun sıçanı da denilen kokarca” (KW, 160) ; Krg. *küzön* “sansar, kokarca” (KRS-I, 459)

CC *qazan* “kazan, bakır, kap” (KW, 197) ; Krg. *qazan* “kazan” (KRS-II, 316)

CC *qızar*- “kızarmak, eylevenmek” (KW, 208) ; Krg. *qızar*- “kızarmak, alevlenmek” (KRS-II, 477)

CC *qızıl* “kızıl, kırmızı” (KW, 209) ; Krg. *qızıl* “kızıl, kırmızı” (KRS-I, 478)

CC *qozı* “kuzu” (KW, 202) ; Krg. *qozu* “kuzu” (KRS-I, 392)

CC *tuzaq* “tuzak, ağ” (KW, 259) ; Krg. *tuzaq* “tuzak, ağ” (KRS-II, 264)

CC *tüzet*- “düzeltmek” (KW, 261) ; Krg. *tüzöt*- “düzeltmek” (KRS-II, 278)

CC *uzat*- “yöneltmek, göndermek” (KW, 268) ; Krg. *uzat*- “yollamak, uğurlamak; yöneltmek, göndermek” (KRS-II, 300)

CC *uzun* “uzun” (KW, 268) ; Krg. *uzun* “uzun” (KRS-II, 300)

CC *üzengi* “üzengi” (KW, 271) ; Krg. *üzöngü* “üzengi” (KRS-II, 318)

CC *bezgek* “sert ateş, sert humma, soğuk ateş” (KW, 57) ; Krg. *bezgek* “sert ateş, sert humma, soğuk ateş” (KRS-I, 123)

CC *izde*- “istemek, aramak, araştırmak” (KW, 108) ; Krg. *izde*- “aramak, araştırmak” (KRS-I, 295)

CC *küzgü* “ayna” (KW, 160) ; Krg. *küzgü* “ayna” (KRS-I, 459)

CC *özge* “başka, diğer” (KW, 184) ; Krg. *özgö* “başka, diğer” (KRS-II, 88)

CC *qazma* “kazma, kazma işi” (KW, 197) ; Krg. *qazmak, qazuu* “kazma” (KRS-II, 317)

CC *qızıyan*- “esirgemek, pinti olmak” (KW, 208) ; Krg. *qızıyan*- “kıskanmak, cimri olmak” (KRS-II, 477)

CC *tizgin* “dizgin” (KW, 246) ; Krg. *tizgin* “dizgin” (KRS-II, 232)

CC *yezne, yizne* “enişte” (KW, 124) ; Krg. *cezde* “enişte” (KRS-I, 243)

Alıntı kelimeler:

CC *azat* (Far.) “hür, serbest, azat” (KW, 46) ; Krg. *azat* “ azat, serbest”
(KRS-I, 26)

CC *bazar* (Far.) “pazar” (KW, 53) ; Krg. *bazar* “pazar” (KRS-I, 94)

CC *nezik* (Far.) “nazik, kibar, ince” (KW, 172) ; Krg. *nazik* “nazik, kibar,
ince” (KRS-II, 51)

CC. *tarazu* (Far.) “terazi” (KW, 236) ; Krg. *taraza* “terazi” (KTR-II, 207)

2.2.3.23.2.2. CC /-z-/ ; Krg. /-d-/

Örnekler:

CC *azaş-* “yolunu şaşırmak, yoldan çıkmak” (KW, 46) ; Krg. *adaş-* “yolunu
şaşırmak, yoldan çıkmak” (KRS-I, 22)

Alıntı kelimeler:

CC *azam* (Ar.) “insan, adam” (KW, 46) ; Krg. *adam* “insan, adam”
(KRS-I, 22)

2.2.3.23.3. Son Seste**2.2.3.23.3.1. CC /-z/ ; Krg. /-z/**

Örnekler:

CC *az* “az, çok olmayan” (KW, 45) ; Krg. *az* “az, çok olmayan” (KRS-I, 25)

CC *bez-* “bezemek, vazgeçmek” (KW, 57) ; Krg. *bez-* “bezemek,
vazgeçmek” (KRS-I, 123)

CC *biz* “biz (zamir)” (KW, 61) ; Krg. *biz* “biz (zamir)” (KRS-I, 133)

CC *buz-* “bozmak” (KW, 70) ; Krg. *buz-* “bozmak” (KRS-I, 154)

CC *çiz-* “çizmek, yazmak” (KW, 75) ; Krg. *çiy-* “çizmek, yazmak”
(KRS-II, 362)

CC *egiz* “ikiz” (KW, 84) ; Krg. *egiz* “ikiz” (KRS-II, 444)

CC *iz* “iz, belirti” (KW, 108) ; Krg. *iz* “iz, belirti” (KRS-I, 295)

CC *kez-* “gezmek” (KW, 142) ; Krg. *kez-* “gezmek” (KRS-I, 366)

CC *kiyiz* “keçe, keçeden yapılmış örtü” (KW, 142) ; Krg. *kiyiz* “keçe,

- keçeden yapılmış örtü" (KRS-I, 385)
- CC *küz* "güz, sonbahar" (KW, 160) ; Krg. *küz* "güz, sonbahar"
(KRS-I, 459)
- CC *müz* "boynuz" (KW, 167) ; Krg. *müyüz* "boynuz" (KRS-I, 43)
- CC *otuz* "otuz" (KW, 1809) ; Krg. *otuz* "otuz" (KRS-II, 85)
- CC *oz*- "ileri geçmek, aşmak, yetişmek" (KW, 181) ; Krg. *oz*- "ileri geçmek,
aşmak, yetişmek" (KRS-II, 61)
- CC *ögüz* "öküz; nehir, ırmak" (KW, 182) ; Krg. *ögüz* "öküz" (KRS-II, 88)
- CC *örgüz*- "(koyunları) otlağa salmak" (KW, 184) ; Krg. *örgüz*- "(koyunları)
otlağa salmak" (KRS-II, 99)
- CC *öz* "öz, kendi" (KW, 186) ; Krg. *öz* "öz, kendi" (KRS-II, 88)
- CC *qaz* "kaz" (KW, 197) ; Krg. *qaz* "kaz" (KRS-II, 315)
- CC *saz* "bataklık, çamur" (KW, 216) ; Krg. *saz* "bataklık, çamur"
(KRS-II, 121)
- CC *segiz* "sekiz" (KW, 216) ; Krg. *segiz* "sekiz" (KRS-II, 140)
- CC *sez*- "sezmek" (KW, 219) ; Krg. *sez*- "sezmek" (KRS-II, 140)
- CC *siz* "siz (zamir)" (KW, 219) ; Krg. *siz* "siz (zamir)" (KRS-II, 422)
- CC *söz* "söz" (KW, 224) ; Krg. *söz* "söz" (KRS-I, 159)
- CC *süz*- "süzmek" (KW, 227) ; Krg. *süz*- "süzmek" (KRS-I, 170)
- CC *teñiz* "deniz" (KW, 241) ; Krg. *teñiz*, *deñiz* "deniz" (KRS-II, 226)
- CC *tirgiz*- "diriltmek, canlandırmak" (KW, 245) ; Krg. *tirgiz*- "diriltmek,
canlandırmak" (KRS-II, 238)
- CC *toñuz* "domuz" (KW, 249) ; Krg. *doñuz* "domuz" (KRS-I, 197)
- CC *toz* "toz" (KW, 250) ; Krg. *toz* "toz" (KRS-II, 242)
- CC *tuz* "tuz" (KW, 259) ; Krg. *tuz* "tuz" (KRS-II, 263)
- CC *uz* "becerikli, usta, mahir, akıllı" (KW, 268) ; Krg. *uz* "becerikli, usta,
mahir, akıllı" (KRS-II, 299)
- CC *üz*- "koparmak, kırmak" (KW, 271) ; Krg. *üz*- "koparmak, kırmak"
(KRS-II, 317)
- CC *yalyuz* "yalnız, tek" (KW, 111) ; Krg. *calyız* "yalnız, tek" (KRS-I, 221)
- CC *yüz* "yüz (sayı)" (KW, 132) ; Krg. *cüz* "yüz" (KRS-I, 272)

Alıntı kelimeler:

- CC **avaz (Far.)** “avaz, ses, seda” (KW, 45) ; Krg. **abaz** “avaz, ses”
(KRS-I, 17)
- CC **ḫazız (Ar.)** “aziz, kutsal, saygın” (KW, 46) ; Krg. **aziz** “ aziz, kutsal,
saygın” (KRS-I, 26)
- CC **ḫoroz (Far.)** “horoz” (KW, 103) ; Krg. **qoroz** “horoz” (KRS-I, 407)
- CC **saz (Far.)** “çalı” (KW, 216) ; Krg. **saz** “müzik aleti, çalgı”
(KRS-II, 121)

2.3. SES UYUMLARI**2.3.1. Damak Uyumı**

Codex Cumanicus ile Kırgız Türkçesindeki kalınlık-incelik uyumuna genel olarak baktığımızda hemen hemen sağlam bir uyumun hâkim olduğunu görürüz. Türkçe asıllı kelimelerde uyumun tam olduğu gözlenirken alıntı kelimeler de Kırgızcada genel olarak uyuma girmiştir.

2.3.1.1. Türkçe Kelimeler

Türkçe kelimelerde sağlam bir damak uyumundan söz edebiliriz. Kelimenin ilk hecesindeki kalın ünlüyü uygun kalın; ince ünlüyü ise uygun ince ünlüler izler.

2.3.1.1.1. Kalın Ünlüler**Tablo. 3**

CC	Krg.
a: /a/, /ı/, /u/	a: /a/, /ı/
ı: /ı/, /a/	ı: /ı/, /a/
o: /a/, /u/	o: /o/, /u/
u: /u/, /a/	u: /u/, /a/

2.3.1.1.1.1. /a/: *Codex Cumanicus*'ta kelimenin ilk hecesindeki /a/ ünlüsünü diğer hecelerde /a/ veya /ı/ bazen Kırgızcadan farklı olarak /u/ sesi, Kırgız Türkçesinde ise /a/ veya /ı/ sesi takip eder.

Örnekler:

CC *ata* "ata, baba" (KW, 44) ; Krg. *ata* "ata, baba" (KRS-I, 78)

CC *ayaq* "ayak" (KW, 31) ; Krg. *ayaq* "ayak" (KRS-I, 86)

CC *qaryaşa* "kavgacı" (KW, 194) ; Krg. *qaryaşa* "engel" (KRS-II, 350)

CC *azıx* "azık, yiyecek gıda, yemek" (KW, 46) ; Krg. *azıq* "azık, yemek, gıda" (KRS-I, 27)

CC *baylıq* "zenginlik" (KW, 48) ; Krg. *baylıq* "zenginlik" (KRS-I, 97)

CC *qamçı* "kamçı" (KW, 192) ; Krg. *qamçı* "kamçı" (KRS-II, 336)

CC *yarım* "yarım, buçuk" (KW, 117) ; Krg. *carım* "yarım, buçuk" (KRS-I, 237)

CC *yaşıl* "yeşil" (KW, 118) ; Krg. *caşıl* "yeşil" (KRS-I, 241)

CC *alaçuq* "çadır, kulübe, baraka, evcik" (KW, 34) ; Krg. *alaçıq* "çalı çırpıdan yapılan barınak, çadır" (KRS-I, 46)

CC *balçuq* "killi çamur, balçık" (KW, 48) ; Krg. *balçıq* "çamur, balçık" (KRS-I, 107)

CC *baluq* "balık" (KW, 49) ; Krg. *balıq* "balık" (KRS-I, 107)

CC *qaburya* "kaburga" (KW, 188) ; Krg. *qabırğa* "kaburga" (KRS-II, 312)

CC *salqun* "esinti, rüzgar" (KW, 213) ; Krg. *salqın* "esinti, rüzgar; soğuk; hoş" (KRS II, 128)

CC *tayaq* "dayak, sopa" (KW, 232) ; Krg. *tayaq* "dayak, sopa" (KRS-II, 218)

2.3.1.1.1.2. /ı/: *Codex Cumanicus* ve Kırgız Türkçesinde kelimenin ilk hecesinde bulunan /ı/ ünlüsünü diğer hecelerde /ı/ veya /a/ sesi izler. Bu bakımdan *Codex Cumanicus* ile Kırgız Türkçesi paraleldir.

Örnekler:

CC *ıçqır* "uçkur, kemer, pantolon askısı" (KW, 272) ; Krg. *ıçqır* "uçkur, kemer" (KRS-II, 441)

- CC *qılıç* “kılıç” (KW, 206) ; Krg. *qılıç* “kılıç” (KRS-I, 488)
- CC *tınım* “rahat, huzur” (KW, 262) ; Krg. *tınım* “rahat, huzur; nefes”
(KRS-II, 293)
- CC *bıçaq* “bıçak, hançer” (KW, 71) ; Krg. *bıçaq* “bıçak, hançer”
(KRS-I, 173)
- CC *çıyanak* “dirsek” (KW, 78) ; Krg. *çıqanaq* “dirsek” (KRS-II, 386)
- CC *inan*- “inanmak, güvenmek” (KW, 273) ; Krg. *inan*- “inanmak,
güvenmek” (KRS-II, 432)
- CC *inaq, inaχ* “sadık, inanılan, güvenilen kişi” (KW, 273) ; Krg. *inaq*
“sadık, inanılan, güvenilen kişi, en yakın dost, temiz” (KRS-II, 432)
- CC *qısqa, qısxa, qısyā* “kısqa” (KW, 207) ; Krg. *qısqa* “kısqa” (KRS-I, 498)
- CC *qısqaç* “kısaç, kerpeten” (KW, 208) ; Krg. *qıçqaç* “kısaç, kerpeten”
(KRS-I, 500)
- CC *qıyna*- “eziyet etmek, ıstırap vermek” (KW, 205) ; Krg. *qıyna*- “eziyet
etmek, ıstırap vermek” (KRS-I, 480)
- CC *tırmaq* “tırnak” (KW, 263) ; Krg. *tırmaq* “tırnak” (KRS-II, 294)

2.3.1.1.1.3. /o/: Genel Türkçenin özelliği, ilk hecede yer alan yuvarlak /o/ ünlüsünü diğer hecelerde düz /a/ veya yuvarlak /u/ ünlüsü takip eder. *Codex Cumanicus*’ta da /o/ ünlüsünden sonra /a/ veya /u/ sesi gelir. Kırgızcanın tipik fonetik özelliği olarak /o/ ünlüsünü /o/ veya /u/ sesi takip eder. Kırgız Türkçesinde *Codex Cumanicus*’tan farklı olarak, kelimenin ilk hecesindeki /o/ ünlüsünden dolayı, diğer hecelerde dudak uyumunun etkisiyle gelen düz geniş /a/ ünlüsü yuvarlak /o/ ya dönmüştür.

Örnekler:

- CC *boya* “boya” (KW, 639) ; Krg. *boyō* “boya” (KRS-I, 138)
- CC *oçaq* “ocak, fırın” (KW, 173) ; Krg. *oçoq* “ocak, fırın” (KRS-II, 85)
- CC *oxşaş, oqşaş* “benzerlik” (KW, 174) ; Krg. *oqşoş* “benzerlik”
(KRS-II, 66)
- CC *oymaq, oymaχ* “yüzük, dikiş yüzüğü” (KW, 174) ; Krg. *oymoq* “yüzük,
dikiş yüzüğü” (KRS-II, 63)
- CC *qoçqar* “koç” (KW, 198) ; Krg. *qoçqor* “koç” (KRS-I, 410)

- CC *qoyan* “tavşan” (KW, 198) ; Krg. *qoyon* “tavşan” (KRS-I, 391)
 CC *soyan* “soğan” (KW, 221) ; Krg. *soyon* “vahşi soğan” (KRS-II, 150)
 CC *solayay* “solak” (KW, 153) ; Krg. *solooyoy* “solak” (KRS-II, 153)
 CC *toqmaq* “tokmak” (KW, 249) ; Krg. *toqmoq* “tokmak” (KRS-II, 244)
 CC *orun* “yer, mahal” (KW, 179) ; Krg. *orun* “yer, mahal” (KRS-II, 82)
 CC *otuz* “otuz” (KW, 1809) ; Krg. *otuz* “otuz” (KRS-II, 85)
 CC *qoltuq* “koltuk” (KW, 199) ; Krg. *qoltuq* “koltuk” (KRS-I, 398)
 CC *toyuz* “dokuz” (KW, 248) ; Krg. *toyuz* “dokuz” (KRS-II, 275)

2.3.1.1.1.4. /u/: Kelimenin ilk hecesindeki /u/ ünlüsünü diğer hecelerde /u/ veya /a/ ünlüsü izler. *Codex Cumanicus* ve Kırgız Türkçesi aynı uyumu göstermektedir. Bu bakımdan ikisi paraleldir. Kırgız Türkçesinin fonetik bir özelliği olarak /u/ ünlüsünde sonra yuvarlaklaşma görülmez.

Örnekler:

- CC *qulaq, qulaḡ* “kulak” (KW, 202) ; Krg. *qulaq* “kulak” (KRS-I, 440)
 CC *qursaq* “kursak, karın, mide” (KW, 204) ; Krg. *qursaq* “kursak, karın, mide” (KRS-I, 449)
 CC *tuman* “duman, sis, karanlık” (KW, 253) ; Krg. *tuman* “duman, sis, karanlık” (KRS-II, 266)
 CC *uyat* “utanma, utanç” (KW, 264) ; Krg. *uyat* “utanma, utanç” (KRS-II, 317)
 CC *yumşaq* “yumuşak” (KW, 129) ; Krg. *cumşaq* “yumuşak” (KRS-I, 269)
 CC *çuyur* “çukur” (KW, 77) ; Krg. *çuqur, çunjur* “çukur” (KRS-II, 375)
 CC *qutuluş* “kurtuluş” (KW, 205) ; Krg. *qutuluş* “kurtuluş” (KRS-I, 453)
 CC *quyruḡ* “kuyruk” (KW, 202) ; Krg. *quyruq* “kuyruk” (KRS-I, 456)
 CC *tutyun, tutqun* “tutsak, rehin” (KW, 258) ; Krg. *tutqun* “tutsak, rehin” (KRS-II, 272)
 CC *ulu* “ulu, büyük” (KW, 265) ; Krg. *ulu, uluu* “ulu, büyük” (KRS-II, 304)

2.3.1.1.2. İnce Ünlüler

Tablo. 4

CC	Krg.
e: /e/, /i/	e: /e/, /i/
i: /i/, /e/	i: /i/, /e/
ö: /e/, /ü/	ö: /ö/, /ü/
ü: /ü/, /e/	ü: /ü/, /ö/

2.3.1.1.2.1. /e/: İlk hecede bulunan /e/ ünlüsünü, diğer hecelerde /e/ veya /i/ ünlüsü takip eder. İncelik uyumu bakımından her iki dilde de paralellik görülmektedir.

Örnekler:

CC *elek* “elek, süzgeç” (KW, 87) ; Krg. *elek* “elek, süzgeç” (KRS-II, 448)

CC *eşek* “eşek” (KW, 94) ; Krg. *eşek* “eşek” (KRS-II, 470)

CC *kebek* “kepek” (KW, 135) ; Krg. *kebek* “kepek” (KRS-I, 364)

CC *keme* “gemi” (KW, 137) ; Krg. *keme* “gemi” (KRS-I, 371)

CC *keñeş* “öğüt, nasihat” (KW, 138) ; Krg. *keñeş* “öğüt, nasihat”

(KRS-I, 374)

CC *tegirmen* “değirmen” (KW, 238) ; Krg. *tegirmen* “değirmen”

(KRS-II, 219)

CC *temir* “demir” (KW, 240) ; Krg. *temir* “demir” (KRS-II, 223)

CC *tenjiz* “deniz” (KW, 241) ; Krg. *tenjiz*, *denjiz* “deniz” (KRS-II, 226)

CC *teşik* “deşik” (KW, 243) ; Krg. *teşik* “deşik” (KRS-II, 231)

CC *yemiş* “yemi, meyve” (KW, 121) ; Krg. *cemiş* “yemiş, meyve”

(KRS-I, 247)

CC *egiz* “ikiz” (KW, 84) ; Krg. *egiz* “ikiz” (KRS-II, 444)

CC *elçi* “elçi; haberci, postacı, müjdecî” (KW, 87) ; Krg. *elçi* “elçi, haberci,

postacı, müjdecî” (KRS-II, 451)

CC *kelin* “gelin” (KW, 137) ; Krg. *kelin* “gelin” (KRS-I, 370)

2.3.1.1.2.2. /i/: İlk hecedeki /i/ ünlüsünü diğer hecelerde /i/ veya /e/ sesi izler.

Bu bakımdan *Codex Cumanicus* ve Kırgız Türkçesi paraleldir.

Örnekler:

- CC *içik* “kürk” (KW, 105) ; Krg. *içik* “kürk” (KRS-I, 306)
- CC *kindik* “göbek” (KW, 148) ; Krg. *kindik* “göbek” (KRS-I, 387)
- CC *kirpi* “kirpi” (KW, 148) ; Krg. *kirpi* “kirpi” (KRS-389)
- CC *kişi* “kişi, insan” (KW, 149) ; Krg. *kişi* “kişi, insan” (KRS-I, 390)
- CC *kiyiz* “keçe, keçeden yapılmış örtü” (KW, 142) ; Krg. *kiyiz* “keçe, keçeden yapılmış örtü” (KRS-I, 385)
- CC *tizgin* “dizgin” (KW, 246) ; Krg. *tizgin* “dizgin” (KRS-II, 232)
- CC *yipkir* “midesini bulandırmak” (KW, 124) ; Krg. *cipkir* “midesini bulandırmak” (KRS-I, 225)
- CC *ilgeri* “ileri” (KW, 106) ; Krg. *ilgeri* “ileri” (KRS-I, 298)
- CC *kişen* “köstek, atın ayağına vurulan zincir” (KW, 149) ; Krg. *kişen* “köstek, atın ayağına vurulan zincir” (KRS-I, 390)
- CC *sirke* “sirke” (KW, 220) ; Krg. *sirke* “sirke” (KRS-II, 149)
- CC *tigenek* “diken” (KW, 243) ; Krg. *tikenek* “diken” (KRS-II, 235)

2.3.1.1.2.3. /ö/: Genel Türkçenin özelliği, *Codex Cumanicus*’ta kelimenin ilk hecesinde bulunan /ö/ ünlüsünü diğer hecelerde /e/ veya /ü/ sesi izler. Kırgız Türkçesinde ise /ö/ ünlüsünden sonra müteakip hecelerde /ö/ veya /ü/ sesi gelir.

Örnekler:

- CC *öpke* “öfke, akciğer” (KW, 183) ; Krg. *öpkö* “öfke, akciğer” (KRS-II, 98)
- CC *kölege* “gölge” (KW, 150) ; Krg. *kölökö* “gölge” (KRS-I, 420)
- CC *körpe* “kuzu pöstekisi, körpe” (KW, 155) ; Krg. *körpö* “kuzu pöstekisi, körpe” (KRS-I, 429)
- CC *köşegen* “dantelâlı yatak perdesi” (KW, 155) ; Krg. *köşögöö* “perde; yeni evlenen iki gencin yatağını ayıran perde” (KRS-I, 434)
- CC *töşek* “döşek” (KW, 251) ; Krg. *töşök* “döşek” (KRS-II, 262)
- CC *kömür* “kömür” (KW, 151) ; Krg. *kömür* “kömür” (KRS-I, 422)
- CC *körün* “görünmek” (KW, 155) ; Krg. *körün* “görünmek” (KRS-I, 430)
- CC *söküş* “dil yarası, hakaret, küfür, azarlama” (KW, 223) ; Krg. *sögüş*

“dil yarası, hakaret, küfür, azarlama” (KRS-II, 158)

CC *yötkür*- “öksürmek” (KW, 128) ; Krg. *cötkür*- “öksürmek” (KRS-I, 266)

CC *ögüz* “öküz; nehir, ırmak” (KW, 182) ; Krg. *ögüz* “öküz” (KRS-II, 88)

CC *ölüm* “ölüm” (KW, 183) ; Krg. *ölüm* “ölüm” (KRS-II, 93)

2.3.1.1.2.4. /ü/: Genel Türkçenin özelliği, *Codex Cumanicus*’ta kelimenin ilk hecesinde bulunan /ü/ ünlüsünü, diğer hecelerde /ü/ veya /e/ ünlüsü izler. Kırgızcanın tipik fonetik özelliği olarak /ü/ ünlüsünü /ü/ veya /ö/ ünlüsü takip eder. Kırgız Türkçesinde *Codex Cumanicus*’tan farklı olarak, kelimenin ilk hecesindeki /ü/ ünlüsünden dolayı, diğer hecelerde dudak uyumunun etkisiyle gelen düz geniş /e/ ünlüsü yuvarlak /ö/ ye dönmüştür.

Örnekler:

CC *çüçkür*- “hapşirmek” (KW, 77) ; Krg. *çüçkür*- “hapşirmek”

(KRS-II, 380)

CC *küzgü* “ayna” (KW, 160) ; Krg. *küzgü* “ayna” (KRS-I, 459)

CC *tülkü* “tilki” (KW, 259) ; Krg. *tülkü* “tilki” (KRS-II, 281)

CC *ülüş* “pay, kısım, parça, hisse” (KW, 270) ; Krg. *ülüş* “pay,kısım parça, hisse” (KRS-II, 322)

CC *kürek* “kürek” (KW, 159) ; Krg. *kürök* “ürek” (KRS-I, 470)

CC *küzen* “sansar” (KW, 104) ; Krg. *küzön* “sansar” (KRS-I, 459)

CC *tümen* “on bin” (KW, 259) ; Krg. *tümön* “on bin” (KRS-II, 281)

CC *ürpek* “kırırcık, karışıkun” (KW, 270) ; Krg. *ürpök* “kırırcık, karışık”

(KRS-II, 325)

CC *yügen* “at gemi, dizgin, yular kayışı” (KW, 130) ; Krg. *cügön* “at gemi, dizgin, yular kayışı” (KRS-I, 272)

CC *yürek* “yürek” (KW, 131) ; Krg. *cürök* “yürek” (KRS-I, 275)

2.3.1.2. Arapça ve Farsça Kelimeler

Codex Cumanicus ve Kırgızcadaki kalınlık-incelik uyumu, Arapça ve Farsçadan giren kelimelere de yansımıştır. Türkçeleşme temayülü fazla olduğu için Arapça ve Farsça kelimelerde bunu görebiliriz. Genel olarak alıntı kelimeler uyuma girmiştir. Bu kelimeler, çoğunlukla Türkçe kelimeler gibi

düzenli bir kalınlık-incelik uyumu gösterir. Türkçe kelimelerden ayırt edilemezler.

Uyuma giren bazı ortak kelimeler şunlardır:

CC *amanat* (**Ar.**) “emanet” (KW, 36) ; Krg. *amanat* “emanet” (KRS-I, 55)

CC *ambar* (**Ar.**) “ambar” (KW, 36) ; Krg. *ambar* “ambar” (KRS-I, 55)

CC *aqmaq* (**Ar.**) “ahmak, aptal, akılsız” (KW, 39) ; Krg. *aqmaq* “ahmak,
aptal, akılsız” (KRS-I, 38)

CC *azat* (**Far.**) “hür, serbest, azat” (KW, 46) ; Krg. *azat* “ azat, serbest”
(KRS-I, 26)

CC *badam* (**Far.**) “badem” (KW, 46) ; Krg. *badam* “badem” (KRS-I, 92)

CC *bazar* (**Far.**) “pazar” (KW, 53) ; Krg. *bazar* “pazar” (KRS-I, 94)

CC *canavar* (**Far.**) “canavar, vahşi hayvan” (KW, 98) ; Krg. *canıbar*
“hayvan” (KRS-I, 229)

CC *qazna* (**Ar.**) “hazine sandığı” (KW, 197) ; Krg. *qazına* “hazine”
(KRS-II, 318)

CC *sadaya* (**Ar.**) “sadaka” (KW, 210) ; Krg. *sadaya* “sadaka” (KRS-II, 121)

CC *şaytan* (**Ar.**) “şeytan” (KW, 230) ; Krg. *şaytan* “şeytan” (KRS-II, 397)

CC *aqıl* (**Ar.**) “akıl, anlayış, bilgelik” (KW, 39) ; Krg. *aqıl* “akıl” (KRS-I, 41)

CC *çatır* (**Far.**) “çadır” (KW, 74) ; Krg. *çatır* “çadır; şemsiye; çatı”
(KRS-II, 353)

CC *hamır* (**Ar.**) “hamur” (KW, 100) ; Krg. *qamır* “hamur” (KRS-II, 337)

CC *maḫsıt* (**Ar.**) “maksat, gaye, istenilen şey” (KW, 162) ; Krg. *maqsat*
“maksat, gaye, stenilen şey” (KRS-II, 13)

CC *qabul* (**Ar.**) “kabul, kabul etme” (KW, 188) ; Krg. *qabil* “kabul”
(KRS-II, 310)

CC *sabur* (**Ar.**) “sabır, dayanma; sarı sabur otu” (KW, 210) ; Krg. *sabır*
“sabır, dayanma” (KRS-II, 120)

CC *çiray* (**Far.**) “yüz, çehre” (KW, 79) ; Krg. *çiray* “yüz, çehre”
(KRS-II, 391)

CC *çırağ* (**Far.**) “çerağ, mum, kandil” (KW, 79) ; Krg. *çırağ* “çerağ,
mum, kandil” (KRS-II, 391)

- CC *qırmızı* (**Far.**) “kırmızı” (KW, 207) ; Krg. *qırmızı* “kırmızı” (KRS-I, 496)
- CC *ħorma* (**Far.**) “hurma, hurma ağacının yemişi” (KW, 103) ; Krg. *qurma* “hurma, hurma ağacının yemişi” (KRS-I, 449)
- CC *qovat, ħovat* (**Ar.**) “kuvvet, güç” (KW, 104) ; Krg. *qubat* “kuvvet, güç” (KRS-I, 436)
- CC *toba* (**Ar.**) “tövbe” (KW, 246) ; Krg. *tobo* “tövbe” (KRS-II, 240)
- CC *muxtaç* (**Ar.**) “muhtaç, ihtiyacı olan” (KW, 165) ; Krg. *muqtac* “muhtaç, ihtiyacı olan” (KRS-II, 37)
- CC *sunduq* (**Ar.**) “sandık” (KW, 225) ; Krg. *sandıq, sunduq* “sandık” (KRS-II, 134)
- CC *medet* (**Ar.**) “yardım, medet, imdat” (KW, 163) ; Krg. *medet* “yardım, medet, imdat” (KRS-II, 22)
- CC *sebeb* (**Ar.**) “sebeb” (KW, 216) ; Krg. *sebeb* “sebeb” (KRS-II, 140)
- CC *şeker* (**Far.**) “şeker, tatlı” (KW, 230) ; Krg. *şeker* “şeker, tatlı” (KRS-II, 406)
- CC *ciger* (**Far.**) “ciğer” (KW, 98) ; Krg. *ciger* “ciğer; cesur” (KRS-I, 253)
- CC *şişe* (**Far.**) “şişe” (KW, 231) ; Krg. *şişe* “şişe” (KRS-II, 410)
- CC *miskin* (**Ar.**) “zavallı, aciz, miskin” (KW, 165) ; Krg. *miskin* “zavallı, aciz, miskin” (KRS-II, 29)
- CC *şügür* (**Ar.**) “şükür” (KW, 231) ; Krg. *sügür, şükür* “şükür” (KRS-II, 415)

Bazı kelimelerde ise bu uyum görülmez:

- CC *amen, amin* (**Ar.**) “amin, öyle olsun” (KW, 37) ; Krg. *oomin, oomiyn* “amin, öyle olsun” (KRS-II, 55)
- CC *albet* (**Ar.**) “elbette, kesinlikle” (KW, 35) ; Krg. *albette* “elbette, kesinlikle” (KRS-I, 47)
- CC *çaharşanbe* (**Far.**) “çarşamba” (KW, 72) ; Krg. *şarşembi* “çarşamba” (KRS-II, 404)
- CC *matel* (**Ar.**) “bilmece” (KW, 163) ; Krg. *matel* “atasözü” (gün. diyalekt.) (KRS-II, 20)
- CC *piyala* (**Far.**) “bardak, tas, kupa” (KW, 187) ; Krg. *piyala* “kupa” (KRS-II, 111)

Codex Cumanicus'ta uyuma girmeyen bazı örnekler:

- CC *çaharşanbe* (**Far.**) “çarşamba” (KW, 72)
- CC *izan, ziyan* (**Far.**) “zarar, ziyan” (KW, 108)
- CC *panşanbe* (**Far.**) “Perşembe” (KW, 187)
- CC *peşman* (**Far.**) “pişman” (KW, 187)
- CC *raḫim* (**Ar.**) “acıyan, esirgeyen” (KW, 209)
- CC *saḫtiyan* (**Far.**) “deriden yapılmış yaygı” (KW, 212)
- CC *seşanbe* (**Far.**) “Salı” (KW, 218)
- CC *sindan* (**Far.**) “zindan, pek karanlık ve sıkıntılı yer” (KW, 220)
- CC *şeriyat* (**Ar.**) “din kuralları, şeriyat” (KW, 230)
- CC *şira* (**Far.**) “şıra, usare” (KW, 230)
- CC *tuşanbe* (**Far.**) “Pazartesi” (KW, 257)
- CC *düşman, tüşman* (**Far.**) “düşman” (KW, 84)
- CC *yeşanbe* (**Far.**) “Pazar günü” (KW, 123)

Kırgız Türkçesinde uyuma girmeyen bazı kelimeler:

- Krg. *aşqere* (**Far.**) “belli, meydanda, açık, ortada, aşikâr” (KRS-I, 84)
- Krg. *aziz* (**Ar.**) “aziz, kutsal, saygın” (KRS-I, 26)
- Krg. *qalem* (**Ar.**) “kalem” (KRS-II, 329)
- Krg. *maani* (**Ar.**) “alam, mana; sır” (KRS-II, 8)
- Krg. *nazik* (**Far.**) “nazik, kibar, ince” (KRS-II, 51)

2.3.2. Dudak Uyumu

Türkçe kelimelerin ilk hecelerindeki ünlülerin düz ve yuvarlak oluşlarına göre onu takip eden hecelerdeki ünlülerin, kelimenin ilk hecesi düz ünlülü ise uygun düz; yuvarlak ünlülü ise dar yuvarlak ve düz geniş olarak gelmesi kuralıdır.⁷⁸ A. C. Emre, ünlülerin dudak benzeşmesi (*sinharmonizm*, *labial attraksiyon*, *labial affinite*) bakımından önemli özelliği bulunan lehçeler arasında Kazakça ve Kırgızca'yı gösterir. Bu iki Türk lehçesinde dudak çekimi olayının, diğer Türk lehçelerine göre daha güçlü olduğunu ve özellikle

⁷⁸ Zeynep KORKMAZ, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, 104.

Kırgızcada bu olayın en sağlam ve en yüksek derecesini bulduğunu ifade etmiştir.⁷⁹ Yapılan rekonstrüksiyon çalışmalarına göre Eski Kırgızcada da dudak uyumunun bulunduğunu; fakat, bu uyumun ilk aşamada olduğu kaydedilmektedir.⁸⁰

Bugün Kırgız Türkçesinde dudak uyumu Türkiye Türkçesinde alışık olduğumuzdan daha ileri aşamada bir dudaklaşmayı getirmiştir. Kırgız yazı dilinde dudak uyumu ileri bir aşamada olup, kelimenin ilk hecesinde bulunan düz ünlüleri uygun düz, yuvarlak ünlüleri ise yuvarlak ünlülerin takip etmesi kuralıdır.⁸¹ Ancak, Kırgızcada dudaklaşma /u/ ünlüsünden sonra görülmez. Bu ünlüden sonra gelen /a/ ünlüsü yuvarlaklaşmaz.

2.3.2.1. Türkçe Kelimeler

2.3.2.1.1. Düz Ünlüler

Tablo. 5

CC	Krg.
a: /a/, /ı/, /u/	a: /a/, /ı/
e: /e/, /i/	e: /e/, /i/
ı: /ı/, /a/	ı: /ı/, /a/
i: /i/, /e/	i: /i/, /e/

2.3.2.1.1.1. /a/: *Codex Cumanicus* ve Kırgız Türkçesinde kelimenin ilk hecesindeki /a/ ünlüsünü diğer hecelerde /a/ veya /ı/ ünlüsü takip eder. Bu bakımdan her iki dilde paralellik söz konusudur. Ancak, *Codex Cumanicus*'ta

⁷⁹ Hülya KASAPÖĞLU ÇENGEL, *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*, Ankara 2005, 68; Abdülkadir İNAN, "Kazak ve Kırgız Yazı Dillerinde Dudak Benzeşmesi (*Labial Attraksiyon*) Meselesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten* 1964, Ankara, 1965, 67

⁸⁰ Eski Kırgızcada dudak uyumunun ilk aşamada olduğu, ana kaynağını Fu-yü Kırgızcasından, yan kaynağını ise Sarı Uygurca, Hakasça ve Şorçadan alan rekonstrüksiyon çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Fu-yü Kırgızcasında Eski Kırgızcasındaki ilkel oluşumun aynen devam ettiği öne sürülür (H. K. ÇENGEL, 2005:68); E. TENİŞEV, *Drevne-kırgızskiy yazık*, Bişkek "Kırgızistan", 1997, 16–17.

⁸¹ Hülya KASAPÖĞLU ÇENGEL, *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*, Ankara 2005, 68.

Kırgız Türkçesinden farklı olarak bazı kelimelerde ilk hecedeki düz geniş /a/ ünlüsünü müteakip hecelerde yuvarlak dar /u/ ünlüsü izler. Bu durumda dudak uyumu bozulmaktadır.

Örnekler:

CC *aqsağ* “aksak, topal” (KW, 39) ; Krg. *aqsaq* “ aksak, topal” (KRS-I, 39)

CC *ayaz* “ayaz” (KW, 31) ; Krg. *ayaz* “ayaz” (KRS-I, 86)

CC *barmaq* “parmak” (KW, 51) ; Krg. *barmaq* “parmak” (KRS-I, 111)

CC *qara* “kara, siyah; mürekkep” (KW, 193) ; Krg. *qara* “kara, siyah”
(KRS-II, 345)

CC *tayaq* “dayak, sopa” (KW, 232) ; Krg. *tayaq* “dayak, sopa”
(KRS-II, 218)

CC *tapta*- “bastırmak” (KW, 235) ; Krg. *tapta*- “bastırmak” (KRS-II, 206)

CC *alıışla*- “hayır dua etmek,övmek” (KW, 35) ; Krg. *alıışta*- “kutlamak,
övmek” (KRS-I, 51)

CC *atalıx* “babalık, üvey baba” (KW, 44) ; Krg. *atalıq* “babalık” (KRS-I, 79)

CC *qayın* “kayın ağacı” (KW, 191) ; Krg. *qayın* “kayın ağacı” (KRS-II, 324)

CC *qalın* “kalın” (KW, 191) ; Krg. *qalın* “kalın” (KRS-II, 334)

CC *qarın* “karın” (KW, 195) ; Krg. *qarın* “karın” (KRS-II, 356)

CC *qayyı* “kaygı, endişe, tasa, üzüntü” (KW, 190) ; Krg. *qayyı* “kaygı,
endişe, tasa, üzüntü, acı” (KRS-II, 318)

CC *yarım* “yarım, buçuk” (KW, 117) ; Krg. *carım* “yarım, buçuk”
(KRS-I, 237)

CC *yarqın* “parlaklık, parıltı” (KW, 116) ; Krg. *carqın* “parlaklık, parıltı,
ışıklı, ışıık” (KRS-I, 238)

CC *qarçıya, qarçaya* “şahin, doğan, atmaca, aladoğan” (KW, 194) ; Krg.
qarçıga “şahin, doğan, atmaca” (KRS-II, 354)

CC *açquç* “anahtar, kilit” (KW, 27) ; Krg. *açqıç* “anahtar” (KRS-I, 82)

CC *altın* “altın” (KW, 36) ; Krg. *altın* “altın” (KRS-I, 52)

CC *arşın* “arşın, bir dirsek uzunluğu” (KW, 40) ; Krg. *arşın* “arşın, bir
dirsek uzunluğu” (KRS-I, 72)

CC *artuq* “artık, fazla, çok fazlalık” (KW, 40) ; Krg. *artıq* “artık, fazla,
çok fazlalık” (KRS-I, 70)

- CC *qabuq* “kabuk, ağaç kabuğu” (KW, 188) ; Krg. *qabıq* “kabuk”
(KRS-II, 310)
- CC *qaburya* “kaburga” (KW, 188) ; Krg. *qabırya* “kaburga”
(KRS-II, 312)
- CC *qaşuq* “kaşık; kepçe” (KW, 196) ; Krg. *qaşıq* “kaşık” (KRS-II, 364)
- CC *qatun, xatun* “kadın, hatun, hanım” (KW, 101) ; Krg. *qatın* “kadın,
hatun” (KRS-II, 360)
- CC *satuq, satux* “satma, satış, satın alma” (KW, 139) ; Krg. *satıq*
“satma, satış, satın alma” (KRS-II, 139)
- CC *tabun-* “tapınmak, saygı göstermek” (KW, 231) ; Krg. *tabın-*
“tapınmak, saygı göstermek” (KRS-II, 187)
- CC *yamyur* “yağmur” (KW, 112) ; Krg. *camyır* “yağmur” (KRS-I, 226)
- CC *yandur-* “yakmak, ışık yakmak” (KW, 113) ; Krg. *candır-* “yakmak,
yandırmak, ışık yakmak” (KRS-I, 228)

2.3.2.1.1.2. /e/: Genel Türkçenin özelliği, ilk hecede yer alan düz geniş /e/ ünlüsünü diğer hecelerde /e/ veya /i/ sesi izler. Her iki dilde de dudak uyumunun korunduğu açık görünmektedir.

Örnekler:

- CC *bezgek* “sert ateş, sert humma, soğuk ateş” (KW, 57) ; Krg. *bezgek*
“sert ateş, sert humma, soğuk ateş” (KRS-I, 123)
- CC *emçek* “meme, meme başı” (KW, 87) ; Krg. *emçek* “meme, meme
başı” (KRS-II, 453)
- CC *emgek* “emek; ıstırap, acı, eziyet” (KW, 88) ; Krg. *emgek* “emek; iş;
acı, ıstırap” (KRS-II, 451)
- CC *erkek* “erkek” (KW, 92) ; Krg. *erkek* “erkek” (KRS-II, 462)
- CC *sergek* “uyanık” (KW, 218) ; Krg. *sergek* “uyanık” (KRS-II, 145)
- CC *seyrek* “seyrek, büyük aralıklarla” (KW, 216) ; Krg. *seyrek* “seyrek,
büyük aralıklarla” (KRS-II, 141)
- CC *terej* “derin” (KW, 242) ; Krg. *terej* “derin” (KRS-II, 229)
- CC *eçki* “keçi, teke” (KW, 84) ; Krg. *eçki* “eçki, teke” (KRS-II, 470)
- CC *epçi* “eş, hanım, ev kadını” (KW, 89) ; Krg. *epçi* “ev kadını, kadın; evin

- kadın tarafı" (KRS-II, 460)
- CC *keçir*- "geçirtmek, içinden geçirmek, affetmek" (KW, 135) ; Krg. *keçir*-
"geçirtmek, affetmek" (KRS-I, 383)
- CC *kendir* "kendir" (KW, 138) ; Krg. *kendir* "kendir" (KRS-I, 373)
- CC *kerki* "küçük balta, nacak, keser" (KW, 140) ; Krg. *kerki* "küçük
balta, nacak, keser" (KRS-I, 379)
- CC *segiz* "sekiz" (KW, 216) ; Krg. *segiz* "sekiz" (KRS-II, 140)
- CC *temir* "demir" (KW, 240) ; Krg. *temir* "demir" (KRS-II, 223)
- CC *teri* "deri" (KW, 242) ; Krg. *teri* "deri" (KRS-II, 229)
- CC *teşik* "deşik" (KW, 243) ; Krg. *teşik* "deşik" (KRS-II, 231)
- CC *yelim* "tutkal, yapıştırıcı" (KW, 121) ; Krg. *celim* "tutkal, yapıştırıcı"
(KRS-I, 246)

2.3.2.1.1.3. /ı/: Genel Türkçenin özelliği, kelimenin ilk hecesindeki /ı/ ünlüsünü diğer hecelerde /ı/ veya /a/ ünlüsü takip eder. *Codex Cumanicus* ve Kırgız Türkçesinde de bu özellik görülmektedir.

Örnekler:

- CC *bıçaqçı* "bıçakçı" (KW, 71) ; Krg. *bıçaqçı* "bıçakçı" (KRS-I, 173)
- CC *çıрма*- "sarmak, çemremek" (KW, 79) ; Krg. *çıрма*- "sarmak,
çemremek" (KRS-II, 392)
- CC *ıyła*- "ağlamak" (KW, 272) ; Krg. *ıyła*- "ağlamak" (KRS-II, 272)
- CC *ınan*- "inanmak, güvenmek" (KW, 273) ; Krg. *ınan*- "inanmak,
güvenmek" (KRS-II, 432)
- CC *ıraq, ıraḡ* "ırak, uzak" (KW, 274) ; Krg. *ıraaq* "ırak, uzak" (KRS-II, 435)
- CC *qıyna*- "eziyet etmek, ıstırap vermek" (KW, 205) ; Krg. *qıyna*- "eziyet
etmek, ıstırap vermek" (KRS-I, 480)
- CC *sıla*- "sıvazlamak, okşamak" (KW, 228) ; Krg. *sıla*- "sıvazlamak,
okşamak" (KRS-II, 179)
- CC *sına*- "denemek, tecrübe etmek" (KW, 228) ; Krg. *sına*- "denemek,
tecrübe etmek" (KRS-II, 181)
- CC *ıçqır* "uçkur, kemer, pantolon askısı" (KW, 272) ; Krg. *ıçqır* "uçkur,
kemer" (KRS-II, 441)

CC *qılıç* “kılıç” (KW, 206) ; Krg. *qılıç* “kılıç” (KRS-I, 488)

2.3.2.1.1.4. /i/: Kelimenin ilk hecesinde yer alan /i/ ünlüsünü diğer hecelerde /i/ veya /e/ sesi takip eder. Bu bakımdan *Codex Cumanicus* ile Kırgızcada paralellik vardır.

Örnekler:

CC *ilgeri* “ileri” (KW, 106) ; Krg. *ilgeri* “ileri” (KRS-I, 298)

CC *izde*- “aramak, araştırmak, istemek; denemek, uğraşmak” (KW, 108) ;
Krg. *izde*- “aramak, araştırmak, istemek; denemek, uğraşmak”
(KRS-I, 295)

CC *birlik* “birlik” (KW, 60) ; Krg. *birdik* “birlik” (KRS-I, 136)

CC *içir*- “içirmek” (KW, 105) ; Krg. *içir*- “içirmek” (KRS-I, 306)

CC *kirpik* “kirpik” (KW, 148) ; Krg. *kirpik* “kirpik” (KRS-I, 389)

CC *sinir* “sinir” (KW, 220) ; Krg. *sinir* “sinir” (KRS-II, 149)

CC *yitir*- “yitirmek” (KW, 124) ; Krg. *citir*- “yitirmek” (KRS-I, 255)

2.3.2.1.2. Yuvarlak Ünlüler

Tablo. 6

CC	Krg.
o: /a/, /u/	o: /o/, /u/
ö: /e/, /ü/, /i/	ö: /ö/, /ü/
u: /u/, /a/	u: /u/, /a/
ü: /ü/, /e/	ü: /ü/, /ö/

2.3.2.1.2.1. /o/: Genel Türkçenin özelliği, ilk hecedeki yuvarlak /o/ ünlüsünü diğer hecelerde düz /a/ veya yuvarlak /u/ sesi takip eder. *Codex Cumanicus* da bu özelliği taşımaktadır. Kırgız Türkçesinde ise ilk hecede yer alan /o/ ünlüsünden sonra gelen yuvarlak ünlüler korunurken, dudak uyumunun etkisiyle /o/dan sonra gelen /a/ ünlüsü de yuvarlaklaşarak /o/ya döner. Kırgızcanın tipik bir fonetik özelliği olarak /o/ sesini, /o/ veya /u/ izler ve tam yuvarlaklaşma uyumunu gösterir. Sıra /u/ ya gelince /a/ da gelir.

Kırgızcada uzun /oo/ ünlüsünden sonra gelen /a/ ünlüsünün bazen yuvarlaklaşmadığı görülür.⁸²

ET *aylaq* > Krg. *oolaq* “oğlak”, Krg. ağ. *owlaq*;⁸³

Örnekler:

CC *boşan*- “boşanmak, eşinden ayrılmak” (KW, 65) ; Krg. *boşon*-
“boşanmak, eşinden ayrılmak” (KRS-I, 149)

CC *oqşa*- “benzemek” (KW, 178) ; Krg. *oqşo*- “benzemek” (KRS-II, 66)

CC *orman* “orman, koru” (KW, 179) ; Krg. *ormon* “orman, koru”
(KRS-II, 78)

CC *ortaq* “ortak” (KW, 179) ; Krg. *ortoq* “ortak” (KRS-II, 81)

CC *qoca* “koca, ulu, efendi” (KW, 198) ; Krg. *qoco* “koca, ulu, efendi”
(KRS-I, 392)

CC *boluş*- “yardım etmek” (KW, 65) ; Krg. *boluş*- “yardım etmek”
(KRS-I, 144)

CC *çoyun* “eritilmiş maden, bakır” (KW, 75) ; Krg. *çoyun* “dökme demir,
bakır” (KRS-II, 370)

CC *qobuz* “kopuz, çalgı” (KW, 198) ; Krg. *qomuz* “kopuz, çalgı”
(KRS-I, 400)

CC *qonuş* “konut, oturulan yer” (KW, 199) ; Krg. *qonuş* “konut, oturulan
yer” (KRS-I, 402)

CC *qorqu* “korku” (KW, 200) ; Krg. *qorqu* “korku” (KRS-I, 407)

CC *soqur* “kör, tek gözlü, şaşı” (KW, 222) ; Krg. *soqur* “kör”
(KRS-II, 152)

CC *toyuz* “dokuz” (KW, 248) ; Krg. *toyuz* “dokuz” (KRS-II, 275)

2.3.2.1.2.2. /ö/: *Codex Cumanicus*’ta kelimenin ilk hecesindeki /ö/ ünlüsünü diğer hecelerde düz /e/ veya yuvarlak /ü/ ünlüsü takip eder. Bazen de düz /i/ ünlüsü gelir. Kırgız Türkçesinde ise /o/ ünlüsünden sonra gelen /ö/ ve /ü/

⁸² /oo/ ünlüsü, Eski Türkçedeki *-ayı*, *-ay* ses grubundan gelişmiştir. Önce /g/ sesi yumuşayarak /w/ ye döner, daha sonra /w/, yanındaki düz ünlüleri yuvarlaklaştırarak uzun ünlüye döner. Sonraki hecelerde yer alan geniş /a/ ise değişmez. S. Kудайберген, A. Турсунов, **Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası: Fonetika cana Morfologiya**, Frunze, 1980, s. 50.

⁸³ Hülya KASAPÖĞLU ÇENGEL, **a.g.e.**, s. 69.

korunmakta; ayrıca *Codex Cumanicus*'tan farklı olarak, /ö/ ünlüsünden sonra gelen düz /e/ ünlüsü de /ö/ nün etkisiyle yuvarlak /ö/ ye dönmektedir. Kırgızcada ilk hecedeki /ö/ ünlüsünü sonraki hecelerde /ö/ veya /ü/ takip eder.

Örnekler:

- CC *çömlək* “çömlək” (KW, 76) ; Krg. *çömök, çömölök* “çömlək”
(KRS-II, 372)
- CC *örleş* “tepe, yokuş” (KW, 184) ; Krg. *ördöş* “tepe, yokuş” (KRS-II, 99)
- CC *özge* “başka, diğer” (KW, 184) ; Krg. *özgö* “başka, diğer” (KRS-II, 88)
- CC *töle-* “ödemek” (KW, 250) ; Krg. *tölö-* “ödemek” (KRS-II, 258)
- CC *töret-* “yaratmak” (KW, 251) ; Krg. *töröt-* “doğdurmak, doğurttur”
(KRS-I, 261)
- CC *töşek* “döşek” (KW, 251) ; Krg. *töşök* “döşek” (KRS-II, 262)
- CC *köñül* “gönül, kalp; akıl, bilinç, ruh” (KW, 152) ; Krg. *köñül* “gönül, kalp; akıl, bilinç, ruh” (KRS-I, 423)
- CC *körük* “körük” (KW, 155) ; Krg. *körük, köörük* “körük” (KRS-I, 428)
- CC *söküş* “dil yarası, hakaret, küfür, azarlama” (KW, 223) ; Krg. *sögüş* “dil yarası, hakaret, küfür, azarlama” (KRS-II, 158)
- CC *böri* “kurt” (KW, 66) ; Krg. *börü* “kurt” (KRS-I, 153)
- CC *çömiç* “kepçe, çömçe” (KW, 76) ; Krg. *çömüç* “kepçe, çömçe”
(KRS-II, 372)
- CC *tögül-* “dökülmek, dışarı akmak” (KW, 250) ; Krg. *tögül-* “dökülmek, dışarı akmak” (KRS-II, 257)

2.3.2.1.2.3. /u/: *Codex Cumanicus*'ta kelimenin ilk hecesinde yer alan /u/ ünlüsünden sonra /u/ veya /a/ ünlüsü gelir. Kırgız Türkçesinde ise de /u/ dan sonra /u/ ve /a/ ünlüsü, /a/ ünlüsünü takiben de /ı/ ünlüsü gelir. Bu sesten sonra yuvarlaklaşma gerçekleşmemiştir. Kelimenin birinci hecesindeki yuvarlak /u/, kendisinden sonraki hecelerde yer alan geniş /a/ ünlüsüne tesir edemez. Kırgızcada ilk hecedeki /u/dan sonra /a/ ünlüsü yuvarlaklaşmadığı için Kırgız Türkçesi ve *Codex Cumanicus* aynı uyumu gösterir. Bu bakımdan Kırgız Türkçesi ve *Codex Cumanicus* paraleldir.

Örnekler:

- CC *bulaq*, *bulaḫ* “kaynak, pınar, çeşme” (KW, 68) ; Krg. *bulaq* “kaynak, pınar, çeşme” (KRS-I, 157)
- CC *butaq* “budak, ağaç dalı” (KW, 70) ; Krg. *butaq* “budak,ağaç dalı” (KRS-I, 163)
- CC *quryaq* “kurak, kuraklık” (KW, 204) ; Krg. *qurgaq* “kurak, kuraklık” (KRS-I, 448)
- CC *turna* “turna kuşu” (KW, 257) ; Krg. *turna*, *turuna* “turna kuşu” (KRS-II, 270)
- CC *tuzaq* “rehin, tutsak, tuzak” (KW, 259) ; Krg. *tuzaq* “rehin, tutsak, tuzak” (KRS-II, 264)
- CC *uça* “sırt, arka” (KW, 263) ; Krg. *uça* “sırt, arka” (KRS-II, 312)
- CC *ulaḫ* “oğlak” (KW, 264) ; Krg. *ulaq* “oğlak” (KRS-II, 303)
- CC *una*- “kabullenmek, anlaşımak, itaat etmek” (KW, 265) ; Krg. *una*- “kabullenmek, anlaşımak, itaat etmek” (KRS-II, 305)
- CC *uṣaqçı*, *uṣaḫçı* “hain, iftiracı” (KW, 267) ; Krg. *uṣaqçı* “dedikoducu” (KRS-II, 314)
- CC *uçmaq* “cennet” (KW, 263) ; Krg. *uçmaq* “cennet” (KRS-II, 313)
- CC *yumurtqa* “yumurta” (KW, 129) ; Krg. *cumurtqa* “yumurta” (KRS-I, 269)
- CC *burun* “bu-run” (KW, 67) ; Krg. *murun* “burun” (KRS-II, 40)
- CC *ulu*- “ulumak” (KW, 265) ; Krg. *ulu*- “ulumak” (KRS-II, 304)
- CC *qutul*- “kurtarılmak, kurtulmak” (KW, 205) ; Krg. *qutul*- “kurtarılmak, kurtulmak” (KRS-I, 453)
- CC *tulum* “saç örgüsü” (KW, 253) ; Krg. *tulum* “saç örgüsü” (KRS-II, 267)

2.3.2.1.2.4. /ü/: Genel Türkçenin özelliği, kelimenin ilk hecesinde bulunan yuvarlak /ü/ ünlüsünü diğer hecelerde düz /e/ ve /ü/ ünlüsü takip eder. *Codex Cumanicus*’ta ise kelimenin ilk hecesinde yer alan yuvarlak /ü/ ünlüsünü müteakip hecelerde yuvarlak /ü/ veya düz /e/ izler. /e/den sonra /e/ kuralı işler. Bu ünlüyü /i/ takip eder. Birinci hecedeki yuvarlak /ü/, kendisinden sonraki hecelerde yer alan düz geniş /e/ ve düz dar /i/ ünlüsüne tesir

edemez. Kırgız Türkçesinde ise *Codex Cumanicus*'tan farklı olarak, /ü/ ünlüsünü /ö/ ve /ü/ ünlüsü takip eder.

Örnekler:

CC *ünde*- “çağırarak, seslenmek” (KW, 270) ; Krg. *ündö*- “çağırarak, seslenmek” (KRS-II, 323)

CC *küçe*- “zorlamak, baskı yapmak” (KW, 157) ; Krg. *küçö*- “zorlamak, baskı yapmak; şiddetlenmek, artmak, hızlanmak” (KRS-I, 474)

CC *tügel, tükel* “tam, tamamen” (KW, 259) ; Krg. *tügöl* “tam, tamamen” (KRS-II, 277)

CC *tügen*- “tükenmek, bitmek” (KW, 259) ; Krg. *tügön*-“tükenmek, bitmek” (KRS-II, 277)

CC *külik* “çabuk, hızlı” (KW, 158) ; Krg. *külük* “çabuk, hızlı” (KRS-I, 464)

CC *kümüş* “gümüş” (KW, 158) ; Krg. *kümüş* “gümüş” (KRS-I, 465)

CC *bügül*- “bükülmek, eğilmek, kıvrılmak” (KW, 70) ; Krg. *bügül*- “bükülmek, eğilmek, kıvrılmak” (KRS-I, 165)

CC *çürüş*- “buruşmak, büzülmek, pörsümek, çürümek” (KW, 78) ; Krg. *çürüş*- “buruşmak, büzülmek, pörsümek, çürümek” (KRS-II, 380)

CC *üçün* “için, dolayı” (KW, 269) ; Krg. *üçün* “için, dolayı” (KRS-II, 328)

CC *sülük* “sülük” (KW, 226) ; Krg. *sülük* “sülük” (KRS-II, 173)

CC *tütün* “duman” (KW, 261) ; Krg. *tütün* “duman” (KRS-II, 286)

CC *ülüş* “pay, kısım, parça, hisse” (KW, 270) ; Krg. *ülüş* “pay, kısım, parça, hisse” (KRS-II, 322)

CC *yüzüm* “üzüm” (KW, 132) ; Krg. *cüzüm* “üzüm” (KRS-II, 273)

2.3.2.2. Arapça ve Farsça Kelimeler

Codex Cumanicus ve Kırgızcadaki dudak uyumu, Arapça ve Farsçadan giren kelimelerde de etkili olmuştur. Alıntı kelimelerin çoğunluğu genel olarak, Türkçe kelimeler gibi dudak uyumuna girmiştir.

Uyuma giren kelimelerden bazıları şunlardır:

CC *azam* (Ar.) “insan, adam” (KW, 46) ; Krg. *adam* “insan, adam” (KRS-I, 22)

- CC *badam* (**Far.**) “badem” (KW, 46) ; Krg. *badam* “badem” (KRS-I, 92)
- CC *baraqat* (**Ar.**) “bereket” (KW, 50) ; Krg. *bereket* “bereket” (KRS-I, 129)
- CC *eger* (**Far.**) “eğer, şayet” (KW, 84) ; Krg. *eger* “eğer, şayet”
(KRS-II, 443)
- CC *ferište* (**Ar.**) “melek” (KW, 97) ; Krg. *perište, berište* “melek; günahsız”
(KRS-II, 110)
- CC *hamır* (**Ar.**) “hamur” (KW, 100) ; Krg. *qamır* “hamur” (KRS-II, 337)
- CC *horoz* (**Far.**) “horoz” (KW, 103) ; Krg. *qoroz* “horoz” (KRS-I, 407)
- CC *masqara* (**Ar.**) “maskara, soytarı” (KW, 163) ; Krg. *masqara* “maskara, soytarı, yüzkarası, utanç” (KRS-II, 20)
- CC *maydan* (**Ar.**) “meydan, saha” (KW, 162) ; Krg. *maydan* “cephe, alan, saha, meydan; tarla, düzlük” (KRS-II, 11)
- CC *sadaf* (**Ar.**) “sedef, inci kabuğu, sedefotu” (KW, 210) ; Krg. *sedep* “sedef” (KRS-II, 140)
- CC *salamat* (**Ar.**) “selametlik, sağlık, sıhhat” (KW, 127) ; Krg. *salamat* “selametlik, sağlık, sıhhat” (KRS-II, 127)
- CC *saadat* (**Ar.**) “saadet, mutluluk, ikbal, talih” (KW, 209) ; Krg. *saadat* “saadet, mutluluk, ikbal, talih” (KRS-II, 118)
- CC *tabaq* (**Ar.**) “tabak, kap” (KW, 231) ; Krg. *tabaq* “tabak” (KRS-II, 187)
- CC *murad* (**Ar.**) “hedef, amaç, dilek, murad” (KW, 166) ; Krg. *murat* “hedef, amaç, dilek, murad” (KRS-II, 40)
- CC *murdar* (**Ar.**) “pis, çürük yiyecek ve içecek” (KW, 166) ; Krg. *murdar* “pis, kokmuş, çürük; ölü; leş” (KRS-II, 40)
- CC *quban* (**Ar.**) “kurban” (KW, 203) ; Krg. *qurman, qurban* “kurban”
(KRS-II, 448)
- CC *sufra* (**Ar.**) “sofra, yemek tespisi” (KW, 225) ; Krg. *supra, supara, supura* “hamur yapmak için yayılan sofrası” (KRS-II, 165)
- CC *suruna* (**Far.**) “zurna, boru” (KW, 226) ; Krg. *suray, zurna* “zurna, boru” (KRS-II, 167)
- CC *sebeb* (**Ar.**) “sebebi” (KW, 216) ; Krg. *sebeb* “sebebi” (KRS-II, 140)

Codex Cumanicus'ta uyuma girmeyen bazı örnekler:

- CC *daru* (**Far.**) “ilaç” (KW, 81)
- CC *mamuḫ, mamuq* (**Ar.**) “pamuk” (KW, 163)
- CC *maymun* (**Ar.**) “maymun” (KW, 162)
- CC *qabul* (**Ar.**) “kabul, kabul etme” (KW, 188)
- CC *sabur* (**Ar.**) “sabır, dayanma” (KW, 210)
- CC *şaftalu* (**Far.**) “şeftali” (KW, 230)
- CC *tarazu* (**Far.**) “terazi” (KW, 236)

2.3.3. Ünlü Değişmeleri

Bu bölümde, *Codex Cumanicus* ve Kırgızcaya giren alıntı kelimelerdeki fonetik değişmeler ile Türkçe kelimelerdeki fonolojik değişmelere yer verilmiştir. Ayrıca, ihtiyaç duyulan yerlerde tarihî fonetik değişmelere de temas edilmiştir.

2.3.3.1. Kalınlaşma

2.3.3.1.1. *ä > a*

Alıntı kelimelerde görülen ünlü değişmesidir. Arapça ve Farsça kelimelerde yazılmayan ünlü, *Codex Cumanicus* ve Kırgız Türkçesine büyük çoğunlukla /a/lı girmiştir. Bu kalınlaşma hadisesi, bazı kelimelerde /y/, /q/, /r/ ünsüzlerinin etkisiyle, bazılarında ise ünlü benzeşmesiyle meydana gelmektedir.⁸⁴

Bu kelimelerden bazıları şunlardır:

- CC *amanat* “emanet” (KW, 36) ; Krg. *amanat* “emanet” (KRS-I, 55),
(<**Ar.** *ämānät*)
- CC *daru* “ilaç” (KW, 81) ; Krg. *darı* “ilaç” (KRS-I, 186), (<**Far.** *dāru*)
- CC *falan* “falan, filan” (KW, 97) ; Krg. *balan, palan, palan-*
pustan, balança, palança “falan, filan” (KRS-II, 106), (<**Ar.** *fālān*)

⁸⁴ Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 74–75.

- CC *canavar* “canavar, vahşi hayvan” (KW, 98) ; Krg.
canıbar “hayvan” (KRS-I, 229), (<Ar. *cānāvār*)
- CC *xabar* “haber, bilgi” (KW, 99) ; Krg. *qabar* “haber, bilgi”
 (KRS-II, 310), (<Ar. *xābār*)
- CC *ḡamal* “hamal, yük taşıyan insan” (KW, 100) ; Krg. *amal* “iş, hareket, davranış; hile, kurnazlık, ustalık, becerilik” (KRS-I, 55), (<Ar. *ḡāmāl*)
- CC *ḡaybat* “heybet, gösteriş” (KW, 98) ; Krg. *aybat* “heybet, gösteriş, güzellik” (KRS-I, 29), (<Ar. *ḡäybāt*)
- CC *sadaf* “sedef, inci kabuğu, sedefotu” (KW, 210) ; Krg.
sedep “sedef” (KRS-II, 140), (<Ar. *sādāf*)
- CC *tarazu* “terazi” (KW, 236) ; Krg. *taraza* “terazi”
 (KTR-II, 207), (<Far. *tārāz*)
- CC *baḡça, baqça* “bahçe” (KW, 47) ; Krg. *baqça* “bahçe”
 (KRS-I, 101), (<Far. *bāḡçā*)
- CC *marcand* “mercan” (KW, 163) ; Krg. *marcan* “mercan”
 (KRS-II, 162) (<Ar. *mārcān*)
- CC *payyambar* “peygamber” (KW, 186) ; Krg. *payyambār, bayyambar*
 “peygamber” (KRS-II, 105), (<Far. *pāyyāmbār*)
- CC *piyala* “bardak, tas, kupa, kadeh” (KW, 187) ; Krg. *piyala*
 “kâse, kupa” (KRS-II, 111), (<Far. *piyālā*)
- CC *salamat* “selametlik, sağlık, sıhhat” (KW, 212) ; Krg.
salamat “selametlik, sağlık, sıhhat” (KRS-II, 127), (<Ar. *sālāmāt*)
- CC *şaytan* “şeytan” (KW, 230) ; Krg. *şaytan* “şeytan”
 (KRS-II, 397), (<Ar. *şāytān*)
- CC *şaftalu* “şeftali” (KW, 230) ; Krg. *şabdaalı* “şeftali”
 (KRS-II, 395), (<Far. *şāftālī*)
- CC *qazna* “hazine sandığı” (KW, 197) ; Krg. *qazına* “hazine”
 (KRS-II, 318), (<Ar. *ḡāzīne*)
- Krg. *adabiyat* “edebiyat” (KRS-I, 21), (<Ar. *ādābiyāt*)
- Krg. *madaniyat* “medeniyet” (KRS-II, 9), (<Ar. *mādāniyāt*)
- Krg. *azan* “ezan” (KRS-I, 25), (<Ar. *āzān*)
- Krg. *qayrat* “gayret” (KRS-I, 321), (<Ar. *yāyrāt*)

- Krg. *qıyanat* “hiyanet” (KRS-I, 503), (<Ar. *ḫiyānāt*)
 Krg. *qıyamat* “kıyamet” (KRS-I, 502), (<Ar. *qıyāmāt*)
 Krg. *salamat* “selâmet” (KRS-II, 127), (<Ar. *sālāmāt*)
 Krg. *ziyarat* “ziyaret” (KRS-I, 294), (<Ar. *ziyārāt*)
 Krg. *mazar* “mezar” (KRS-II, 10), (<Ar. *māzār*)
 Krg. *marqamat* “merhamet” (KRS-II, 19), (<Ar. *mārḫāmāt*)
 Krg. *sayasat* “siyaset” (KRS-II, 140), (<Ar. *siyāsāt*)
 Krg. *sayaqat* “seyahat” (KRS-II, 140), (<Ar. *siyāḫāt*)

2.3.3.2. İncelme

Bu değişme, özellikle alıntı kelimelerde görülür.

2.3.3.2.1. a > e

Codex Cumanicus’a giren alıntı kelimeler /a/ kalın ünlü şekliyle yer alırken

Kırgızcada ise bu kelimeler /e/ ince ünlü şeklini gösterir. Bu değişmede, kalın ünlülerin kelime içinde yer alan ünsüzlerin etkisiyle incelme görülmektedir.

Örnekler:

- CC *aşqara* (Far.) “belli, meydanda, açık, ortada, aşikar” (KW, 44) ; Krg. *aşkere* “belli, meydanda, açık, ortada, aşikar” (KRS-I, 84)
 CC *baraqat* (Ar.) “bereket” (KW, 50) ; Krg. *bereket*, *bereke* “bereket” (KRS-I, 129)
 CC *laḫan* (Far.) “leğen” (KW, 161) ; Krg. *legen*, *ilegen* “legen” (KRS-II, 6)
 CC *qalam* (Ar.) “kalem” (KW, 191) ; Krg. *qalem* “kalem” (KRS-II, 329)
 CC *sadaf* (Ar.) “sedef, inci kabuğu, sedefotu” (KW, 210) ; Krg. *sedep* “sedef” (KRS-II, 140)
 CC *şaqar* (Far.) “şeker” (KW, 230) ; Krg. *şeker* “şeker” (KRS-II, 406)
 CC *taf* (Ar.) “tef, küçük davul” (KW, 232) ; Krg. *tef* “müzik aleti tef” (KRS-II, 231)
 CC *taftar* (Far.) “defter; kütük, tutanak” (KW, 232) ; Krg. *depter* “defter” (KRS-II, 190)

Kırgızcada bulunan alıntı kelimelerdeki kalın /a/ sesi *Codex Cumanicus*'ta ise ince /e/ olarak görülür.

Örnekler:

CC **elbeti (Ar.)** “elbette, kesinlikle” (KW, 87) ; Krg. **albette** “elbette, kesinlikle” (KRS-I, 47)

CC **nezik (Far.)** “nazik, kibar, ince” (KW, 172) ; Krg. **nazik** “nazik, kibar, ince” (KRS-II, 51)

CC **şeriyat (Ar.)** “din kuralları, şeriyat” (KW, 230) ; Krg. **şarıyat** “din kuralları, şeriyat” (KRS-II, 403)

CC **her (Far.)** “her, hep, bütün” (KW, 102) ; Krg. **ar** “her, hep, bütün” (KRS-I, 62)

CC **dider (Far.)** “yüz, çehre” (KW, 83) ; Krg. **didaar, dıydar** “yüz, çehre” (KRS-I, 194)

CC **yene** “yine, tekrar, ikinci kez” (KW, 122) ; Krg. **cana** “yine, tekrar; ve” (KRS-I, 228)

2.3.3.3. Düzleşme

Bu değişme daha çok Türkçe kelimelerde görülür.

2.3.3.3.1. u > ı

Codex Cumanicus'ta kelime içinde yer alan yuvarlak /u/ ünlüsü, kendisinden önce gelen düz ünlülerin ve bazı ünsüzlerin etkisiyle düzleşerek Kırgızcada /ı/ olarak kullanılmıştır.

Örnekler:

CC **abuşqa** “yaşlı, ihtiyar” (KW, 27) ; Krg. **abışqa** “yaşlı, ihtiyar” (KRS-I, 19)

CC **aşuq** “aşık” (KW, 44) ; Krg. **aşıq** “aşık” (KRS-I, 85)

CC **balçuq** “balçık, çamurlu” (KW, 48) ; Krg. **balçıq** “balçık, çamurlu” (KRS-I, 107)

CC **baluqçı** “balıkçı” (KW, 49) ; Krg. **balıqçı** “balıkçı” (KRS-I, 107)

CC **buruş-** “buruşmak” (KW, 69) ; Krg. **birış-** “buruşmak” (KRS-I, 172)

CC **çıbuq** “çubuk, çalı çırpı” (KW, 78) ; Krg. **çıbıq** “çubuk, çalı çırpı”

(KRS-II, 381)

CC *mamux* “pamuk” (KW, 163) ; Krg. *mamiq* “pamuk” (KRS-II, 16)CC *muna* “şuraya bak! işte! (işaret kelimesi)” (KW, 165) ; Krg. *mına*

“şuraya bak! işte! (işaret kelimesi)” (KRS-II, 47)

CC *munça* “o kadar çok, bunca” (KW, 165) ; Krg. *minça* “o kadar çok,

bunca” (KRS-II, 48)

CC *qabuq* “kabuk” (KW, 188) ; Krg. *qabıq* “kabuk” (KRS-I, 310)CC *qaburya* “kaburga” (KW, 188) ; Krg. *qabırğa* “kaburga”

(KRS-I, 312)

CC *qaşuq* “kaşık” (KW, 196) ; Krg. *qaşıq* “kaşık” (KRS-I, 364)CC *salqun* “esinti, rüzgar” (KW, 213) ; Krg. *salqın* “esinti, rüzgar”

(KRS-II, 128)

CC *satuq*, *satuχ* “satış, satın alma” (KW, 216) ; Krg. *satıq* “satış, satın

alma” (KRS-II, 139)

CC *tabun*- “tapınmak, saygı göstermek” (KW, 231) ; Krg. *tabın*-

“tapınmak, saygı göstermek” (KRS-II, 187)

CC *tanuq* “tanık” (KW, 234) ; Krg. *tanıq* “tanık” (KRS-II, 203)CC *yalıyuz* “yalnız, tek” (KW, 111) ; Krg. *calıyız* “yalnız, tek”

(KRS-I, 221)

CC *yamyur*, *amyur* “yağmur” (KW, 111) ; Krg. *camyır* “yağmur”

(KRS-I, 226)

CC *yandur*- “yakmak, yandırmak” (KW, 113) ; Krg. *candır*- “yakmak,

yandırmak” (KRS-I, 228)

CC *yulduz* “yıldız” (KW, 128) ; Krg. *cıldız* “yıldız” (KRS-I, 280)**2.3.3.3.2. ū > ı**

Bazı Arapça kelimelerin büyük çoğunlukla ikinci hecesinde yer alan /ū/ ünlüsü, *Codex Cumanicus*’a /u/ olarak geçmiş, Kırgızcada ise hem kısaltmış, hem de düzleşerek /ı/ya dönmüştür.

Örnekler:

Ar. *qābūl* > CC *qabul* “kabul, kabul etme” (KW, 188) ; Krg. *qabil* “kabul,

kabul etme” (KRS-I, 310)

Ar. *sābūr* > CC *sabur* “sabır” (KW, 210) ; Krg. *sabır* “sabır” (KRS-II, 120)

Ar. *sūndūq* > CC *sunduq* “sandık” (KW, 225) ; Krg. *sandıq* “sandık”

(KRS-II, 134)

2.3.3.3.3. ü > i

Codex Cumanicus’ta bazı Türkçe kelimelerde kelime içinde yer alan /ü/ ünlüsü Kırgızcada düzleşerek /i/ye dönmüştür. Bu değişimin sebebi de kendisinden önce gelen dar ünlülerin ve bazı ünsüzlerin etkisiyle düzleşmesidir.

Örnekler:

CC *çürü*- “çürümek” (KW, 77) ; Krg. *çiri*- “çürümek” (KRS-I, 364)

CC *yelkülde*- “sallanmak, titremek” (KW, 121) ; Krg. *celkilde*- “sallanmak, titremek” (KRS-I, 246)

CC *yeñül* “hafif” (KW, 122) ; Krg. *ceñil* “hafif” (KRS-I, 248)

2.3.3.4. Yuvarlaklaşma

Kırgızcada düz ünlülerin yuvarlaklaşması, en sık karşılaşılan ünlü değişmesidir. Bu hadise, çoğunlukla ünlü benzeşmesi sonucu ve dudak ünsüzlerinin etkisiyle gerçekleşir.

2.3.3.4.1. a > o

Türkçe kelimelerde ilk hecede yer alan /a/ ünlüsü, kendisinden sonra gelen hecelerdeki /a/ sesini yuvarlaklaştırır (bk. 3.2. Dudak uyumu).

Örnekler:

CC *boyaçı* “boyacı” (KW, 63) ; Krg. *boyooqçu* “bayacı” (KRS-I, 138)

CC *çoğmarlı* “çomaklı, topuzlu” (KW, 75) ; Krg. *çoqmorduu* “çomaklı, topuzlu” (KRS-II, 366)

CC *oba* “tepe” (KW, 173) ; Krg. *obo, oboo* “küçük tepe, tepe” (KRS-II, 60)

CC *oqşaş, oğşaş* “benzerlik” (KW, 174) ; Krg. *oqşoş* “benzerlik”

(KRS-II, 66)

CC *orman* “orman, koru, nebat ve ağaç kümesi” (KW, 179) ; Krg. *ormon*

“orman, koru” (KRS-II, 79)

CC *orta* “orta” (KW, 179) ; Krg. *orto* “orta” (KRS-II, 81)

CC *orda* “köy yeri, beledye” (KW, 179) ; Krg. *ordo* “saray, köy yeri,
beledye” (KRS-II, 78)

CC *orna* “ikamet etmek” (KW, 179) ; Krg. *orno* “ikamet etmek,
yerleşmek” (KRS-II, 79)

CC *oyna* “oynamak, oyun oynamak, şakalaşmak” (KW, 174) ; Krg. *oyno*-
“oynamak, oyun oynamak, şakalaşmak” (KRS-II, 63)

CC *qoçqar* “koç” (KW, 198) ; Krg. *qoçqor* “koç” (KRS-II, 410)

CC *qonaqla* “misafir etmek, ağırlamak” (KW, 199) ; Krg. *qonoqto* “misafir
etmek, ağırlamak” (KRS-II, 401)

CC *qoryaşın* “kurşun” (KW, 200) ; Krg. *qoryoşun* “kurşun” (KRS-I, 406)

CC *qozyalış* “karıştırmak, eşelemek” (KW, 202) ; Krg. *qozyol*-, *qozyoluş*-
“kıpırdamak, hareket etmek, yeniden kalkmak, kımıldamak” (KRS-II, 392)

CC *qoyan* “tavşan” (KW, 198) ; Krg. *qoyon* “tavşan” (KRS-II, 391)

CC *soyan* “soğan” (KW, 221) ; Krg. *soyon* “vahşi soğan, soğan”
(KRS-II, 150)

CC *solayay* “solak” (KW, 222) ; Krg. *solooyoy* “solak” (KRS-II, 153)

CC *tobalaq* “toparлак” (KW, 246) ; Krg. *tomoloq* “toparлак” (KRS-II, 241)

CC *yoxarı* “yukarı” (KW, 125) ; Krg. *coyoru* “yukarı” (KRS-II, 256)

Alıntı kelimeler:

CC *olça (Moğ.)* “ganimet” (KW, 177) ; Krg. *olco* “ganimet” (KRS-II, 67)

CC *molla (Ar.)* “molla, hoca, papaz” (KW, 31) ; Krg. *moldo* “molla, hoca,
papaz” (KRS-II, 31)

CC *qoca (Far.)* “koca, bay, kadının beyi” (KW, 198) ; Krg. *qoco* “sahip
olan, bey, başçı” (KRS-II, 392)

2.3.3.4.2. ā > ö

Türkçe kelimelerdeki yuvarlaklaşma hadisesi, Kırgızcaya giren Arapça ve Farsça kelimelerde de etkili olmuş; ilk hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle diğer hecelerdeki düz geniş ünlü /ā/, hem incelmış, hem de yuvarlaklaşmıştır.

Örnekler:

Ar. *dukkān* > CC *tuyan* “dükkan” (KW, 253) ; Krg. *tükön, dükön* “dükkan”
(KRS-II, 280)

Ar. *dunyā* > CC *dunya, duniya, dünya* “dünya” (KW, 83) ; Krg. *dünüyö, düynö* “dünya” (KRS-I, 203)

Far. *gunāh* > Krg. *künöö* “günah” (KRS-I, 467)

Far. *guvāh* > Krg. *kübö* “guvah, şahit” (KRS-I, 458)

2.3.3.4.3. ä > ö

Bazı alıntı kelimelerde son hecede bulunan /ä/ ünlüsü, önceki hecelerde yer alan yuvarlak ünlülerin etkisiyle /ö/ye dönmüştür.

Örnekler:

Ar. *dūvlāt* > CC *duvlat* “devlet; saadet, yüce bahtlılık” (KW, 83) ; Krg. *döölöt* “devlet; saadet, yüce bahtlılık” (KRS-I, 198)

Ar. *sūrāt* > CC *surat* “suret, resim” (KW, 225) ; Krg. *süröt* “suret, resim”
(KRS-II, 174)

Far. *hunār* > Krg. *önör* “hüner” (KRS-II, 96)

Ar. *hukūmāt* > Krg. *ökmöt* “hükümet” (KRS-II, 90)

2.3.3.4.4. e > ö

Türkçe kelimelerin ilk hecesinde yer alan /ö/ ve /ü/ ünlüsünün etkisiyle, sonraki hecelerde bulunan /e/ ünlüsü /ö/ye dönerek yuvarlaklaşır (bk. 3.2. Dudak uyumu).

Örnekler:

CC *çömlek* “çömlek” (KW, 76) ; Krg. *çömök, çömölök* “çömlek”
(KRS-II, 372)

CC *çövre* “çevre” (KW, 76) ; Krg. *çöyrö* “çevre” (KRS-II, 371)

CC *öpke* “öfke, akciğer” (KW, 183) ; Krg. *öpkö* “öfke, akciğer” (KRS-II, 98)

CC *örleş* “tepe, yokuş” (KW, 184) ; Krg. *ördöş* “tepe, yokuş” (KRS-II, 99)

CC *köbelek* “kelebek” (KW, 149) ; Krg. *köpölök* “kelebek” (KRS-I, 426)

CC *kölege* “gölge” (KW, 150) ; Krg. *kölökö* “gölge” (KRS-I, 420)

CC *töle-* “ödemek” (KW, 250) ; Krg. *tölö-* “ödemek” (KRS-II, 258)

CC *töşek* “döşek” (KW, 251) ; Krg. *töşök* “döşek” (KRS-II, 262)

CC *körpe* “kuzu pöstekisi, körpe” (KW, 155) ; Krg. *körpö* “kuzu pöstekisi, körpe” (KRS-I, 429)

CC *kövlek* “gömlek” (KW, 156) ; Krg. *köynök* “gömlek” (KRS-I, 417)

2.3.3.4.5. *ı > u*

Codex Cumanicus’ta Türkçe kelimelerde kelime içinde ve sonunda yer alan /ı/ ünlüsü, kendisinden önce gelen yuvarlak ünlünün ve bazı ünsüzlerin etkisiyle yuvarlaklaşarak Kırgızcada /u/ya dönmüştür.

Örnekler:

CC *açıryan-* “acımak, acınmak; pişman olmak” (KW, 28) ; Krg. *açurqan-*,
açırqan- “acımak, acınmak” (KRS-I, 82)

CC *alıyıcı* “alıcı” (KW, 34) ; Krg. *aluuçu* “alıcı” (KRS-I, 53)

CC *alıyışlı* “kutsal, aziz” (KW, 35) ; Krg. *alqıştuu* “övülür, kutsal, aziz”
(KRS-I, 51)

CC *oñında* “sağında, sağ tarafında” (KW, 177) ; Krg. *oñunda* “sağında, sağ tarafında” (KRS-II, 70)

CC *oıçı* “okçu” (KW, 174) ; Krg. *oqçu* “okçu” (KRS-I, 66)

CC *uyuxı* “uyku” (KW, 264) ; Krg. *uyqu* “uyku” (KRS-II, 301)

CC *yılı* “ılık, sıcak” (KW, 132) ; Krg. *cıluu* “ılık, sıcak” (KRS-II, 282)

2.3.3.4.6. *i > ü*

Türkçe kelimelerde ilk hecede yer alan /ö/ ve /ü/ ünlülerinden sonra gelen /i/ ünlüleri yuvarlaklaşır.

Örnekler:

CC *börçi* “şapkacı” (KW, 66) ; Krg. *börkçü, börükcü* “şapkacı”
(KRS-I, 153)

CC *böri* “kurt” (KW, 66) ; Krg. *börü* “kurt” (KRS-I, 153)

CC *çömiç* “kepçe” (KW, 76) ; Krg. *çömüç* “kepçe” (KRS-II, 372)

CC *çüçi* “tatlı” (KW, 77) ; Krg. *çüçü* “tatlı” (KRS-II, 381)

CC *körümlü* “güzel, gösterişli” (KW, 155) ; Krg. *körümdüü* “güzel, gösterişli” (KRS-I, 430)

- CC *üşi*- “üşümek” (KW, 271) ; Krg. *üşü*- “üşümek” (KRS-II, 328)
 CC *üzengi* “üzengi” (KW, 271) ; Krg. *üzöngü* “üzengi” (KRS-II, 318)
 CC *külik* “çabuk, hızlı” (KW, 158) ; Krg. *külük* “çabuk, hızlı” (KRS-I, 464)

2.3.3.5. Daralma

2.3.3.5.1. a > ı

Codex Cumanicus'ta kelime içinde yer alan /a/ ünlüsü Kırgızcada daralarak /ı/ şeklini almıştır.

Örnekler:

- CC *qarçaya* “şahin, doğan, atmaca, aladoğan” (KW, 194) ; Krg. *karçıya*
 “şahin, doğan, atmaca” (KRS-II, 354)

Alıntı kelimeler:

- CC *canavar* (**Far.**) “canavar, vahşi hayvan” (KW, 98) ; Krg. *canıbar*
 “hayvan” (KRS-I, 229)

2.3.3.5.2. e > i

Türkçe kelimelerde ilk hecedeki /e/ ünlüsü daralır. Bu değişme birkaç kelimedede görülür.

Örnekler:

- CC *egi*, *egilik*, *eygi*, *eygilik* “iyi, iyilik” (KW, 84) ; Krg. *iygi*, *iygilik* “iyi, iyilik,
 başarı” (KRS-I, 296)
 CC *egir*- “ip eğirmek, bükme” (KW, 84) ; Krg. *iy-*, *iyir*- “eğmek, bükme,
 ip eğirmek” (KRS-I, 296)
 CC *egri* “eğri” (KW, 85) ; Krg. *iyri* “eğri” (KRS-I, 298)
 CC *beyik* “büyük” (KW, 54) ; Krg. *biyik* “büyük” (KRS-I, 133)
 CC *çerek* “çürük” (KW, 74) ; Krg. *çirik* “çürük” (KRS-II, 364)
 CC *keyik* “vahşi hayvan” (KW, 136) ; Krg. *kıyık* “geyik; bütün vahşi
 hayvanlar domuz hariç” (KRS-I, 385)
 CC *keyit* “elbise, giysi” (KW, 136) ; Krg. *kıyit* “giysi, elbise” (KRS-I, 386)
 CC *teyir*- “ulaştırmak, yönetmek, nasip aldirtmak” (KRS-II, 239) ; Krg. *tiyir*-

- “ulaştırmak, yönetmek, nasip aldirtmak” (KRS-II, 234)
 CC *yegit, igit* “yiğit, genç” (KW, 120) ; Krg. *cigit* “yiğit, genç” (KRS-I, 253)
 CC *key-* “giymek, giyinmek” (KW, 136) ; Krg. *kıy-* “giymek, giyinmek”
 (KRS-I, 385)
 CC *tey-* “değmek, dokunmak; pay almak” (KW, 238) ; Krg. *tiy-* “değmek,
 dokunmak; pay almak” (KRS-II, 233)

Kırızzcada ise bazı kelimelerde yer alan geniş /e/ sesi *Codex Cumanicus*’ta dar /i/ şeklini gösterir.

Örnekler:

- CC *ilik-* “alay etmek, takılmak” (KW, 106) ; Krg. *elikte-* “alay etmek,
 takılmak” (KRS-II, 450)
 CC *iri-* “erimek” (KW, 107) ; Krg. *eri-* “erimek” (KRS-II, 461)
 CC *imdi* “şimdi, derhal” (KW, 106) ; Krg. *emdi, emi, emgiçe, emdigiçe*
 “şimdi, derhal” (KRS-II, 452)
 CC *degri, deyri* “kadar, doğru, değin” (KW, 82) ; Krg. *deyre* “kadar, doğru,
 değin” (KRS-I, 190)
 CC *işit-* “işitmek, duymak” (KW, 108) ; Krg. *eşit-* “işitmek, duymak”
 (KRS-II, 471)

2.3.3.5.3. o > u

Codex Cumanicus’ta kelimelerde ön seste ve ilk hecelerde yer alan /o/ ünlüsünü kendinden sonra /y/, /v/ ünsüzleri takip ediyorsa Kırız Türkçesinde ise bu değişim daralarak bazen normal /u/ bazen uzun /uu/ olmaktadır (bk. 1.2.9. Uzun ünlü).

Örnekler:

- CC *oyur, oyır* “hırsız” (KW, 174) ; Krg. *uuru* “hırsız” (KRS-II, 312)
 CC *oyul, ovul* “oğul, evlat, erkek çocuk” (KW, 174) ; Krg. *uul* “oğul, evlat,
 erkek çocuk” (KRS-II, 311)
 CC *oyulaq* “oğlak, keçi yavrusu” (KW, 174) ; Krg. *ulaq* “oğlak, keçi
 yavrusu” (KRS-II, 302)
 CC *oylan* “oğlan, çocuk; yardımcı, hizmetçi” (KW, 173) ; Krg. *ulan* “oğlan,

çocuk, genç, yiğit" (KRS-II, 311)

CC *ovdarı* "yere, sırtüstü" (KW, 180) ; Krg. *oodaruu* "yere, sırtüstü"

(KRS-II, 72)

CC *ovuç* "avuç" (KW, 181) ; Krg. *uuç* "avuç" (KRS-II, 312)

CC *boday*, *boyday* "buğday" (KW, 62) ; Krg. *buuday*, *buyday*, *buvday*

"buğday" (KRS-I, 163)

CC *boyul-* "boğulmak" (KW, 62) ; Krg. *buul-* "boğulmak" (KRS-I, 164)

CC *boyum* "boğum" (KW, 63) ; Krg. *buum* "boğum" (KRS-I, 163)

CC *çov* "gürültü" (KW, 76) ; Krg. *çuu* "gürültü" (KRS-II, 377)

CC *χovar-* "ölmek" (KW, 103) ; Krg. *qubar-* "sararmak, benzi atmak,

soluklaşmak" (KRS-I, 435)

CC *qovan-*, *χovan-* "sevinmek, kıvanç duymak" (KW, 103) ; Krg. *quban-*

"sevinmek, kıvanç duymak" (KRS-I, 435)

CC *qoymiş* "kuyruk kemiği" (KW, 198) ; Krg. *quymulçak* "kuyruk kemiği"

(KRS-I, 438)

CC *qoyul-* "koyulmak" (KW, 198) ; Krg. *quyul-* "koyulmak" (KRS-I, 457)

CC *qovra* "ekin sapı, ot, saman" (KW, 201) ; Krg. *quuray* "ekin sapı, ot,

saman" (KRS-I, 455)

CC *toyuş*, *tovuş* "gün doğuşu, doğu" (KW, 248) ; Krg. *tuuş* "gün doğuşu,

doğu" (KRS-II, 275)

CC *tovulya* "mihver" (KW, 250) ; Krg. *tuulya* "mihver" (KRS-II, 273)

CC *tov* "tuu, sancak" (KW, 250) ; Krg. *tuu* "tuu, sancak" (KRS-II, 272)

CC *tovram* "kırıntı, küçük parça" (KW, 250) ; Krg. *tuuram* "kırıntı, küçük

parça" (KRS-II, 274)

CC *yoya* "ince" (KW, 124) ; Krg. *cuqa* "ince" (KRS-I, 267)

CC *yovuryan* "yorgan" (KW, 126) ; Krg. *cuurqan* "yorgan" (KRS-I, 271)

Alıntı kelimeler:

CC *qovat*, *χovat* (**Ar.**) "kuvvet, güç" (KW, 104) ; Krg. *qubat* "kuvvet, güç"

(KRS-I, 436)

2.3.3.5.4. ö > ü

Codex Cumanicus'ta kelimelerde ön seste ve ilk hecelerde yer alan /ö/ ünlüsü Kırgızcada daralarak /ü/ olur.

Örnekler:

CC *övet*- “öğretmek” (KW, 185) ; Krg. *üy-röt*- “öğretmek” (KRS-II, 320)

CC *kömüldruk* “göğüs kemeri, at göğüslüğü” (KW, 151) ; Krg. *kümöldürük* “göğüs kemeri, at göğüslüğü” (KRS-I, 422)

CC *börlen*- “tomurcuklanmak” (KW, 66) ; Krg. *bürdön*- “tomurcuklanmak” (KRS-I, 168)

CC *köydür*- “yakmak” (KW, 150) ; Krg. *küygüz*- “yakmak” (KRS-I, 460)

CC *kökre*- “kükremek, gürlemek” (KW, 150) ; Krg. *kürkürö*- “kükremek, gürlemek” (KRS-I, 470)

Alıntı kelimeler:

CC *ömed* (Ar.) “ümit” (KW, 183) ; Krg. *ümüt* “ümit” (KRS-II, 322)

2.3.3.6. Genişleme

2.3.3.6.1. ı > a

Codex Cumanicus'ta kelime içinde yer alan /a/ ünlüsünden sonra gelen /ı/ ünlüsü Kırgızcada genişleyerek /a/ olmuştur.

Örnekler:

CC *sarıñça* “çekirge” (KW, 215) ; Krg. *sarañça* “çekirge” (KRS-II, 355)

2.3.3.6.2. u > a

Codex Cumanicus'ta bazı Türkçe kelimelerde son seste yer alan /u/ ünlüsü Kırgızcada genişlemiştir.

Örnekler:

CC *toyru* “doğru, yanlış olmayan” (KW, 247) ; Krg. *tuura* “doğru, yanlış olmayan” (KRS-II, 273)

2.3.4. Ünlü Düşmesi

Bu hadise, iç seste ve son seste görülür.

2.3.4.1. İç Seste Ünlü Düşmesi

2.3.4.1.1. -ī- > ø

Codex Cumanicus ve Kırgızcada aşağıdaki alıntı kelimeye orta hece ünlüsünün kısalarak düştüğü görülür.

Örnekler:

Ar. *ḫazīnā* > CC *qazna* “hazine sandığı” (KW, 197) ; Krg. *qazna* “hazine”
(KRS-I, 317)

2.3.4.1.2. -i- > ø

Kırgızcadaki Türkçe kelimenin ilk hecesinde yer alan /i/ ünlüsünün *Codex Cumanicus*’ta kısalarak düştüğü görülür.

Örnekler:

CC *qılıç* “kılıç” (KW, 206) ; Krg. *qılıç* “kılıç” (KRS-I, 488)

2.3.4.1.3. -i- > ø

Kırgız Türkçesinde kelimenin orta hecesinde yer alan /i/ ünlüsü *Codex Cumanicus*’ta düşmüştür.

Örnekler:

CC *titre*- “titremek” (KW, 246) ; Krg. *titire*- “titremek” (KRS-II, 239)

CC *altmış* “altmış” (KW, 36) ; Krg. *altımış* “altmış” (KRS-I, 52)

CC *ayl* “uçkur, kemer” (KW, 31) ; Krg. *ayıl*, *basmayıl*, *artayıl* “uçkur,
kemer” (KRS-I, 36)

CC *ayr*- “ayırarak” (KW, 33) ; Krg. *ayır*- “ayırarak” (KW, 36)

(KRS-I, 102)

Codex Cumanicus’ta kelimedeki vurgusuz orta hece /i/ ünlüsü Kırgızcada düşmüştür.

Örnekler:

CC *çiyik* “çiğ, pişmemiş” (KW, 75) ; Krg. *çiyki* “çiğ, pişmemiş”
(KRS-II, 362)

2.3.4.1.4. -u- > ø

Codex Cumanicus’ta Türkçe kelimede ilk hecesinde yer alan /u/ ünlüsünün kısalarak düştüğü görülür. Kırgızcada ise korunur.

Örnekler:

CC *brun* “burun” (KW, 67) ; Krg. *murun* “burun” (KRS-II, 40)

Codex Cumanicus’ta orta hecede yer alan /u/ ünlüsünün Kırgızcada düştüğü görülür.

Örnekler:

CC *buyuruq* “buyruk, emir, hüküm” (KW, 68) ; Krg. *buyruk* “buyruk, emir,
hüküm” (KRS-I, 156)

CC *uyuxu, uyuxı* “uyku” (KW, 265) ; Krg. *uyqu* “uyku” (KRS-II, 301)

2.3.4.1.5. -ö- > ø

Örnekler:

CC *çömlek* “çömlek” (KW, 76) ; Krg. *çömölök* “çömlek” (KRS-II, 372)

CC *çüprek* “bez, paçavra” (KW, 77) ; Krg. *çüpörök* “bez, paçavra”
(KRS-II, 363)

2.3.4.1.6. -ü- > ø

Örnekler:

CC *kömüldruk* “göğüs kemeri, at göğüslüğü” (KW, 151) ; Krg. *kümöldürük*
“göğüs kemeri, at göğüslüğü” (KRS-I, 422)

CC *köprü* “köprü” (KW, 153) ; Krg. *köpürö, köpüröo* “köprü” (KRS-I, 427)

CC *bükrü* “bükük, eğri” (KW, 70) ; Krg. *bükürü* “bükük, eğri” (KRS-I, 166)

CC *ötrükçi* “yalancı” (KW, 185) ; Krg. *ötürükçü* “yalancı” (KRS-II, 104)

2.3.5. Ünlü Türemesi

Codex Cumanicus'ta kelimelerde ünlü türeme hadisesi pek görülmez, fakat Kırgızcada ise ünlü uyumuna göre ön ses, iç ses ve son seste ünlü türediği görülür.

2.3.5.1. Ön Seste Ünlü Türemesi

2.3.5.1.1. /ı-/ Türemesi

Codex Cumanicus'ta /l/ ve /r/ ünsüzleriyle başlayan alıntı kelimelerin Kırgız Türkçesinde ön sesinde /ı/ ünlüsünün türediği görülür.

Örnekler:

CC *laḫab* (Ar.) “lakap, takma ad” (KW, 161) ; Krg. *ılaqap* “lakap, takma ad” (KRS-II, 5, 430)

CC *layḫ* (Ar.) “layık, uygun” (KW, 161) ; Krg. *ılayıq* “layık, uygun” (KRS-II, 429)

CC *raḫim* (Ar.) “acıyan, esirgeyen” (KW, 209) ; Krg. *ıraqım, ırayım* “acıyan, esirgeyen” (KRS-II, 115)

CC *rang* (Far.) “renk, boya” (KW, 209) ; Krg. *ıraŋ* “renk, boya” (KRS-II, 436)

2.3.5.1.2. /o-/ Türemesi

Aşağıdaki örnekte /r/ önünde /o/ ünlüsü türemiştir:

CC *Rusi* (Far.) “Rusça” (KW, 209) ; Krg. *Oruşça* “Rus” (KRS-II, 83)

2.3.5.1.3. /u-/ Türemesi

Aşağıdaki örnekte /v/ önünde /u/ ünlüsü türemiştir:

CC *vada* (Ar.) “vade, bir iş için önceden belirtilen zaman” (KW, 272) ; Krg. *ubada* “söz, söz verme” (KRS-II, 297)

2.3.5.2. İç Seste Ünlü Türemesi

2.3.5.2.1. /-ı-/ Türemesi

İç seste /ı/ türemesi hadisesi, *nç* çift ünsüzleriyle biten Türkçe kelimelerde de görülür.

Örnekler:

CC *qızyanç* “hasis, cimri, pinti” (KW, 209) ; Krg. *qızganıç* “kıskanç, cimri”
(KRS-II, 477)

CC *qovanç* “kıvanç, neşe” (KW, 201) ; Krg. *qubanıç* “kıvanç, neşe”
(KRS-I, 435)

CC *sayınç* “düşünce” (KW, 211) ; Krg. *sayınıç* “özlem” (KRS-II, 121)

/ı/ türemesi, iki heceli Türkçe kelimelerin orta hecesinde de görülür.

Örnekler:

CC *asra*- “bakmak, beslemek” (KW, 42) ; Krg. *asıra*- “bakmak, beslemek”
(KRS-I, 77)

CC *qıstraq* “kısarak” (KW, 208) ; Krg. *qısıraq* “kısarak” (KRS-II, 498)

2.3.5.2.2. /-u-/ Türemesi

/u/ türemesi, iki heceli Türkçe ve alıntı kelimelerin orta hecesinde de görülür.

Örnekler:

CC *qoñran*- “sokranmak, kendi kendine mırıldanmak” (KW, 199) ; Krg.
qoñurdan- “sokranmak, kendi kendine mırıldanmak” (KRS-II, 404)

CC *quyşqan* “kuskun, atın kuyruğu altından geçen kayış” (KW, 202) ; Krg.
quyuşqan “kuskun, atın kuyruğu altından geçen kayış” (KRS-II, 439)

CC *topraq* “toprak” (KW, 249) ; Krg. *topuraq* “toprak” (KRS-II, 253)

CC *turna* “turna kuşu” (KW, 257) ; Krg. *turuna* “turna kuşu” (KRS-II, 270)

CC *urtu, utru* “karşı, karşılık” (KW, 266) ; Krg. *uturu, uturyu, utur* “karşı,
karşılık” (KRS-I, 310)

Alıntı kelimeler:

CC *sufra* (Ar.) “sofra, yemek tespisi” (KW, 225) ; Krg. *supura* “hamur
yapmak için yayılan sofrası” (KRS-II, 165)

2.3.5.2.3. /-ü-/ Türemesi

İç seste /ü/ türemesi hadisesi, *nç* çift ünsüzüyle biten Türkçe kelimede görülür.

Örnekler:

CC *ötünç* “ödünç” (KW, 185) ; Krg. *ötünüç* “rica, istek” (KRS-II, 104)

2.3.5.3. Son Seste Ünlü Türemesi

Son seste ünlü türeme hadisesi, *Codex Cumanicus*’ta da görülür. Kırgızcada ise kurallı ve kuralsız ünlü türemesi görülür. Kırgızcanın ünsüz gruplarını kabul etmeyen bir Türk lehçesi olduğu belirtilerek alıntı kelimelerin sonunda yer alan bazı ünsüz gruplarını ve Kırgızcada sonda bulunmayan ünsüzleri, hakkını vererek okutabilmek için sona bir ünlü getirilerek kelimenin hecesinin arttırıldığı ifade edilir.⁸⁵

2.3.5.3.1. /-a/ Türemesi

Codex Cumanicus’ta kelimenin sonunda bulunan /a/ ünlüsü pekiştirme özelliğini taşır ve bir türemedir.

Örnekler:

CC *tıxa*- “tıkamak” (KW, 261) ; Krg. *tıq*- “tıkamak” (KRS-II, 291)

2.3.5.3.2. /-ı/ Türemesi

Codex Cumanicus’taki tek heceli Türkçe kelimelerin sonunda Kırgızcada /ı/ ünlüsü türemiştir.

Örnekler:

CC *ast* “alt, aşağı” (KW, 43) ; Krg. *astı* “alt, aşağı” (KRS-I, 75)

CC *sar* “akbaba, doğan” (KW, 214) ; Krg. *sarı* “akbaba, doğan”

(KRS-II, 136)

Kırgızcada son seste /ı/ ünlüsünün türemesi, tek heceli alıntı kelimelerde de görülür.

Örnekler:

⁸⁵ Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 82–83; Ahmet Cevat Emre, **Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (İlk Deneme): Fonetik**, İstanbul, 1949, s. 300–301.

- CC *xaq* (**Ar.**) “ödeme; hak, hukuk; gerçek, doğru” (KW, 101) ; Krg. *aqı*
 “hak; sahiplik; gerçek, doğru” (KRS-I, 40)
- CC *ħarc, ħarç* (**Ar.**) “harç, masraf” (KW, 101) ; Krg. *qarcı* “harç, masraf”
 (KRS-II, 351)
- CC *tac, daç* (**Far.**) “taç, hükümdarların başına giydikleri başlık” (KW, 232);
 Krg. *taacı* “taç” (KRS-II, 184)

2.3.6. Ünsüz Değişmeleri

2.3.6.1. Tonlulaşma

2.3.6.1.1. *f- (> p-) > b-*

Codex Cumanicus’ta alıntı kelimelerde kelime başındaki /f/ sesi, Kırgızcada ise her iki karakterini, birden değiştirmez. Önce süreksizleşerek /p/ye (bk. Süreksizleşme 3.6.4.1. *f- > p-*), daha sonra tonlulaşarak /b/ye döndüğü görülür.

Örnekler:

- CC *falan* (**Ar.**) “falan, filan” (KW, 97) ; Krg. *palan, palanča > balan,*
balanča “falan, filan” (KRS-II, 106)
- CC *ferište* (**Ar.**) “melek” (KW, 97) ; Krg. *perište > berište* “melek;
 günahsız” (KRS-II, 110)
- CC *fil* (**Far.**) “fil” (KW, 97) ; Krg. *pil > bil* “fil” (KRS-I, 134)

2.3.6.2.3. *-k- > -g-*

Kırgızcadaki kelimelerde kelime içinde yer alan tonsuz /k/ ünsüzü *Codex Cumanicus*’ta tonlu /g/ olarak görülür.

Örnekler:

- CC *tigenek* “dikenli çalı” (KW, 243) ; Krg. *tikenek* “diken” (KRS-II, 235)
- CC *ügü* “baykuş, uhu kuşu” (KW, 269) ; Krg. *ükü* “baykuş, uhu kuşu”
 (KRS-II, 321)

Alıntı kelimeler:

CC *nöger* (**Moğ.**) “yoldaş, arkadaş” (KW, 172) ; Krg. *nökör* “hizmetçi, yardımcı” (KRS-II, 58)

2.3.6.2.4. -q- > -γ-

Kırgızcadaki Türkçe kelimelerde kelime içinde yer alan /q/ art damak ünsüzü *Codex Cumanicus*’taki örneklerde tonlu /γ/ olmuştur.

Örnekler:

CC *alγış* “alkış, sena, övgü; hayır dua” (KW, 31) ; Krg. *alqış* “alkış, övgü” (KRS-I, 51)

CC *açırγan-* “acımak, acınmak; pişman olmak” (KW, 28) ; Krg. *açurqan-*, *açırqan-* “acımak, acınmak” (KRS-I, 82)

CC *baγır* “bakır” (KW, 47) ; Krg. *baqır* “bakır” (KRS-I, 101)

CC *boγa* “boğa” (KW, 156) ; Krg. *buqa* “boğa” (KRS-I, 156)

CC *burunγı* “birinci, ilk” (KW, 69) ; Krg. *murunqu* “eski, geçmiş, önceki” (KRS-II, 41)

CC *çaγır-* “çağırarak, bağırarak” (KW, 72) ; Krg. *çaqır-* “çağırarak” (KRS-II, 338)

CC *çıγanaq* “dirsek” (KW, 78) ; Krg. *çıqanaq* “dirsek” (KRS-II, 386)

CC *çuγur* “çukur” (KW, 77) ; Krg. *çuqur*, *çuñqur* “çukur” (KRS-II, 375)

CC *tarγat-* “dağıtmak” (KW, 236) ; Krg. *tarqat-* “dağıtmak” (KRS-II, 208)

CC *toγu-* “dokumak, örmek” (KW, 247) ; Krg. *toqu-* “dokumak, örmek” (KRS-II, 245)

CC *yayγa* “yaka, elbise yakası” (KW, 110) ; Krg. *caqa* “yaka” (KRS-I, 217)

CC *yoyγa* “ince” (KW, 124) ; Krg. *cuqa* “ince” (KRS-I, 267)

2.3.6.1.5. p- > b-

Farsça kelimelerin başındaki /p/ Kırgızcada korunmakla birlikte bazı kelimelerde /p/, tonlulaşarak /b/ye döner.

Örnekler:

CC *panşanbe* (**Far.**) “perşembe” (KW, 187) ; Krg. *beyşembi* “perşembe” (KRS-II, 125)

CC *payyambar*, (*peyyambar*) (**Far.**) "peygamber" (KW, 186) ; Krg.

payyambar, *bayyambar* "peygamber" (KRS-II, 105)

CC *peşman* (**Far.**) "pişman" (KW, 187) ; Krg. *buşman*, *buşayman*

"pişman" (KRS-I, 165)

2.3.6.2. Tonsuzlaşma

2.3.6.2.1. -b > -p

Codex Cumanicus'ta alıntı kelimenin sonunda yer alan tonlu /b/ sesi Kırgızcada /p/ olmuştur.

Alıntı kelimeler:

CC *laḡab* (**Ar.**) "lakap, takma ad" (KW, 161) ; Krg. *laqap* "lakap, takma ad" (KRS-II, 5, 430)

2.3.6.2.2. -d > -t

Alıntı kelimelerde son seste bulunan /d/, Kırgızcada tonsuzlaşarak /t/ye döner.

Örnekler:

CC *comard* (**Ar.**) "cömert" (KW, 98) ; Krg. *coomart* "cömert" (KRS-I, 261)

CC *murad* (**Ar.**) "hedef, amaç, dilek" (KW, 166) ; Krg. *murat* "hedef, amaç, dilek" (KRS-II, 40)

CC *ömed* (**Ar.**) "ümit" (KW, 183) ; Krg. *ümüt* "ümit" (KRS-II, 322)

2.3.6.2.3. -l- (> -d-) > -t-

Codex Cumanicus'ta kelimelerde // ünsüzüyle başlayan ekler görülür. Kırgızcada ise // ünsüzüyle başlayan ekler, tonsuz ünsüzle biten kelimelere getirildiğinde aykırılışma sonucu meydana gelen / > d değişmesi (bk. Süreksizleşme 3.6.4.3. -l- > -d-), yerini benzeşmeye bırakır. /d/ sesi, kelime

sonunda yer alan tonsuz ünsüzle kullanılmadığı için tonsuz karşılığı olan /t/ye döner.⁸⁶

Örnekler:

CC *al yı ş la*- “hayır dua etmek,övmek” (KW, 35) ; Krg. *al qı ş ta*- “kutlamak, övmek” (KRS-I, 51)

CC *anu q la*- “hazırlamak” (KW, 38) ; Krg. *anı q ta*- “hazırlamak, açıklamak, incelemek” (KRS-I, 58)

CC *ar slan, ast lan* “aslan, arslan” (KW, 40) ; Krg. *ar stan, ar slan* “aslan, arslan” (KRS-I, 69)

CC *at la*- “atlamak, aşmak” (KW, 44) ; Krg. *atta*- “atlamak, aşmak” (KRS-I, 80)

CC *baş la*- “başlamak” (KW, 52) ; Krg. *baş ta*- “başlamak” (KRS-I, 120)

CC *bay ı ş la*- “bağışlamak, hediye etmek” (KW, 47) ; Krg. *bay ı ş ta*- “bağışlamak, hediye etmek” (KRS-I, 92)

CC *ça x la*- “öyle yapmak, tam öyle yapmak” (KW, 72) ; Krg. *ça q ta*- “öyle yapmak; sınırlamak, belirlemek, tahminle söylemek; ölçmek” (KRS-II, 337)

CC *qı ş la*- “kışlamak, kışı geçirmek” (KW, 208) ; Krg. *qı ş ta*- “kışlamak, kışı geçirmek” (KRS-II, 500)

CC *qona q la*- “misafir etmek, ağırlamak” (KW, 199) ; Krg. *qono q to*- “misafir etmek, ağırlamak” (KRS-II, 401)

CC *sa q la*- “saklamak, korumak” (KW, 214) ; Krg. *sa q ta*- “saklamak, korumak” (KRS-II, 125)

CC *tat lı* “tatlı” (KW, 237) ; Krg. *tattu u* “tatlı, lezzetli” (KRS-II, 215)

2.3.6.2.4. z- > s-

Codex Cumanicus’ta alıntı bir örnekte kelime başında yer alan /z/ sesi Kırgızcada ise tonsuzlaşarak /s/ ünsüzüne dönmüştür.

⁸⁶ Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 88; S. Kudaybergenov, A. Tursunov, **a.g.e.**, s. 58–59; s. 37–46; T. Ahmatov, S. Ömüraliyeva, **Kırgız Tili: Fonetika-Leksika**, Frunze, 1990; Batmanov, bir şemayla göstermiştir. Aynı şemaya adı geçen Kırgız gramerlerinde de yer verilmiştir. İ. A. BATMANOV, **Sovremenniy kirgizskiy yazık**, Frunze, 1963, s. 147.

l
n > d → t

Örnekler:

CC *zafran* (**Ar.**) “safran” (KW, 275) ; Krg. *safran* “safran” (KRS-II, 210)

2.3.6.3. Süreklileşme

2.3.6.3.1. Akıcılışma

2.3.6.3.1.1. *b-*, *-b-* > *m-*, *-m*

Eski Türkçe kelime başındaki /b/ ünsüzü *Codex Cumanicus* ve Kırgızcada genellikle korunmuştur. Fakat *Codex Cumanicus*'ta bazı kelimelerde kelime başındaki /b/, Kırgızcada /m/ye dönmüştür. *Codex Cumanicus*'ta kelime başında bulunan /b/ çift dudak ünsüzü Kırgızcada bazı kelimelerde, genellikle /n/ ve /ŋ/ ünsüzlerinin etkisiyle /m/ye döner. Bazı örneklerde kelime içinde yer alan /b/ ünsüzü de Kırgızcada /m/ye dönmüştür.

Örnekler:

CC *bayram* “bayram, kurban bayram” (KW, 48) ; Krg. *mayram* “bayram”
(KRS-I, 12)

CC *boyun*, *boyın* “boyun” (KW, 63) ; Krg. *moyun* “boyun” (KRS-II, 34)

CC *burun*, *brun* “burun” (KW, 67) ; Krg. *murun*, *murdu* “burun”
(KRS-II, 40)

CC *burç* “biber” (KW, 69) ; Krg. *murç* “biber” (KRS-II, 41)

CC *burunı* “birinci, ilk” (KW, 69) ; Krg. *murunqu* “eski, önceki, geçmiş”
(KRS-II, 41)

CC *buz* “buz” (KW, 70) ; Krg. *muz* “buz” (KRS-II, 37)

CC *buzav*, *buzov* “buzağı, dana” (KW, 70) ; Krg. *muzoo* “buzağı, dana”
(KRS-II, 37)

CC *çibin* “sinek” (KW, 75) ; Krg. *çımın*, *çıbın* “sinek” (KRS-II, 381)

CC *qobuzçı* “kopuz çalan, çalgıcı” (KW, 198) ; Krg. *qomuzçu* “kopuz
çalan, çalgıcı” (KRS-I, 400)

CC *taban* “taban, ayak tabanı” (KW, 231) ; Krg. *taman* “taban, ayak
tabanı” (KRS-II, 199)

CC *töben* “altında, aşağı, geri” (KW, 250) ; Krg. *tömön* “altında, aşağı,

geri" (KRS-II, 258)

CC *tobalaq* "toparlamak" (KW, 246) ; Krg. *tomoloq* "toparlamak" (KRS-II, 241)

2.3.6.3.1.2. -g-, -γ- > -y-

Codex Cumanicus'ta kelimelerde kelime içinde bulunan /g/ ve /γ/ ünsüzleri Kırgızcada bazen akıcılaşarak /y/ye döner.

Örnekler:

CC *egir*- "ip eğirmek, bükmek" (KW, 84) ; Krg. *iyir*-, *iy*- "eğmek, bükmek, ip eğirmek" (KRS-I, 296)

CC *egri* "eğri" (KW, 85) ; Krg. *iyri* "eğri" (KRS-I, 298)

CC *degri*, *deyri* "değın, ...e kadar" (KW, 82) ; Krg. *deyre*, *deyire* "değın, ...e kadar" (KRS-I, 190)

CC *igine*, *ine* "iğne" (KW, 105) ; Krg. *iyne* "iğne" (KRS-I, 297)

CC *bayla*- "bağlamak, demet yapmak" (KW, 47) ; Krg. *bayla*- "bağlamak" (KRS-I, 96)

CC *ıyla*- "ağlamak" (KW, 272) ; Krg. *ıyla*- "ağlamak" (KRS-II, 272)

CC *sıyırçıq* "sığırcık kuşu" (KW, 227) ; Krg. *çıyırçıq* "sığırcık kuşu" (KRS-II, 385)

CC *sıyır* "sığır" (KW, 227) ; Krg. *sıyır* "sığır" (KRS-II, 179)

2.3.6.3.1.3. -v-, -v > -y-, -y

Codex Cumanicus'ta kelime içi ve kelime sonunda yer alan /v/ ünsüzü Kırgızcada bazı kelimelerde /y/ye döndüğü görülür.

Örnekler:

CC *bavla*- "bağlamak, ip ile bağlamak" (KW, 53) ; Krg. *bayla*- "bağlamak, ip ile bağlamak" (KRS-I, 96)

CC *çövre*, *çüvre* "çevre, etraf" (KW, 76) ; Krg. *çöyrö* "çevre, etraf" (KRS-II, 371)

CC *kövlek* "gömlek" (KW, 156) ; Krg. *köynök* "gömlek" (KRS-I, 417)

CC *sevün*-, *sövün*-, *sövin*- "sevinmek" (KW, 219) ; Krg. *süyün*- "sevünmek" (KRS-II, 172)

CC *sövek* "kemik" (KW, 223) ; Krg. *söök*, *süyök* "kemik" (KRS-II, 160)

- CC *tüvme* “düşme” (KW, 261) ; Krg. *tüymö* “düşme” (KRS-II, 278)
- CC *tüvür*- “döndürmek, çevirmek” (KW, 261) ; Krg. *tüyrül*- “döndürmek, çevirmek” (KRS-II, 279)
- CC *övret*-, *üret*- “öğretmek” (KW, 185) ; Krg. *üyröt*- “öğretmek” (KRS-II, 320)
- CC *iv* “ev” (KW, 108) ; Krg. *üy* “ev” (KRS-II, 318)
- CC *sev*-, *söv*- “sevmek” (KW, 218) ; Krg. *süy*- “sevmek” (KRS-II, 170)

2.3.6.4. Süreksizleşme

2.3.6.4.1. *f*-, *-f*-, *-f* > *p*-, *-p*-, *-p*

Codex Cumanicus’ta alıntı kelimelerde kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda yer alan diş-dudak ünsüzü /f/, Kırgızcada /p/ye döner. Bu değişme Kırgızcada son derece düzenlidir.

Alıntı kelimeler:

- CC *ferişte* (Ar.) “melek” (KW, 97) ; Krg. *perişte* “melek; günahsız” (KRS-II, 110)
- CC *fil* (Far.) “fil” (KW, 97) ; Krg. *pil* “fil” (KRS-I, 134)
- CC *safar* (Ar.) “sefer” (KW, 211) ; Krg. *sapar* “sefer” (KRS-II, 135)
- CC *sufra* (Ar.) “sofra, yemek tespisi” (KW, 225) ; Krg. *supra*, *supara*, *supura* “hamur yapmak için yayılan sofrası” (KRS-II, 165)
- CC *taftar* (Far.) “defter; kütük, tutanak” (KW, 232) ; Krg. *depter* “defter” (KRS-II, 190)
- CC *sadaf* (Ar.) “sedef, inci kabuğu, sedefotu” (KW, 210) ; Krg. *sedep* “sedef” (KRS-II, 140)
- CC *saraf* (Ar.) “sarraf” (KW, 214) ; Krg. *sarap* “sarraf” (KRS-II, 137)

2.3.6.4.2. *χ*-, *-χ* > *q*-, *-q*-

Alıntı kelimelerde yer alan /χ/ ünsüzü *Codex Cumanicus*’ta korunmuştur, Kırgızcada ise düzenli olarak art damak /q/ ünsüzüne dönmüştür.

Alıntı kelimeler:

- CC **habar (Ar.)** “haber, bilgi” (KW, 99) ; Krg. **qabar** “haber, bilgi”
(KRS-II, 310)
- CC **ḡamır (Ar.)** “hamur” (KW, 100) ; Krg. **qamır** “hamur” (KRS-II, 337)
- CC **ḡorma (Far.)** “hurma, hurma ağacının yemişi” (KW, 103) ; Krg. **qurma**
“hurma, hurma ağacının yemişi” (KRS-II, 449)
- CC **ḡor (Far.)** “fakir, zavallı, hor” (KW, 103) ; Krg. **qor** “zavallı,
aşağılanmış” (KRS-I, 406)
- CC **ḡoş (Far.)** “iyi niyetli, hoş, güzel” (KW, 103) ; Krg. **qoş** “iyi niyetli, hoş,
güzel” (KRS-I, 410)
- CC **baḡt (Ar.)** “baht, talih, şans” (KW, 48) ; Krg. **baqt, baq, baqıt, baqtı**
“baht, talih, şans” (KRS-I, 102)
- CC **muḡtaḡ (Ar.)** “muhtaḡ, ihtiyacı olan” (KW, 165) ; Krg. **muqtac** “muhtaḡ,
ihtiyacı olan” (KRS-II, 37)
- CC **raḡim (Ar.)** “acıyan, esirgeyen” (KW, 209) ; Krg. **raqım** “acıyan,
esirgeyen” (KRS-II, 115)
- CC **taḡ (Ar.)** “taht” (KW, 232) ; Krg. **taq, taqta, taqtı** “taht” (KRS-II, 192)

2.3.6.4.3. -l- > -d-

-l- > -d- değişmesi, /l/ ünsüzüyle başlayan eklerde görülür. *Codex Cumanicus*’ta kelimelerde sadece /l/ ünsüzüyle başlayan ekler görülür. Kırgızcada ise /l/ ve /n/ ünsüzleri, /y/, /z/, /l/, /n/, /ŋ/, /r/ ünsüzleriyle biten kelimelere gelince /d/ye döner.⁸⁷ Alıntı kelimelerde de bu değişme görülür.

Örnekler:

- CC **ayuzlux** “ağızlık, at gemi” (KW, 29) ; Krg. **oozduq** “ağızlık, at gemi”
(KRS-II, 74)
- CC **anla** “anlamak” (KW, 38) ; Krg. **anḡa** “anlamak” (KRS-I, 59)
- CC **ellik** “sulh” (KW, 87) ; Krg. **eldik** “sulh; milli, ulusal” (KRS-II, 447)
- CC **ırla** “şarkı söylemek” (KW, 274) ; Krg. **ırdḡa** “şarkı söylemek”
(KRS-II, 438)

⁸⁷ S. Kудайбергенов, А. Турсунов, **Кыргыз Адабий Тилин Грамматикасы: Фонетика чана Морфология**, Frunze, 1980, s. 58–59; s. 37–46; Т. Ахматов, С. Омүрәлиева, **Кыргыз Тили: Фонетика-Лексика**, Frunze, 1990.

- CC *qanlıq*, *ğanlıx*, *ğanlıq* “sultanlık, hanlık” (KW, 100) ; Krg. *qandıq*,
xandıq “sultanlık, hanlık” (KRS-II, 339)
- CC *oyurla-*, *oyrula-* “çalmak, hırsızlık etmek” (KW, 173) ; Krg. *uurda-*
“çalmak, hırsızlık etmek” (KRS-II, 311)
- CC *qulunla-* “bereket saçmak” (KW, 203) ; Krg. *qulunda-* “kulunlamak”
(KRS-II, 443)
- CC *sırla-* “(ağaç) oymak, işlemek” (KW, 229) ; Krg. *sırda-* “boyamak”
(KRS-II, 183)
- CC *tıqla-* “dinlemek” (KW, 262) ; Krg. *tıqda-* “dinlemek” (KRS-II, 293)
- CC *tuzla-* “tuzlamak, tuz vermek” (KW, 259) ; Krg. *tuzda-* “tuzlamak”
(KRS-II, 263)
- CC *yarlı* “fakir, yoksul” (KW, 115) ; Krg. *cardı* “fakir, yoksul”
(KRS-I, 235)

Alıntı kelimeler:

- CC *mañlay* (**Moğ.**) “alın, cephe, ön” (KW, 162) ; Krg. *mañday* “alın,
ön” (KRS-I, 17)
- CC *molla* (**Ar.**) “molla, hoca, papaz” (KW, 31) ; Krg. *moldo* “molla,
hoca, papaz” (KRS-II, 31)

2.3.6.4.4. q- > x-

Kırgızcada Türkçe kelimelerde kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda yer alan /q/ sesi, *Codex Cumanicus*’ta /x/ye dönmüştür.

Örnekler:

- CC *xanat* “kanat” (KW, 100) ; Krg. *qanat* “kanat” (KRS-II, 339)
- CC *xap* “kap, kacak” (KW, 101) ; Krg. *qap* “kap” (KRS-II, 342)
- CC *xovar-* “ölmek” (KW, 103) ; Krg. *qubar-* “sararmak, benzi atmak,
soluklaşmak” (KRS-I, 435)
- CC *xuv-* “av sürmek, kovalamak” (KW, 104) ; Krg. *quu-* “av sürmek,
kovalamak; takip etmek” (KRS-II, 435)
- CC *uyuxı* “uyku” (KW, 264) ; Krg. *uyku* “uyku” (KRS-II, 301)
- CC *oxçı* “okçu” (KW, 174) ; Krg. *oqçu* “okçu” (KRS-II, 66)

- CC *yoxla*- “kaybetmek, yoklamak” (KW, 125) ; Krg. *coqto*- “kaybetmek, yoklamak” (KRS-I, 257)
- CC *sarxıt* “artık, geri kalan” (KW, 214) ; Krg. *sarqıt* “artık, geri kalan” (KRS-II, 137)
- CC *qırxma* “kırkılmış koyun pöstekisi” (KW, 207) ; Krg. *qırqma* “kırkılmış” (KRS-II, 495)
- CC *arix* “zayıf, cılız” (KW, 42) ; Krg. *arix* “zayıf, cılız” (KRS-I, 73)
- CC *azix* “azık, yiyecek gıda, yemek” (KW, 46) ; Krg. *aziq* “azık, yemek, gıda” (KRS-I, 27)
- CC *aqsax* “aksak, topal” (KW, 39) ; Krg. *aqsax* “aksak, topal” (KRS-I, 39)
- CC *ax*- “akmak” (KW, 30) ; Krg. *aq*- “akmak” (KRS-I, 37)
- CC *quyrux* “kuyruk” (KW, 202) ; Krg. *quyruq* “kuyruk” (KRS-I, 439)
- CC *sax* “uyanık” (KW, 212) ; Krg. *sax* “uyanık, dikkatli” (KRS-II, 123)
- CC *sox*- “sokmak, vurmak, çarpmak” (KW, 151) ; Krg. *soq*- “sokmak, vurmak, çarpmak” (KRS-II, 151)
- CC *ulax* “oğlak” (KW, 264) ; Krg. *ulaq* “oğlak, keçi yavrusu” (KRS-II, 303)
- CC *yaqx*- “yapıştırmak” (KW, 110) ; Krg. *caq*- “yakmak; sürmek, silmek; beğenmek; boyamak” (KRS-I, 217)
- CC *yix*- “yıkmaq, harap etmek” (KW, 132) ; Krg. *cix*- “yıkmaq” (KRS-I, 278)

Alıntı kelimeler:

- CC *xala* (Ar.) “köy” (KW, 99) ; Krg. *qalaa*, *qala* “şehir” (KRS-II, 329)
- CC *xovat* (Ar.) “kuvvet” (KW, 104) ; Krg. *qubat* “güç, kuvvet” (KRS-II, 436)
- CC *maxsıt* (Ar.) “maksat, gaye, istenilen şey” (KW, 162) ; Krg. *maqsat* “maksat, gaye, istenilen şey” (KRS-II, 13)

2.3.6.4.5. -s- > -ç-

Kelime başında yer alan /s/ ünsüzü, /ç/ye döner. Gerileyici ünsüz benzeşmesi, içinde /ç/ sesi bulunan birkaç kelimeye görülür.

Örnekler:

- CC **saç** “saç, insanın başındaki kıllar” (KW, 210) ; Krg. **çaç** “saç”
(KRS-II, 353)
- CC **saç-** “saçmak, dökmek; ekmek” (KW, 210) ; Krg. **çaç-** “saçmak,
dökmek; ekmek” (KRS-II, 353)
- CC **seç-** “çözmek, bağını açmak” (KW, 218) ; Krg. **çeç-** “çözmek,
halletmek” (KRS-II, 360)
- CC **sıçqan** “sıçan, fare” (KW, 227) ; Krg. **çıçqan** “sıçan, fare”
(KRS-II, 394)
- CC **sıyırçıq** “sığırcık kuşu” (KW, 227) ; Krg. **çıyırçıq** “sığırcık kuşu”
(KRS-II, 385)
- CC **suçuχ** “sucuk, bağırsak” (KW, 225) ; Krg. **çuçuq** “sucuk, bağırsak”
(KRS-II, 378)

2.3.6.4.6. y- > c-

Codex Cumanicus’ta Türkçe kelimelerde kelime başında bulunan /y/, Kırgızcada ise diş eti-ön damak ünsüzü /c/ye dönmüştür⁸⁸. Bu değişme Kırgızcada oldukça düzenlidir.

Örnekler:

- CC **yaa, ya** “yay” (KW, 109) ; Krg. **caa** “yay” (KRS-I, 207)
- CC **yala-** “yalamak” (KW, 110) ; Krg. **cala-** “yalamak” (KRS-I, 219)
- CC **yalaŋ** “yalın, çıplak” (KW, 110) ; Krg. **calaŋ** “yalın, çıplak” (KRS-I, 220)
- CC **yalyan** “yalan” (KW, 111) ; Krg. **calyan** “yalan” (KRS-I, 221)
- CC **yama-** “yamamak, yama yapmak” (KW, 112) ; Krg. **cama-** “yamamak,
yama yapmak” (KRS-I, 224)
- CC **yaman** “kötü, fena” (KW, 112) ; Krg. **caman** “kötü, fena, yaman”
(KRS-I, 225)
- CC **yanç-** “ezmek” (KW, 113) ; Krg. **cañç-** “ezmek” (KRS-I, 229)
- CC **yaŋı** “yeni” (KW, 113) ; Krg. **caŋı** “yeni” (KRS-I, 230)
- CC **yapqıç** “kapak, örtü” (KW, 114) ; Krg. **capqıç** “kapak, örtü”

⁸⁸ Hülya Kasapoğlu Çengel, **a.g.e.**, s. 92; Fu-yü Kırgızcasında görülen y- > c- değişiminin, yapılan rekonstrüksiyonlar sonucunda Eski Kırgızcada da var olduğu belirlenmiştir: Fu-yü *cir* “yer”, *cun-* “yılanmak”, *cas* “ilkbahar” vb. E. Tenişev, *Drevne-kırgızskiy yazık*, Bışkek, “Kırgızstan”, 1997, s. 7; T. Tekin, M. Ölmez, **Türk Dilleri**, İstanbul, 1999, s. 86.

- (KRS-I, 231)
- CC *yar*- “karar vermek” (KW, 114) ; Krg. *car*- “kırmak, yarmak, kesmek, parçalamak” (KRS-I, 232)
- CC *yara* “yara” (KW, 114) ; Krg. *cara* “yara” (KRS-I, 233)
- CC *yaşun*- “gizlenmek, saklanmak” (KW, 118) ; Krg. *çaşın*- “gizlenmek, saklanmak” (KRS-I, 241)
- CC *yat* “yad, yabancı, el” (KW, 118) ; Krg. *cat* “yad, yabancı” (KRS-I, 239)
- CC *yaz* “ilkbahar mevsimi” (KW, 119) ; Krg. *caz* “ilkbahar mevsimi” (KRS-I, 211)
- CC *yel* “yel, rüzgar” (KW, 121) ; Krg. *cel* “yel, rüzgar” (KRS-I, 244)
- CC *yelin* “hayvan memesi” (KW, 121) ; Krg. *celin* “hayvan memesi” (KRS-I, 246)
- CC *yemiş* “yemi, meyve” (KW, 121) ; Krg. *cemiş* “yemiş, meyve” (KRS-I, 247)
- CC *yen*-, *yeŋ*- “yenmek” (KW, 121) ; Krg. *ceŋ*- “yenmek” (KRS-I, 248)
- CC *yeti* “yedi; hafta” (KW, 123) ; Krg. *ceti* “yedi” (KRS-I, 252)
- CC *yılqı* “sürü, at sürüsü” (KW, 132) ; Krg. *cılqı* “sürü, at sürüsü” (KRS-I, 280)
- CC *yumşaq*, *yımşaq* “yumuşak” (KW, 129) ; Krg. *cumşaq* “yumuşak” (KRS-I, 269)
- CC *yurt* “yurt, ev, oturulan yer” (KW, 129) ; Krg. *curt* “yurt, ev, oturulan yer” (KRS-I, 270)
- CC *yük* “yük” (KW, 130) ; Krg. *cük* “yük” (KRS-I, 273)
- CC *yür*- “yürümek, göç etmek, yola koyulmak” (KW, 131) ; Krg. *cür*- “yürümek” (KRS-II, 264)
- CC *yürek* “yürek” (KW, 131) ; Krg. *cürök* “yürek” (KRS-I, 275)

2.3.6.4.7. v- > b-

Codex Cumanicus’ta Türkçe ve alıntı kelimelerde kelime içinde yer alan /v/ sesi, Kırgız Türkçesinde /b/ye dönmüştür. Ayrıca, Arapçadan giren kelimelerde kelime başında yer alan /v/, Kırgızcada /b/ye dönerek kelimelerin başında /u/ türemiştir (bk. 3.5.1.3. /u/ türemesi).

Örnekler:

CC *qovan-*, *χovan-* “sevinmek, kıvanç duymak” (KW, 103) ; Krg. *quban-*
“sevinmek, kıvanç duymak” (KRS-II, 435)
CC *qovanç* “kıvanç, neşe” (KW, 201) ; Krg. *qubaniç* “kıvanç, neşe”
(KRS-I, 435)
CC *χovar-* “ölmek” (KW, 103) ; Krg. *qubar-* “sararmak, benzi atmak,
soluklaşmak” (KRS-I, 435)

Alıntı kelimeler:

CC *avaz* (**Far.**) “avaz, ses, seda” (KW, 45) ; Krg. *abaz* “avaz, ses”
(KRS-I, 17)
CC *canavar* (**Far.**) “canavar, vahşi hayvan” (KW, 98) ; Krg. *canıbar*
“hayvan” (KRS-I, 229)
CC *dıvar* (**Far.**) “duvar” (KW, 84) ; Krg. *dubal* “duvar” (KRS-I, 200)
CC *hava* (**Ar.**) “hava” (KW, 101) ; Krg. *aba* “hava” (KRS-I, 17)
CC *qovat*, *χovat* (**Ar.**) “güç, kuvvet” (KW, 201) ; Krg. *qubat* “güç, kuvvet”
(KRS-II, 436)
CC *vada* (**Ar.**) “vade, bir iş için önceden belirtilen zaman” (KW, 272) ; Krg.
ubada “söz, söz verme” (KRS-II, 297)

2.3.7. Ünsüz Düşmesi

2.3.7.1. -γ-, -γ > oo-, uu-, -oo-, -uu-, -oo-, -uu

Eski Türkçede kelime içinde ve kelime sonunda bulunan /γ/ sesi önce sızıcılışarak yarı ünlü /w/ye döner; daha sonra /w/nin erimesiyle uzun ünlü oluşur. *Codex Cumanicus*’ta ise bazı kelimelerde /γ/lı şeklinin yanında /v/lı örneği de yer alır. Kırgızcada bu sesler eriyerek uzun ünlüye dönmüştür (bk. 1.2.9. Uzun ünlü).

Örnekler:

CC *ayız*, *avuz* “ağız” (KW, 30) ; Krg. *ooz* “ağız” (KRS-II, 72)
CC *yayan*, *yoγun* “kalın” (KW, 125) ; Krg. *coon* “kalın” (KRS-I, 261)
CC *boγum* “boğum” (KW, 63) ; Krg. *buum* “boğum” (KRS-I, 163)

CC *toyuş*, *tovuş* “gün doğuşu, doğu” (KW, 248) ; Krg. *tuuş* “gün doğuşu, doğu” (KRS-II, 275)

CC *oyur*, *oyrı* “hırsız” (KW, 174) ; Krg. *uuru* “hırsız” (KRS-II, 312)

CC *bay* “bağ, ip” (KW, 46) ; Krg. *boo* “bağ, ip” (KRS-I, 144)

CC *say* “sağ, sağlıklı, sıhhatli” (KW, 209) ; Krg. *soo* (KRS-II, 124)

2.3.7.2. -v-, -v > oo-, uu-, -oo-, -uu-, -oo-, -uu

Codex Cumanicus’ta kelime içi ve kelime sonunda yer alan /v/ sesi Kırgızcada eriyerek uzun ünlü olmuştur.

Örnekler:

CC *ovuç* “avuç” (KW, 181) ; Krg. *uuç* “avuç” (KRS-II, 312)

CC *qovuş* “kavuşmak, birleşmek” (KW, 201) ; Krg. *qooş* “yakınlaşmak, yakın olmak” (KRS-I, 405)

CC *tovulya* “mihver” (KW, 250) ; Krg. *tuulya* “mihver” (KRS-II, 273)

CC *yovuryan* “yorgan” (KW, 126) ; Krg. *cuurkan* “yorgan” (KRS-II, 271)

CC *açuv* “yas, matem, üzüntü” (KW, 28) ; Krg. *açuu* “acı” (KRS-I, 82)

CC *buzov* “buzağı, dana” (KW, 70) ; Krg. *muzoo* “buzağı, dana” (KRS-II, 37)

CC *çov* “gürültü” (KW, 76) ; Krg. *çuu* “gürültü” (KRS-II, 377)

2.3.7.3. -v-, -v > -öö-, -öö-, -üü

Codex Cumanicus’ta kelime sonunda bulunan /v/ sesi, Kırgızcada eriyerek /öö/ ve /üü/ ünlüsü oluşur.

Örnekler:

CC *egev* “eğe, törpü” (KW, 84) ; Krg. *ögöö* “eğe, törpü” (KRS-II, 88)

CC *keziv* “salgın” (KW, 142) ; Krg. *kezüü* “salgın” (KRS-I, 366)

Alıntı kelimeler:

CC *silevsün* (**Moğ.**) “vaşak ve vaşağın kürkü” (KW, 219) ; Krg. *sülöösün* “vaşak ve vaşağın kürkü” (KRS-II, 173)

CC *duvlat* (**Ar.**) “devlet; saadet, yüce bahtlılık” (KW, 83) ; Krg. *dööölöt* “devlet; saadet, yüce bahtlılık” (KRS-I, 198)

2.3.7.4. *h-*, *χ-*, *-h-*, *-χ-* > *∅*

Codex Cumanicus'ta alıntı kelimelerde kelime başı ve kelime içinde bulunan /χ/ sesi, Kırgız Türkçesinde genellikle düşer.

Örnekler:

CC *hava* (**Ar.**) "hava" (KW, 101) ; Krg. *aba* "hava" (KRS-I, 17)

CC *hafta* (**Far.**) "hafta" (KW, 99) ; Krg. *apta* "hafta" (KRS-I, 61)

CC *haybat* (**Ar.**) "heybet, mehabet, gösteriş" (KW, 99) ; Krg. *aybat*
"heybet" (KRS-I, 28)

CC *χaq* (**Ar.**) "ödeme; hak, hukuk; gerçek, doğru" (KW, 101) ; Krg. *akı*, *ak*
"hak; sahiplik; gerçek, doğru" (KRS-I, 40)

CC *χaram* (**Ar.**) "haram, din bakımından yasak olan şeyler" (KW, 101) ;
Krg. *aram* "haram, din bakımından yasak olan şeyler" (KRS-I, 64)

CC *her* (**Far.**) "her, hep, bütün" (KW, 102) ; Krg. *ar* "her, hep, bütün"
(KRS-I, 62)

CC *χormat* (**Ar.**) "hürmet etmek" (KW, 103) ; Krg. *urmat* "hürmet etmek"
(KRS-II, 308)

CC *şahar* (**Far.**) "şehir" (KW, 230) ; Krg. *şaar* "şehir" (KRS-II, 395)

2.3.7.5. *-t* > *∅*

Farsçadan giren kelimelerde /χ/, /s/, ve /ş/ ünsüzünden sonra gelen /t/ ünsüzü Kırgız Türkçesinde telâffuz zorluğundan düşer. *Codex Cumanicus*'ta da Farsçadan giren kelimelerin sonunda bulunan /t/ ünsüzü Kırgızcada düşmüştür.

Örnekler:

CC *dost* (**Far.**) "dost, arkadaş" (KW, 83) ; Krg. *dos* "dost, arkadaş"
(KRS-I, 198)

CC *drust* (**Far.**) "dürüst, doğru, gerçek, sağlam" (KW, 83) ; Krg. *durus*
"dürüst, doğru, gerçek, sağlam" (KRS-I, 201)

2.3.7.6. *y-* > *∅*

Genel Türkçede kelime başında yer alan /y/ ünsüzü genellikle *Codex Cumanicus*'ta da korunmuştur. Fakat buna paralel olarak, kelime başında

bulunan /y/li şeklinin yanında /y/ sesinin düşmüş şekli de görülür ve kelimenin iki örneği de kullanılmıştır. Kırgızcada ise kelime başındaki /y/ ünsüzü /c/ye döner (bk. 3.6.4.6. y- > c-)

Örnekler:

CC *yegit* ~ *igit* “yiğit, genç” (KW, 120) ; Krg. *cigit* “yiğit, genç” (KRS-I, 253)

CC *yılan* ~ *ılan* “yılan” (KW, 132) ; Krg. *cılan* “yılan” (KRS-I, 279)

CC *yibek* ~ *ipek* “ipek” (KW, 107) ; Krg. *cibek* “ipek” (KRS-I, 253)

CC *yıl* ~ *ıl* “yıl, sene” (KW, 132) ; Krg. *cıl* “yıl, sene” (KRS-I, 278)

CC *yamyur* ~ *amyur* (KW, 112) ; Krg. *camyr*, *caan* “yağmur” (KRS-I, 226)

2.3.8. Ünsüz Türemesi

2.3.8.1. /h-/ Türemesi

Codex Cumanicus'ta bazı alıntı kelimelerde kelime başında /h/ sesinin türediği görülür.

Alıntı kelimeler:

CC *haqıl* (Ar.) “akıl, anlayış, bilgelik” (KW, 101) ; Krg. *aqıl* “akıl”

(KRS-I, 41)

CC *hazız* (Ar.) “aziz, kutsal, saygın” (KW, 46) ; Krg. *aziz* “ aziz, kutsal,

saygın” (KRS-I, 26)

SONUÇ

XIV. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Kıpçak Türklerinden derlenen *Codex Cumanicus* adlı sözlükteki Kıpçak Türkçesiyle günümüz Kırgız Türkçesi'nin ses açısından incelenmesi sonucunda, iki dil arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkarılmıştır. Çalışmamızın malzemesi, XIV. yüzyılda Kıpçak ağzından derlenen *Codex Cumanicus* ve Yudahin'in Kırgızca-Rusça sözlüğü ile sınırlı olmuştur. 2500 kadar kelimeyi içeren *Codex Cumanicus* sözlüğünden tespit ettiğimiz 1500 kelimenin bugünkü Kırgızcayla ortak olduğunu görmekteyiz. Kıpçak Türkçesinin zaman ve mekâna bağlı olarak değişim ve gelişim gösterdiği halde Kırgız Türkçesinin ne kadar az değişime uğradığını yaptığımız çalışma sonucunda ortaya koyduk.

Yaptığımız ses bilgisi çalışmasında; kelimelerde görülen ses grupları ve ses değişimleri örneklerle açıklanmış, özellikle ortak kelimelerde görülen ses gruplarının büzülmesi sonucu ortaya çıkan uzun ünlülerin gelişme biçimleri yer almıştır. Eski Türkçede tek heceli kelimelerde sonda bulunan; iki heceli kelimelerde ilk hecenin ve ikinci hecenin sonunda bulunan /g/ ve /ɣ/ ünsüzünün *Codex Cumanicus*'ta /v/ye dönüp erimesiyle Kırgızcada uzunluk meydana geldiği görülmektedir. Hatta kelimelerdeki ikincil uzunluklar Kırgız ağızlarında da /v/li şekilleriyle günümüze ulaşmıştır. Kırgızcada görülen uzun ünlüler *Codex Cumanicus*'ta çeşitli ses gruplarının büzülmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Karşılaştırmalı çalışmamızda ses gruplarının büzülmesi sonucunda Kırgızcada görülen ikincil uzunlukların *Codex Cumanicus* dilinde değişmeye başladığını söyleyebiliriz.

Ortak kelimelerdeki ünlü-ünsüzler geniş bir şekilde açıklanarak, seslerdeki değişimler örneklerle sunulmuştur. Ünlülerin ses özellikleri yanında ses uyumları ve ses değişimleri de geniş yer kaplamıştır. Özellikle ünlülerin kalınlaşma, incelme, düzleşme, yuvarlaklaşma, daralma, genişleme, düşme ve türeme hadiseleri maddeler halinde örneklerle verilmiştir. İki alanda görülen ünsüzlerde ise tonlulaşma, tonsuzlaşma, süreklileşme,

süreksizleşme gibi ses değişimleri yer almıştır. Birkaç kelime de ünsüzlerin düşme ve türeme hadiseleri görülmektedir.

Kırgızca kelimelerin tarihî biçimlerini araştırarak Kırgız Türkçesinin tarihî kaynakları arasındaki *Codex Cumanicus*'un da Kırgız Türkçesi için büyük değeri olduğunu ve Kırgız Türkçesinin *Codex Cumanicus*'un diline ne kadar yakın olduğunu ortaya koyduk.

KAYNAKÇA

- ABDULDAYEV, E. v.d. *Tyan-Şandık Kırgızdardın Tilindegi Özgöçölüktör*, Frunze, 1960.
- ABDULDAYEV, E., DAVLETOV, S., **Kırgız Tili**, Frunze, Mektep basması, 1986
- ABDUVALİYEV, İ., SADIKOV, T., **Azırkı Kırgız Tili: Morfologiya**. Bişkek, 1997
- ABDULDAYEV, E., İSAYEV, D., **Kırgız Tilinin Frazeologiyalık Sözdüğü**, Frunze, 1980; **Kırgız Tilinin Tüşündürmö Sözdüğü**, Frunze, 1984.
- AHMATOV, T., MUKAMBAYEV, C., **Azırkı Kırgız Tili: Fonetika**, Frunze, 1978
- AKALIN, Mehmet, “Kıpçak”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. VI, İstanbul, 1955, s. 713–716.
- ARAT, R. R., “Kıpçak Maddesi”. **İslam Ansiklopedisi**. s. 713–716; “Kırgızistan”. **İslam Ansiklopedisi**. C. 6. İstanbul. s. 737.
- “Türk Şivelerinin Tasnifi”, Makaleler, C. I, TKAE Yayınları, 1987, s. 65.
- BAHG, Wilhelm, KAUP, **Komanische Texte**. Bull. Acad. Belgique, 1911.
- Beitrag zur Kritik des Codex Cumanicus**. Bull. Acad. Belgique, 1911.
- “Über Die Rätsel Des Codex Cumanicus”, **SBAW**, Leibzig, 1912, s. 244–245
- BAHG, Wilhelm, **Zur Kritik Des Codex Cumanicus**, Louvain, 1910; **Über das komanische teizmağa und Verwandtes**. Bruxelles, 1913; **Oğuz Kağan Destanı**, çev. G. R. RAHMETİ, İstanbul, 1936.
- BAKİNOVA, G., **Kırgız Tilinin Oş Govorloru**, Frunze, Kırgız SSR İlimder Akademiyası, 1956.
- BÁRCZİ, G., **Magyar szófejtő szótár**, Budapest, 1941.
- BASKAKOV, N.A., **Tyurkskie Yazıki**, Moskva, 1960.
- BATMANOV, İ. A., **Qırqız tili orfografiyasının (imlasının) sözdüğü**, Frunze, 1938; **Sovremenniy kirgizskiy yazık**, Frunze, 1963.
- BENZİNG, J., “Classification of the Turkic Languages”, Wiesbaden, **Philologiae Turcicae Fundamenta**, 1959.

BERTA, Arpad, **Deverbale Wortbildung im Mittelkiptschakisch-Türkischen**, Wiesbaden, 1996.

BODROGLİGETİ, A., **The Persian Vocabulary Of The Codex Cumanicus** (CC'ta Farsça Sözcükler). Budapeşte, 1971; "Eski Kıpçakça Sahasındaki Çalışmalar", Ankara, **TDA Yıllığı Belleten**, 1992, s. 175–192.

BOGDANOVA, M. İ., **Orfografiya sözdüğü**, Frunze, 1942.

BUDENZ, Johannes, RADLOFF, Wilhelm, "Das Türkische Sprachmaterial Des Codex Cumanicus" (CC'tan Türkçe Materyaller). **NyK**, C. 21. 1887, s. 73–153.

CAFEROĞLU, Ahmet, **Türk Dili Tarihi Notları II**, İstanbul, 1943.

CAPAROV, Ş., SEYDAKMATOV, K., **Kırgız tilinin sinonimler sözdüğü** (Kırgız Dilinin Eşanlamlı Kelimeler Sözlüğü), Frunze, İlim, 1984.

CLAUSON, G., **An Etimological Dictionary of the Pre-Thirteenth Century Turkish**, Oxford, At the clarendon press. 1972.

CUMAGULOV, Çetin, "Kırgız Dilinin Yeni Dönemdeki Sorunları". **IV. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I** (24–29 Eylül 2000). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 856/II. 2007, s. 355–360.

CUMAKUNOVA, Güلزura, **Türkçe-Kırgızca Sözlük**, Bişkek, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, 2005; "Bir Kere Daha Kırgız Etnonimi Üzerine", **IV. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I** (24–29 Eylül 2000). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 856/II. 2007, s. 361–368.

ÇAĞATAY, Saadet, "Codex Cumanicus Sözlüğü". **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler**, Ankara, 1978; "Codex Cumanicus Sözlüğünün Başlığı Dolayısıyla", Ankara: **Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları**, C. II, Türk Tarih Kurumu, 1944, s. 759–772.

ÇEÇENOV, A. A., "Polovetskiy Yazık", **Yazıkı Mira, Tyurkskiye Yazıkı**, Bişkek, 1997, s. 110–112;

DAGMAR, Drüll, **Der Codex Cumanicus**, Stuttgart, 1980; **Codex Cumanicus: Edition diplomatique avec facsimiles**, Bükreş, 2000.

DEMİR, Necati, "Karadeniz Bölgesi Ağızlarında Kıpçak Türkçesi Özellikleri". **IV. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I** (24–29 Eylül 2000). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 856/II. 2007, s. 417–424.

- DEMİR, Nurettin, YILMAZ, Emine, **Türk Dili El Kitabı**, Ankara, 2003.
- DOGMAR, Drüll von, PRİTSK, O., **Der Codex Cumanicus**. Stuttgart, 1980; "Der Codex Cumanicus Entstehung Und Bedeutung" (CC'un Meydana Gelişi ve Anlamı), **JTS**, C. 4, 1980, s. 211.
- DOĞAN, İsmail, "**Yabancı Ülkelerde Yayınlanmış Türkolojiyle İlgili Makaleler Bibliyografyası**", Ankara, Akçağ. II. Basım, 2003.
- DRİMBA, Vladimir, "Le sermon en vers du codex cumanicus", Roumanie, **Editions De L'Academie De La Republique Socialiste**, 1968, s. 407–412; **Syntaxe Comane**, Bucureşti, 1973; "Note de critique textuelle: Miscellamec cumanica VI", Bucarest, **Academiei Republicii Socioliste Romenia**, 1976, s. 507–511; "Sue La Katation De La Premiere Partie Du Codex Cumanicus". Leiden, **Oriens**, 1981, s. 389–446; "Essai D'interpretation De Quelques Mots Comans Noon Gloses Du Codex Cumanicus" (CC'da Geçmeyen Kumanca Birkaç Kelimenin İzahı Üzerine Deneme), **WZKM**, 1986, s. 76 – 81.
- ECKMAN, Janos, "Memluk Kıpçakçasının Oğuzculaşmasına Dair". Ankara, **TDK-Belleten**, 1964, s. 35–41; "Harezmi Türkçesi", çev. Mehmet Akalın, **Tarihî Türk Şiveleri**, Ankara, (1956) 1979, s. 183–223; **Çağatayca El Kitabı** (çeviren: Günay Karaağaç), İstanbul, (1979) 1988; **Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**. Ankara, TDK. 1996.
- EMRE, Ahmet Cevat, **Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (İlk Deneme): Fonetik**, İstanbul, 1949.
- EREN, Hasan, **Türklük Bilimi Sözlüğü: I. Yabancı Türkologlar**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 705, 1998.
- ERCİLASUN, Ahmet Bircan, **Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Ankara, Akçağ, 2004.
- GABAIN, Annemarie Von, "Die Sprache des Codex Cumanicus". Wiesbaden, **Fundamenta I**, 1959; "Codex Cumanicus'un Dili", çev. Mehmet Akalın. **Tarihî Türk Şiveleri**. Ankara: TKA. 1998, s. 69–109.
- GARKAVETS, A., **Kıpçakskoye Pis'mennoye Naslediye**. C. 1; "Katalog i tekstı pam'yatnikov arm'yanskim pis'mom". Almatı: Deşt-i Kıpçak, 2002; **Duhovniye Teksti i Kıpçakskiy Slovar'**. C. 2. Almatı: Deşt-i Kıpçak, 2003.
- GÖKBEL, Ahmet, **Kıpçak Türkleri**. Ankara, Ötüken, 2000.

- GÖMEÇ, S., **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Ankara, 1999, s. 103–105.
- GREGORZEWSKI, JAN, “Le Dze’tscisme Persan Du Codex Cumanicus”., Krakav, **RO Bulletin**, 1–2, 1914–1915, s. 85–93.
- GRØNBECH, Kare, **Codex Cumanicus Cod. Marc. Lat. DXLIX İn Faksimile Herausgegeben Mit Einer Einleitung Monumenta Linguarum Asiae Maisoris**, Kopenhagen, 1936; **Komanisches Wörterbuch Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus**, Kopenhagen, 1942; **Kuman Lehçesi Sözlüğü: Codex Cumanicus’un Türkçe Sözlük Dizini**. çev. Kemal Aytaç. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- GRUİN, T. İ., SEVORTYAN, E. V., DAŞKEVİÇ, Ya. R., **Dokumentı na polovetskom yazıke XVI. v. (Sudebnie aktı Kamanets-PedolskoyArmyanskoy obşçını)**, Moskva, 1967.
- GÜLENSOY, Tuncer, **Türkçe El Kitabı**, Ankara, 2000.
- GYÖRFFY, G., **Autor Du Codex Cumanicus. Analecta Orientalis**. Budapeşte, 1942–1947.
- HOUTSMA, NM. Th., **Ein türkisch arabisches Glossar**, Leiden, 1894.
- İNAN, Abdülkadir , “Kazak ve Kırgız Yazı Dillerinde Dudak Benzeşmesi (*Labial Attraksiyon*) Meselesi”, Ankara, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten 1964**, 1965; “XIII. XV. Yüzyıllarda Mısır’da Oğuz-Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri ve “Halis Türkçe””, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1953**. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basım Evi. 1988, s. 53–71.
- İSLAM ANSİKLOPEDİSİ**, C. 25, Diyanet Vakfı, Ankara, 2002, s. 422–423
- KARA, Mehmet, “Çağdaş Türk Lehçelerinde “V” Eksenli Ses Olayları”, **IV. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I** (24–29 Eylül 2000). Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 856/II. 2007, s. 907–916.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi, “Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. XII, İstanbul, 1963, s. 175–184; **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, XVII-XXI, 1994.
- KARASAYEV, H. K., YANŞANSİN, Y., **Orfografiyalık sözdük**, Frunze, 1956.

KARASAYEV, H. K., **Nakıl sözdör: Til kazınasınan bayan**, Frunze, Kırgızistan, 1982; **Nakıl sözdör: ekinçi kitep**, Frunze, Kırgızistan, 1987; **Nakıl sözdör: toluktalıp, ekinçi basılışı**. Bişkek, Kırgızistan-Soros Fondu. 1995; **Özdöştürülgön Sözdör**, Frunze, 1986; **Kamus Nama: arab, iran, kıtay, mongol, orus tilderinen ooşup kelgen cana köönörgön sözdör**, Bişkek, Şam, 1996.

KASAPOĞLU ÇENGEL, Hülya, **Kırgız Türkçesi Grameri, Şekil ve Ses Bilgisi**, Ankara, Akçağ, 2005; “Kırgızistan’da Resmî Dil”, **Altay Dünyasında Gündelik Hayat. Altayistik Konferansı Bildirileri** (22–27 Haziran 2003). Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları: 880. 2007.

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, “Mısır Türk Sultanlığı”, **Tarihte Türk Devletleri II**. Ankara, 1987, s. 443–448.

KLAPROTH, M. J. , “Vocabulaire Latin persan et coman d’apres un MS. Ecrit en 1303, et provenant de la bibliothecue de poete Fr. Petrarha”, **“Meoiresfatifs á l- Asie”**, t. III, Paris, 1828.

KOKL’ANOVA, A. A., “Kırgızskiy Yazık”, **Mladopis’menniye Yazıkı Narodov SSSR**. Moskva-Leningrad: Akademiya Nauk SSSR. 1959, s. 106–113.

KONONOV, A. N., “K etimologii etnonimov kıpçak, kuman, kumık”, Wiesbaden, **UAjb**, band 48, 1976, s. 159–166.

KORKMAZ, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 1992.

KORŞ, F. E., **Klassifikatsiya turetskih plemen po yazıkam, Etnografıçeskoe obozrenie**. Moskva. 1910, s. 84–85.

KOWALSKI, Tadeusz, **A Propos Du Codex Cumanicus**, fol. 63, No.vi. 1919, s. 9–10; **Karaimisce Texte**. S. Krakov: L-LXXI, Ak. Um.,1929.

KÖPRÜLÜ, Fuat , **Türk Edebiyatı Tarihi**. İstanbul, Ötüken Yay. 1980.

KUDAYBERGENOV, S., TURSUNOV, A., SIDIKOV, C., **Kırgız Adabiy Tilinin Grammatıkası**. Frunze, İlim, 1980.

KUN, T. Halasi, “Die Mameluk-Kiptschakischen Sprachstudien und die Handschriften in Stambul”, **Körösi Csoma Archivum III**, 1. Budapest. 1940, s. 77–83.

KURAT, Akdes Nimet, **IV-XIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara, 1972.

- KUUN, Graf Geza, **Codex Cumanicus bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum**, Budapeşte, 1980; **Codex Cumanicus**, Budapest, 1981.
- LİGETİ, L., **Prolegomena to the Codex Cumanicus, Codex Cumanicus**. Budapest, 1981.
- MALOV, S. E., **K İstorii i k Kritike Codex Cumanicus**, Akademia Nauk SSSR. nr. 5. 1930, s. 349- 375.
- MAMIROV, M., **Sözdük tüzünün tarıhı**, Zaman Kırgızistan. 24-iyul', 1998.
- MAMITOV, Cumaş, **Azırkı Kırgız Tili: Fonetika cana Leksikologiya**. Bişkek, Jeka Ltd., 1999
- MENGES, K. H., "Die Aralo-Kaspische Gruppe", **Philologiae Turcicae Fundamenta**, Wiesbaden, 1959, s. 434–489
- MOLLOVA, Mefkûre, "Traces Des Querelles Reliqievses Dans Le Codex Cumanicus" (CC'da Dini Kavgalardan Parçalar). **AOH**, 39 C, 1985, s. 339.
- MUKAMBAYEV C., OSMONKULOV, A., **Kırgız tilinin morfemalık sözdüğü** (Kırgız Dilinin Morfemler Sözlüğü). Frunze, Mektep, 1978.
- NEMETH, J., "Die Rätsel Des Codex Cumanicus" (CC'taki Bilmeceler), **ZDMG**, Leipzig. 1913, s. 577–608; **Zu Den Rätsel Des Codex Cumanicus** (CC'taki Bilmeceler Üzerine). KCSA. II, 1930; "Sprache der Peçenegen und Komanen", *İnschr. N Sz M.* 1932, s. 57.; 1940 "Die Volksnamen quman uud qun", *KCs*, III, Heft,1, s. 96.
- ORUZBAYEVA, B. O., **Kırgız Adabiy Tilinin Calpı Eldik Negizi Cönündö**. Frunze, İlim, 1968; **Kırgız Til İliminin Maanilüü Maseleleri (Makaleler Cıynagı)**, Bişkek, İlim, 1995; *Kırgızskiy Yazık, Yazıkı Mira, Tyurkskiye Yazıkı*, Bişkek, Kırgızistan, 1997, s. 286–298.
- OSMONOVA, Cüzökan, KONKOBAYEV, K., CAPAROV, Ş., **Kırgız Dilinin Deyimler Sözlüğü**. Bişkek, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, 2001.
- OSMONOVA, C., İSAEV, D., CAPAROV, Ş., KONKOBAYEV, K., **Kırgız tilinin omonimder sözdüğü**, Frunze, İlim, 1986; **Kırgız tilinin antonimder sözdüğü**, Frunze, İlim, 1988.
- ÖNER, Mustafa, **Bugünkü Kıpçak Türkçesi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı, 703, 1998.

ÖZGÜR, Can, “Eski Kıpçak Türkçesinin Bugünkü Kumuk Kıpçak Türkçesine Fonetik Yönden Etkileri”. **IV. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II** (24–29 Eylül 2000). Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 856/II, 2007, s. 1337–1344.

PEKACAR, Çetin, “Pamir (Afganistan) Kırgız Türklerinin Ağzı”. Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış doktora tezi). 1995; “Pamir Kırgız Türkleri”, **Yeni Türkiye**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: S. 16, Mayıs-Haziran. 1997, s. 1299–1303.

POPPE, Nicholas, HEBERT, Raymond J., **Kirghiz Manual**, Bloomington, 1963.

POPPE, Nicholaus, **Introduction to Altaic languages**, Wiesbaden, 1965; “Die Mongolischen Lehnwörter im Komanischen”, **Nemeth Armağanı**, Ankara. 1962, s. 331–340.

PRİTSAK, Omeljan, “Das Kiptschakische”, **PhTF (Fundamenta) I**, Wiesbaden. 1959, çev. Mehmet Akalın. “Kıpçakça”, **Tarihî Türk Şiveleri**, Ankara, 1979; *Polovetsler ve Ruslar*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Ankara, **TDA**, s. 94. 1959, s. 153–169; “Ermeni Kıpçakçası”. **Tarihî Türk Şiveleri**. Ankara, **TKAE**, 1998, s. 123–132.

RADLOFF, Wilhelm, **Classification der Türk Dialecte nach den phonetischen erscheinungen**. Phonetic der nördlichen Türksprachen, Leipzig, 1882–1883; **O yazıke Kumanov**, Zapiski İm., Akad. Nauk, t. XLII, N 4, 1884; “Zur Sprache der Komanen”, 1884, 1885, s. 372–384, 13–42; “Das Türkische Sprachmaterial Des Codex Cumanicus”, St Petersburg, **vii.serie xxxv.nr. 6**, 1887.

RAMSTEDT, G. J., **İso Tietosanakirja**, XIV, 295–296, IX. 1938; **Tietosanakirja**, IX, 1970.

RÄSÄNEN, M., **Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen**, Studia Orientalia XV, Helsinki, 1949.

RASONYİ, L., “Tuna Havzasında Kumanlar”, **TTK-Belleten**, III, 1939, s. 401–422; “Dünya Tarihinde Türklük”, Ankara, 1971, s. 126–150.

RASOVSKIJ, D., “K voprosu i proishojdenii Codex Cumanicus”, **Seminarium Kondakovianum III**, Prague. 1929, s. 193–214.

- REŞETOV, V. V., “Konstantin Kuzmiç Yudahin i uzbekskoye yazıkoznaniye”, **Uzbek diyalektologiyasidan materiyallar**, Taşkent, 1964, s. 5–6.
- REŞİDÜ’DDİN, **Cami’ü’t-tevarih**, nşr. Berezin, VII, 23.
- BAHADIR HAN, Ebu’l-Gazi, **Şecere-î Türkî**, Türkçe çev. Dr. Rıza Nur, 23.
- SAFRAN, Mustafa, “Yaşadıkları Sahalarda Yazılan Lügatlere Göre Kuman, Kıpçaklarda; siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel yaşayış”, Ankara, **Türk Kültürün Araştırma Enstitüsü**, 1993, s. 27–32.
- SALEMAN, C., “Zur Kritik Des Codex Cumanicus “ **Bulletin De L’academie Imperiale Des Sciences De St.Petersburg**, VI, Serie , IV. 1910.
- SAMOYLOVİÇ, A. N., **Nekotorie dopolneniya k klassifikatsii turetskih yazıkov**, Petrograd, 1922; K istorii i kritike Codex Cumanicus, **Dokladi Rossiyskoy Akademi Nauk**, 1924, s. 86–87.
- SARAY, M., **Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi**, İstanbul, 1996.
- SARTBAYEV, K. K., **Konstantin Kuz’miç Yudahin, Türkologičeskiye İssledovaniya**, Frunze, İlim, 1970.
- SEYDAKMATOV, K., **Kırgız tilinin kıskaç etimologiyalık sözdüğü** (Kırgız Dilinin Kısa Etimolojik Sözlüğü), Frunze, İlim, 1988.
- TAVKUL, Ufuk, **Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesi**. Ankara, TDK/ 770, 2000, s. 45–81.
- TEKİN, Talat, “Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi”, **Erdem AKM Dergisi** V/13 (Ocak), 1989; “A New Classsification of the Turkish Languages”, **Türk Dilleri Araştırmaları**, Researhes in Turkish Languages, Ankara, (1991) 1999, s. 5–18.
- TEKİN, Talat, ÖLMEZ, M., **Türk Dilleri**, İstanbul, 1999.
- TENİŞEV, E., “Kırgızların ve Kırgızcanın Kökeni Sorunu Üzerine”, çev. C. Turgunbayev, **Türk Lehçeleri ve Edebiyat Dergisi**, Ankara. 1996, s. 56–71; **Drevne-kirgizskiy yazık**, Bişkek, Kırgızstan, 1997.
- TİETZE, A., **The Koman Riddles and Turkic Folklore**, California, 1966.
- TOĞAN, A. Zeki Velidi, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, I, 1946; **Oğuz Destanı: “Reşideddin Oğuznamesi” Tercüme ve Tahlili**, İstanbul, 1982.

TOPARLI, Recep, VURAL, Hanifi, KARAALTı, Recep, **Kıpçak Türkçesi**, Erzurum, 2. Basım, 1989; **Kıpçak Türkçesi Grameri**,. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 835, 2003.

TRYJARSKİ, Edward, “Zodyak Bölge Burçlarının Bir Ermeni-Kıpçak Listesi”. Ankara, **Bilimsel Bildiriler**, 1968, s. 127- 152; “Ermeni-Kıpçak Dilinde Yazılmış Olan Meteorolojik ve Müneccimlikle İlgili Tahminler”. Ankara, Bilimsel Bildiriler, 1972, s. 309–315; “The Story of Holy Mariane in the Kipchak Language of the Polish Armenians”, **Journal of Turkish Studies**, Volume 13. Harvard University. 1989, s. 205–236; **Religious Terminology in Armeno – Kipchak**, **Journal of Turkology**, yol.1, Number 1, Szeged. 59.-ili. 5. 1993.

YUDAHİN, Konstantin Kuz'miç, **Kirgizskiy-Russkiy Slovar'**. Moskva, Sovyetskaya Ensiklopediya, 1985; **Kırgız Sözlüğü I-II**, çev. Abdullah TAYMAS, Ankara, TDK, 1994.

YUNUSALİYEV, Bolot Murataliyeviç, **Tandalgan Emgekter**, Frunze, İlim, 1985.

ÖZET

RYSPAKOVA, Merim. *Codex Cumanicus* ile Kırgız Türkçesi Arasında Bir Karşılaştırma Denemesi, Ses Bilgisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Türk dili tarihi açısından, özellikle Kuzeybatı Türk lehçeleri ve Kıpçakça araştırmaları için çok önemli bir hazine değerinde olan *Codex Cumanicus* adlı sözlükte geçen kelimeler Kırgız Türkçesindeki kelimelerle karşılaştırılmıştır. Dilde temel konu ses bilgisi olduğu için iki dildeki ortak kelimeleri ses bakımından inceleyerek benzerliği ve farklılığı göstermeye çalışılmıştır. Çalışmamızın malzemesi, XIV. yüzyılda Kıpçak ağzından derlenen *Codex Cumanicus* sözlüğü ve Yudahin'in sözlüğü ile sınırlı olup, çalışmamız iki dildeki sesler karşılaştırılarak ortaya çıkan benzerlik ve farklılıkları içermektedir. Bu çalışmada, art zamanlı (diakronik) ve karşılaştırmalı (comparative) yöntem kullanılmıştır.

Codex Cumanicus ile Kırgız Türkçesi arasındaki ses bilgisi çalışması ilk bilimsel karşılaştırmalı çalışmalardan biri olması açısından önemlidir.

Yaptığımız çalışmamız sonucunda XIV. yüzyıl Kıpçak Türklerinden derlenen *Codex Cumanicus* adlı sözlükteki Kıpçak Türkçesiyle günümüz Kırgız Türkçesinin ses açısından incelenmesi sonucunda iki dil arasındaki benzerlik ve farklılıkların yanında Kırgızcadaki kelimelerin tarihî biçimleri de ortaya konulmuştur. Aynı zamanda Kıpçak Türkçesinin zaman ve mekâna bağlı olarak değişim ve gelişim göstermekle birlikte Çağdaş Kıpçak yazı dillerinin ve özellikle Kırgız Türkçesinin ne kadar az değişime uğradığı ortaya çıkmıştır.

Codex Cumanicus'un kelime hazinesi Kırgız Türkçesine de miras kalmıştır.

Anahtar Sözcükler

- 1. *Codex Cumanicus***
- 2. Kırgız Türkçesi**
- 3. Ses Bilgisi**
- 4. Sözlük**
- 5. Karşılaştırma**

ABSTRACT

RYSPAKOVA, Merim. The comparative studies between Kyrgyz Turkish Language and *Codex Cumanicus*: Phonetics, Master's Thesis. Ankara, 2007.

In this study has compared the words in Kyrgyz Turkish language with the words in dictionary of *Codex Cumanicus* which has a very important treasury value for the researches of Northwest Turkish dialects and Kypchak languages from the point of Turkish language history. Also, this study looked through common words in two languages in terms of phonetics and made effort to show similarity and difference between them. Because of the phonetics is the fundamental issue of the language. The material of our study is limited by *Codex Cumanicus* dictionary which compiled from Kypchak dialect in the XIV Century and Yudahin's dictionary, and it includes arised similarities and differences by comparing of phonetics in two languages. Also, the diachronic and comparative methods used in our study.

Phonetics study between *Codex Cumanicus* and Kyrgyz Turkish language is very important as one of the first scientific comparative studies.

In the conclusion of our study, *Codex Cumanicus* dictionary which compiled from Kypchak Turkish dialect in the XIV Century and modern Kyrgyz Turkish language are examined in terms of phonetics. And this study has tried to give the historical formation of words in Kyrgyz language by the similarities and differences between two languages. When Kypchak Turkish language showed the exchange and development which were depending on place and time, Modern Kypchak written language and especially Kyrgyz Turkish language showed very little exchanges.

The treasury value of words in *Codex Cumanicus* has left the inheritance for the Kyrgyz Turkish language.

Key Words

1. **Codex Cumanicus**
2. **Kyrgyz Turkish Language**

3. Phonetics

4. Dictionary

5. Comparative